بەدوا چوون و لێکۆڵینەوە دەربارەی

بابا تاهیری هەمەدانی

و چوارینەکانی

(گەزەنگی ئەدەبی سۆفیگەری کوردی)

نوسین و ئامادەکردنی

هیاس محمود کاکەیی

٢٠١٠ زاینی ٢٧١٠ کوردی

www.iqra.ahlamontada.com
منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)
www.iqra.ahlamontada.com

بەدوا چوون و لێکۆڵینەوە دەربارەی

بابا تاهیری هەمەدانی

و چوارینەکانی

(گەزەنگی ئەدەبی سۆفی گەری کوردی)

نوسین و ئامادەکردنی

هیاس محمود کاکەیی

٢٠١٠ زاینی .. ٢٧١٠ کوردی

www.iqra.ahlamontada.com

ناوی پەرتووك: بەدوا چوون و لێكۆڵینەوە دەربارەی بابا تاهیری هەمەدانی و چوارینەكانی
ناوی نووسەر : هەیاس كاكەیی
نۆرەی چاپ: چاپی یەكەم ٢٠١٠
چاپ : چاپخانەی شەهاب — هەولێر
تیراژ: ١٠٠٠ دانە
بەرگ: كارزان سەعدی / نووسینگەی مەریوان گرافیك
نەخشەسازی ناوەوە: ئەحمەد سلێمان / نووسینگەی مریوان گرافیك

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی كتێبخانە گشتیەكان ژمارە سپاردنی
(١٩٣) سالی ٢٠١٠ی پێدراوە

www.iqra.ahlamontada.com

ئەم کتێبە پێشکەشە بە یادی هەزار ساڵەی کۆچی دوایی باباتاهیری هەمەدانی

(١٠١٠ – ٢٠١٠) ز

www.iqra.ahlamontada.com

هەزارەی بابا تاهیر هەمەدانی

<u>نووسینی فلك الدين کاکەیی</u>

وا ڕێککەوت ئەمسالٚ (٢٠١٠ز) بە هەزارەی بابا تاهیر هەمەدانی بزانین، کە تێپەڕبوونی هەزار ساڵە بەسەر کۆچی دوایی بیرمەندی بابا تاهیری (باوەتاهیری) هەمەدانیە، کە ساڵی (٩٣٥ز) لە شاری هەمەدان لەدایك بووەو ساڵی (١٠١٠ز) هەر لەو شارە مالاٌوایی لەم جیهانە کردووە.

هەرچەند یاد کردنەوەی ساڵڕۆژی لەدایکبوو، لە هی مردن، گونجاوترە، بەلاٌم هەندێ جار بەهەردوو بۆنەکان بایەخ دەدرێ، کە بەمانای ڕێزنانە لە کەسایەتیو بیرو تێکۆشانو داهێنانی مرۆڤە مەزنەکانی مێژووە.

بابا تاهیر مەزنێکی مێژووی هەرو ئەدەبیاتی کوردییە، کە پسپۆڕانو زانایانی بیانیو خۆماڵی مێژووی زمانو ئەدەب شیعری باباتاهیربە دەستپێکی (ئەدەبیاتی نووسراوەی) کوردی دەزانن، بۆ نموونە بڕوانە لێکۆڵینەوەی گرنگی د. مارف خەزنەدار، بەرگی یەکەمی مێژووی ئەدەبی کوردی[1] کە فەسڵێکی بۆ ژیانو داهێنانی باباتاهیرو کەلەپوری کوردی یارسان تەرخان کردوە

باڵوولی دانا:

کەواتە یادی هەزارەی بابا تاهیری هەمەدانی بەمانای هەزارەی ئەدەبیاتی کوردی پاش ئیسلامە، هەرچەندە بەڵگەی وەهاش خراوەتە ڕوو کە مێژووی ئەدەبیاتی کوردی لەدوای هاتنی ئیسلام و بلاٌوبوونەوەی زمانو فەرهەنگی عەرەبی، بۆ زیاتر لە هەزارو دووسەد ساڵ دەگەڕێتەوە، مەبەستمان دەستخەتی

---

(١) ـ مێژووی ئەدەبی کوردی د. مارف خەزنەدار ب ١.

www.iqra.ahlamontada.com

شیعری بالوولی دانا (بالوولی ماهییه)، که سالآنی (١٤٦-٢١٩)ی کۆچی لە لوڕستان ژیاوە، واتە هەمان ژینگەی جوگرافیاو کۆمەڵایەتی باباتاهیری هەمەدانی.

کەواتە: هەر دووسەد ساڵ دوای زاڵبوونی زمانو فەرهەنگی عەرەبی، لە لوڕستان پاشان لەهەمەدانو کرماشانو شارەزوورو هەورامان بەکارهێنانەوەی زمانی کوردی لەئەدەبو هزرو ژیانی ڕۆژانەدا سەریهەڵداوەتەوە.

دوا بەدوای بالوولی ماهی (بالوولی دانا)، چەند زاتێکی لوڕستانی پەیدابوونە کەبەزمانی پاراوی کوردیی شێوە زاری لوڕی ئاوێتەی گۆران، شیعریان داناوە، لەوانەش، بابا لوڕەی لوڕستانی، لەنێوان سەدەی دووەمو سێیەمی کۆچیدا ژیاوە، بابا ڕەجەبی لوڕستانی، لە هەمان سەردەمدا بووە، هەروەها بابە(بابا) حاتەمی لوڕستانی، بابا نجومی لوڕستانی، کە شیعرو یادیان لە دەستنووسەکانی (سەرانجام[1]، ماوەتەوە.

لە نووسراوەکانیدا ناوی (بابا) کەئەسڵەکەی(باوە) یە، بە (بابە)ش نووسراوە، لەلایەن عەلەوی و بەکتاشییەکانی تورکیا بووە بە(بەبە). کە باوە(بابە=بابە=بەبە) پلەیەکی ئاینی بەرزی یارسانو ئایینە کوردییە کۆنەکانی بەر لە ئیسلامو دوای ئیسلامە، بابا(باوە) هەندێ جار(پیر=مورشید ورێنوما)ی ڕێبازی ئایینی هەبووە.

باوەکانی دیکە:

باوە سەرهەنگ(سەرهەنگی دەودانی) ساڵی (٣٢٤) کۆچی لە چیای شاهۆ(هەورامان) لەدایکبووەو کۆمەڵێك وتەی بەنرخی لێ بەجێماوەو چەندین زانای دیکەی لەدەوردا کۆبوونەتەوە، لەوانەش:

بابا قەیسەری هەورامی، لە هەمان سەدەی چوارەمی کۆچیدا، هەروەها بابا سەرنجی کەلاتی، بابا گەرچەکی هەورامی، دایە تەورێزی هەورامی، کە یەکەمین ژنە ڕۆشنبیرو بیرمەندی کوردە ناوی لە (سەرانجام) دەسخەتی سەردەمی بابا

---

[1] کتێبی سەرنجام ، تەیب تاهیری

www.iqra.ahlamontada.com

سەرهەنگی دەودان هاتووە، دایە تەوریز لە سەدەی چوارەمی کۆچی ژیاوەو هەندێ شیعری بە کوردی ماوتەوە.

شاخوشین:

قۆناغی دواتر سەردەمی پەیدابوونی شاخۆشین(شاخوەشین)ی لوڕستانییە (٤٠٦-٤٦٧ کۆچی)، کەناوی دروستی: موبارەك شا، کوڕی جەلالەخانمی کچی میرزا ئامانەی لوڕستانییە، کە لەو سەردەمەدا فەرمانڕەوایی لوڕستان بووە.

جەلالە خانم، کە بەماما جەلالەش ناوی هاتووە، ڕۆشنبیرو زانا بووە، هەر بۆیەش موبارەك شا (شاخوشین)ی کوڕی زانایەکی گەورەی لێدەر چووەو ڕێبازی یارسانی [١] گەیاندۆتە تەواوی ناوچەکانی لوڕستانو هەمەدان و کرماشانو هەورامانو دەشتی بەغداو کەرکوكو جێگەی دوورتر.

بابا تاهیری هەمەدانی(٣٩٠-٤٥٠کۆچی) =(٩٣٥-١٠١٠ز) لە سەردەمی شاخۆشین لەدایکبووەو لە بەر ڕۆشنایی ڕێبازی یارساندا پەروەدە بوەو پێگەیشتووە، لەچەندین چوارینە شیعریدا بابا تاهیر ئاماژە بەو ڕێبازە ئایینیە سۆفیگەرییە دەدا، هەرچەندە هەوڵدەدا بە ڕەمزو هێمای تایبەتی پیشانی بدات، چونکە پەیڕەوانی سوفیگەری ئەشکەنجە دەدارانو لەسێدارە دەدران، هەر لەو سەردەمە بوو کە مەنسووری هەلاج لەبەغدا بەشێوەیەکی دڕندانە شەهید دەکرێت.

ژنە ڕۆشنبیینەکانی لوڕستانو هەورامان:

دوای جەلالە خانم (ماما جەلالە) چەندین ژنی زانای ڕۆشنبین لە لوڕستانو هەورامان، لە سەدەی چوارەمو پێنجەمی کۆچیدا، پەیدا دەبنو شان بەشانی پیاوان شیعری عیرفانیو سۆفیگەری بە زمانی کوردی دادەنێن، کە پاشماوەی لەپەڕاوی (سەرانجام)و دەفتەرەکانی دیکەی یاراسان ماونەتەوە.

لەو ئافرەتانەش:

ڕەیحان خانمی لوڕستانی، فاتیمە لوڕەی گۆران، (هاودەمی بابا تاهیری هەمەدانی)، لیزاخانمی جاف، کە جوان بووەو شیعری لەسەر بەهار گوتووە، هەروەها خاتوو مەی زەرد، و دایە خەزانی سەرکەتی، ....و ئەوانی دیکە.

---

(٢).

www.iqra.ahlamontada.com

خۆ ئەگەر ئەدەبیاتی کوردی ڕۆژێك لە ڕۆژان بپرسێت، کە لەچی سەردەمێکەوە ژنی داهێنەر هاتوونە ناو وێژەی کوردییەوە، ئەوە لەناوی ئەو خانمە سەر بەرزانە زیاترمان بەرچاو ناکەوێ. وەلێ مەخابن هێشتا پسپۆرو زاناو لێکۆڵەرانی کورد ئەو ڕاستیە بەلاوە دەنێن، یا نایبینن، یا باوەڕیان نیە بە کەونای کەلەپوری نەتەوە بیان.

هۆیەکی دیکەش هەیە کە پەردە بەسەر ئەو ڕاستییە دا دەدا ئەویش تێنەگەیشتنە (یان بە هەڵە تێگەیشتنە) لە ئایینە کۆنەکانی کورد، لەوانەش ڕێبازی یاراسان(ئەهلی هەق=کاکەیی).

یەکەم : لەلایەنی توێژی ڕۆشنبیری کوردەوە کە فەرهەنگی عەرەبی(ئیسلامی) بەسەریانا زاڵ بووەوەو کۆمەڵگای ئیسلامیش بەگشتی دەرگای بەسەر گشت ڕێبازو کلتووری غەیری عەرەبیدا داخستووە، هەر هەزاو چوار سەد ساڵ زیاتر کۆمەڵگای ئیسلامی(لەهەر نەتەوەو جوگرافیاییەك، بەکوردستانیشەوە) پەیڕەوی تەك فەرهەنگی، نەك مەزهەبی، تەك کەلەپوری، تەك ڕێبازی وە تەنانەت تەك مێژوویی هەبووە، ڕێگەی نەداوە بە فرە چەشنەیی=فرە زمانی=فرە ئاینی=فرە ئاینزایی=فرە ڕێبازی =فرە بۆچوون....تەنانەت لە چوارچێوەی ئسلامیشدا..... هەر بۆیەش لە زۆربەی وڵاتە ئیسلامیەکاندا هێشتا جیاوازییگەریو (تەنانەت جۆرە جینۆساید ڕەتکردنەوەی ئەوی تریش دەبینین: وەك: دەزگاو پەیڕەوانی مەزهەبی سوننە دژ بە مەزهەبی شیعەو ڕێبازەکانی تر، هەروەها شیعە دژ بە سوونەو ڕێبازە عیرفانیەکان، یا پەراوزێکردنی مەسیحی، یەزیدی، سابیئەی مەندایی، ئەحمەدی قادانی، سیخ، دروزی، عەلەوی، ئیسماعیلیو ئەوانی دیکە....

دەرگا داخستن بەڕووی هەر مەزهەبو زمانو کەلتوورو ئایینی دیکەدا وەهای کردووە کەس بە ئاسانی تێنەگات لە ڕێبازێکی عیرفانی وەك یارسان، کە لەلایەکەوە ئیسلامیشە، لەڕووی زمانو ڕیشەی مێژووییو باری کۆمەڵایەتیشەوە بۆ فەرهەنگی میترای(میهر پەرستی) زەرڤانی(زەردانی)و زەردەشتیو مانی دەگەڕێتەوە.

www.iqra.ahlamontada.com

هەروەكو زمانو ئەدەبی عەرەبی سەراپا بۆ سەردەمی جاهیلیەتی بەر لە ئیسلامیش دەگەڕێتەوە. دیارە كە فەرهەنگی عەرەبی پێش ئیسلام كەلەپوری بوتپەرستیو فرە خواناسیو، بەمانای ئەمڕۆ (كوفرو شرك)یش لە تەكدا هەبووە.

بەڵام ڕووناكبیرانی عەرب، تەنانەت توێژەر ئاینیەكەشیان، ڕۆژێك لەڕۆژان خەتیان بەسەر فەرهەنگی جاهیلدا وەكو كولتوور، نەهێناوە، هەروەها پەیڕەوانی ئاینی مەسیحی (كریستیان) كە تەواوی ئەوروپای گرتووەتەوە، خەتیان بەسەر فەرهەنگی فەلسەفەو بۆچونەكانی بەر لە لەدایك بوونی مەسیحیا نەداوە، بەڵكو ڕێزیان لە گشت فەرهەنگەكانی پێشوو گرتووە، كەبەر لە عیسای مەسیح لە وڵاتانی ئەوروپا بوونە: وەك فەرهەنگی میترایيو مانی(كە بەر لە مەسیحیەت لە ئەوروپا زاڵبوونە..هەر لە كوردستانو ڕۆژهەڵاتەوە بەرەو ئەوێ چوونە)....هەروەها فەرهەنگی یۆنانی بەگشتی، كە سوودمەند بووە لە كولتووری زەردەشتیو هیرمسی(گەنووسی)و فیرعەونیو تەنانەت هیندیش.

هیچ نەتەوەیەكی زیندوو كەلەپووری خۆی پشتگوی ناخاو نایخنكێنێ، وەكو هەندێ توێژەری كورد دەرهەقی فەرهەنگی كۆنی كوردی بەر لە ئیسلامو دوای ئیسلام كردوویانە.

بەڵێ: بۆ خواناسیو یەكتا پەرستیو باوەڕداری چ بەئایینی ئیسلام یا هەر ئاینێكی ئاسمانی دیكە. ئەوەیان لەجێگەی خۆیەتی.

بەلام خۆ دەبی شوێنێكیش بۆ كەلەپوری كەوناریانە بكەینەوە، نەخاسمە كە بەزمانو ئیدیومو ئەفسانەی كۆنی خەڵكی ئەم خاكەوە بەندە.

دەتوانین باوەڕ بە ڕێو ڕەسمو "عەقیدە" كۆنەكان نەهێنن و بەلاوەی بنێین، بەڵام ناتوانین دەیان هەزار لاپەڕەی نیمچە شاراوەو ونبووی تێكستی ڕەسەنی كوردی كۆن فەرامۆش بكەن. خۆ ئەگەر بە شێوەی زانستیو بێلایەنیو بەچاو ئینسافو هەقو باوەڕدارانیو دینداری دورستەوە لەفەرهەنگی كوردی كۆن بنۆڕین، دەبینین كە پەیامی ڕۆشنی یەكتا پەرستیو خواپەرستیو فەلسەفەی قووڵی خواناسی عەشقی عیرفانیو جیهانبینی گەش لەژێر هەوری فەرامۆشی پەراوێز كردنی دوورو درێژ، وەك ڕۆژی ڕووناك، لەریشەی كەلەپووری كوردی دەدرەوشێتەوە.

www.iqra.ahlamontada.com

ئایین و فەرهەنگی زەدەشتیش پەراوێز ئەکەن:

زۆران کەس لە توێژی زانایـان و ڕووناکبـیرانی کـورد، تەنانـەت ڕەسـانەیەتی کوردبوونی ئـایین و کـەلتورێکی دەولەمەنـدو ناسـراو وەك زەردەشـتیش پـشتگوێ دەخـەن و، هـەوڵنادەن ریـشەی حاشـاهەڵنەگری زمـانی (ئاوێـستا) لـە نێـو فەرهەنگەلی شـێوەزارەکانی ئێـستای کـوردی بدۆزنـەوە، کـە بـیانیان خەریکـە ئەوەمان بۆ دەکەن.

کەواتە: هەموو ئەو هۆیانە وەهایان کـردووە نـەوەکانی تـازەی کوردسـتان لـە کەلتوور و کەلەپووری خۆیان ئاگادار نەبن.

لەئاستی خواناسی و یەکتا پەرستی و باوەڕیشەوە پەیڕەوانی ئایین و ئاینزا کـۆن و تازەکانی کورد هیچیان لە باوەڕدارانی مەسیحی و موسڵمان و جـوو ئایینـەکانی دیکەی کەمتر نییە، ئەوەتا زۆرینەی توێژەران، لەوانەش زانای عـەرەبـی و فارسـی و ڕووسی و ئەڵمانی و ئەوانی دیکە، ئایینی زەردەشـت بەیـەکتا پەرسـت و خوانـاس و پاك و بـێگەرد دەناسن.

خۆ ئەگەر، لەلای زانایانی ئایینی کوردو ڕووناکبـیرانی دیکە بەگشتی، تـەنیا ئەو ڕاستییە سەبارەت بە زەردەشت ساغ ببـێتەوە، ئـەوە کێـشەی تێگەیـشتن لـە ئاینزاو ڕێبازو تەریقەتە سۆفیگەرییە گەورەکان، لەبناغەوە، چارەسەر دەبن. ئەوەش سەلمێنراوە کە سۆفیگەری بەر لـە مەسـیحیەت و ئیـسلامیش هـەبووە، ڕێبـازی و سۆفییگەری ئیـسلامیش، بـۆ ڕێبـازی زەردەشـتی و میترایـی دەگەڕێتـەوە. بـەڵام چـەمکی دوگمـا (بەسـتەڵەکی فیکـری) و یەکلابـینی و تەکبـینی و خۆبـینی و قبوولنەکردنی ئەوانی تر، وەهای کردووە باوەڕدارانی ئایینـە ئاسمانییـەکان، هـیچ تروسکەیەکی ڕووناکی خواناسی و خواپەرستی و خواناسی پەیڕەوانی ئایین و ئـاینزاو ڕێبازەکانی دیکە نەبـینن.

هۆیەکی دیکـەش: دواکـەوتووی و تـرس و تۆقانـدنی پـەیڕەوانی ئـەو ئایینـە کوردانەیە کە نەیانوێراوە بەئاشکرا خۆ بنوێنن، چونکە هەمیـشە دەمکـوتراون و، زۆربەی جاران بەکۆمەڵ و بەتاك کوژراون.

www.iqra.ahlamontada.com

بەڵام ئێستا لەسەدەی بیستو یەکەمی زایینیدا، ئیتر ئەو دەرفەتە ئازادییە ڕەخساوە، شان بەشانی شۆڕشی گەیاندنو زانیاری، تا گشت باوەڕدارانی ڕێبازو ئایین و ئاینزا شاراوەکان (و... شاردراوەکان و قەدەغەبووەکان، بەسەربەستی بتوانن ڕاستی خۆیان دەربخەن.

هێشتا ماویەتیو لەهەندێ جێگە کۆسپو لەمپەڕ خەتی سوور لەپێشدا ماونەتەوە، وەلێ، بەگشتی، کۆمەڵگاکان چ ئیسلامی یا مەسیحیو ئەوانی تر، بەڕووی فرە لایەنی مەزهەبیو ئایینیش، وەکو فرە لایەنی حیزبیو سیاسی، دەکرێنەوە.

بێگومان، لەساڵانی دژوار و تاریکی پەراوێزو سەرکوتکاریو نەزانین، کۆمەڵێك خەرافاتو ئەفسانەو بڕواو بۆچوونی پڕوپووچ، بە دەور هەندێ ڕێبازو ئاینزادا تێکاڵاوە، وەختێکی دەوێ تا جەوهەری دروستی بڕواکان بخرێتە بەرچاو، .... ئەو کاتە دەبینرێت کە کرۆكو جەرگو جەوهەری ئایینەکانو ئاینزاکان، لەسەر ئەرزدا یەکنو یەك شت ئەڵێن: ئەویش ستایشو پەرستنو ناسینی تاکە خوای پەروەردگاری جوانو میهرەبانە، کە تەواوی خوڵقێنراوانی خۆی خۆشدەوێو لەئاستی هەموویاندا دلۆڤانو لێبوردەو میهرەبانو بە بەزەییو سەخاوەتمەندە. ئەو پەروەردگارە یەزدانە هەمیشە میهرەبانە، تەنیا بەخۆی ئەزانێ چۆن تەمێی خەتابارو هەڵە دارەکان دەکاو، چۆن پاداشتی ڕاستانو دروستکارانو باوەڕداران دەداتەوە.

زمانی سومبولێکی باوەتاییر:

باوە تایری هەمەدان یەکەمین شاعیرو بیرمەندی ناسراوە کە ڕچکەی سۆفیگەریو عەشقی خوداوەندی هێناوەتە نێو وێژەی کوردییەوە. ئەگەر وەکو بیرمەند(هزرڤان)و زانای خاوەن جیهانبینی خۆی، تەماشای باوە تاییرو فەقێ تەیرانو مەلای جەزیریو خانی قوبادیو خانیو شاعیرانی تر نەکەین، ئەوە دەکەوینە هەڵەیەکی مەعریفییەوە.

بەلای منەوە شاعیرە کلاسیکییەکانمان تەنیا شاعیری، ڕێکخەری بەیتی شیعریو قەسیدەو گوتار نەبوونە، بەڵکو شیعر تەنیا ئامرازو شێوەی دەربڕینی

www.iqra.ahlamontada.com

بـیرو فەلسەفەیان بـووە، چـونکە چـاپو چـاپخانەو ئـازادی نووسـینو دەرفـەتی پەخشانی شـرۆڤە و ڕاڤـەو لێکۆڵینـەوەی هـەزاران لاپـەرەیان نـەبووە. شـاعیرانی کلاسیکی، بـیرمەند، سیاسی، کۆمەڵناس، فێرکـارو پەروەرانـدنو فەیلەسـوفانی سەردەمی خۆیان بووە.

ئەگەر، بۆ نموونە دیوانی مـەلای جـەزیری شـی بکەینـەوە سـەرەرای تـەواوی مەکتەبو قوتابخانە فەلسەفیو فیکرییەکانی سەردەمی خۆی تێدا دەبـینین.

بە هەڵە تێگەیشتن لە وەزیفەی شیعر کـە فەلـسفەو تیـشکهاوێژی فیکرییـە کارێکی وەهای کردووە لەسەدەی بـیستەمەدا تەنیا دوو —سێ شاعیرمان هەبـێت. (ئەم باسە بۆ دەرفەتێکی دیکە هەڵدەگرین).

ئێستاش لەسەر زمانی باباتاهیر دەڕۆیـنو دەبـینین کـە تـا چـەند خۆپـارێزو نهێنیکارو سومبولێك شیعری داناوە دیارە ناچار بووە... یا هیچ نەڵێت، یا بەزمانی هێماو ئاماژەو ڕەمزەوە بدوێ.

وەکو گوتمان، باوە تایر لەسەردەمی سەرهەڵدانی کۆمەلێك ژنو پیاوی ڕێبـازی عیرفانو سۆفیگەریو عەشق، لە هەرێمەکانی لوڕستانو کرماشـانو هـەورامانو هەمەدان، جێگەی تر، دەرکەوتوونـە، کـە هـەر لەوسـەردەمەدا سـۆفیگەری لـە تەواوی جیهانی ئیسلامی ئەو دەمەدا کە لە سنوری هیندسـتانەوە تـا ئـەوروپاو ئۆقیانووسی ئەتلەسو ناوەندی ئەفریقای دەگرتەوە، وەکو ئـاگر لـەپووشو پـەلاش سیـستەمی دۆگمـا بەسـتەلەکی فیکـریو کۆمەلایـەتیو سیـستەمی سیاسـی بەربووبوو.

سۆفیگەری بەخیرا بوو بە ڕێبازی ئۆپۆزسیۆنی تەواوی ئەو سیستەمە، چونکە بـیرو هۆشو ویژدانی ئینسانی، لەڕێگەی عیرفانو سۆفیگەرییەوە، ئـازاد دەبـوو. واتە: سۆفیگەری بوو بە ڕێبازو ئایدلۆجیەتی جوولانەوە ئازادییبەخشەکانی گـشت ئەو کۆمەڵگایانە، بەتایبەتی لە سنوری ئێـستای عێـراقو کوردسـتانو ئـێرانو ئەفغانستانو.... ڕۆژئاوای ئیسلامیو سوودانو...تا د!

لەو سەردەمە (بەر لە نزیکەی هـەزار سـاڵو ....بـەدواوە) هزرڤـانو نووسـەرو فەیلەسوفی گەورە (دەرکەوتن وەك: ئەلکنـدی، ئـیبنو سـینا، فارابـی، حەسـەنی بەسری، مەسنوری حـەلاج، بایەزیـدی، جونەیـد، ئـەمجا ئـبن و عـەرەبـی، شـیخ

www.iqra.ahlamontada.com

شــەهابەدینی ســوهەرەوەردی، حــافز... ســەعدی، دواتــر مــەولانا جەلالــەدینی ڕوومی...تاد!

زۆربەی ئەوانە پەیڕەوکاری ڕێچکەی فەلسەفەی تیشکهاویشتن(ئیشراق) بوون، کە لە فەیلەسووفانی یۆنانی وەك سوقرات‌و ئەفلاتوون و فیــساغورسەوە مــابووەوە ... ئەوانیش لە فەلسەفەو کولتووری میترایــی‌و زەردەشــی‌و گونوســی (هیرمــس- فیرعەونی)و بەگشتی لە ڕۆژهەڵاتەوە، وەریانگرتبوو.

بازنەی بــیرو فەلسەفەو بۆچوون، بەو شێوەیە، لــە ڕۆژهەڵاتــەوە بــۆ ڕۆژئــاواو، ئەمجا لە ڕۆژئاواوە بۆ ڕۆژهەڵات، لەهاتووچۆدابوو.

سەردەمی پەیدابوونی:

ئا لەو سەردەمــەدا بــوو بابــا تــاهیر پەیــدابوو، نزیکــەی هەشــتا ســاڵ دواتــر عومــەری خەیام دەرکــەوت، کــە چــەندین وێنــەی شــیعری‌و فیکــری‌و هەمــەدانی وەگرتووە، لەوسەردەمــەدا سیاسەتی ڕەسمی فیکــری دەوڵەتــەکان، بــە تونــدی دژی ڕێبازی ئازادیخوازنەی سۆفیگەری‌و عەشقی عیرفانی بوو.

لەو ڕا دەیان هەزار پەیڕەو کاری ئــەو ڕێبــازە کەوتنــە بــەر گــرتن‌و کوشــتن‌و دەمکوتکردنی دەزگا داپلۆسێنەرەکانی دەوڵەتان. زاناو ڕۆشنبــیــنی هــەرە مــەزن پەراوێز کران، یا ناچار بــێدەنگ بــوون، ئــەوانیش کــە بــێپەروا بــوون‌و خۆیــان دەردەخست، دڕندانە دەکوژران، بۆ نموونە: مەنسوری حــەلاج، دواتــر عــەینولقزاتی هەمەدانی، شەهابەدینی سوهەرەوی‌و، نەسیمی، سەدان بــیرمەندی دیکە.

بابا تاهیر، لەئەسلدا، کەوەکو زانیارییەکان ماونەتەوە، لەژینگــەی پــڕ ڕەمــزو ڕازی یاراسان پەیدابووە، هەر بۆیەش بڕواو فەلسەفەی خۆی لەتۆی هێماو ئامــاژەی ناڕاستەوخۆ دەربڕیوە.

بابا تاهیرو عومەری خەیام

بەپێی هەندێ سەرچاوە بابا تاهیر نزیکەی ساڵی ٤١٠ کۆچی یا ٤٥٠ کۆچــی مردووە. عومەری خەیام نزیکەی ٥١٧-٥٢٠ کۆچی مردووە.

www.iqra.ahlamontada.com

واتە، بەلایەنی کەم بابا نزیکەی ٧٠-٨٠ ساڵی بەر لە عومەری خەیام ژیاوە. بابا لە هەمەدان‌و خەیام لە نیسابوو(خوراسان) پەیدابوونە، ڕەنگە هەردووکیان لەژێر کاریگەری بیرو فەلسەفەی سەدەی پێنجەمی کۆچیدا بووین، هەر بۆیەش وێکچوون لە هەندێ بۆچوون‌و بیری فەلسەفیان دەبینین، لەگەڵ ڕەچاو کردنی ئەوەی کە بابا تاهیر زووتر دەرکەوتووە، بەلام لە شێوەو خێرایی گواستنەوەی بیرو شیعری ئەو سەردەمە، لە ناوچەیەکەوە بۆ ئەوی تر ئاگدارنین. لێرەدا یەکدوو چوارینەی باباتاهیرو خەیام دێنینەوە، کە لێکەوە نزیکن، یا کوتومت یەکن:

١-بابا تاهیر ئەلێت:-

ئەگەر دەستم بگاتە چەرخی گەردوون
دەپرسم لێی کەوا ئەم چوونەو ئەو چوون
یەکێ پێت داوە سەد جۆر نازو نیعمەت
یەکێکیش نانی جۆی ئاوێتەی خوون

(دلۆزار کردوویەتی بە سۆرانی)

عومەری خەیام ئەلێت (بەفارسی):-

گر بر فلکم دست بری چون یزدان
برداشتی من این فلك را زمیان
و زنو فلکی دگر چنان ساختی
ئازادە بکام دل رسیدی اسان

-ئەحمەدی شالی ئەم دوو بابەتەی کردووە بە کوردی:

گەر ئەبووم بە خاوەنی جیهان
هەمووم سەرتاپا تەخت ئەکرد و وێران
ئەوسا بە چەشنێ نوێم ئەکردەوە
ئازاد بەکامی دڵ بگەیت ئاسان

www.iqra.ahlamontada.com

٢-باباتاهیر(بەکوردی —دڵزار):-

خودایـــــە گـــــەردنی گـــــەردوون ببــــــی ورد
کـــە ڕۆلانـــی جیهـــان ســـەر لەبـــەر بـــرد
یـــەکێ نـــەیگووت: فـــلان وا زینـــدوو بـــۆوە
دەڵـــێن گـــشتیان فـــلان کـــورِ فـــلان مـــرد

-خەیام (بەکورد- وەرگێڕانی ئەحمەدی شاڵی):

بـــی حـــەد بـــی حـــساب مـــردن پـــیرو جـــوان
نەمانبیـــــست کەســـــێ بـــــیتەوە لـــــەوان
ڕێـــــی هـــــاتو نـــــەهات ناگەڕێنـــــەوە
چیـــیت هەیـــە بـــیبە لـــە ســـوكو گـــران

٣-بابا تاهیر (بەکوردی —دلزار):-

کـــەتۆ نەخوێنـــدوە عیلمـــی ســـەماوات
کـــە تـــۆ نابەیتـــە دەر ڕێ لـــە خـــەرابات
کـــە تـــۆ ســـوودو زیـــانی خـــۆت نـــەزانی
بـــەیاران کـــەی دەگـــەی هەیهاتـــە هـــەیهات!

-خەیام (بە وەرگێرانی کوردی-شێخ سەلام)

نەکەنیـــشتە جـــوو، نەمزگـــەوت بـــیبنین
لـــەکام گـــڵ خولقـــاوم، بـــۆ خوایـــە زانـــین
دیـــنو بەهەشـــتو دنیـــام لەدەســـت چـــوو،
وەك گـــــاوری لاتو قەحپـــــەی ناشـــــیرین!

هەمان چوارینە، ئەحمەد شاڵی بەجۆرە کردوویەتی بە کوردی

بـــۆ دێـــر دەســـت نـــادەم، مزگـــەوتیش یـــەقین
خۆشـــم نـــازانم کـــە مـــن چـــیم لـــەژین
لـــەدنیا بـــوومو بەهەشـــتیش هـــەرودك
لاتـــی بـــی ئیمـــان قەحپـــەی ناشـــیرین

www.iqra.ahlamontada.com

٤-بابا تاهیر(بە کوردی-دڵزار):

دڵـــــم زارو حەزینـــــــە چـــــۆن نـــــەناڵم
وجـــــــودم ئاگرینـــــــە چـــــۆن نـــــەناڵم
دەبـــــیژن پـــیێم کەچـــۆن چـــــەند دەنـــــاڵی
کـــــە مـــــەرگم لـــــە کەمینـــــە چـــۆن نـــەناڵم

-خەیام (بە کوردی —ئەحمەدی شاڵی):

کەوتمـــــــە دنیـــــــاوە گێـــــژو ســـــــەرگەردان
لـــــەژین چـــیم نـــــەدی غـــــەیری سەرســـــورمان
بـــــــەزۆریش ئـــــــەڕۆم ئـــــــەمرن نـــــــازانم
لـــــەم هـــــاتوو چـــوونەم چـــی بـــوو مەبەســـتیان

(چەندین چوارینەی دیکەی خەیام لەو جۆرە چەمکە دەدوێن).

٥-بابا تاهیر (بەکوردی-دڵزار)

عـــــــەزیزان مـــــــەوسمی جۆشـــــــی بـــــــەهارە
چـــــەمەن پـــــڕ ســـــــەوزە، ســـــەحرا لالـــــەزارە
دەمـــــــێ لـــــــەم وەرزەدا دەرفـــــەت بەدەســـــخە
کـــــــەوا دنیـــــــای دەنـــــــێ بـــــــی ئیعتبـــــارە

-خەیام (بەکوردی -ئەحمەدی شاڵی):

هـــــەور هـــــاتو گریـــــا دیـــــسان بـــــەهارە
وەرە ســـــەر خـــــوش بـــــین لـــــەم ســـــەوزە زارە
ئـــــاخۆ ســـــەوزە گیـــــای ســـــەرگۆڕی ئێمـــــە
ســـــبەی ســـــەیرانگای کـــــام هـــــەرزە کـــــارە

www.iqra.ahlamontada.com

٦- بابا تاهیر (بەکوردی —دلزار):

زەمـــــانێ لالـــــەزاران حەفتەیەکـــــە
کـــە فەســـڵی نەوبـــەهاران حەفتەیەکـــە
هەڵێکـــە یـــاری گیانیـــت دەســـکەوێ تـــۆ
کـــە وەســـڵی ڕووی یـــاران حەفتەیەکـــە

(بابا. چوارینەی دیکەشی بەومانایە هەیە).

-خەیام (بەکوردی —شێخ سەلام):

ســـاقی، ســـەوزە گیـــاو گـــوڵ تێکـــەڵاوە
تیپـــەڕی: بـــەهار حـــەوت ڕۆژی مـــاوە
شـــەراب بنۆشـــە، ســـوبحەی ئەیبیـــنی:
گـــوڵ: خـــاك، گیـــا :دڕك، ســـەوزە فـــەوتاوە

(لە سێ چوار چوارینەی دیکەی خەیامدا هەمان ماناو بۆچوون دووبارە دەبنەوە).

٧-باباتاهیر لەز مانی (وەرزێڕێکەوە) دەدوێ‌و خەیام باسی (گۆزەکەر) دەکات کە هەردووکیان یەك ماناو یەك دنیا بینی دەردەبڕن.

-بابا (بەکوردی —دلزار)دبێژێت:

وەرزێـــرێ لـــە ئـــەم دەشـــتە دەینـــاڵان
بەچـــاوی خونبـــار هەلاڵـــەی دەچـــان
هـــەردەی وەشـــاندو دەیگـــوت دریغـــا
دەبـــی لـــەم دەشـــتە چـــاندن‌و جێمـــان

-خەیام (بەکوردی —شێخ سەلام)

گـــوزە کـــەرێکم دوێ دی لـــە مەیـــدان
قـــوڕی ئەشـــێلا بـــە دڵ‌و بـــەگیان
بـــەزمانی حـــاڵ ئـــەو قـــوڕە ئـــەیگوت
مـــن وەکـــو تـــۆ بـــووم بـــەس بـــی تیـــك شـــیلان

www.iqra.ahlamontada.com

٨-بابا تاهیر (بەکوردی —دلزار):

مــــن ئـــەو ڕەندەمـــــە، عوســــیانە پیـــــشەم
بـــــە دەســــــتی جـــــامو بەدەســــتی شیـــــشەم
گــــەرتۆ بـــــی خـــــەتای ببـــــە فریـــــشتە
مــــن لـــــە حـــــەواو ئادەمـــــە ریـــــشەم

-خەیام (بەکوردی-ئەحمەد شالی)

دەســــتێك بـــــە قورئـــــان دەســــتێکم بـــــەجام
لایـــــەکم حــــــەڵاڵ ئـــــەو لاکــــــەم حــــەرام
لــــەم ژێــــر گومــــەزی شــــینە ئێمــــە وایــــن
نــــە تــــەواو کـــــافر، نەتــــەواو ئیـــسلام

٩-بابـا تـاهیر (بەسـۆرانی-کـاروان عوسمـان عـەلی، کـە بەشـێوەی خـۆی دایدەڕێژێتەوە)

لەلاپەرە (١٤٥) دەڵێت:

مــــنێ بـــــی مــــەیو بـــــی بــــادە مەســـــتم
لەدولبــــــەر دوورم بـــــــیهۆشو هەســـــــتم
لــــەناو ئــــاگردام هەســــت ناکــــەم گــــەرم بـــــی
بــــەڵام تـــــینی عیــــشق نـــــاو دڵ گەســـــتم

-خەیام (بەکوردی —ئەحمەدی شالی) —ل ٦٢

گـــــەر لەمـــــەی مەســـــتم بـــــەڵێ مـــــن مەســـــتم
کـــــافرم بـــــی دیــــن مــــن بــــت پەرســــتم
هــــەر کــــەس بـــــەجۆرێك ئەمداتـــــە قەڵـــــەم
مــــن خــــۆم ئــــەزانم چـــــی یـــــە مەبەســـــتم

www.iqra.ahlamontada.com

-خەیام (هەمان سەرچاوە) ل ٧١ دەلێت:

گــــەر ســـــەرخۆش نـــــابم پەســـــتو دلگـــــیرم
کەســــــەرخۆش ئـــــەبم بــــــی هـــــۆش‌و بـــــیرم
حالێکـــــــە بـــــــەینی هۆشـــــیاری‌و مەســـــتی
بەنـــدەی ئـــەو کاتـــەم گـــەر بـــی دەســـت گـــیرم

١٠-بابا تاهیر(بە- هەورامی باقی -شەفیعی سەیاد) ل ٥١:

فەســـلی وەهـــار مـــەی نەهـــەر جـــا گولـــەیٚ
نـــە هـــەر بـــاخێوە هـــەزار بولبـــولیٚ
نیـــارۆ هـــەنگام بنیێـــو مـــەکانیٚ
نـــەوا چـــون مـــن بـــۆ پروزیـــا دلـــیٚ

واتە: بەهارەو گوڵو بولبولە، ناوێرم پیٚ بنیێم، نەك ئەویٚ، وەك من دڵ سووتاوێك بووبیت.

خەییام (بەکوردی -ئەحمەدی شالی) -ل ٦٩ دەلێت:

لـــە هـــەر قـــوژبنیٚ ســـەوزەو مێرگێکـــە
لـــە خـــوێنی گەشـــی جوانـــە مەرگێکـــە
پـــیٚ تونـــد دامـــەگرە لـــەر ســـەوزە گیایـــە
ڕەگ و ڕیـــــــــــشەی دڵ و جەرگێکـــــــــە

تێبینی: ئەگەر لەم دوو چوارینەدا، بەتەنیشت یەکەوە دابنێین‌و بەراوردیان بکەین، ئەوە هێشتاش زیاتر لەیەکتر دەچن..چونکە وەرگێڕانە کوردییەکان هەندیٚ دەستکارییان تێدایە، ئەویش لەبەر جوانکاری هونەری شیعر.

www.iqra.ahlamontada.com

١- بابا تاهیر(بەکوردی —دلزار):

دبـــیژن پـــیم کـــە بۆچـــی بـــی قـــەراری
مەگـــــەر پـــــەروەردەی بـــــایی بـــــەهاری
لـــە بۆچـــی ویلـــی کیـــو دەشـــتو ســـەحرای
بـــــەگیانت نیمـــــە تـــــاویٚ ئیختیـــــاری

-خەییام (بەکوردی-ئەحمەدی شالّی) —ل ٥٣:

عەشـــقی کـــە پـــاك بـــی ووشـــكو بـــی تامـــە
هـــــەروەك خۆلـــــەمێش بـــــی تـــرس ســـامە
عاشـــــق ئەوەیـــــە مـــــانگو ڕۆژو ســـــالّ
بـــی خـــەو بـــی خـــواردن بەبـــی ئارامـــە

تێبـینی: وەکو بلّی شەرحی مانای چوارینەکەی باباتاهیر دەکاتو هـۆی بـی قـەراریو بـی ئیختیاری ئەو دەدۆزێتەوە کە عەشقی بیسنوورە.

بەراوردی وردتری نێوان چوارینەکانی خەییامو باباتاهیر، لەوە زیاتر هەلّـدەگرن ئـەو چەند چوارینەیە، تەنیا بۆ نموونە، هێنارمانەوە...

جیاوازیەکیش ئەوەیە کە باباتاهیر، چ لە بەر نهێنیکاری، یا باوەڕی وەهـا هـەبووە، زیاترو ڕوون بەرەو سۆفیگەری چووە، وەلیٚ خەییام ڕاسـتەوخۆ(هیـچگەریی) گـەردوونی دەربڕیووە بـی پەرواتر باسی عەشقو مەستیو شـادمانی "ئەوکاتـەی کـردووە: واتـە: بەلای خەییامەوە تەنیا" ئاو دەمە....ئا ئەو ساتو کاتەی تێدایە" گرنگە، ئیتر هەرچـی دەبـی بابـی.

لە دیوێکی دیکەی فەلسەفەی دنیا بـبینینەوە، خـۆ چـەندین فەیلەسـوفو دانـای دیکە، بەتایبەتی هیندییەکان، لەوانەش تاگورو ئۆشۆو کرشینا مۆرتیو ئـەوانی تـر، فەلسەفەیان لەسەر بناغەی "ئـەم لەحەزیـە"و هیـچی تـر دانـاوە، کـە دەبـی مـرۆڤ هۆشیارو ئاگاداری ئەو لەحزەیە بـی کە تیایەتی، بزانیٚ لەچی بیردەکاتەوە، بـە چییـەوە خـەون دەبـنیو چیدەکا، چـونکە ڕابـردوو ڕۆیـشتووەو ئاینـدەش نـایزانین، کەواتـە: "لەوکاتەدا" بژی.

www.iqra.ahlamontada.com

سۆفیگەری ئەم و هیچگەری ئەو بەیەك سەرانجام دەگەن. ڕەنگدانەوەی فەلسەفەو شیعری باباتاهیر لە شیعری کوردی دوای خۆیدا:

ئەگەر بە شوێنیا بڕۆین، ڕەنگدانەوەی شیعری بابا لە شاعیرانی دیکەی فارسیو کوردیش دەدۆزینەوە. سالح هەلاج، پیداچوونەوەی وەرگێرانی کاروان عوسمان علی بۆ چوارینەکانی باباتاهیر لە (ل ١٠ -١٩) دا، نموونەی چواندنی شیعری بابا تاهیر لەگەڵ چەند شاعیرێکی کوردی هێناوەتەوە، لەوانەش، نالی، شەوقی، سالم، هێمن، مەلەوی، پیرەمێرد، ئەگەر وردتر ببینەوە ڕەنگدانەوەی چواندنی شیعری باباتاهیر لە شیعری فەقێ تەیرانو مەلای جەزیریو خانیشی دەدۆزینەوە، بەتایبەتی لەماناو بۆچوونی دنیابینیدا.

بابا تاهیرو ئیبنوعەرەبی:

ئیبنو عەرەبی، کە ناوی تەواوی ئەبوبکر محمد ئیبنو عەرەبی حاتەمی تائیە(٥٦٠-٦٣٨) کۆچی بەرامبەر(١١٦٥-١٢٤٠ز)، فەیلەسوفێکی مەزنی جیهانی ئیسلامە، داناو سۆفییەکی ڕۆشندڵە (عارف)، چەندین کتێبی گرنگی بەجێهێشتووە، بە لایەنگری یەکێتی وجودو یەکێتی ئایینەکان(وحدة الوجود وحدة الادیان) ناسراوە، نزیکەی (٢٣٠) ساڵ دوای باباتاهیر هاتووە.

لێرەدا ڕەنگدانەوەی سەرنجڕاکێشی جیهانبینی باباتاهیری لەبارەی یەکێتی ئایینەکانەوە، لە فەلسەفەی ئیبنو عەرەبیدا دەبینین. جا ...... مەگەر ئەم بۆچوونە لەیەکێتی ئایینەکانو یەکێتی وجوود، لە کۆنەوە، لە دونیابینی سۆفیگەرانو ڕۆشندڵان هەبووبی، گەرنا دەبی بلێین کە ئیبنو عەرەبی سوودی ڕاستەوخۆی لە شیعرو فەلسەفەی باباتاهیر بینیوە، نەخاسمە کە لە شێوەی داڕشتنو وێناکردنیشدا شیعری هەردووکیان وەێکدەچن.

ئێستا چەند چوارینەی باباتاهیر دەهێنینەوە:

١-بابا تاهیر (بەهەوارمی باقی شەفیعی)

وە شـەلەی کەسانێ پـاو سـەر ئەژناسـان
جەگلپـەو شکـشان جـە تـەڕ نەژناسـان
جـە مزگـیو کەعبـەو دەیـرو بۆتخانـە
مـاوای بـی حـزوور دڵبـەر نەژناسـان

www.iqra.ahlamontada.com

-بابا تاهیر(بەشێوەی زاری خۆی):-

خۆشــــا انوکــــه از پـــــا ســــر ندوننــــــد
میـــان شـــعله خـــشكو تــــر نـــدو ننـــد
کنــــــشتو کعبــــــه وبتخانــــــهو دیـــــر
ســــــرایی خـــــالّی از دلــــــبر ندوننــــــد

واتە: (بە سورانی)

خۆزگــه بــەو کەســەی بـــی و ســەری خــۆی نەناســێ
مەشــخەڵی تـــەڕو وشـــك لێــك جیـــا نەکاتـــەوە
کەنیـــسە(کلیـــسا)و کەعەبـــەو بوتخانـــەو دەیـــر
(هـــیچ جێگـــەیان) خـــاڵی لـــە دلبـــەر نـــەزانێ

مەبەستی لە دلبەر خوای پەروەردگارە کە خۆشەویستی ڕۆشندڵانە.

بـــــصحرا بنگـــــرم صــــحنەی تـــــەوینم
بـــــه دریـــــا بنگـــــرم دریاتـــــــەوینم
بهرجـــــا بنگـــــرم کـــــودو درودشـــــت
نـــــشان قامـــــت رعنـــــا تـــــەوینم

-هەمان چوارینە بە ڕێنووسی ئەمڕۆی کوردی

بـــه ســـەحرا بنگـــرەم ســـەختەی تـــۆ وینـــەم
بـــەدەریا بنگـــرەم دەریـــا تـــۆ وینـــەم
بەهـــەر جـــا بنگـــرەم کـــۆوەو دەرودەشـــت
نیـــشانی قامـــەت رەعنـــای تـــۆ وێنـــەم

www.iqra.ahlamontada.com

(وابزانم بەم ڕێنووسە ماناكە ڕوونتر دەبـی).
بنگرەم : تەماشای بكەم واژەی (ڕوانگە) ببـینە.
وێنەم: ئەبـینم. مەدنیۆ(بەهەورامی). وشەكانی دیكە لەلای خوێنەران نـامۆ نین.

-(هەمان چوارینەی بابا تاهیر بەكوردی سۆرانی –كاروان عوسمان علی)
ڕووبكەمـــــە ســــەحرا وێنـــــەت ئەبـــــینم
بــــچمە نـــاو دەریــــا شـــێوەت ئەبــــینم
ڕوو لـــە هـــەر كــوێ كـــەم چــۆڵ و بــــیابان
شــێوەی بـــی وێنــەو بـــی هاوتـــات ئەبـــینم

-بابا تاهیر، لە چوارینەیەكی دیكەدا(بە سۆرانی كاروان عوسمان علی):
لـــەناو مەســـتانا مەســــت بم ڕووم لەتۆیــــە
لـــە دێـــرا بتپەرســـت بم ڕوو لـــە تۆیـــە
ئەگـــەر هێنـــدۆ كـــافربم یـــا موســـڵمان
لەهـــەر جـــۆرە مەبەســـت بم ڕووم لـــە تۆیـــە

-بابا تاهیر (بەسۆرانی ئەحمەد دڵزار) لە چوارینەكی تردا:
كــوێ یــە جێگــای تــۆ ئــەی یــاری دڵخــوا
هــەتا ئــەو جــێ یــە بكــەم بــە ڕێگـــا
هــەمو جــێ جێتــە كــوێری بــاگنم (بــاتنم)
خــەتام گــوت خــەتا، ئەستەغفر لــلا (استغفر الله)

-بابا تاهیر (بەزاری خۆی):
كەنـــشتو كەعبـــەو بتخانـــەو دێـــر
ســـەرای خـــاڵی از دلـــبر نزوننـــد (ندوننـــد)

www.iqra.ahlamontada.com

-بابا تاهیر (به سۆرانی -کاروان عوسمان علی)

کــــــەمن دوورم لــــــەتۆ زوننــــــار دوبەســــــتم
ئەگــــــەر مــــــن پێکــــــەنم جــــووم، بــــت پەرســــتم
لــــــەپاش گفتــــــو بــــــەڵێنت ئــــــەی دلارام
بــــــەڵێن و گــــــوفتی دی نابــــــی مەبەســــــتم

ئیبن و عەرەبی چی دەڵێت؟

ئیبنو عەرەبی دوای زیاتر لە دووسەدو سێ ساڵ ئەو مانــاو تێگەیشتنەو بۆ چوونانەی بابا تاهیر لەبارەی عەشقو خواناسیو یەکێتی جەوهەری ئایینەکانو یەکێتی ووجودەوە، لە شیعرێکی جوان بەزمانی عەرەبی هۆنیوەتەوە.

ئیبنو عەرەبی دەڵێت:

وما كنت قبل اليوم اعشق صاحبي أڗا لم يكن ديني لدينه داني

لقــــد صــــار قلبــــي قــــابلا كــــل صــــورة
فمرعــــــى لغـــــزلان وديـــــر لرهبـــــان
وبـــــيت الاوثـــــان وكعبـــــة طـــــائف
والـــــواح تـــــوراة ومـــــصحف قـــــرآن
اديـــــن بـــــدين الحـــــب انـــــي توجهـــــت
ركائبـــــة، فالحـــــب ديـــــني وايمـــــاني
لنـــــا ســـــاوة في بـــــشر وهنـــــد واختهـــــا
وقـــــيس وليلـــــى ثـــــم في غـــــيلاف

ئیبنو عەرەبی، بەشێوەی خۆی، هەمان دنیابینی بابا تاهیر دەسلەمێنێو دەبیژێت:

-کەبەر لە ئێستا ئەو کەسەم خۆشنەدەویست ئەگەر ئایینەکەی نزیکی ئاینی من نەبا (ئەگەر هاوئایینم نەبا، ..." کە لێرەدا تەکرەوبووە"...

www.iqra.ahlamontada.com

-بەڵام ئێستا دڵی گشتەو وێنەو وێناو ئایین‌و بۆچوونێکی دیکە قبووڵدەکات " واتە: بە باوەڕی فرە چەشنەیی گیتی گەیشتووە"....

-لێرەدا، ئیبن‌و عەرەبی، بە یەکێتی ئایینەکان دەگات، .... کەوابوو بە بڕوای ئەو لەهەر شوێنێ، مزگەوت، کەنیسە، دێر، بتخانە، تا تەشکەدە، خوا بپەرستێ راستەو هەموو ئەو مەبەستیان خوایە. (بڕوانە: ل ٩٥، د. ابراهیم ئەحمەد و شوان، چاپی یەکەم دەزگای موکریان، هەولێر ٢٠٠١ز). خۆ بابا تاهیر یش هەر ئەوەی گوتبوو کە هیچ پەرستگایەك، هی هەر ئاینێك بێ، لە وجودی خوای پەروەردگار بێبەش نیە، بەڵکو تیشکی خوا لە هەموو جێگایەکە .

یارسانبوون‌و زەردەشتبوونی باباتاهیر:

ئەگەر قووڵترو فراوانتری بە شوێنیا بچین، دەبینین لێرەدا دەردەکەوێ کە بابا تاهیر یارسانی (کاکەیی) بووە، بەڵکو ئەم جیهانبینیەی ئەو بەڵگە نامەیەکی دیکەیە (لە چەندین بەڵگە ی ڕۆشنی دیکە)، کە ئەو پەیڕەوی ڕێبازی یاراسان بووە، چونکە یەکبوونی بوون‌و یەکێتی ئایینەکان بناغەی پتەوی ئاینی یارسانەو، هەر لەسەر ئەو دیدە دامەزراوە.

سەراپای ڕێبازی یاراسانی لەبارەی یەکێتی بوون(وجود)و یەکێتی ئایینەکان دەدوێ، هەر ئەوەشە ئەنجامی فەلسەفەی دۆناودۆن (خولانەوە) کە هەر شتێك جێگەی ئەو دیکە دەگرێتەوە، یا، لەراستیدا، هەر شتێکی نوێ ڕەنگدانەوەی شتێکی پێشووی خۆیەتی.

جا.... گەر بەراوردی ئەم دنیابینیە لەگەڵ فەلسەفەی ئایینی زەردەشتی بکەین، دەردەکەوێ کە یارسان‌و دنیا بینی یەکبوونی وجود (لە هەر ئاینێکدا) ڕیشەیان لە سەرچاوەی زولاڵی زەردەشتی ئاو دەخۆنەوە.

د. حسین وەحیدی، لە کتێبی، جیهان بینی زەردەشتی‌و عیرفانی موغان(بە فارسی)، بڵاوکراوەی ئەشا، تارانی(بێ مێژوو)، کە سەرچاوەیەکی پسپۆرانی توێژەری فەرهەنگی زەردەشتی، فەلسەفەی کەلتووری زەردەشتی، پوختو سادەو ڕوون، بەم شێوەیە دادەرێژێ: کە لە دڵی هەستی (وجود)و جەوهەری هەستی‌و

www.iqra.ahlamontada.com

گەردیلەکانی هەستیدا هێزێك بە ناوی(فرە وەهر" هەیە، کە هەر ئەوە، هەستی دەجولێنێ‌و بەرەو خولقان (ئەفران) دەیبا.

-لەو بارەیەوە ئەهۆرامەزدا (پەروەردگار) بە پەیامبەری خۆی زەردەشت دەڵێت: بەراستی، تۆ لە تواناو وزەو هێزەی فرەوە هرەکان(فریشتەکان) بەئاگا دێنم، کە پەیڕەوی فەرمانی بوونەو ئەم جیهانەیان خستووەتە جوولەو کارو وەرچەرخان. بەو شێوەیە زارۆکان لە زکی دایکیانا دەمێننەوە تا لەدایك دەبن، .. هەر بە ڕووناکی‌و بەرەکەتی ئەوانە کە ئاوی کانیاوەکان وشك نابێت‌و ..گیاو درەخت دەڕوێن.

د. وەحیدی، لەجێگەیەکی دیکە، فەلسەفەی یەکێتی بوونی زەردەشت ڕوونتر ئەکاتەوەو ئەڵێت: ڕەوەندی چالاکی جیهانی هەستی ڕەوەندێکی بەردەوامە کە هەر لەحزەیەك جیهانێك دەسڕێت‌و جیهانێك زیندوو دەبێتەو، کە جیهانی نەوزاد(تازە لە دایکبوو) هەنگاوێك لەجیهانی بەریی خۆی، لەپێشترە(پێشکەوتووترە). ئەم هاتووچۆو بوون‌و نەبوونە جەوهەری فەلسەفەی دۆنادۆن‌و یەکێتی بوونە.

نووسەر هەروەها دەبێژێت: لە دنیا بینی زەردەشتیدا، ژیانی تەنیا تایبەت بە جانەوەران‌و ئینسان نیە، بەڵکو لەم جیهانەدا، هەر شتێك بتوانێت کاریگەری بخاتە سەر شتێکی دیکە، ئەو زیندووە.

کەواتە: لە کەلتووری زەردەشتیدا، هەموو بوونەوەرانی هەستی: ڕووناکی‌و مادەو گیاو جانەوەرو گیاو درەخت‌و هی دیکە، هەموو زیندوون‌و، لە جەوهەری ژیاندا، پێکەوە یەکن.

لە سرووودەکانی زەردەشتا، وەختێك لەبارەی خۆرو مانگ‌و ئاوو گیا دەدوێن، بەشێوەیەك دەریدەبڕن کە ئەم بوونەورانە هەموو گیاندار زیندوون.

کەواتە: بیرو فەلسەفەی یەکێتی وجود(بوون=هەستی) لە ئاینی زەردەشتیەوە بۆ ئاینە کۆنەکەکانی کورد ماوەتەوە. .. بابا تاهیریش هەر ئەو ڕێبازەی گرتووە، کە لە کەلتوری تەواوی سۆفیگەران‌و تەریقەتەکان، ڕەنگی داوەتەوە، هەروەکو لەلای ئیبن‌و عەرەبی‌و مەولانا جەلالەدین روومی(بەر لە نزیکەی شەصەد ساڵ)و مەلا سەوراو ئیبن‌و سیناو سوهەروەدی‌و فەیلەسوفەکانی دیکەی جیهانی ئیسلام، تازە بووەتەوە.. تائەمڕۆش.. بەردەوامە.

www.iqra.ahlamontada.com

بەڵگەی دیکەی یاراسانیبوونی باباتاهیر:

مەبەستمان لە هێنانەوەی بابەتی پێشوو لەبارەی جیهانی بوونی زەردەشتەوە، بۆ سەلماندنی بیری قووڵ‌و هۆشی تیژی بابا تاهیرە، کە لە تۆی رستەو چوارینەی سادەدا، فەلسەفەی سەردەمی خۆی دەربڕیوە.

جگە لە نووسینەکانی توێژەرانی شارەزا وەك د. مارف خەزنەدارو ئەوانی دیکە، دەبینین کە بابا تاهیر، لە چەندین چوارینەدا باوەڕی خۆی بە ڕێبازی یارسان سەلماندووە:

١- ئەو چوارینانەیە کە سەردەمی خۆی بۆ کۆمەڵگەی یاراسانی ناردووە، کە لە (سەرانجام) ماونەتەوە، شایانی وەبیرهێنانەوە کە سەرانجام گرنگترین سەرچاوەی بیرو ڕای ئایینی یارسانە.

٢- لە چەندین چوارینە بڕوای خۆی بە یەکێتی بوون دووپات ئەکاتەوە.

٣- نازناوی (عوریان=ڕووتەڵە) کە نیشای پڕ هێزکاری‌و خواپەرستی‌و دوورکەوتنەوەیە لە ویست‌و بەرژەوەندی ڕۆژانەی دنیایی.... کە ئەوەش ڕەوشتی پێشەوایانی یارسانە.

٤- قیبلەی (ڕووگەی)..هەر کوێ بووە، کە یار (خوا)ی تێدایە، کە بێگومان لەهەموو جێگەیەك هەیەو، هەموو دەمێك هەیە.

٥- بڕوای بابا تاهیر بە فەلسەفەی یارسانی لەبارەی خولقاندنی گەردوونەوە، کە زاتی پەروەردگار لەناو (دوڕ) بووەو دوڕەکە لەسەر ئاوی دەریا بووە.

بابا لەم چوارینەدا بیروباوەڕی دەردەخات:

یـا گـێم دڕ دی هـەنی دریـە نـەبوو، یـار
یـا گـێم خـوردی، گێهـان پەیـدا نـەبوو، یـار
مـن ئـەژ ئـان ڕۆ بـە دامـان تـە زەددەسـت
د گـەر دوونـت پـەرو پـایی نـەبود، یـار

سدیق بۆرەکەیی (سەفی زادە) ئەم چوارینە، بەم جۆرە شی دەکاتەوە:

www.iqra.ahlamontada.com

واتە: ئەی یار لەو جێگەیەدا کە دورِم دی، د ەریا نەبوو، لەو جێگەیەدا کە خۆرم دی، جیهان نەبوو، من لە ئەو ڕۆژەوە دەستم گرتە داوێنت، لە گەر دوونت هیچ نیشانەیەك نەبوو.

سدیق بۆرەکەیی لە شەرحی زیاتر ئەو چوارینەیەدا دەنووسێت:

بابە(بابا) تاهیر لەم دوو بەیتەیدا دیاردییە دەکاتە وشەی(دورِ)و دلّیّ:

ئەی خوای گەورەو بەبەزەیی، لەو جێگەیەدا کە د ورِ بوو، منیش لەڕۆژی بەریندا لەویّ بوومو ئەو دوورِەم چاو پێی کەوت. ئەو دەمە هێشتا دەریاو زەویو ئاسمانو ئەم جیهانەت بەدی نەهێنابوو، وە لە جیهانی ڕوونو خاوێنی خاوێنی تۆدا، کە من هەتاوی خوایتیم دیو گەوهەری هەموو بەندەکان بۆ سروشت بوونو بەدیهێنانو بەلێنو پەیمانیانداو بەگەورەییو شکۆیی خوایی تۆ گەواهیان دا، منیش دەستم گرتە داوێنتو بەلێنم دا.

ناوڕۆکی ئەم راڤەیە بۆ شیعرەکەی هەمەدانی دروست هەر ئەو فەلسەفەیە کە یارسان لەبارەی خولقاندنی گەردوونەوە هەیەتی، ئەویش بوونی دورِەو، تەقینەوەیەتی کە ئەم گەردوونەی لێوە دەرکەوت.

کەواتە بابا تاهیر گەواهی دەدا کە ئەو دورِەی دیوەو لەوێدا بوو، ئەویش لە (دۆنێکی دیکەدا) یەکێك پەیڕەو و باوەڕداری فەلسەفەی یارسان نەبی، قەت ئەوە نابیتو لێشی حالّی نابیت.

-بەلّگەیەکی دیکەی یارسان بوونی بابا تاهیر ئەو بەیتەیەکە دەلّێت: " ئەز ئان ئەسپیدە بازوم هەمەدانی....." / من ئەو سپیە بازەی هەمەدانیم..... لێرەدا مەبەستم هێمای (باز)و (سپی)یە، کە باز نیشانەی مرۆڤی پێگەیشتووی ڕۆشند لە سپیش هێمای ڕەنگی یارسانیە. جێگەی تێبینی قوولّە کە زەردەشتیش بازی بە هێمای هێزو توانا وەردەگرتو، ڕەنگی سپیی هێمای ئایینەکەیەتی.

لەدوای بابا تاهیرەوە تا ئەمڕۆ واژەی (باز) لە گوفتاری سۆفیگەریو ڕۆشندلاندا بەمانای پێگەیشتن بەپلەی بەرزی عیرفانیە.

چوارینەکانی بابا چەندین نیشانەو بەلّگەی یارسانیبوونو زەردەشتیبوونی ئەو تێدایە.

www.iqra.ahlamontada.com

بابا تاهیر بۆچی بەکوردی شیعری داناوە؟

١-لەبارەی کوردیبوونی شیعری بابا تاهیر، تا ئێستا کەس وەك دكتۆر محمد نوری عارف، زانستیانە هەوڵی ئەوەی نەداوە، تا لە کوردیبوونی باباو شیعرەکانی بکۆڵێتەوە، بەدورستی سەلماندوویەتی کە کوردییە. (بڕوانە: د. محمد نوری عارف، وشەو زاراوەکانی بابا تاهیرو بەراوردکردنیان لەگەڵ شێوەکانی زمانی کوردیدا، چاپی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر (١٩٩٧).

لە ل٢٣ی کتێبەکەیدا د. محمد نوری دەنووسێت:

بەشی زۆر ئەو سەرچاوانەی کە لەبارەی شێوەی زمانو زمانی بابا تاهیرەوە شتێکیان نووسیوە، دانیان بەوەدا ناوە کە بابا لوڕ بووەو چوارینەکانی بە هەمان شێوە زمانی خۆی داناوە، لێرەدا بیروڕای (دارمیستەتیر)و (کلێمان خوار) ئەخەینە پێش چاو کەئەڵێن: زمانی ئاڤێستا زمانی مادەکانەو (هوار) شێوەی چوارینەکانی بابا تاهیر کەلوڕی یە، ئەباتەوە سەر ئەڤێستا(ئاڤێستا). دوای ئەوە، ئەو بیروڕایانە ئەخەینە پێش چاو(لوڕی)یان داناوە، بە یەکێ لە شێوەکانی زمانی کوردیو، باسەکەشمان (.......). ئەو راستیە بەبەڵگەوە ئەسەلمێنیو لە جێگای خۆیدا دێت... لەبارەی کوردیبوونی باباو شیعرەکەی ئەزیش لایەنگری د. محمد نوری عارفم ئەوەش دەڵێم کە، بەلای منەوە، شێوەزمانی بابا زیاتر ئاوێتەی لوڕیو گۆران (هەورامانی کۆن)ە کە زمانی ئاخاوتنو نووسین یارسان بووە، چونکەبابا بە خۆی هەڵقەیەکی هەرە گرنگی زنجیرەی پیا و چاك و ڕۆشندلانی ئایینی یارسانە، بە بەڵگەی ئەوەش، وەك هەر دەورەیەك، چەند مرۆڤی داناو پێگەیشتووی ڕۆشندڵ لە دەوری زاتێکی هەرە زانای رۆشنبین کۆدەبنەوە، بابا یەکێك بووە لە وپیاو چاکە فریشتە ئاسایانە، کە (....... لە پاکیو دروستکاریدا وەك فریشتە بووە).... کە لە دەوری (شاخوشین)ی لورستانی گرد بوو بوونەوە، کە هەمیشە چەند ئافرەتیان لەگەڵدا دەبی.

شاخۆشین(٤٠٦-٤٦٧ کۆچی هەتاوی) دەرکەوتووەو بە پلەو پایەی بەرزی مەعنەوی گەیشتووەو خەڵکێکی زۆری لەگەڵدا کەوتوون، لە یارە نزیکەکانی: بابا تاهیری هەمەدانی، بابا فەقێ، بابا بوزورگ، پیر شەهریاری هەورامی، کاکە ڕەدا، ڕەیحان خانم، لیزا خانم جافو چەند کەسایەتی دیکە.

www.iqra.ahlamontada.com

هەر بۆیەش چەندین چوارینەی بابا تاهیر لـە تێکـستی (سـەرانجام)، کتێـبو سەرچاوەی سەرەکی یارسان هاتوون. . سەرانجامیش، بەشـێوەی گـشتی، بـە شـێوە زاری کۆنی (گۆران) دانراوە، هەر بۆیەش، بەدڵنیاییەوە دەڵێم کە شـێوەی زمـانی بابا لە بناغەوە، لوڕیو گۆرانە، کە ئاوێتە بوونە، لە تەك شێوەزاری باوی دیکـەی ئەو سەردەمەدا. واتە: گومان نامێنێتەوە لەوەی کە بابا بە زمانی کوردی، شـێوەی سەردەمی خۆی، شیعری داناوە.

٢- بەڵگەی دیکەشم ئەوەیە کە ئاینی یارسان (کاکەیی) لەبنەڕەتەوە ئاینێکی کوردی ئارییەو، ئەو کەسـانەی، بەشـێوەی ئێـستا دایانڕشـتوە، گرتوویـان کـە تازەیان کردۆتەوە. واتە بەر لە ئیسلامیش هـەر هـەبووە، بـەڵام ئەمانـە هاتوونـە بەرگی نوێیان لەبەر کردووە.

٣- بالورلی ماهی(دانا) (٢١٠-٢٨٥ کۆچی)، واتە نزیکەی دووسەد سـاڵ دوای هـاتنی ئیـسلام، ڕاپـەریوە، بـەزمانی کـۆنی کـوردی، ڕێبـازی یاراسـانی زیندووکردۆتەوە، بەخۆی لەم شیعرە کوردیەدا گووتویەتی:

ئـــەوا واتـــەی یـــاران، ئـــەو واتـــەی یـــاران
ئێمـــــە دیوانـــــەین ئـــــەو واتـــــەی یـــــاران
هـــــەنیٚ مـــــەگێلین یـــــەك یـــــەك شـــــاران
تازینـــــــدوو کـــــــەریم ئـــــــایین ئێـــــــران

-لە هەندیٚ دەسنووسدا هاتووە" تا زیندوو کەریم ئایین کوردان".

جا هەردووکی، لەماناداا، دورستن.بالورل دبـیژیٚ کەبەپێی هەندیٚ قسەی یاران (=یارسانیەکان، دۆستان، ئاشنایان)، دەبـی ئێمە شێتو دێوانەبـین(=کە بەزمـانی کوردی ئایینی کۆن نوێدەکەینەوە، بەلام ئێمە یەك یەکی شاران دەسوڕێنەوە، تـاکو ئاینی ئیرانی کۆن زیندووبکەینەوە (شەرحی سەیدق بۆرەکەیی).

بالوول، هەر لەسەرەتاوە، لەسەر ڕێبازی باوەڕ بە (دۆنایدۆن) دەدویٚو بـانگی زەردەشتی بەگوێانا دەدات.

ئایینی کۆنی بەر لە ئیسلامیش، ئـایینی کـوردی-ئاریـایی بـووە. واتـە ئـەو (ئیران)ەی بالوول باسی دەکات، قەوارەی سیاسـی نەخـشەداری ئێـستای دەوڵـەتی

www.iqra.ahlamontada.com

ئیران نییە، بەڵکو ئەو پانتاییە هەرەفراوانەی ئارابیە کە مەڵبەندی جوگرافیای ئایینی میتراو زەردەشتو مانی بووە، لە ئەفغانستانو ئاسیای ناوەڕاستەوە تاکو کوردستانو ئیرانو بلوجستانو ئارەزبایجانو جێگەکانی د یکە، کە ئەمڕۆ خەریکە بەناوی (قەڵمەڕەوی جەژنی نەورۆزەوە= ئەو دەوڵەتو میللەتانەی نەورۆز دەکەونەوە) خۆی بنوێنێ.

کەواتە: دوادا سەپاندنی زمان و فەرهەنگی عەرەبی، کە بەناوی ئایینی ئیسلامەوە بە قەڵمەڕەوی ئارییاکانا بلاّوبووەوە، یەکەمین جار کوردێك، ئەویش بالوولی دانایە هاتووە بەزمانی کوردی بانگی هەڵداوە تا ئایینی دێرینی کورد گشت ئارابیەکان، زیندوو بکرێتەوە.

بەواتایەکی دیکە، دەرکەوتنی ڕوونابیرێك، داوای زمانو فەرهەنگی کەو ناوی خۆی (=ناسنامەی خۆی) دەکات، ڕەتکردنەوەی زمانو فەرهەنگی عەرەبی بووە، نەك جەوهەری ئاینی ئیسلام، چونکەبالوولو شاخوشینو بابەتاهیرو هەموو ئەوانەی ئایینی یارسانیان زیندوو کردۆتەوە، بە قووڵترینو پتەوترین شێوە لەسەر خواناسی و یەکتا پەرستیو ڕێنومابیەکانی ئیسلام و ڕێزنامەلە پەیامبەر(د.خ)و یارانی ڕۆیشتوونە، تا ڕادەیەك خۆیان بەخاوەنی جەوهەری پەیامی پەیامبەرو ئیسلام زانیوە.

دەشبینین کە بابا تاهیرو پیاوچاکانی یارسان، کە هەموو سۆفیو ڕۆشندلو زانا بوونە، عاشقی ڕاستیو دروستکاریو پڕ هێزکاریو خواناسی بوونەو، سۆفیگەری ئیسلامیان دەوڵەمەند کردووە.

٤-بەڵگەیەکی دیکە کە بالوول بە مەبەستی نوێکردنەوەی ئایینی کوردانبووە، شیعری سەرهەنگی داودانیە (٢٢٤ کۆچی =واتە دوای بالوول هاتووە)، کە زانایەکی دیکەی یارسانە، دەفەرموێت:

سەرهەنگ داودان، سەرهەنگ داودان
ئەز کە نامەن سەرهەنگ داودان
چەنی ئیرانامان مەگێلم هەردان
مەکۆشم پەری ئایین کوردان

www.iqra.ahlamontada.com

واتە: من کە سەرهەنگی دەودانم، لەگەڵ موردیـانو پـەیڕەوانیو بـاوەڕداران، بەهــەموو شــوێنێکدا دەگــەڕێم بــۆ زیندووکردنــەوەی ئــایینی کــۆنی کــوردان، کەیارسانە.

دیاریشە، بەو بەڵگانە، ڕێبازی ئـایینی یارســان هــەر هــەبووە، وەلــێ بـالوولو سەرهەنگی دەودانو پیاوچاكو ڕووناکبـیرانی دیکە، بە شوێن یەکدا، هاتوون ئـەو ڕێبازە نۆژەنبکەنەوە، تەنانەت دواتـر دەلـێن کـە (سـەرانجام) پـەیڕەوانی ئەسـڵێ یارسان، جێگەی ئاوێستا (ئاڤێستا)گرتووەتەوەو، پیربنیامین، کـە پیرمورشـیدی گــشت یاراســانە، جێگــەی زەردەشــتی گرتووەتــەوە. بــە پێــی ســەرانجام پــیر بنیامین(پیربنیامین شاهۆ)، دەوروبەری سەدەی هەفتەمی کۆچی، لە چیای شاهۆو هەورامان، دەرکەوتووە: (بڕوانە: مێژووی وێژەی کوردی، بەرگی یەکەم، نووسـینی: سەدیق بۆرەکەیی).

ڕێبازی بـیرکردنەوەو فەلسەفەی یارسان(وەکو د. جمـال نەبـەز بـە وردی شــی کردۆتــەوە) لەســەر بناغــەی دۆنــاودۆنو وەرچــەرخانو ســوڕانەوەو بــەردەوامبوون دامەزراوە هەروەکو ئاینی زەردەشتیش یاسای (ســوڕانەوەو بــەردەامبوون) دووپـات دەکاتەوە، شاعیرو فەیلەسـوفی ئــەڵمانی فریــدریك بنــچینەش هــاتووە بــیرۆکەی ســوڕانەوەو بــەردەوامبوونی، بــە بناغــەی فەلــسەفەی خــۆی دانــاوە، وەکــو لــە کتێبــی(زەردەشت ئاوەهایگوت) هاتووە.

کەواتە: جەوهەری فەلسەفەو ئاینەکان یەکەو لەیەك سەرچاوەوە هاتوە.

٥-ئا ئەوانــەی ریــشەو چوارچــێوەی فەلــسەفەی باباتــاهیر، کــە والێکــردووە، بەئاسانی ڕووبکاتەوە زمانی خۆی کە کوردییەو بەشێوەی ســەردەمی خــۆی شــیعر دابنێت.

چونکە، بە کورتیو پوختەیی، ئەوەی دەبا ئاینی کۆنی کوردان ببووژێنێتــەوە، دەبا هەر بە زمانی کوردی بـیگوتباو بەرهەمی نوێ دابنێ.

لەسەرەتای دەرکەوتنی بالوولی دانا(ماهی) یەوە تا سەدو پـەنجا پـێش وەیـان دەفتەر(کتێب)ی شیعری کوردی بەشـێوەی گـوڕان دانـراون، کـە چـەندین هــەزار لاپەڕەی پڕ بــەهای وێــژەو ئەدەبــیاتو کــەلتوری کــوردین. ئــەمجاش تــەنیا بــەم

www.iqra.ahlamontada.com

شێوەزاراوەیە لەسەدەی چوارەمو پێنجەمی کۆچییەوە، چەندین ژنی هۆشیاری زانای کورد دەرکەوتوونەو شیعری کوردییان داناوە، کە پێشتر ناومان هێناونە.

زمانی ماکی سەرەکی کەلتوورو فەرهەنگی هەر نەتەوەیەکە:

ئاینیش، جگە لەوەی کە ئایدیۆلۆژیاو فیکرە، بەشێکی گرنگی ناوەرۆکی کەلتوورەکەیەوە بووە. هەر بۆیەش نەتەوەی کورد، کەمتر لە دوو سەد ساڵ دوای هاتنی ئیسلام، بە شێوەی فیکریو مەعنەوی سەریهەڵداوەتەوە، لە جیاتی زمانو کەلتوری عەرەبی، ڕووی کردووتە زمانو فەرهەنگی کوردی، و ئاوێتەی فەلسەفەی ئیسلامی کردووە، بۆ خۆی کەلتورێکی تایبەتمەندی دارشتووە.

گشت میللەتە زیندووەکان هەمان شتیان کردووە.

بنۆڕنە میللەتی تورك، کە دوای وەرگرتنی ئیسلام، هاتووە زمانو فەرهەنگی بیروباوەڕی لە شامانیو هی تری پێش ئیسلامیان زیندوکردۆتەوە، کەلە ڕێبازی بەکتاشی —عەلەوییە تورکەکان دیارە. کوردیش هاتووە فەرهەنگی(زەردەشتیو بەر لەوی بوژاندۆتەوە).

ئێستاش زۆرانێك ڕووناکبیری ئێران دەگرینەوە فەرهەنگو فەلسەفەی ئیرانی بەر لە ئیسلام زیندویان کردۆتەوە. کە وابی، کوردیش رەچاوی هەمان یاسای ژیانی کردووە، بۆ ئەوەی بمێنێ دەکەنەوە شوناسنامەی خۆی بدۆزێتەوە، ئەوەش مەگەر لەرێگەی زمانو ئەفسانەو داستانو باوەڕیو ئاینی کۆنەوە.

لەبەراوردێکی خێرادا دەبینین کە کورد بەر لەفارس گەڕاوەتەوە سەر بەکارهێنانی زمانی زگماك لە شیعرو ئەدەبیاتدا. بەڵکو فارسی نزیکەی دووسەد ساڵ دوای کورد ئەمجا شیعری فارسی (دوای ئیسلامی) داناوە . سەیرتر ئەوەیە کە یەکەمین شیعری فارسی دوای ئیسلام شاعیرێکی کورد، بە زمانی فارسی، داینیاوە. دوای ئەوەی بەساڵانێکی درێژ ئەمجا شاعیری فارسی زمان پەیدابوون تا دەرکەوتنی (فیردەوسی) ناسراوە بە دانانی (شانامە) مێژینەکەی، کە ئاماژە بۆ ناوی کوردو، رۆڵی کوردو، ئەفسانەو ئایینە هاوبەشەکانی کوردو فارس ئارییەکانی دیکە، دەکات.

کەواتە: بابا تاهیر، لەخۆڕا، یا بەرێککەوت، شیعری کوردی دانەناوە، بەڵکو لە چوارچێوەی سەرهەڵدانی بزوتنەوەیەکی فیکریو ئەدەبیو میللی کوردا بوون.

www.iqra.ahlamontada.com

٦- دەمێنێتەوە بۆچی‌و چۆن بابا تاهیر. سەرکەوت لەداهێنانی شیعردا دەگەڕێتەوە سەر بیروڕای د. محمد نوری عارف کە دەڵێت سەردەمی لەدایکبوون‌و دەرکەوتنی بابا تاهیر واتە سەدەی چوارەم‌و هەموو سەدەی پێنجەم‌و شەشەمی کۆچی، دەوری ڕاپەڕین‌و ئەدەب بوو، بەتایبەتی غەزنەوییەکان‌و سەلجوقیەکان هانی فیکرو ئەدەب‌و زانستیان داوە، زاناو شاعیری گەورە پێگەیشتوون‌و دەرکەوتوون.

www.iqra.ahlamontada.com

بابا تاهیرو
بابا عەلی هەمەدانیو بەرزنجە

باباتاهیر هەمەدان لەبنەماڵەیەکی زانیارو شارەزای ئەدەبو عیرفان ئەدایکبووە. لەو سەردەمەدا سەرهەڵدانی فراوانی زانستو هونەرو کلتور بەگشتیو سەرانسەری ڕۆژهەلاتی گرتبۆوە، کە لەڕێگای (جادەی هەورێشم)وهاتووچۆی بازرگانو زاناو گەڕیدەکانی ڕۆژهەلاتو جیهانەوە پرشنگی ئەو سەرهەڵدانە بەهەمەدانیش دەگەیشت، چونکە لەسەر چەقی جادەی هەوریشم بوو، مەڵبەندێکی گرنگی بازرگانی بوو، کە ئێستاش بە بازاڕو بازرگانی دەناسرێت. جادەی هاوریشم لە چینەوە بە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاستا، بەرەو ئەورووپا دەڕۆیشت.

بابا عەلی، ئەندامێکی بنەماڵەی بابا تاهیرە، سەرچاوەکان دەڵێن کە برازایەتی، هەندێ کەس بەبرای دەیناسن، بەلام یاسین صابر صالح، لە ئینسکلۆپیدیاکەیدا دەنووسێت کە خوشکەزایەتی لەم بارەوە دەلێت:

-بابا عەلی هەمەدانی (١٣١٤-١٣٨٤) کوڕی سەیید یوسفی سەید مەنصورە، بە هەمەدانی ناسراوە، یەکێکە لە پیاوەهەر بەناوبانگەکانی سۆفیەکان، باوکی شێخ عیساو شێخ مووسای باپیرە گەورەی شێخانی بەرزنجەیەو خوشکەزای بابا تاهیری هەمەدانییە. پاش مردنی باوکی بابا عەلی، بابا تاهیر خاڵی گرتوویەتییە لای خۆی.

دوای تەواو کردنی خوێندنی ئایینی، لەگەڵ خاڵیدا دەچێت بۆ تورکیا، بۆ بینینی سوڵتان محەمەد فاتیحی عوسمانی، دواجار بابا عەلی زۆربەی ژیانی لە هیندستان بەسەر بردووە، زانایەکی ئایینی گەورەی سەردەمی خۆی بووە. زنجیرەی تەریقەتی دەچێتەوە سەر عەلالەدین سامنانی (١٢٦٠-١٣٣٥). بابا علی زۆر حەزی لە گەشتو گوزار بووە، گەلێ گەشتو گوزاری بووە، گەلێ گەشتی بۆ وڵاتە ئیسلامییەکان کردووە، وەك:

میسرو مەغریبو یەمەنو پاشان چووە بۆ حەج بۆ حیجازو، سەری لە بوخاراو سەمەرقەند داوە، دوای ئەوە گەڕاوەتەوە بۆ هەمەدان، گەلێ کتێبی نایابی بە

www.iqra.ahlamontada.com

زمانی عەربیو فارسی داناوە، لەوانە: (ذخيرة القول)و (مشارب الاذواق)و (اسرار النقطة) و(شرح اسماء الله الحسنی)و گەلێکی تر.

دەربارەی شێخانی بەرزنجە، سەرچاوەکان ئەلێن کە بابا عەلی هەمەدانی، لە گەشتەکانیا، ماوەیەك لەناوچەی بەرزنجە ژیاوەو ژنی هێناوەو بنەماڵەی بەرزنجەی لێکەوتووەتەوە. لە (بحر الانساب) یشدا هاتووە کە باو باپیرانی شێخ عیسا، کە سەر زنجیرەی بەرزنجیەکانە. لە شاری هەمەدانەوە باریان کردۆتە دێ ی بەرزنجی کوردستانو ماونەتەوە، کە شێخ عیسا نەوەی ئەو بەمنەماڵەیە، کەسەرەتا لە لای باوکی خەریکی خوێندن بووەو پاشان لە لای زانایانی ئەو سەردەمە خوێندوویەتی بەپلەو پایەی زانستی بەرز گەیشتووەو، لەگەڵ شێخ مووسای برای گەشتوگوازاریان بەشارەکانی عێراقو میسرو حیجازو وڵاتانی دیکەیان کردووەو لە بەرزنجە جێگیر بوونەتەوە. لەسەردانێکدا بۆ ئاغجەلەر شێخ مووسا دەکوژرێت. پاشان شێخ عیسا خاتوو فاتەی براژنی (واتە: خێزانی شێخ مووسا) مارە ئەکاو دوازدە کوری دەبی لەوانەش سەیید سادق (لەسەر گردەکەی سەید سادق نێژراوە)و ئیسحاق کە دواتر بە سوڵتان ئیسحاق دەناسرێت. شێخ مارفی نودەیی لە قەسیدەیەك بەزمانی عەرەبی باسی داناییو زانینی شێخ عیسا دەداتەوە کە ڕێنمایی خەڵكو پەروەردەی کردوون.

مەبەستم بەرچاوخستنی لایەنێکی ژیانو زانایی بابا تاهیرو بنەماڵەکەیەتی، کە تا ئێستاش لەباشوورو ڕۆژهەڵاتو هەرێمەکانی دیکەی کوردستانیش تیشکدەداتەوە.

کەلتووری کوردی، بۆچی (دوای بابا تاهیر بەروە کزی چووە؟

وەکو گوتمان، بابا تاهیر لە چاخێکدا دەژیا کە گەرمەی بزاڤو پیشەوەچوونی باری گشتی کەلتوروی کوردی بوو. ئەو بزاڤەش بەشێك بوو لە بوژانەوەو گەشەسەندنی زانستو کەلتووری تەواوی ڕۆژهەڵات بوو، لەهەمەدانەوە سەرانسەری کوردستانو ئێرانو چینو هیندستانەوە تا شامو میسرو ڕۆژاوای جیهانی ئیسلامی. واتە (رینینانس/هۆشیاریو بیداری) لەڕۆژهەڵاتەوە دەستی پێکردبوو، لەکاتێکدا وڵاتانی ڕۆژئاوا لەشەوگاری دواکەوتنو نەزانیندا بوون.

www.iqra.ahlamontada.com

هاتووچۆی گەرمو جۆستو چالاکی بازرگانو زانایانو گەشتیارانی جیهان بە جادەی هەوریشما، کە بە ناو هەمەداناتێدەپەڕی، هۆیەکی سەرکی نەشونماو گەشەسەندنی باری کلتورو زانستو هونەر بوو، چ لە هەمەداندا یا لەگشت شارەکانی کوردستان، کە شارێکی جادەی هەوریشم یا لاڕێگەو لقەکانو ڕێچکەکانی بەو شارانەدا دەڕۆیشتن، لەوانەش کرماشانو هەورامانو موکریانو جزیرەو بۆتانو هەولێرو کەرکوكو شارەزوورو خانەقینو شارەکانی تری..

بەڵام لەپڕدا هاتووچۆ بە ڕێگەی هەوریشما کزو لاواز بوو..تا دواتر بڕاو ڕاوەستایەوە، چونکە ئیتر پێویست بەو جادەیە نەما، ئەویش لەبەدبەختی کوردستان، دوای دۆزینەوەی ڕێگەی دەریایی لە ئەوروپاوە بۆ هیندستانو چین، کە دەریاوانی خەلکی پرتوگال بەناوی ڤاسکۆدی گامالەسالاّتی(١٤٩٨ز) ڕێگەی دەریایی لە (رأس الرجاء الصالح)ەوە، باشوری ئەفریقیا، دۆزییەوە، کە لەوێوە ئیتر کەشتیو گەمییە دەریاییەکان بەئاسانی، بە بناری هیندستانو چین دەگەیشتنو ئەو کالاّیانەیان دەگواستەوە، کە پێشتر بە ولاّخو گالیسکە، بەجادەی هەوریشما(چین —ڕۆژهەلاّتی ناوەراست-ئەوروپا) دەگوێزرایەوە.

ڕاوەستانی هاتووچۆی گەرمو بەردەوام بە جادەکەدا ڕاستەوخۆ کاریگەری نێگەتیڤی خستە سەر ئاستی ئابووریو کۆمەلاّیەتیو کەلتوری خەلکی ئەو شارو ولاّتانە کە کەوتبوونە سەر جادەکە، ئیتر وەکو چرایە کزبووبیتەوە، ڕەوتی پێشکەوتن ڕاوەستا، بەلکو بەرەو دوا پاشەکشێی کرد.

ئەمجا، وردە وردە ولاّتانی ئەوروپا کەوتنە بوژانەوەو گەشەسەندن، کە پەیوندیی ڕاستەوخۆیان بە هیندستانو چینو ولاّتانی دیکەوە بوو، سەرەتای ڕێنیسانسی ئەوروپایی، کە تا ئەمڕۆ بەردەوامە، ئەویش بەتایبەتی کە زاناو شارەزایانی ئەوروپایی کەوتنە وەرگێڕانی سەرچاوەکانی زانستو فەلسەفەو کەلتوری ڕۆژهەلاّت.

کەواتە : وەختێك ڕۆژهەلاّت لەبوژانەوەو گەشەسەندنی زانستیو کەلتوری بوو، ڕۆژئاوا نووستبوو. بەلاّم بەهۆی دۆزینەوەی ڕێگەی دەریایی لە ئەوروپاوە بۆ ڕۆژهەلاّت، دۆخەکە پێچەوانەو گەڕایەوە، ئەمجا ڕۆژئاوا کەوتە پێشکەوتنو

www.iqra.ahlamontada.com

ڕۆژهەلاَت لە جێگەی خۆی داچەقیو پاشگەزبووەوە، کە ئەوەتا ئەمڕۆ خەریکە هاوسەنگی لەنێوان هەردوو دیوی گۆی زەوین بگەڕێننەوە.

کە کردەوەیەکی ئێجگار سەختو دژوارە، مەگەر ولاَتانێک وەک چینو ژاپۆنو هیندستانو کۆریاو هی تر ڕەوڕەوەی پێشکەوتوونیان ڕانەگرتو، هاوکاری گشت ولاتانی ڕۆژهەلات بکەن....مەبەستیش بزاڤی پەرەسەندنی باری ژیانی گەلانە، نەک خستنە بەرامبەریەکی ڕۆژهەلاتو ڕۆژئاوا، وەک دوو ڕکابەر، ...

نەخێر، بڕوام بەو جۆرە ڕکابەرییە نیە، و کارێکی نەکردەنییە، بەلکو... دەلێم کە مافی گشت گەلانی ڕۆژهەلاَتو ڕۆژئاوایە لەپێشکەوتنی زانستو شارستانیو تەکنەلۆژیا سوود ببەنو بەئاسوودەییو بەختەوەری بژین. لێرەشدا..وەک هەمیشە وتوومە-دووپاتی دەکەمەوە، کە ولاتانو گەلانی دونیا پێویستیان بەهاوکاریو دۆستایەتی نێوانیان هەیە.

لە فەلسەفەی بابا تاهیری هەمەدانیدا تیشکی ئەو بۆچوونەو بیروباوەڕانە دەبینین، کە خەلکی دنیای بۆ میهرەبانیو عیشق یەکسانیو یاریدانی یەکتر بانگ کردوە.

بابا تاهیر، ئەوەتا دەلێ:

ئەگەر دەستم بگاتە چەرخی گەردوون
دەپرسم لیێ کەوا ئەم چوونەو ئەو چون
یەکێ پێت داوە سەد جۆرە نازو نیعمەت
یەکیش نانی جۆی ئاوێتەی خون!

یا:

دلێکم هەس کرێداری محبەت
لەلایا گەرمە بازاڕی محبەت
کراسێکم بە بالاَیا بریوە
لە پۆیی مەینەتو تاری محبەت!

www.iqra.ahlamontada.com

یا :

کە تۆ نەتخوێندووە عیلمی سەماوات
کە تۆ نابەیتە دەر ڕێ لە خەرابات
کەتۆ سوودو زیانی خۆت نەزانی
بەیاران کەی دەگەی هەیهاتە هەیهات!

یا:

درەختی غەم لە گیان کردوویە ڕیشە
لەدەرگەی خوا دەناڵێنم هەمیشە
عەزیزان با بزانین قەدری یەکتر
ئەجەل وەك بەردە ئیسنان چەشنی شیشە

یا:

دڵی شاد ئاگای لە دڵزار نیە
سپو ساغ ئاگای لە بیمار نیە
سوورچی تۆ نیە ڕەسمێکی کۆنە
ئازاد لەئەسیر ئاگادار نیە!

یا:

گوڵی خۆم بدەم، کە پێچو تاوی
بە ئاوی چاوی خۆم بدەی ئاوی
لە ڕێگەی خوا کەیێ ڕەوایە
یەکێکی تر بیو بگرێ گوڵاوی؟

یا:

لەگەڵ سوتە دلاّنم چون نەناڵم
لەتەك بی حاصلانم چۆن نەناڵم
ئەناڵن بولبلانی نار چلو گوڵ
کەمن دوور لە گوڵانم چۆن نەناڵم؟

www.iqra.ahlamontada.com

هەمەدان:

بۆ گەیشتن بەڕاستی پێویستە کاتو شوێن بزانین.

هەندێ لەکاتو سەردەمی دەرکەوتنی بابا تاهیرمان، دواتر باس دەکەین. لێرەدا بە کوردی باسی زێدوماوا(شوێن)و جێگەی پەیدابوونوژیانی ئەکەین، بەتایبەتی کەسەرچاوەکان دەڵێن هەر لەشاری هەمەدان ژیاوە، کەم بەسەفەرچووە بۆ جێگەی تر، مەگەر هەندێ جار بۆ لورستانو ئەسفەهانو شیراز.

هەمەدان کە یەکێك لە شارە کۆنەکانی جیهانەو، لەو ڕۆژە کە دامەزراوە هەر ئاوەدان بووەو لەدانیشتوان خاڵی نەبووە.

لەساڵی ٦٧٠ پێش زایینەوە بۆ نیادی هەمەدان لەلایەن "دیاکو شا=دئیوك شا"ی میدیەکان دامەزراوە، بەدیواری ئەستوورو قایمو کوشكو تەلاری ڕازوەو قەڵای گەنجینەی ناوەوە، دورستیان کردووە، سەرەتا ناوی "ئەکباتان= هەکەمتانا=هەگەمتانا= هەمەگتانا" بووە.

کەواتە یەکەمین شاری گەورەو پایتەختی دەوڵەتی میدیا (ماد) بووە. لەو سەردەمەدا میدیا(ماد) دوو شاری گەورەی هەبوو: هەمەدانو ڕەی.

هەمەدان، لە ئەسڵدا، هەنگمتان ناو دەبرا، کە بەمانای: "ناوەندی زانایانە، چونکە لەشاردا ئەنجومەنێك لەسەد زانای گەورە پێکهاتبوو.

بەپێی سەرچاوەکان، بە فەرمانی گوشتاسپ شا کتێبی ئاوێستای زەردەشت بە دوو نوسخە هەر نوسخەیەك لەسەر دوازدە هەزار پۆستی گا، بەئاوی زێر دەنووسنەوە.

دانەیەکی لە گەنجینەی قایمی کتێبخانەی مەزن (دژ نەپشتك) لە شاری هەمەدان دەشارنەوە، دانەکەی دیکەی دەبەن لە (گەنج شپیکان) بەپەنهانی دادەنێن.

بۆ زانیاری : دژ نەپشتك یانی: جێگەی قایمی سەخت بۆ شاردنەوەی بەڵگەنامەو دیکۆمێنیت هەمەڕەنگ. کە سەرەتا لەهەمەدان بووە، ئەمجا لەچەند جێگەی تر کردوویانەتەوە.

(شیپیکان)، مەبەست (شیزە)، زێدو ماوای زەردەشتو جێگەی یەکەمینو دێرینەترین ئاتەشگەی زەردەشتیە، دەکەوێتە ڕۆژهەلاتی دەریاچەی ورمێ.

www.iqra.ahlamontada.com

مێژوونووسانی دەنووسن کە ساڵی ٣٣١ پ.ز ئەسکەندەری مەقدونی هێرشی هێنایە سەر ئێران و داگیریکرد، لە ئەنجامدا هەردوو دانەی نووسراوی ئاوێستایی دۆزیەوە، یەك لەهەمەدان و ئەوی دیکە لە شیز. دانەیەکی سووتاند کە دوازدە هەزار پۆستی گابووە، بەلاَم لەسەر ئامۆژگاری و ڕاوێژکاری زانایانی یۆنانی ئەسکەندەر دانەکەی دیکەی ئاوێستای بۆ یۆنان نارد تا وەریبگرنە سەر زمانی خۆیان.

ئەوەش گرنگی پێگەی شاری هەمەدان پیشان دەدات کە جێگەی متمانەی پاشاکانی ئەو سەردەمە بووە. لەوەشدا دەردەکەوێ کە چەندین سەدە پێش زایین هونەری نووسین زانراوە، تەنانەت بەئاوی زێر ئاوێستایان لەهەمەدان نووسیوەتەوە.

هەر لە سەردەمی زەردەشتەوە، هەمەدان ناوەندی ئەنجومەنی زانایان(کۆڕی زانیاری و زانکۆ) بووە، سەرەتا سەد شاگرد (خوێندکاری) هۆشیاری پێگەیاندووە کە بەشارەکانی ئێرانی ئەو سەردەمەدا بلاوبوونەتەوە، هەروەکو پلو تارك چەند مێژوونووسی یۆنانی دەنووسن کە فەیلەسووفانی مەزن وەك سوکرات و ئەفلاَتوون و فیساغورس ئەرستوو ئەوانی دیکە سوودی زیادیان لە کولتور زانیارییەکانی زانایانی زەردەشتی وەرگرتووە، چ ڕاستەوخۆ ئەوانیان دیتووە، یا لەڕێگەی خوێندن و وەرگێڕانەوە، فێربوونە، بەتایبەتیش لەبواری فەلسەفەو پزیشکی و ماتماتیك و هەسارە ناسی و زانیارییە سروشتیەکانەوە.

زەردەشت، بەخۆی، بایەخی گرنگی بەفێرکردن و پەروەردەی ژن و پیاو بوو، هەر بۆیەش لە فێرکردنی (پوورچیستی) کچی خۆیەوە دەستی پێکردووە.

لە سەرەتاوە بیری لە دانانی فێرگەو قوتابخانە کردۆتەوە، تەنانەت، بەپێی ڕاڤەی هەندێ ئاوێستالۆجی (ئاوێستا ناسی) دەلێن کە ئاوێستا بەمانای پەروەردە، بونیاد، ئەسڵ و زانستی پایەیە، کە نزیکی واژەی "وید"ی سەنسکریتی هیندی دەزانن، واتە: زانست و ماریفەت.

جا سەیر نییە ئەگەر ناوی پایتەختی میدی(ماد) کە نەتەوەی زەردەشتە، واتە شاری هەمەدان(=هەنگمەتانە=هەگمەتانە) بەمانای سەنتەرو مەلبەندی زانایان هاتووە، وەکو گوتمان.

www.iqra.ahlamontada.com

مەبەست لە چەند پەرەگرافی پێشوو نیشاندانی پێگەی هەمەدان لە شارستانیی کوردو ئێرانیدا.

دائیرەتولمەعاریفی م. ئادینفەر مێژووی دروستبوونی هەمەدان بۆ نزیکەی یازدە سەدە (هەزارو سەد ساڵی) پێش زایین دەگەڕێنێتەوە، واتە ئێستا تەمەنی لە سێهەزارو سەد ساڵ زیاترە.

دەنووسێت کە ناوی هەمەدان یەکەمجار لە نووسراوەی "تیکلاب یا لسەر"ی یەکەمین پاشای ئاشوور بەرچاو دەکەوێ، کە بە "ئەمدانە" ناوی بردووە.

لە نووسراوەکانی هەخامنیشان بە"هەکمەتان"و، هێردۆتی مێژوو نووسی ناودار بە"ئەکباتان" ناوی بردووە.

هیرۆدۆت نووسیویەتی کە " دیوکسی=دئیوك=دیاکۆ"، یەکەمین پاشای دەوڵەتی میدیا، ساڵی ٧٠٨-٦٥٥ پێش زایین، شاری هەمەدانی دروستکردووە.

ساسانییەکان لە ساڵی ٢٢٦ز ناوەڕاستی سەدەی هەفتەمی زایینی، شاری هەمەدانیان وەك جاران بایەخ پێدان، گرنگترین گۆڕانکاری هەمەدان لەباری دیموگرافیو شارستانیەوە، لەسەردەمی ساسانیان، ئەوەبوو کە شاژن "سۆسەن" کە ژنێکی جووبوو، پاشای ساسانی ڕازیکرد تا جووەکانی ئیرانو دەرەوەی لەشاری هەمەدان نیشتەجێبکات، چونکە لە جێگاکانی دیکە کەوتبوونە بەر جیاوازیگەریو ئازاردان. لە کۆتایی سەدەی هەڤدەهەمی زاینیشدا، لەسەردەمی شا عەباس، ماوەیان دا بە میسۆنە مەزهەبیەکان (موبەشیرەکان)ی کاسۆلیکی مەسیحی تا لەهەمەدان جێگەیان بکرێتەوە، ئێستاش لە هەمەدانددا جوورو مەسیحیو موسڵمانو پەیڕەوانی زەردەشتی و یاراسانو کوردو ئازەریو فارس پێکەوە دادەنیشن، یاراسان (کاکەیی) گەڕەکێکی گەورەیان هەیەو، شوێنەواری کۆنیان بەرچاوە. ئەو کوردانەی لە هەمەدانو گۆرانو موکریو لوڕو فەیلیو شێوە زارەکانی دیکەن.

بەدرێژایی مێژوو شەڕو داگیرکردنی ئێرانو ڕووداو گەلی جیا جیای هەمەدان کەوتووتە ژێر دەسەڵاتی چەندین لایەنەوە، وەك دەسەڵاتی عەرەب دوای دەرکەوتنی ئیسلام، دواتر فەرمانڕەوایی دەیەملە، سەلجوقی، مەغوول کە هەمەدانیان وێرانکرد، تەیمور لەنگ ژمارەیەکی زیادی دانیشتوانی بەکۆمەڵ کوشت. ئەحمەد

www.iqra.ahlamontada.com

پـشای عوسمانی ساڵی ۱۷۲۳ز هەمەدانی هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆی. دوای شـەش ساڵ نادر شای ئێرانی هەمەدانی وەرگرتـەوەو، جـارێکی دیکـە کەوتـەوە دەسـتی عوسمانیەکان، تا حـوزەیرانی سـاڵی ۱۷۳۱ز، بـەپێ ی پـەیمانی نێـوان ئێـرانو عوسمانی، شاری هەمـەدان گەڕایەوە سەر ئێران، کە تا ئەمڕۆ وەها ماوتەوە.

بەشی گرنگی شاری هەمەدان، کە ئەکەوێتە داوێنی چـیای ئەلوەنـد چـەندین قەزاو ناحیەی هەیە وەك: ئەسەد ئاباد، ڕەزن، کەبووتـەر ئاهـەنگ، سـیمنە ڕوود، شەراو پیشخۆر.

هەمەدان لە شیعری باوە تاهیردا:

بابا لە چوارینەکانیدا شانازی بە هەمـەدانەوە دەکاو نـاوی دووپـات دەکاتـەوە، ئاماژە بە چیای ئەلوەندیش ئەکات، کە هەمیشە پەنای بۆ بردووەو لـەوێ هەنـدێ جار بە گۆشەگیری ژیاوە تا لە بـیدەنگیدا ڕازو نیازی دڵی خۆی لەگەڵ پەروەردگار دەربڕێت.

هەر وەخت بابا تاهیر باسی بەهارو گوڵزارو بولبولو چمەنو هەڵاڵەی کۆسارانی کردووە ئەو جوانی سروشتی ئەلوەندو دەوروبەری دەربڕیوە دەڵێ:

"ئەمنو ئەو سپیە بازەم هەمـەدانی کە هێلانە لە کێوە نیهانی..."

لێرەشدا مەبەستی لە کێو: چیای ئەلوەنە.

یا کە دەڵێ:

"زەمـانی لالـە زاران هەفتەیەکـە....." مەبەسـتی لالـەزاری چـیاو دەشـتی هەمەدانە.

کە دەڵێ " چەند دانیشتووم لە سەر کێوی بەرز " مەبەستی "چیای ئەلوەنە.

" لە بناری ئەلوەن گوڵێکم چاندووە، بەیانیو ئێواران بەفرمێسکی چاو ئـاوم داوە، لەو وەختەبوو کە خەریکبوو بپـشکوێو بـۆنی عـەتری بپەخـشێنی، ڕەشـەبا هەڵیکەنو بۆ نساران (نزاران)ی برد...".

www.iqra.ahlamontada.com

دەربارەی (ئەڵوەن) کە هەم ناوی چیایە، هەم ناوی ڕووبارەکەیە بەهەمەدانا تێدەپەڕێ، بابا تاهیر جارێکی دیکە دەڵێت:

"هەر ئانکە ئەڵوەند دامان موو نیشانی
"دامان ئەز هەردوو عالەم دەر کشانی
"ئەشك خونین پا شەم ئەز راه ئەلوەند
"تاکە دلبەر بە پایش بەر فشانی"

-باقی شەفیعی (سەیاد) ئەم چوارینەی کردووە بە هەورامی، دەڵێت:

"وەختەی چە ئەڵوەند دەر مەدەی چاکان
"جە هەردوو عالەم مەکیشی دامان
"هەلسیو نینم پاشورای ئەڵوەند
"تا خاك نەنیشۆ باڵای وەش سامان"

چوارینەیەکی دیکەی بابا تاهیر

بشووم بە ئەڵوەند دامان مەو نشانوم
دامەن ئەژ هەردوو گیتی هاوشۆنم
نشانوم توولەو مودیوم بەزاری
بی کە بولوبول هەنی دا دڵ نیشاندم

-سدیق بورەکەیی (سەفی زادە) ئەم چوارینەیەی بەم جۆرە شەرح کردووە:
واتە: بچم بۆ کێوی ئەڵوەندو دوایێنی مێو ببەمو لەویدا ببینم(بنێژم) توولە مێوەکان بە ئاهو زاریو شێوەن بنێژم، بەڵکو بولبولێکیش بێتە لای گوڵو وەکو من لە تەنیشتی ئەو مێوانە بناڵێنێ.
بۆرەکەیی، هەروەها ئاماژە دەکات کە بابا تاهیر لەهەمەدان مردووە، ئارامگای لەسەر تەپۆلەکەکدا نێژراوەو لەو ئارامگایە، جگە لە تەرمی بابا تایەر دوو کەسی تریش تێدا نێژراوە کە یەکێکیان دایەنی خۆیەتیو شێری داوەتیو ناوی فاتیمەیە، ئەویتریشیان فاتیمەی لووڕەی دڵخوازییەتی.

www.iqra.ahlamontada.com

له (ئینسایکلۆپیدیای گشتی) ی یاسین صابر صالح، چاپی سەردەم، سلێمانی ٢٠٠٤، ز، دەربارەی هەمەدان هاتووە.

-هەمەدان، شارێکی کوردستانی خۆرهەڵاتە کەوتۆتە خۆرهەڵاتی شاری سنەوە، و لە بناری چیای ئەلوەندا، دانیشتوانی نزیکەی نیو میلۆن کەسە، کە کوردو تورك و فارسن. مەڵبەندی پارێزگای هەمەدانە. لە کۆندا گریکەکان (یۆنانیەکان) پێیان دەوت (ئەکباتان) کە مەڵبەندی مەملەکەتی میدیای کۆن بوو. پاشان بووە پایتەختی هەخامنیشیەکان، کە داریۆشی یەکەم دایمەزراندووە، لە ناوچەیەکی شاخاویدایە، پاشماوەی دێرینی سەردەمی برۆنزی لێیە. سەنتەرێکی بازرگانیە. گۆڕی (بابا تایەری عوریان)ی لێیە، کە شاعیرێکی کوردی لوڕییە. (ل ١١٢٢). هەروەها گوری زاناو پزیشکی ناسراو(ئەبو سیناش لە شاری هەمەدانەوە چەندین شوینەواری مێژووی سروشتی تێدایە، بەتایبەتی ئەشکەوتێکی سەر سوڕهێنەر بەناوی(غاری عەلی سەدر، دەریاچەیەکی درێژی تێدایە، گەشتیاران، بەناویا هاتووچۆ دەکەن و سەهۆڵی دەیان هەزار ساڵە بەدیوارەکانیا بەستوویە.

ئەم کتێبە:

لەم کتێبەدا کە لەبەردەستانە، ماموەستا هەیاس کاکەیی بابەتێکی گرنگی هەڵبژاردووەو چەندین دەق و لێکدانەوەو شەرحی چوارینەکانی بابا تاهیر نێکداوەتەوە، خۆی ماندووکردووەو گەڕاوە بەشوێن سەرچاوە و زانیاری، تازەو ردا، لە هەزارەمین ساڵەی کۆچی دوای بابا تاهیر هەمەدانیدا بەرهەمێکی جوانی پێشکەش بە کتێبخانەی کوردستان کوردووەهانی دام بۆ نووسین.

لەو پێشەکییە زیاتر نامەوێ شتێکی دیکە بلێم کە پەراوێزە بۆ ئەم کتێبەی ماموەستا هەیاس، بە گەرمی پیرۆزبایی لێدەکەم و چاوەڕوانی بەرهەمی ڕەنگینی ەهاین. سوپاسی ئەکەم کە ڕێگەی داوە تائەم چەند لاپەرەیە وەك پێشەکی کتێبی (لێکۆڵینەوەو ووردبوون لەسەر چوارینەکانی بابا تاهری هەمەدانی و ژیانی) بلاوبکرێتەوە. شادوو سەرفرازبن.

فلك الدين کاکەیی

www.iqra.ahlamontada.com

سەرچاوەکان:

-دائیرەتولمەعاریف (بە فارسی)، ئامادەکردنی م. ئادێنفەر، تاران، ١٣٤٨ ك.

-سدیق بۆرەکەیی (سەفی زادە)، مێژووی ویژەی کوردی، بەرگی یەکەم، بلاوکراوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٨، ز.

-سدیق بۆرەکەیی، بوزرگانی یاراسان، چاپ خۆشە، تاران ١٣٦١ ك.

-باقی شەفیعی (سەیاد)، دیوانی بابا تاهیر هەمەدانی (بەهەورامی)، ناوەندی بلاوکردنەوەی پرتەو بەیان، سنە، ١٣٨٤ کۆچی.

-ڕووباعیاتی خەییام، شێخ سەلام کردوویە بە کوردی، چاپخانەی کەکەی فەلاح، سلێمانی، ١٩٨٠.

-سید حسین صدر، پلایە حکماء مسلمین، دار النهار للنشر، بیروت، (الگبعە الپانیە)١٩٨٦م.

-مەلا خەلیل سلێمانی(مشەختی)، جار بەندین بابا تاهر، بە کرمانجیا ژووری، چاپخانا زاگرۆس. میدیا، سوید، ١٩٩٩م.

-دکتۆر محمد نوری عارف، وشەو زاراوەکانی بابا تاهیرو بەراورد کردنیان لەگەڵ شێوەکانی زمانی کوریدا، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری بەهاوکاری وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ١٩٩٧م.

-ئەحمەد شاڵی، چوارینەکانی خەیام، (بەسۆرانی)، چاپی دووەم، سلێمانی، ١٩٩٩م.

-کاروان عوسمان عەلی، چوارینەکانی بابا تاهیری هەمەدانی (بەسۆرانی)، پێداچوونەوەی صالح هەلاج، بەهاوکاری سەنتەی مرواری بۆ گەشەپێدانی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی لە خانەقین، ٢٠٠٩ز.

-ئەحمەد دلزار، گەنجینە، بەشێك لە چوارینەکانی بابا تایەری هەمەدانی، دلزار کردوویەتی بە سۆرانی. چاپی دووەم، بلاوکراوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٧ز.

www.iqra.ahlamontada.com

-دکتۆر مهـدی الهـی قمـشەیی، رباعیـات بابـا تـاهر(راڤـە بـەزمانی فـارس)، چاپخانەی پەیام، چاپی یەکەم، تاران، ١٣٧١ کۆچی.
-اسماعیل شاهرودی (پێشەکیو چاککردنەوە بە فارسی)، رباعیات بابا تاهر عریان همدانی، چاپی دووەم، بڵاوکراوەی فخر رازی، تاران، ١٣٧٠ کۆچی.
-جـەمال نەبـەز، فەلـسەفەو رامـانی یارسـانی لـە فەرهـەنگو کۆمەڵگـەی کوردەواریدا، چاپخانەی منارە، هەولێر، ٢٠٠٩ز / ٢٧٠٩ ك.
-شێخ محمد خاڵ، بابا تاهیری هەمـەدانی مەشـهوور بـەعوریان، بـەرگی یەکـەمی گۆڤاری زانیاری کورد، چاپخانەی کۆڕی زانیاری، بەغدا، ١٩٧٧.
-یاسین صابر صـالح، ئینـسایکلۆپیدیای گـشتی، چـاپی یەکـەم، دەزگـای سـەردەم سلێمانی، ٢٠٠٥ز.

تێبـینی:

لەسەرچاوەکان دەردەکەوێ کە چەندین نووسەری هێژا تێکۆشاون بۆ زیندوکردنـەوەی کەلەپووری بابا تاهیرو، دارشتنەوەی بەشێوە زاری دیکـەی کـوردی: سـۆرانی، کرمـانجی سەروور، هەورامی، جگە لە چەندین پێـشەکیو لێکۆڵینـەوەی سـوودمەند، هیـوادارم هێشتاش بایەخبدرێت بە شیعرو فەلسەفەی باباتاهیرو ئەدەبـیاتی کلاسـیکی کـوردی کە گەنجیەیەکی دەوڵەمەندن.

www.iqra.ahlamontada.com

پێشەکی

باباتاهیری هەمەدانی بە سەر کاروانی شیعرو ئەدەبی کوردی دەژمێرێت لەدونیای شیعرو ئەدەبیدا، بەچوارینەی زێرینەوە هاتەمەیدانی دونیای ئەدەب و شیعرەوە[1]*. هەر لەسەرەتای کۆکردنەوەی چوارینەکانی**. هەوڵ دراوە بۆ لێکدانەوەو شیتەڵ کردنیان. وەهەر لەوددەمەشەوە هەوڵ دراوە بۆ گۆڕینی ناسنامەي باباتاهیر بەدەستکاری کردن و تێ هەڵکێش کردنی ووشەی فارسی وەك شێخ محمد خاڵیش پشتگیری ئەو ڕایە دەکات و لە ل٢٨٧ کەدەڵێت(چەند جار شیعرەکانی نوسراینەوە لەلایەن ئێرانیەکانەوەهەر جارێ چەند وتەیەکی کوردی لێ کراوە بەفارسی) . کوردیش هەوڵ و کۆششي کردوە بۆ پارێزگاری کردنی چوارینەکانی باباتاهیر لەرەسەنایەتی خۆیی، روخسارە کوردی لوریکەي. هەروا طاجیکەکانیش هەوڵی خۆیان هەیە بۆ ڕاکیشانی بۆ لای خۆیان ئەمەش هەمووی بەهۆی ئەوەوە بۆەکە دەست نوسێکی شیعرەکانی باباتاهیر دەستنەکەوتووە و بەڵکو هەر لەو زەمانەدا تۆمارنەکراوە، بە زارەکی بڵاو بووەتە ناوچەکەدا، و دانیشتوان و موریدانی ڕێبازەکەی لە بەریان کردووە، یان لە هەندێ بەیازي پارساندا لەم دواییانەدا دەست کەوتووە و کۆکراوەتەوە.

هەر لەسەرەتایی هەفتاکانی سەدەی پێشوو، کاتێك کتێبی مێژووی ئەدەبی کوردی علاء الدین سەجادیم خوێندەوە، دەربارەي باباتاهیر و چوارینەکانی کەوتمە خولیای خوێندنەوەو ووردبوونەوە، لە باباتاهیر خۆیی و چوارینەکانی چونکە پێشتر لەزۆر دانیشتن و کۆردا پیاوە بەساڵاچوەکان و پیاوە ئاینیەکان زۆر باس و خواسی باباتاهیریان دەکرد، وە بەپلەو پایەی بەرز دەنەرخینرا.

---

[1] م. فؤاد حسین احمد لەکتێبەکەی ئافرەت لە هۆنراوەی کوردیدا لە ل٣٨٧ دەڵێت:- "کۆنترین هۆنراوەی کوردی کە لەبەر دەستمان بێ دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی (٣٣٠-٣٢٠پ.ز) . ئینجا چوارینەکانی باباتاهیر (٣٢٦-٤١٠ ك) واتە (٩٣٧-١٠١٩ ز) وەکو یەکەم بەرهەمی مێژوویی _ دیوانی شیعر _ بەدەستمان گەیشتووە، دوای ئەمە نزیکەي ١٤٠٠ ساڵ دیوانی کوردەواری بێ دەنگ بووە و هیچ جۆرە هۆنراوەیەکی بۆمان بەجێ نە هێشتووە.

www.iqra.ahlamontada.com

ژ.(پاشان مامۆستا علاء الدین سجادي باسی پەیوەندی باباتاهیری کردبوو لەگەل یارسان، کە هەندێ لەچوارینەکانی ناردووە بۆ ناو یارسان و پەیرەوانی ڕێبازي خۆی. کەژمارەی ئەو چوارینانە ١٣ دوو نیوە دێڕ (بەیتن) کەوتووەتە ناو بەیازەکانیان، بەشێوەی سروودی پیرۆز دەیخوێننەوەو دەیپارێزن. ئەمانە هەمووی بوونە هۆی وروژاندم و هاندانم بۆ گەران و پشکنین و خوێندنەوە بۆ دۆزینەوەی هەقیقەتی باباتاهیر و چوارینەکانی.

ژیانی باباتاهیر و کاریگەری لە بواری ئەدەب و هونەر و بواری سۆفیگەری یارسان لەکۆتایی سالی ١٩٧٩ ز دا نووسیمەوە، وەلە سالی ١٩٩٧ ز لەگۆڤاری ڕامان (١٤) بلاو کرایەوە. بەلام زیاتر دەستم دایە بۆ شیتەل کردنەوەی چوارینەکان و ووردبوونەوە لێیان، چونکە بەزۆری زاناو نوسەر و ئەدیبان، لێدوانی ئەدەبیان هەبوو دەربارەی چوارینەکانی باباتاهیر، هەرچەند هەندێکیان یان بەشێکیان کرد بووە بواری خواناسی و ئامۆژگاری وە بەشێکیان بواری خۆشەویستی و ئەوین[1]. بەڕای من چوونە ناخی چوارینەکانی باباتاهیر دەردەکەوێت غەزەلی باباتاهیر مەجازیە. ڕوویەکي سۆفیگەری خواناسی تەواوی لێ دەبینرێت، ئەو بارەی کە پیدا دەلێت مەعشوقەی هەمیشەییەو پێروانی ڕێبازە پیرۆزەکەیەتی، بۆیە شەیدای سروشت بووە و لەبناری ڕووباری ئەلوەند و چیاکانی لورستاندا لەنگەری گرتووە، دەستی لەتام و چێژی ژیان هەلگرتووە، تەنها بەدوای دیارنەبووندا دەگەرێ و چاوی پێی کەوێت و شاد بێتەوە و یەکبوون لەنێوانیاندا دروست بێت.

دان بەوە دادەنرێت کە باباتاهیر لوڕستانیەو بەزمانی لوڕی هۆنراوەی ووتوە، بە لام لەماوەی ئەو هەزار سالە یان زیاتر چەند جار هۆنراوەکانی چاپ کراوە، ووشەی فارسی کەوتووەتە ناویانەوە، ئێرانیەکان دەلێن شاعیرێکی ئێرانی فارسیە یان بەلای خۆیانە زیاتر بیبەن لەمێژووی ئەدەبیاتی فارسیدا هاتووە لە لا ٣٤١دا دەلێت:- "کوردەکان لەو زەمانە بە زمانی باباتاهیر ئاخاوتنیان کردووە، وە ئەدەبیاتی ئێران بەزمانی پارسی(پەهلەوی) بووە، واتە کوردەکانیش نزیك ئێرانیەکان بوون، ئەی چۆن لە ئەدەبیاتدا شەرێك نەبن؟ د.مارف خەزنەدار لەلاپەرەی ١٩١دا دەلێت ئەوەی

---

[1] لەروخساردا ئەگەر تەماشای چوارینەکان بکەیت، بۆنی خۆشەویستی لێ دێت بەلام دیوەکەی تری تەسەوفە.

www.iqra.ahlamontada.com

ئاشکرایە ئەوەیە کە زمانی پەهلەوی (فارسی ناوەراست) لە دەوروبەری ساسانیەکاندا باو بووە. د. جەمال نەبەز لە کتێبی (فەلسەفە و رامانی یارسانی لە فەرهەنگ و کۆمەڵگای کوردەواریدا) لە لاپەرەی٦٦ دەڵێت: "دەرکەوت بۆم کە پەهلەوی (فارسی ناوەراست نییە) بەڵکو زمانێکە پەیوەندیەکی ڕێزمانی و دەنگ سازی وشە نامەیی بەشێوەزاری گۆرانی و فەیلییەوە هەیە کە بنەزاری کوردی هەورامانی بەفەهلەویات نێو دەبرێ. وە لەلاپەرەی ٩٥ دەڵێت: ساسانیەکان مەڵبەندی فەرمان رەواییان کوردستان بووە وەزمانی دەوڵەتەکەیان پەهلەوی بووە"(١)

چوارینەکانی باباتاهیر ژمارەیان نزیکەي (٣١٣) چوارینەیە کە بەهی ئەو دادەنریت وەك لە کتێبەکەی عباس رەجویدا هاتووە کە ئەویش چاپی (وەحیددەستکردي) بە سەرچاوەی داناوە لەگەل (٤) شیعری غەزەلیدا، بەڵام لەمێژوو ی ئەدەبی کوردی د.مارف خەزنەدار هاتوە کە (١١) چوارینە دۆزراونەتەوە هی باباتاهیرە، تۆمارکراوە لەبەشی چوارینە دۆزراوەکاندا. وە لەدیوانی باباتاهیر(بە چوار زمان) بە کۆششی مەسعود میرزایی هاتووە کە نزیکەی(٤٩) چوارینە گومان دەکرێت هی باباتاهیر نەبێت، تۆمارکراون لەبەشی چوارینە گومان لێ کراوەکان.

عباس رەجەوی دوو چاپی هەیە، چاپی کۆن کەلەوانەیە دەگەرێتەوە بۆ پەنجاکان یان شەستەکانی سەدەی پێشوو چونکە سالی لەچاپ دانی دیاری نەکراوە لەسەر کتێبەکە، بەڵام چاپی نوێ سالی ١٣٨٣ فارسی چاپکراوە. ئەمەیان لەلایەن رێنووس و چاپەوە رەوانترە. هەر چەندە جیاوازی بچووك لەنوسین ووشەکاندا هەیە بەپێی توانا هەولم داوە چوارینەکان بە رێنووسی کوردی بنووسمەوە و لەگەل پارێزگاري فۆنۆتیکی لوری، وە ووشە لوری و فارسیەکان ماناکانی بەکوردی لەبنی چوارینەکەوە دانراوە، لەگەل هەندێ لێکۆلینەوە جگە لە وەرگێرانی هەندێ چوارینە بۆ سەر زمانی کوردی بەشێوەی خۆی هەروا لەلایەن (دلزار، د.مارف خەزنەدار، م.فؤاد حسین علي،

(١) طیب طاهیر لە کتێبی تاریخ و فەلسەفەی سەرنجام ل ٥٩٢ دەڵێت قەباڵەکانی هەورامان کە ساڵی ١٩١٣ دۆزراونەتەوە دەری دەخەن کەشێوەزاری هەورامی یان گۆران درێژەی زمانی پەهلەویە، هەروەها لە کتێبی شەرف نامەی شەرف خانی بەدلیسی کە مامۆستا محمد جمیل رۆژبەیانی وەریگێراوە بۆ زمانی عەرەبی چ٣، بەغداد، ل٧٨ . دەڵێت (زمانی پەهلەوی بناغەی زمانی کوردی ئێستایە کە دابەش بروە بۆ چوار زاراوە کرمانجی گۆرانی، لوڕی، کلهوڕی) وەنزیك تریان بۆ پەهلەوی زاراوەی لوڕیە .

www.iqra.ahlamontada.com

م.فەهمی کاکەیی، د.صدیق بۆررکەیی) بۆ ئەوەی زیاتر ئاسانکاری بێت بۆ تێگەیشتنی ناوەرۆکی چوارینەکە، وە بە پوختی بکەویتە ژێر دەستی خوێنەران وە بەدلیان بێت.

هیوادارم توانیبێتم کەلێنێکی کتێبخانەی کوردەواریم پرکردبێتەوە لەبواری ئەدەبی و هونەردا، وە تیشکێکمان خستبێتە سەر ناسنامەی باباتاهیری هەمەدانی.

وەپاش تەواو کردنی ئەم بەرهەمە سەردانی گۆری بابا تاهیرم کرد لە هەمەدان لە وولآتی ئێراندا، بینیم بایەخێکی باش دراوە کە شایانی ئەو نەمرە پایە بەرزەیە وە خەڵکێکی زۆر رۆژانە سەردان دەکەن جگە لەوەی دانیشتوانی شارەکە هەندێکیان یا لەناوچەکانی تر خۆیان بە موریدی بابا تاهیر دەزانن زیارەتی دەکەن.

لە ئەنجامی سەردانەکەمدا لەهەندی برادەر و شناس گەنجێکی حازر بوو لەوی لەگەڵ شمشاڵ ژەنێك بە ئاوازێکی ناسك لاوانەوەیەکی پڕ جۆش و ماتەمی کرد تەزی هێنایەگیانمدا هنۆی جولاندم وە فرمێسکی گەرم بۆ رۆحی پاکی رژاند.

هەیاس کاکەیی
٢٠١٠

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیری هەمەدانی ناسراوە بە "عوریان"

باباتاهیر و نازناوەکانی:-

پێش دەست پێکردن بەو باسانەی پەیوەندیان بەباباتاهیری هەمەدانیەوە هەیە وام بەباش زانی واتای بابا و هۆی لکاندنی ئەم ووشەیە بەناوی تاهیرەوە روون بکەمەوە. ووشەی "بابا" وەك لەبەرگی سێیەمی دائیرەتو لمەعاریفی ئیسلامیدا هاتووە لە لا ٢٣١ دەڵێ: ووشەیەکی تورکییە بەمانای باوك بەڵام بابا لەزمانی کوردیدا مانای باپیرە دەبەخشێت، هەروەك لەزمانی تورکی رۆژهەڵاتا. بەزۆریش لەزمانی تورکمانیدا وتورکیدا باوك بەووشەی "بەبە" یان "دەدە" ناو دەبرێت. جا لە زمانی تورکیدا واتای (باوکی هەبێت) ناوەکە واتایی (باوکە تاهیر) دەبەخشێت. لەتوررکی رۆژ هەڵات یان کوردیدا واتای (باپیرەی) هەبێت ناوەکە واتای (باپیرە تاهیر) دەبەخشێت. لە هەردوو باریشدا بۆ رێز لێنان و خۆشەویستی بووە. مامۆستا فەهمی کاکەیی لە گۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١)و(١٢) لە لا ٨٤ دا دەڵێت:-نازناوی بابای بۆیە دراوەتێ چونکە پیرێکی خواناس و سۆفییەکی هەردەگەر بووە، جگە لەوەی بابا بە مانی باپیرە یان پیرەمێرد دێت، هەروەها پلەو پاییەی ئاینیشە وەبەمانای (الاب)ی دیانەکان دێتەوە. د.مارف خەزنەدار لە لا ١٨٤ ی مێژووی ئەدەبی کوردیدا دەڵێت:- بەکارهێنانی ووشەی بابا لەپێش ناو بۆ رێبەرانی ئاینی یارسان وە رێبازی دەروێشیزمی ئیسلامی لەکوردەواریدا هاوشانی ووشەی پیر بەکاردەهێنرێت.

بابا لای بەکتاشییەکان بەواتای (شێخ) دێت، کە نووسەری نامە لە دائیرەتولمەعارفی ئیسلامیدا لەبەرگی چوارەم لە لا ٣٧ دا دەڵێت:-

www.iqra.ahlamontada.com

بەکتاشییەکان دان بـە هەڵـەکانیان دادەنێن لای بابا واتـە (شێخەکانیان)و داوای لێبووردنی لیٚ دەکەن، هەروا م.فەهمی کاکەیی بەزمانی د.محمد نوری عارفەوە دەڵێت: هەندیٚ کەس دەڵێن بابا یەکێکە لە ناونیشانەزۆر باشەکانی بەرەی بەکتاشیەکان وە بەو هۆیەوە بابایان داناوە بەیەکیٚ لەسۆفیەکانی خۆیان و دووریان کردۆتەوە لە ئەهلی هەق هەر وا دەڵێت:- لەراستیدا هیچ جیاوازیەك نییە لە نێوان ئەوەی باباتاهیر سەر بە بەکتاشییەکان بێت یان ئەهلی هەق چونکە رێبازي بەکتاشی زۆر لە ئەهلی هەقەوە نزیکە، بە رِاي من لە رِەچەلەکدا هەر یەك رِێبازە بەلاَم بەکتاشییەکان لەگەل رێبەرەکەیاندا(مەحەمد وەلی بەکتاش) جیابوونەتەوە پاش ئەوەی تریقەتی لە سان سەهاك و سید ئەبو الوفا وەرگرتووە.

مامۆستای خوا لێخۆش بوو عەلائەدین سجادی لەکتێبەکەیدا مێژووی ئەدەبی کوردی لە لا١٧١ چ٢ دەڵێت ئەم ووشەیە لەگەلٚ ناوی ئەو کەسانەی لەبنەماڵەی شێخی ئاینین دادەنرێت بەتایبەتی بۆ رێز لێنان و خۆشەویستی، وە لە بەرگی سێیەمی دائیرتولمعارفی ئیسلامیدا هاتووە(ئەم ووشەیە بەناوی هەندێك ئەولیاوە ناونراوە)، زانا مەحەمد ئەمین زەکی لە خولاَسەی مێژووی کوردو کوردستاندا لە لا٢٩٢ دا لە باس کردنی عەلی ئیلاهیدا دەڵێت "کۆنترین وە گەورەترین پیاو لایان وەلییەك بووە بەناوی _بابا بزورك- باوکە گەورە)، بابابزورك یەکێك لە فریشتەکانی هاوچەرخی باباتاهیر بووە کەسەر بە بابا خۆشین بووە. لای ئەهلی هەق و عەلی ئیلاهییەکان هەروەها بەگەورەکانی کۆمەلی شاگردان ووتراوە بابا کە مافی ئەوەیان هەبووە ناوی(شاگرد) بدەن بەقوتابیەکانیان. وەكٚ چۆن نووسەر لە دائیرەی مەعارفي ئیسلامیدا باسی کردووە لەبەرگی سێیەم بەهەر حالٚ ئەو ووشەیە بۆ رێز لینان و خۆشەویستی بووە، چونکە بابا تاهیر یەکێك بووە لەپیاوە پایەدارەکانی ئاینی ئەهلی هەق. جا ئەگەر سەرچاوەکەی

www.iqra.ahlamontada.com

هەر لایەنێك بێت، بەکتاشییەکان کە بەزمان تورکن یان لە زمانی فارسیدا یان لای ئەهلی هەق و عەلی ئیلاهیەکان لە کوردستانی ئێراندا بەزۆری ئەو ووشەیە دەگەڕێتەوە بۆ بیروڕایەکی ئاینی وە ئەو لایەنانە هەموو لەبیرو رای ئاینی زۆر لێکەوە نزیکن یان یەك سەرچاوەن. باش دەزانرێ کە ئەهلی هەقەکان زۆر پیاوی ئاینی تریشیان هەیە هەر بەم ناوە ناو نراوە وەك"بابایادگار، باباحەیدەر، باباسەرهەنگ، بابا ناوس....هتد"

باباتاهیر بە ناوی هەمەدانی و بەناوی لوریش ناو براوە چونکە یەکێك بووە لە شاعیرە گەورەکانی کوردی لورستان و هەمەدان ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە خەڵکی لورستانەو لە هەمەدانـدا ژیاوە وەك لەم چوارینەیەیدا هاتووە لە کتێبی عەباس رەجەوی لە لا ٨٢ :

موئـــان ئەســـپیدە بـــازم هەمـــەدانی
لانـــــەدەر کــــوە دارم دەر نیهـــــانی
بـــەباڵی خـــود پـــەرەم کۆهـــان بـــە کۆهـــان
بەچـــــنگی خودکـــــەرەم نەخـــــچیرەبانی

فەهمی کاکەیی لەنووسینەکەیدا لە لا ٨٥ ی گۆڤاري مامۆستای کورد ژ(١١) و (١٢) بەم شێوەیە وەرگێراوەتەسەر زاری سۆرانی:

مـــن ئـــەو هـــەڵۆ ســـپییەم هەمـــەدانی
لانــــــەم لەکێوانــــــە بـــــــە پـــــەنهانی
بـــەباڵی خـــۆم دەفـــڕم کێـــوان بـــەکێوان
بـــە چـــنگی خـــۆم دەکـــەم نەێـــچیروانی

وە دەڵێـت:- (لـە شـاری هەمـەدان هاتۆتـە دنیـاوە بۆیـە نازنـاوی هەمــەدانی وەرگرتــووە، هــەروەها دەڵێــت ئــەو زمانــەی کــەباباتاهیر چوارینەکانی خۆی پێ نووسیوە لەسەرەتادا دەبێ لورییەکی پەتی یان

www.iqra.ahlamontada.com

لوری تێکەل بە فارسی بوویێت). باباتاهیر بێ شك بەلوریەکی پەتی هۆنراوەی نووسیوە، واتە بەشێوە زمانی ئەو ناوچەی کە لێی پەروەردە بووەو ژیاوە، هەرچەندە لەوانەیە لێرەو لەوێ لە هەندێ چوارینەدا ووشەی فارسی دزەی کردبێتە ناو هۆنراوەکانیەوە بە هۆی دراوسێتی هەردوو زمان وە هەڵسوکەوتی ژیانی ڕۆژانە:

بەڵام لە کاتی چاپ کردنی چوارینەکان وەکۆکردنەوەیان زیاتر بەلای زمانی فارسیەوە وەریان چەرخانوە بە دەستکاریەکی زۆرەوە وەك لەکاتی بەراوورد کردندا زۆر بە ئاشکرا دیارە. ئەگەر وورد بینەوە لەم چوارینەیەی صدیق بۆرەکەی لەمێژووی ووێژەی کوردیدا بەرگی ٦ لە لاپەرەی ٩٣ دا بلاوی کردۆتەوەو لێکی داوەتەوە بە روونی دەردەکەوێت، هەروەها د.مارف خەزنەدار لە کتێبی مێژووی ئەدەبی کوردي بەرگی ١ لە ل٢٠٢ دا لەگەل صدیق بۆرەکەیی هەمان رایان هەیە لە نووسین و لیکدانەوەی ئەم چوارینەیە، وە ئەمەش دەقی چوارینەکەو لێکدانەوەی هەردوو ئەو بەرێزانەیە لە خوارەوە:-

١-صدیق بۆرەکەیی:

ئەز ئان ئەسپیدە بازوم هەمەدانی
بەتەنهایی کەروۆم نە چیرەوانی
هەمە بەمنەو دیرند چەرخ و شاهێن
بەنام من کەرند نەچیرەوانی

واتەکەی: من ئەو بازە سپیە هەمەدانییەم کە بەتەنیایی نێچیرەوانی ئەکەم هەموو بەمنەوە چەرخ و شاهێنیان هەیە و بە ناوی منەوە نێچیرەوانی ئەکەن. ووشەی(ئەسپیدە باز) یان (بازی سپی) کە باباتاهیر لەهۆنراوەکەی دا هێناویە نازناوێکە بۆ خواناسانی پاییە بەرز کەلەو سەردەمەدا بە خوا ناسانیان داوە.

www.iqra.ahlamontada.com

ب-د.مارف خەزنەدار دەڵێت: ئەم دوو بەیتە هەنێ لەبیرو راکانی یارسان شی دەکاتەوەو دەخاتە روو، باباتاهیر کە خۆی بە بازی سپی دادەنێت لاسایی پێشەوایان و پیروانی یارسان و سۆفیزمی ئیسلامی دەکات، ئەمانە هەموویان خۆیان بە بازی سپی دادنێن، کردەکاریش شا بازە واتە شای بازان لە سەر ئەنجامدا باز عارفی تەواوە لە پاییەی پیردایە. شاباز رەنگدانەوەی یەکێتی بوونە هەموو بازانی تر بۆ ئەوە دەچن وە لە ناو یەکتریدا دەتوێنەوە.

هەروەها سیرۆس ئێزدی لە کتێبە کەیدا مێژووی ئەدەبیاتی فارسی لە لا ٣٤٠ دا دەلێت:- زمانی لوری نزیك زمانی ساسانیەکان بووە کە(پارسیە) وە کوردەکانیش بەهەمان زمانی باباتاهیر قسەیان کردوە.

ئەمانە هەمووی ئەوە دەگەیێنێت کە بابا تاهیر بە پێی جێگەو ناوچە نازناوی پێ دراوە خۆیشی لە یەك جیگەدا جێگیر نەبووە، وەك خۆرهەڵاتناس (سی، جی، ئەدمۆندز) لەکتێبی (کورد، تورك، عەرەب) لە لا ١٧٧ دا دەڵێت:- باباتاهیر بەگشتی ناو دەبرێت بە هەمەدانی وە ئەمە هیچ گومانی تیادا نیە کە زۆربەی ژیانی لە هەمەداندا جێگیر بووە وە شارێکی زۆر دوورە لە لۆرستان، لەگەل ئەوەشدا کەبەهەمەدانی ناوی دەرکردووە خۆی بە غەریب زانیوە بەپێی یەکێك لە چوارینەکانی وەك لەکتێبی عەباس رەجەویدا هاتووە:-

موسـلمانان سـە دەرد ئـامو بەیـەکبار
غـەریبی و ئەسـیری و غـەم یـار
غـەریبی و ئەسـیری سـەهل ئـایۆ
غـەم یـار موشـکلە تاچـوون شـودکار

بەڕایی من ئەو غەریبی و ئەسیریەی باباتاهیر لێی دواوە مەجازیە کەخۆی لەم دونیایە بەغەریب و ئەسیری ژیان دەزانێ هەرچەندە ئەوانە

www.iqra.ahlamontada.com

ئاسانن لەچاو ئەوەی غەمی هەرە گەورەی ئەو ئەوە بووە بگاتە خزمەتی مەعشوقەکەی لەرێبازی سۆفیگەری خۆیدا کە پەروەردگارە. بەڵام زۆر کەسان وا لێکی دەدەنەوە گوایە لە لورستان دوورەو لەشاری هەمەدان خۆی بە غەریب دەزانێ.

هەروەها بابا تاهیر پێی دەوترێت لوری ووشەی لوریش لورەکان دەگرێتەوە کە بە رەگەز کوردن وە لە خۆرئاوای ئێراندا جێنیشینن. وەخۆشی بەخەلکی لورستان ناسیوە پێش هەمەدان، کەبەزمانی پاراوی لوری چوارینەکانی هۆنیوەتەوە وەك فەهمی کاکەیی دەلێت لەگۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١) و (١٢) لە لا ٨٥ دا ئەو زمانەی کە باباتاهیر چوارینەکانی خۆی پێ نووسیوە لەسەرەتادا دەبێ لوریەکی پەتی یان لوری تێکەل بە فارسی بووبێت. " بە دلنیاییەوە زمانەکەی لوری بووە بەڵام زمانی دەسەڵات و زۆری بەربلاو زاڵ بووە وە کاریگەری خۆی کردووەتە سەری وەك فەهمی کاکەیی جارێکی تر دەلێت:- زمانی فارسی کارێکی زۆری تێکردوون وەهەندێك لە چوارینەکان تام و چێژو بۆن و بەرامە لوریەکەی خۆیان لەدەست داوە". وەیاخود دەستکاری کراوەو زیاتر بە لای فارسیان بردووە بۆ ئەوەی ناسنامەی فارسی بسەپێنە سەر باباتاهیر وەك شاعیر و بوێژێکی فارسی. هەروەها کاکەیی چوارینەیەکی باباتاهیر دێنێتەوە وەك نموونە کە زمانی لوری تیادا مولکایەتی دەردەکەوێت وە روالەتی لوریان پێوەماوە وەك:-

چە واچم هەرچە واچم واتەشان بی
سوخەن ئەز پێش واز کەم واتەشان بی
بەدەریا مو شودەم گەوهەر بەر ئارم
هەر ئان گەوهەر کەدیدەم واتەشان بی

www.iqra.ahlamontada.com

وه لـه هـهمان كاتـدا د.صـديق صـفی زاده لهكتابهكـهى نـام ئـاوهران یارسان له لا٧٥ دا دهڵێت:- له كتێبی سـهرئهنجامدا هاتووه كـه شاخوشین لورسـتانی (٤٠٦-٤٦٧ك) لـه هەمـەدان چـووەته دیـداری باباتـاهیر، وه باباتاهیر یهكێك بووه له یارانی شاخوشین له سەر رێبازهكهی.

هـهروهها باباتـاهیر نازنـاوی عوریـانی دراوهتـیّ، سـوك كراوهتـهوه بـۆ ئوریان له كوردیدا ووشهی عوریان ووشـهیهكی عهرهبیه به واتـای (رووت) ئهمـهش لهگـهل ئـهو چیرۆك و بیروبـاوهرهى لاى ئـههلی ههقـهكان ههیـه دهگونجێت كه دهڵێت:- باباتاهیر هیچی نهبووه واتا نهداراو نهبوون بـووه وهگاوانی شاری هەمەدانی كـردووهو لهشـی رووت بـووهو تـهنها عهبایـهكی شالْ لهشی داپۆشیوه، له سهرهتای ژیانیشیدا نهخوێندهوار بووه، وهبۆ زیاتر پشتگیری ئهو بروایه له یهكێك لهچوارینهكانیدا دهڵێت:-

نهزونـــــهم لوخـــــت و عوریـــــونم كـــــهكرده
خـــــودم جـــــهللاد و بـــــی جـــــونم كـــــهكرده
بـــــده خهنجـــــهر كهتاســـــینهم كـــــونم جـــــاك
ببیـــــنم عیـــــشق پـــــر جـــــونم چـــــه كـــــرده

وهیان

بهبهنـــــدهم شـــــال میپوشـــــم قـــــهدهگرا
بنـــــازم گـــــهردش چـــــهرخ وفهلـــــهكرا
بگـــــهردم ئـــــاب دهریـــــا هـــــا سهراســـــهر
بـــــشویهم هـــــهردوو دهســـــت بـــــیّ نمـــــهكرا

فههمی كاكهیی له گۆڤاری مامۆستای كورد ژ. (١١) و (١٢) لا٨٤ دا بهم شێوهیه ووشهی عوریان لێك دهدهتهوه:- نازناوی عوریان(رووت)ی

www.iqra.ahlamontada.com

وەرگرتووە بەمانای بێ بەش لە مالی دونیاو سامان ودارایی، ئەم نازناوە (زاهیر-دونیا)ییە، نەك (باتن-ئایین)ی بێت. چونکە عوریان بەمانای(باتنیەکەی-عورفانیەکەی) بەکەسێك دەوترێت کە پێشتر زاتێکی پێ بەخشرابێت پاشان ئەو زاتەی لێ وەرگیرابێتەوە واتە رووت کراوەتەوە.

هەروەها شێخ محمد خال دەربارەی هەژاری و نەبونی باباتاهیر لە گۆڤاری کۆری زانیاری کورد بەرگی(٥) لا٤٧، ١٨ لە سالی ١٩٧٧ز دەلێت:- لەشی جلی دراو و تەنك دایدەپۆشێت، بۆیە ناوبانگی دەرکرد بە عوریان واتە نەبووە. دووبارە دەلێت:- باباتاهیر وەك لە چوارینەکانیدا دیارە هەمیشە لە چیاکانی ئەلوەندا گەراوە و بە رۆژ گیاي دەشتی دەخوارد لە جیاتی خۆراك وە لە شەودا بەردێکی دەنایە ژێر سەر لە چۆلەوانیدا لەجیاتی سەرین. دلزاریش زیاتر پشت گیری ئەم بروایە دەکات لە کتێبەکەیدا چوارینەیەکی باباتاهیر وەردەگێرێ بۆ زاری سۆرانی کە دەلێت:-

موئان رەندەم کەنامم بی قەلەندەر
نەخان دیرم نە مان دیرم نە لەنگەر
چو روز ئایە بگەردم گەردی گێتی
چو شەو ئایە بەخشتێ وانەهم سەر

واتە:-

من ئەو رەندەم کەوا ناومە قەلەندەر
نە خانم هەس نەمانم هەس نەلەنگەر
کە رۆژ داهات لە دونیادا ئەخۆم خول
کە شەو داهات بەسەر خشتێ ئەکەم سەر

دەقی ئەم چوارینەیە لە کتێبی مێژووی ئەدەبی کوردی د.مارف خەزنەدار بەرگی یەکەم لا٢٠٤ دا هاتووەبەم شێوەی خوارەوە لەگەل

www.iqra.ahlamontada.com

وەرگێرانی بۆ زاری سۆرانی کە خەزنەداردەلێت باباتاهیر دوور بێ(مجرد) لەهەموو شت لەگێتی مەتریالیدا نیە ئەگەر لەوێ بێ مەبەست تێکدەچێت لەم لایانەوە دەلێت:-

موئـــان رەنــــدەم کــــە نـــامم بـــی قەلەنــــدەر
نـــە خـــوون دیـــروم نـــەموون دیـــروم نـــە لەنگـــەر
چـــو رۆچ ئـــایۆ بگـــەردوم گـــەردی گێتـــی
چـــو شـــەو ئـــایۆ بەخـــشتێ وانەهـــەم ســـەر

واتە

مـــن ئـــەو رەنـــدەم کـــەناوم قەلەنـــدەرە
نـــە مـــالم هەیـــە نەســـامانم هەیـــە نەلەنگـــەر
کـــە رۆژ دادێ لەســـــەر زەوی دەســـــورێمەوە
کەشـــەو دەکـــشێ ســـەرم لەســـەر خـــشتێك دادەنـــێم

وە لەپێشەوە روونمان کردەوە باباتاهیری هەمەدانی پیاوێکی پایە دار بـووەو خـاوەنی رێـز لێنـان بـووە لـە هەرجێگایـەك ژیابێـت هەرچـەندە بەهەژاری ژیاوە، بەڵکو بەشوێنی تەنگ و چەلەمەی ژیانـدا لەیـەك جێگـەدا جێگیر نەبووە، لەسەرەتاوە لە لورستان و پاشان لە هەمەدان و لە چیاکانی ئەلوەنـدا کـە بـەناوی لـوری یـان هەمـەدانی یـان عوریـان نازنـاوی بـۆ دانـراوە.بەڵکو بیرو بـروای ئـەهلی هەقـەکان وای لێکـردووە کـە هەمیـشە بەناویاندا بگەرێ و بەسەریان بکاتەوەو ئامۆژگاریـەکانی بڵاو بکاتـەوە ئەمـە جگە لەوەی شاعرێکی سۆفی بەناوبانگ بوو لە دانانی چوارینەدا.

www.iqra.ahlamontada.com

فەهمی کاکەیی لەگۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١) و (١٢) لا٨٥ دەڵێت باباتاهیر سۆفیەکی عاشقی هەردەگەڕ بووە، لە شاری هەمەدان هاتۆتە دونیاوە بەم بۆنەیەوە نازناوی هەمەدانی وەرگرتووە.

راستە نازناوی هەمەدانی وەرگرتووە چونکە لەوێ ژیاوە بەڵام خۆی لوڕیەو لورستانیە، چ لەزمانەکەیدا دەردەکەوێت چ سەردانەکەی شاخۆشینی لۆرستانی سەردانی کردووە لەهەمەدان چونکە بابا تاهیر موریدێکی رێبازەکەی بووە لەدونیای سۆفیگەریدا.

مێژووی ژیانی باباتاهیر

زۆربەی نووسەران و مێژوو نووس و خۆرهەڵات ناسان بریار دەدەن کە باباتاهیری هەمەدانی لە کۆتایی سەدەی چوارەمی کۆچیدا ژیاوە وەك مامۆستا خوا لێخۆشبوو (علائدین سجادی) لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا چاپی(٢) باسی دەکات وە دەڵێت:-"لەسالی ٣٢٦ك-٩٣٥ز دا لە دایك بووە وەلەسالی ٤٠١ك-١٠١٠ز دا کۆچی دوای کردووە لە هەمەدان" . واتە بە پێی ئەم مێژووە باباتاهیر ٩٥ ساڵ ژیاوە و گوایە هەر لەهەمەداندا مردووەو گلکۆی لەوێدایە. هەروەها مامۆستا مەحەمد ئەمین زەکی لەمێژووی کوردو کوردستاندا لەلا٣٣٤دا هەمان مێژووی مردنی باباتاهیر دیاری دەکات، هەروەها د.صدیق صفی زادە(بۆرەکەی) لەکتێبی نام ئاوەران یارسان لە لا٧٤دا مێژووی ژیانی باباتاهیر لەنێوان ٣٩٠-٤٥٠ك دیاری دەکات واتە تەمەنی ٦٠ ساڵ ژیاوە. وە دەڵێت لە سۆفیگەری سەدەی پێنجەمی کۆچی بووە. مستەر براون لە دائیرتولمعارفی ئیسلامیدا لە بەرگی (٣) لە لا ٢٣٢ دا دەڵێت:- کتێبی راحة الصدور و آیە السروری راوەندی دەستنووسێکی فارسی کۆنە لەکتێبخانەی پاریسدا لەلا٤٣ دا دەڵێت:-کاتێك تغرول سوڵتانی سەلجوقیەکان لە سالی ٤٤٧ك-١٠٥٥ز دا چووەتە ناو شاری هەمەدان لەسەر کێوی خدر تووشی باباتاهیر و هاوڕێکانی باباجەعفەر و حەمشاددەبێت لە

www.iqra.ahlamontada.com

پێش چوونه ناو شار لەشکرەکەی رادەگرێت وە پیادە دەبیت دێتە لایان باباتاهیر ئامۆژگارییەکی کردوە ووتویەتی:- "ئەی تورك تۆ چی ئەکەی بەو موسلمانانە؟ ئەم مێژووە وادەکات کەساڵی کۆچ کردنی باباتاهیر پاش ساڵی ٤٤٧ك بووە. ئەم چیرۆك و مێژوویەش لەگەل مێژوویەکەی د. صدیق صفی زادەدا دەگونجیٚ کەتا ساڵی ٤٥٠ك ژیاوە. بەڵام لەگەل مێژووی لەدایکبوون کۆچی دوایی کەخوا لێخۆش بوو علائدین سجادی تێك ناگرنەوە. هەروەها بەمانای ئەم کورتە چیرۆکەی تغرول سوڵتان باباتاهیر هاوچەرخی ابن سینایە کە لە هەمەداندا مردووە لە ساڵی ٤٢٨ك ١٠٣٧ز داو پێش عمر خەیام بە سەد ساڵ لە دایك بووە وەك دلٚزار لە گەنجێنەکەیدا باسی دەکات. هەروەها بۆ زیاتر چەسپاندن مامۆستا رەشید یاسەمی لەگۆڤاری کۆری زانیاری کورد بەرگی (٥) لا ١٢٧ ساڵی چوونی سوڵتانی سەلجۆقیەکان لە هەمان مێژوو دیاری دەکات، د. مارف خەزنەدار لە لاپەرەی ١٨٥ دا دەڵێت: رەزا قولی خانی هیدایەت دەڵێ هەندیٚ بەهاوچەرخی سولتانی سەلجوقی دایدەنێن ئەمە راست نییە، بابا تاهیر لە شێخە کۆنەکانی هاوچەرخی دێلەمییەکان بوو، لە ساڵی ٤١٠ی کۆچی پێش عونسری وە فردوسی وە هاوچەرخەکانی ئەوان کۆچی دوایی کردووە. ئەم هەموو مێژوو و بەڵگانە ئەوە دەگەیەنن کەلەدایك بوونی باباتاهیر لەسەدەی چوارەمدا بووە. لێکدانەوەیەکی چوارینەکانی باباتاهیر زیاتر ئەو بروایانە دەچەسپێنێت بۆ ژیانی یەك لەوانە کەدەڵێت:-

مەن ئان بەحرەم کەدەر ظرف ئامەدەستم
چون نوقطە بەر سەر حەرف ئامە دەستم
بە هەر ئەلفیٚ قەدی بەر ئایەد
ئەلف قەدم کە دەر ئەلف ئامە دەستم

www.iqra.ahlamontada.com

صديق بۆرەكەی لەمێژووی ووێژەی کوردیدا بەم شێوەییەی نوسیوەو ڕاڤەی کردوەلە لا٨٦دا:-

مەن ئان بەحرەم کەدەر ظرف ئامەدەستم
چون نوقطە بەر سەر حەرف ئامە دەستم
بە هەر ئەلفیٚ قەدی بەر ئایەد
ئەلف قەدم کە دەر ئەلف ئامە دەستم

واتە من وەکو ئەو زەریاو دەریایەم کە لەپیالەیەك دا دەرکوتووم وەمن ئەو نوختەو خاڵەم کەلەسەر پیتێکدا پەیدا بووم لە پایان و دوایی هەر هەزار ساڵدا ئەلف (هەزار) ئەندامیٚ دەردەکەوێت وەمن لەو ئەلف ئەندام و باڵا ڕاستەی وەك ئەلفم کە لە ئەلف یا هەزارەدا هاتوومەتە جیهانەوە.
لێکدانەوەی ئەم چوارینەیە لە دائیرەتولمەعاریفی ئیسلامیدا کەهی (مەهدی خانە) یان (میرزا مەهدی خان) کە لە گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد لەبەرگی پێنجەم دا هاتووە ئەم لێکدانەوەیەش لەگۆڤاری(جمعیە الاسیویە) لە (بەنغال) یان(مجمع ئاسیای بەنگالٚ) ژ.(٢) ساڵی ١٩٠٤ز بلٚاو کراوەتەوە وە دەڵیٚ: من ئەو دەریایەم کە چووەتە ناو کەمۆلەیەکەوە من ئەو خاڵم چووتە سەر پیتێك، لەهەر هەزارێکدا (واتا هەزار ساڵ) پیاوێکی ڕاست دەردەکەویٚ دەڵیٚ وەك هەزار (الف قەد) من ئەو کەسەم کە لە هەزارە داهاتووە. واتا وەك نووسەر دەڵیٚ لە گۆڤاری کۆڕی زانیاری کولاد ژ.(٥) ساڵی ١٩٧٧ز لە لا١٢ دا (خۆی بەیەکێك لەو پیاوە گەورانە داناوە کە لەسەری هەموو هەزار سالێکدا خوا یەکێکیان دەنێریٚ).
ووشەی(الف قەد) یەکسانە لەژمارەدا بە ٢١٥ وەیەکسانە بە ووشەی دەریا کە دەڵیٚ:- کە ووشەیەکی فارسییە بەمانای(بحر) و هەروا یەکسانە بە ووشەی (تاهیر) کەناوی شاعیرە.ئەگەر ووشەی (الف قد)مان خستە سەر هەزار کە یەکسانە بە (١١١) ئەنجامی کۆدەبێتەوە(٣٢٦) ئەم ژمارەیەش

www.iqra.ahlamontada.com

یەکسانە بە هەزارەی فارسی. هەروا نووسەر دەڵێ :-بەم شێوەیە (مهدی خان) مێژووی لە دایکبوونی باباتاهیر لێك دەداتەوە، واتە: باباتاهیر تاساڵی ٤٠١ك ژیاوە و لەهەمان کاتدا دەڵێ:- بەڵام ئەم لێك دانەوەیە ناتوانرێت پشتی پێ ببەستریَ و راست بێت!!. د. مارف خەزنەدار لەلاپەرەی ١٨٦دا ئەم چوارینەیە بەم شێوەیەی خوارەوە لێك دەداتەوە

مێژووی لەدایکبوونی باباتاهیر مامۆستای خوالێخۆشبوو (عەلائەدین سجادی) و (مهدی خان) یەك مێژووە (٣٢٦ك-٩٣٥ز) هەروا کۆچی دوایی لە(٤٠١ك-١٠١٠ز) بە پێی ئەو لێکدانەوانەی پێشوویان.لەهەمان کاتداوا دادەنرێت کە هاوچەرخی(سلطنة ابو طالب رستم بن فخرالدولة)بووە کە نازناوەکەی(مجدالدولة)یە لە ساڵانی(٣٨٧-٤٢٥ك)دایە. لەنوسینەکانی مامۆستا فەهمی کاکەییدا هاتووە لەگۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١)و(١٢) لا٨٢ دەڵێت:-لە(مجمع الفصحی)دا هاتووە باباتاهیر بەر لەساڵی(٤١٠ك) کۆچی دوای کردوە.

وەلێکدانەوەیەی کە د.مارف خەزنەدار هەیە دەربارەی ئەو شعرەی باباتاهیر وپاشان دەڵێت:- ئەم دووبەیتە نهێنی و معمایەکی زۆری تیادا هەیە. (بڕوانە مێژووی ئەدەبی کوردی بەرگی(١) لا١٨٦ وە ئەسنەوی فەلسەفەی باباتاهیر دەخاتە روو لەبارەی یەکێتی بوونەوە)، لە کۆتای لێکدانەوەکان بەگشتی فەهمی کاکەیی دەڵێت:- من پێم وانیە ئەم لێکدانەوەی د.مارف ڕاست بێت هەروا دەڵێت نە مەتەلێکی قورسە وەك مامۆستا علائدین سجادی دەڵێت نەنهێنی معمایەکەی زۆری تیادایە.

ئەگەر بەشێوەیەکی قووڵ و فەلسەفیانە وورد بینەوە لەشعرەکانی باباتاهیر ماناو واتای دی دەبەخشێت زۆر فراوانتر لە ناخی ڕێبازی سۆفیگەریتیدا، بەمانا مەجازیەکەی، کە لە پاشاندا لێی دەدوێین لە لێکدانەوەی چوارینەکاندا.

www.iqra.ahlamontada.com

لە لایەكی ترەوە (تەیفور ئابادی)لە(معجم البلدان)بەشی شەشەم لا٨٠دا لەسەر زمانی (شیرەوەیە بن شەهردار) دەڵێت:-"تاهیر كوری عبدالله كوری عمر كوری یحیا كوری عیسا كوری ماهیلە ئبابەكری زاهیدە لە ساڵی٤٢٠ك كۆچی دوایی كردووە وە لەگۆرستانی (نەشیتە) لە هەمەدانە وە خەڵك رۆژانە زیارەتی دەكەن وە زۆر بەرچاوە". بەڵام شێخ مەحەمەدی خاڵ لەبەشی پێنجەمی گۆڤاری كۆڕی زانیاری كورد لا٣٠دا دەڵێت:- "خوابگاهی باباتاهیر لەسەر تەپلۆكێكی بچووك لەژووری خۆرئاوای شاری هەمەدان وە لەگەرەكی(بن بازار) لەلایەن موسلمانەكان وە هەموو خەڵكی دی زیارەت دەكرێ" لێرەدا جیاوازیەكی دیاری كراو هەیە لەبوونی خوابگاهی باباتاهیر لەنێوان بۆچوونی تەیفورئابادی و شێخ محمدی خاڵ". دەبێ ئەو باباتاهیرەی تەیفورئابادی باسی دەكات ئەوە نەبێ كەشێخ مەحەمەد خاڵ باسی دەكات.

دەربارەی نەسەبی باباتاهیر كەدەكاتە برای باباعلی هەمەدانی لەنامێلكەی(الاوراد الكسنەزانیە) لا٢٧دا هاتووە:-"بابا علی همەدانی كوری سید یوسفی هەمەدانی كوری سید مەحەمەدی منصور كوری سید عبدالعزیز كوری سید عبدالله كوری سید اسماعیل كوری ئیمام موسای كازم". كە بەراوردیان بكەین لەگەل ئەوەی تەیفور ئابادی باسی دەكات لەسەر زمانی شیرەوەی بن شەهردار جیاوازیەكی ئاشكرا بەدیدەكرێت لە نەسەبی باباتاهیری هەمەدانی. لەهەموو ئەو لێكدانەوەو گوفتارانەی پێشوودا دەردەكەوێت كە باباتاهیر لەكۆتایی سەدەی چوارەمی كۆچی و سەرەتای سەدەی پێنجەمی كۆچی ژیاوە، زۆربەشیان مێژووی لەدایكبوونی لە٣٢٦ك وەكۆچی دوای لەساڵی ٤٠١ك دەستنیشان دەكەن، بەڵام صدیق بۆرەكەیی(صفی زادە) لەمێژووی ووێژەی كوردیدا لە لا٨٦ روونكردنەوەیەكی فراوانتر دەداتە میدان وە دەڵێ:-"باباتاهیر لەنێوان

www.iqra.ahlamontada.com

٣٩٠-٤٥٠ك ژیاوه هەروەك لەکتێبی نام ئاوەرانی یارسان هەمان مێژووی دیاری کردووە کە لەپێشەوە ئاماژەمان پێی کرد. هەروەها گەلیٚ لە زانایان لایان وایە کە باباتاهیر هاوچەرخی سەلجووقیەکان بووە بەڵام لە راستیدا وانیە، کەچی لەسەردەمی دەیلەمیەکان ژیاوە لەساڵی ٤١٠ك ماڵئاوای لە ژیان کردووە.

باباتاهیر کیٚ بوو.....؟

خەلکی لورستان و دانیشتووی شاری هەمەدان بووە وەك باس کرا لەکۆتای سەدەی چوارەمی کۆچی لەو ناوچانەدا ژیاوە، خووشکێکی هەبووە بەناوی (فاتمە لەرە)، شیخ محمد خال لە لاپەرەی ٣٠ی دا لە بەرگی پێنجەمی گۆڤاری کۆری زانیای کورد دەلێت هەندیٚ بە خوشکی دازانن وەهەندی بە موریدی راستەقینەی بابا تاهیر دەزانن وەهەندێکیش بە دایانی دەزانن وە ئەحمەد تاقانەش لە لاپەرە ١٣ی کتێبەکەیدا هەرهەمان بۆچونی شیخ محمد خالی هەیە. وە هەندیٚ لە مێژوو نووسان خۆرهەڵات ناسان و نوسەران باسیان کردووە کە باباتاهیر برایەکی هەبووە بەناوی بابا عەلی هەمەدانی وە هەنێکیشیان دەڵێن گوایە بابا عەلی کوری خوشکیەتی بەمانای خوشکەزای باباتاهیر بووە، واتە پەیوەندی نێوان خاڵۆ خوارزایەتیە، بۆ روونکردنەوەی ئەم پەیوەندیانەش لەپاشان بەدرێژی باس دەکرێت. باباتاهیر گاوانی شاری هەمەدان بووە بەپێی بڕوای ئەهلی هەقەکان، بەڵگەشیان بۆ ئەم مەبەستە ئەوەیە کەچوارینەیەکی باباتاهیر دەگێرنەوەو باسی دەکەن وەك لەکتێبەکەی عباس رەجەویدا هاتووە لە ل٥٣٧دا:-

www.iqra.ahlamontada.com

ئەگــەر دەســتم رەســد بەرچــەرخی گــەردوون
ئــەز و پرســەم کــەئین چوونەســت وئــان چــوون
بەیــــەکێ را دادەئـــی ســـەد گونـــە نیعمـــەت
بەیــــەکێ را نــــان جــــۆ ئــالودەی دەرخــــوون

لـەباس کردنـی ئـەم چـوارینەیە دەڵـێ گوایـە ئێوارەیـەك لـەگاوانی هاتۆتـەوە نـانی لـەماڵان کۆکردۆتـەوە سەگێك پـەلاماری داوەو برینـداری کـردووە خـوێنی برینەکـەی رژاوەتـە سـەر نانـەجۆکان کەبەدەستیوە بـووە، لـەژێر ئـازارو ئەشـکەنجەی ژیـان و ئـەو رووداوەی بەسـەریا هـاتووەرووی کردۆتە ئاسمان و ئەو چوارینەیەی گووتووە.

لە هەمان رۆژدا باباخۆشین[1]* مێوان بووە لەمالی دا، لەگەرانـەوە لێـی پرسیوە چی دەوێت؟ وە لەمێژووی وێژەی کوردیدا د. سدیق بۆرەکەی لـە لاپەرەی ۸۸دا هەمان شت روندەکاتەوە ئەگەر وابێت لـە دایـك بـوونی شـا خۆشی لە سالی ٤٦٠ی کۆچیدا بێت وە لەدایك بونی بابا تاهیر لـە ۳۹۰ی کۆچیدا بێت، شاخۆشین ١٦ سـالێ پاش لـەدایك بـونی بابـا تـاهیر لـەدایك بـووە واتـا هاوچـەرخی یەکـەن هـەروا کۆچـی دوایـشیان بابـا تـاهیر لـە دەوروبـەری ٤٥٠ی کۆچـی بـوە وە بابـا خۆشـی لـە ٤٦٧ی کۆچـی بـووە. بەلآم د. مارف خەزنەدار بڕوایەکی کەی هەیە لـە لاپـەرەی ۱۸۸دا دەڵێـت بابا خۆشی پێنج سال پاش کۆچـی دوایـی بابـا تـاهیر لـەدایك بـووە، وەلـە کتێبی نـام ئـاوەرانی یارسان د. بۆرەکـەی لـە لاپـەرەی ٦٥دا دەڵێـت: کـە شاخۆشـین لـە سـالی ٤٠٦ی کۆچـی لـەدایك بـووە وە لـە ٤٦٧ی کۆچـیدا

---

[1] بابـا خۆشـین، شاخۆشـین، مبـارەك شـا، یەکێکـە لـەنوێ کـەرەوەی رێبـازی یارسـان وە سەرپەرشتیکردنی، باباتاهیر نزیکترین کەس بووە لێی سەفەری کـردووە بـۆ ئەلوەنـدو هەمـەدان ئاشنایی لەگەل باباتاهیر پەیدا کردوە (د. گولمردا موورادی).

www.iqra.ahlamontada.com

کۆچـی دوایـی کـردووه وه باباتـاهیر دەسـت نیـشان کـردووه لـه (۳۰۹ بـۆ ٤٥٠)ی کۆچـــی پەیوەندیـــشیان بـــەپێی بروایـــان فریـــشتەی چـــوارەمی باباخۆشین بـووه، ئەحمـەد تاقانـه لـه لاپـەرەی ۲٤ دا دەڵێـت دۆزینـەوەی کتێبی سـەرەنجام کتێبی رێبـازی ئـەهلی حـق توانیویـەتی بـه شـێوەیەکی چەسپاو بابا تاهیر له جێی راستەقینەی خۆیدا دابنێت لـه نـاو بیر و بـاوەری ئەم رێبازە بەڵام له هەمان کاتدا دەگێرنەوە باباخۆشین بۆتـه مێـوانی فاتمـه لـەرەی خوشـکی ئـەو کەهاتووەتـەوە لەخۆشـی ئـەو مێوانـه ئـازیزەی بـەتاو رۆیـشتوە بـۆ مالـەوە تـا ببینێـت سـەری دەرگـەی مالەکـەی داوەو خـوێن بەسەرو چاویدا هاتۆته خوارەوە نـان بەدەسـتی بـووه لەگـەل خـوێن رەنـگ بووه جا ئەو چوارینەیەی ووتوە لە حوزوری شاخۆشیندا ئـەویش تووەبووە بەڵام خوشکی تاهیر داوای لێبووردنی بۆی کردوە، ئینجا ئەویش بەپرسیار ووتویەتی گەنج و خەزێنەی دەوی؟

برادەرێکـی خـەلکی شـاری مەنـدەلی گێرایـەوەو ووتـی:- بـڕوا وابـووە کـە باباتـاهیر کـەرێکی هـەبووە وەبـژێوی رۆژانـەی بـەو کـەرە پەیـدا کـردوە، جارێکیان لەسواری کەرەکەی بە پارچـە ئاسنێك یـان تێلێکـی نـووك تیـژ لـە ملی کەرەکەی دا بۆ ئەوەی هانی بدات خێرا بـروات کەچـی برینـدار بـوو وە خـوێن هاتـە خـوارەوە ئـەو نانـەی بەدەستیەوە بـوو خوێنـاوی بـوو وە چوارینەکەی پێشەوەی ووت.

بـەڵام شـێخ مەحەمـەدی خـاڵ دەڵێـت بـە زمـانی زانایـەکی ئینگلیزیـەوە بـەناوی(ئـەدوارد هـرن) گوایـە باباتـاهیر لەپێـشان دار فـرۆش بـووە داری لەچیاکانی هەمەدانەوە هێناووە وە فرۆشتوویەتی و پێی ژیاوە، لە سـەرەتای ژیانی نەخوێندەوار بووە پاشان چووە بۆ یەکێك لە قوتابخانە ئایینیەکان.

ئـەم دار فرۆشـییەی باباتـاهیر دەگونجێـت لەگـەل ئـەو بروایـەی خـەڵکی شـاری مەنـدەلی گوایـە کـەرێکی هـەبووە، دەبێـت بـەو کـەرەی دار و

www.iqra.ahlamontada.com

سووتەمەنی لەچیاکانەوە هێناوە بۆ فرۆشتن و وە بژێووی ژیانی. بڕوایەکی تر هەیە لە لایەن ئەهلی هەقەکان گوایە باباتاهیر پیاوێکی زاناو کەرامەت دار بووە، بۆ هەمان مەبەست عەباس رەجەوی لەکتێبەکەی بەناوی دیوان کامل باباتاهیر عوریان کە بە زمانی فارسیە پاڵ پشتی ئەو بڕواییەی ئەهلی هەق دەکا و دەڵێ:- لە باس کردنی یەکێك لە کەرامەتەکانی باباتاهیر رۆژێك دەروێشێك چووە بۆ دیتنی باباتاهیر لە هەمەدان لە کاتی نیوەرۆ دەگاتە لای لەبەر ئەوەی باباتاهیر هەژار بووە خۆراکی نەبووە تابۆ دەرویشەکە بهێنێ بەڵام پێی دەڵێ لای من نیوە رۆژەکەت بکە خوا خۆی رازقە، دەروێشەکە لەگەل باباتاهیر نوێژیان دەکرد لە غەیبەوە سفرەیەك خۆراك هاتۆتە پێشیان کە جورەها خۆراکی لێبوو، بەدەروێشەکەدەڵێت ناوی خوا بهێنەو خۆراك بخۆ، دەروێشەکە دەستی درێژ کردووە بۆ سفرەکەنان بخوات تەماشای کردووە هیچ لەپێشی نیە، وای زانیوە باباتاهیر خەریکی سحر کردنە، بەڵام بابا زوو تێی گەیشتووە کەچی لەمێشك دایە پێی ووتوە:نەخێر یادەروێش تۆ ناوی خوات نەهێنا، ناوی خوا بێنەو چیت دەوێ بخۆ، دەروێش بەقسەی دەکات و دەست دەکاتە خواردن. لە هەمان کاتدا دەلێن گوایە باباتاهیر لەخەودا فێری ئوسولی ئایین و زانست دەکرا.

زیاتر مامۆستا علائدین سجادی پاڵپشتی پەیوەندی نێوان باباتاهیر و ئەهلی هەقەکان دەکات لەمێژووی ئەدەبی کوردیدا دەڵێت:- ناسین و زانینی نێوان باباتاهیرو ئەهلی هەقەکان ئەوەیە کەبابا بە فریشتەی چوارەمی خۆشین دەزانن، چونکە لە سەرەتای دەرکەوتنی ئایینی ئەهلي هەق یەکەم جار لە لورستان دواجار لەنزیکی سیروان و ئازر باینجان بوو، لەهەمان کاتدا نووسەری دائیرەتولمعارفی ئیسلامی بەرگی(٣) دەڵێت:- شاخۆشین کەشێوەی خوایی بووە لەلورستاندا دەرکەوت وە ئەم

www.iqra.ahlamontada.com

فریشتانەی هەبوون کەبەریز دێن(بابابزورگ، کاکە رەدە، کوڕ فەقی، باباتاهیر، مامە جەلالە) باباتاهیر یەکێکە لە دانەری بروای ئەهلی هەقەکان و هاوچەرخی باباخۆشینە نەك وەك مامۆستا علائدین سجادی دەڵێت(دایدەنێن بە فریشتەی چوارەمی خۆشین) . باباتاهیر پەیوەندیەکی تەواوی هەبووە لەگەل ئەهلی هەقەکان و هەمیشە شیعرە سۆفیەکانی دەنارد بۆیان ئەوانیش پەیوەندی تەواویان هەبووە بەهۆي ئەو بڕوایەوە.

مەحەمەدی حەمەی باقی لەکتێبەکەیدا(مێژووی مۆسیقای کوردی)لا٣٢ دەڵێت:- موبارەك شا پیاوێکی سالم و ناسك بووە وە لەماوەیەکی کورتدا دیدەنی باباتایری شاعیری ناسراوی کردووەو دواتر رێی کرمانشا گرتووەتە بەر بەڵام مردن مەودای نەداوە وە لەدەورووبەری هەرسین لای خۆرئاوای کرمانشا لەرووباری گاماسی ئاب(گاماسیاو) دا خنکاوە.

یاخود باباتاهیر سەرۆکێکی ئایینی ئەهلی هەقەکان بووە مامۆستا عەلی سەیدۆ گۆرانی لەگۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد بەرگی(٢) بەشی (٢)دا لە لا١١٠ دەربارەی لور-لورستان نووسیویەتی و دەڵێت:- "خۆیان لە ئەهلی هەقن کەناسراون بە علی ئیلاهی وە سەرۆك ئاینی گەورەیان شاعیری بەناوبانگ باباتاهیرە". واتە بڕوای ئەهلی هەق بڵاو بووە لە ناوچەکانی کوردستان وە هەڵگری ئاڵای ئەو بڕوایە باباتاهیرو هاوچەرخەکانی بوون. زۆربەی شعرەکانی پلەیەکی بەرزی هەیە لەکتێب و ئەدەبیاتی ئاینی ئەهلی هەقدا، روداو و چیرۆکی زۆر دەگێرنەوە دەربارەی رەوتی ژیانی هەروەها دەڵێ هەر یەکێکیان بەهۆی بڕوایان بە خودی خۆی و بڕوا ئایینیەکەی جێگیر بۆتەوە. باباتاهیر زۆربەی ژیانی لە هەمەداندا بردۆتە سەر بەڵگەش بۆ ئەوە مێژووی ژیانی وەبوونی خوابگاهی لەوشارەدا، لە لورستاندا ناوی گەرەکێك بە ناوەی باباتاهیرەوە ناونراوە بەهۆی کاریگەرێتی بەسەر ناووچەو دانیشتواندا هەروەك دەردەکەوێت کۆچەر و

www.iqra.ahlamontada.com

سۆفیەکی خوایی بووە وە جوانی و پاکی سرووشتی خۆش ویستووە وە زۆربەی ژیانی لەچیاکانی ئەلوەندا بردۆتە سەر لەنێو گوڵ و گوڵاڵکی ناوچەکەدا وە ئەو هونەرو بیرانەشی لەسحری سروشتەوە وەرگرتووە. وەك باسمان کرد باباتاهیر خوشکێکی هەبووە بەناوی(فاتمە لەرە) وە هەندێك ناوی دەبەن بە (بیبی فاتمە) بەڵام هەندێك لە نووسەران جیایان دەکەنەوە کە گوایە (فاتمە لەرە) خوشکی بووە وە (بیبی فاتمە) دایانی بووە، ئەم ڕایەش مامۆستا علائدین سجادی دەیدرکێنێ لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا لەلا ١٧١ دا دەڵێت:-"خوابگاهی خوشکەکەی (فاتمە لەرە) لەگەڵ یەکێکی تردا کەپێی دەووترێت فاتمە لەگەڵ میرزا عەلی کەوسەر کەلەدەروێشەکانی بوون لەهەمەدان دایە لە کوچەی (بن بازار) لەسەر بەرزاییەکی بەر چاو دایە". زۆری کەش ئەو بیبی فاتمەیە بەدایەنی باباتاهیر دەزانن کە یەکێك بووە لە خێڵی شاهی لە گۆران وە خزمەتی باباتاهیری کردوەو هەر لەهەمان جێی باباتاهیریش بەخاك سپێدراوە وەك دەردەکەوێت باباتاهیر دوو ئافرەتی فاتمەناوی لەگەڵ دابووە یەکەمیان فاتمەلەرەی خوشکیەتی دووەمیان بیبی فاتمەی دایانیەتی، بەڵام هەندێکی تر لەیەکیان جیا ناکەنەوە بەیەك کەسیان دەزانن کە ئەو دوو نازناوەیان پێ دراوە. وەك سی جی ئەدمۆز لەکتێبی (کورد-تورك-عەرەب)دا لەلا ١٧٥ دەڵێت:-"فاتمە لەرە هەر ئەو بیبی فاتمەیە بووە کەخوشکی ئەسحابەی بەناوبانگ باباتاهیر بووە". شێخ مەحەمەدی خاڵ لە بەرگی سێیەمی ئینسکلۆپیدیای ئیسلامیدا لە لا٢٣٨ بەزمانی مسیۆ(کلیمانت هیوا) دەڵێت:-"باباتاهیر و خوشکەکەی بیبی فاتمە ناسراو بوون لەئێراندا بە دوو مرۆڤی پاك و خواپەرست". لەهەمان کاتدا مستەر جۆبینۆ لەکتێبەکەیدا کەلەپاریس لەساڵی ١٨٥٩ز چاپ کراوە وەلەلا٣٤٤ ئینسکلۆپیدیای ئیسلامی بەرگی سێیەمدا دەڵێت:-"ئەهلی هەقەکان ڕیزی

www.iqra.ahlamontada.com

سۆفییە بەناوبانگەکانیان دەگرن وەزۆربەی شوێنەکانیان بە ناوی ئەوانەوە ناودەنێن بەپێی بروایان بە تایبەتی باباتاهیر کە زۆر ریزی شعرەکانی دگرن کە بەزمانی لوری نوسراوە هەروا خوشکەکەی بیبی فاتمە". بەپێی بیرو رای ئەوانە باباتاهیر تەنیا خوشکێکی هەبووە هەندێ جار بە فاتمە لەرە وە هەندێ جاریش بە بیبی فاتمە ناوبراوە. لە بۆچوونێکی تری د. گوڵمراد مرادی لەکتێبەکەی بەزمانی فارسی بەناوی نیگاهی گوذارا بەتاریخ وفەلسەفەی ئەهلی هەق(یارسان) لە لا٧٦دا دەڵێت:-" دەڵێن فاتمە لەرە شەریك ژیانی باباتاهیر بووە چوونەتە خزمەت شاخۆشین و هاورێکانی".
د.صفی زادە لەکتێبی دانشنامەکەی لەلا٧٥دا دەڵێت:-"کاتێك شاخۆشین چووە دیدار باباتاهیر لە هەمەدان فاتمە لەرە ویستی ببێت بەهاورێی شاخۆشین و بڕوات بەڵام باباتاهیر کەلەزووەوە حەزی لە هاوسەری فاتمە بووە لە دلی خۆیدا دەیویست بە شاخۆشین بلێت و داخوازی بکات شاخۆشین لەخواستی ئەو بەئاگابووە پێی ووتوە هاوسەری ئێوە لەرۆژی(پەسلاندا)دەبێت". ئەحمەد تاقانە لە لاپەرەی ٢٥دا بەم شێوەیە باسی دەکات: فاتمە دەیەوێ شوێنی پێی سولتان هەڵبگرێت سەری دەخاتە سەر رانی و گیان دەسپێرێ لەبەر ناوچونی فاتمەش سولتان دلی بابا تاهیر دەداتەوە بەلێنی بە فاتمە گەیینی رۆژی پەسلانی دەداتێ هەروەکو بەلێنی مەجنون وە لەیلا بە پێی بۆ چوونی د. صفی زادە فاتمە لەرە خوشکی باباتاهیر نەبووە، بەهەر حال تێکەڵاویەك هەیە لەبۆ چوونەکاندا بەڵام بە گشتی بڕوای ئەهلی هەقەکان وایە کەفاتمە لەرە خوشکی باباتاهیر بووە، دەبێت ئەو فاتمەی کەناوی دەهێنن ئەوە بێت کەباباتاهیر ویستوویەتی هاوسەری لەگەڵدا بکات وە شاخۆشین بەو شێوەیە وەڵامی داوەتەوە.

www.iqra.ahlamontada.com

فەهمی کاکەیی لە گۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١)و(١٢) لە لا(٨١)دا دەڵێت:-" باوکی باباتاهیر ناوی فەرەیدوون بووە پشت بە چوارینەی ژ.٢٥٧دەبەستێت هەروەها کوڕێکی هەبووە بەناوی فەرەیدوون پشت بە چوارینەی ژ.٨٣ دەبەستێت کەیەکەم چوارینە باوکی مردوە پێیدا ووتوە وە لە دووە مدا گۆڕەکەی مردووەو پێدا ووتوە، بەپێی ئەوبڕوایە دەبێت هاوسەری هەبووبێت، بەڵام لەبڕوای یارسان باباتاهیر نەچووەتە دونیا ئەمەش لەراستیدا زیاتر نزیکە، کێ دەڵێت باباتاهیر بەخێڵی فەرەیدوونی نەبێت کە زارادەشت یەکێك بووە لەنەوەکانی خێڵەکە و هەڵکەووتوە وەك پێغەمبەرێك ئاینەکەی بڵاوبووەتەوە وە بناغەی یارسان لەسەرەتادا دەگەڕێتەوە سەر ئەو ئایینە، هەرچەندە لەپاشاندا چووەتە ژێر چەتری ئیسلامەوە وەك ڕێبازێك.

ووشەی بیبی پێناسە کراوە لەزمانی عەرەبیدا بەمانای ئازادکراو دێت، کەلەزمانی ابن بطوطة وە نووسراوە لەگۆڤاری (العربي) کوێتی ژ.(٢٤٥) لەساڵی ١٩٧٥ز هەروەها جارێکی تر لە ژمارەیەکی تری ئەو گۆڤارە کە ژ.(٢٤٨)ە لە ساڵی ١٩٧٩ز لەلا١٣٩دا ئەو ووشەیە پێناسە دەکەن و دەڵێن:- "بیبی ووشەیەکی تورکی ڕۆژهەڵاتە یان هندیە وە نازناوێکە بۆ خانمی ماڵ هاتووە وەیان نەنك دەگرێتەوە" لەگەرمیاندا بە دادا ناودەبرێت واتەدایکی دایك، بڕوای ئەهلی هەقەکان وایە باباتاهیر تەنیا خوشکێکی هەبووە بەناوی فاتمە لەرە هەردووکیان لەو ناوچانەدا ناسراون واتە ئەو بیرو باوەڕە ئایینیە لەبنچینەدا لە لوڕستان سەری هەڵداوەو باباتاهیر یەکێك بووە لەو کەسانەی بڕوای پێی هەبووە وەگەیاندویەتیە ناوچەی هەورامان لە ناوراستی سەدەی یازدەی زاینیدا وە لەوێدا ناوبانگی دەرکردوە تانزیکەی پەنجا ساڵ، وەیەکێك بووە لەگەڵ شاخۆشین سەر پەرشتی وەرابەڕایەتی ئایینەکەی کردووە، کاریگەرێتی بەهێزی بووە بۆ

www.iqra.ahlamontada.com

بڵاوبوونـەوەی ئـەو ئاینـە لەناوچـەکانی کوردسـتاندا بـەزۆریش بـەهۆی توانای بەرزی صۆفیەتی و بەهرەی گەورەو بێ هاوتای شیعر و ئەدەب و رەوشتی بێگەرد و خاوێن وە دەروونێکی پاك و بێ هاوتای واتـە گونجاوی سیفەتەکانی لەگەل بڕوای ئایینی وای کردوە زیاتر بەرێز و پایە بەرز بێت وە بچێتە دڵەوە. بەهۆی ئەوە هەندێ چوارینەی باسی ئیمامی حەسەن و ئیمـامی حوسـین وە رووداوەکـانی کەربـەلاء دەکـات هەنـدێك بەشیعە لەقەلەمی دەدەن، وەك ئەم چـوارینەیەی کـە دڵزار گۆریویـەتی سـەر زاری سۆرانی لەکتێبەکەی گوڵزار لەلا١٥١دا دەڵێت:-

ئـــــەو دڵـــــداره گیرۆدەی بەڵایــــــە
ئـــــەیوب ئاســـا بـــــەکرمان موبتلایـــــە
حەســـەن ئاســـا بنۆشـــێ کاســـەی ژەهـــر
حوســـــین ئاســـا شـــەهیدی کەربەلایـــە

وەك زانراوە بیرو رای ئەهلی هەقەکان لەسەردەمی ئایینی ئیسلامدا سەری هەڵداوەو گەشەی کردووە وە باباتاهیر یەکێك بووە لە جەمسەری بـەهێزی ئـەو ئاینـە، شـتێکی شـاراوە نیـە کـە ئایینەکـە تێهەڵکێـشی تیـادا روویـداوە وە کـاری کردۆتـە سـەر شـیعرەکانی باباتـاهیر. لێرەدا مامۆسـتا مەحەمد ئـەمین زەکـی لەمێـژووی کـوردو کوردسـتان لـە لا٢٩٢دا پاڵپـشتی ئـەوە دەکـات و دەڵێـت:-"لـوڕی بـچووك بڕوایـان زۆر سـەیرو شـاراوەیە کەلەبڕوای علی ئیلاهی دەچێت، کە هیچ پەیوەندیەکی ئەو تۆیان بە ئیسلامەوە نیە". لە لایەکی ترەوە شێخ مەحەمەد خـاڵ لەگۆڤاری کـۆڕی زانیـاری کـورد بـەرگی پێنجـەم لا٢٣ دا دەڵێـت:-" باباتـاهیر هـیچ جیاوازیـەکی نـەکردوە لـەنێوان کەعبـە و کەنیـسە و دێـر وجێگـەی پـت پەرستی، چونکە ئەو هەموو شوێنانە بۆ پەرستنی خودا دانراوە!!! ".

www.iqra.ahlamontada.com

چوارینەیەکی باباتاهیر ئەوبڕوایەی ئاشکرا کردوە وەك لەکتێبەکەی عباس رەجەویدا هاتووە بە ژ.(٢٣) کەدەڵێت:-

خۆشا ئانوون کە ئەز پاسەر نەزونەند
میوان شعلە خشك و تەر نەزونەند
کەنشت وکەعبە وبتخانە و دێر
سەرائی خاڵی ئەز دلبەر نەزونەند

ئەمەش بڕوایەکی سەرەکی ئەهلی هەقەکانە و دەگەڕێتەوە بۆ بڕوا ئایینە کۆنەکان و پەیوەندیان پێکەوە وەك ئاینێکی کوردی رەگەز، وەك باسمان کرد لەسەرەتای ژیانی باباتاهیر نەخوێندەوار بوو پاشان چووەتە مزگەوتێك فێری خوێندەواری بوو، عباس رەجەوی لە کتێبی (کلیات باباتاهیر عوریان) لە لا١٣٧دا باسی رووداوێکی سەیر دەکات و دەڵێت:-"لە هەمەداندا لە مزگەوتەکەدا باباتاهیر لە قوتابیانی پرسی چۆن فێری خوێندن و زانست دەبن ئەوانیش بەگاڵتە پێیان ووتوە دەبێ شەوێك لە زستانا لەناو حەوزێکی ئاوی ساردا بمێنیتەوە ئەوجا فێر دەبی". ئەو واتانە دەچێتە عەقلێوە شەوێکی زستان دەچێتە حەوزی ئاوی مزگەوتەکەوە تا رۆژ دەبێتەوە ئینجا دێتەوەو لە غەیبەوە فێری خوێندنو خوێندەواری دەبێت تەماشای کردووە زۆر زانستی زانی و وەپێش قوتابیان دەکەوێت. شێخ محەمەد خال لە لاپەرەی ١٤دا دەڵێت: پاش ئەو کردارە گەرمیەکی خوایی لە لەشیدا پەیدا بووە کەس نەیئەتوانی نزیك بکەوێ لە تاوی ئەو گەرمیەدا، وە لە ئینسکلۆپیدیای ئیسلامیدا لە لاپەرەی ٣٦ لە بەرگی ٣دا هاتووە بابا دەروێش بۆ ماڵ و حاڵی نەبووە هەمیشە دەگەرا و سەری هیچ دای ناپۆشی بەردی دەکردە سەرین لە شەواندا وە نارەحەت بوو دەربارەی عەشقی خوایی هەمیشە بەغەم داگیر بوو بوو وە هیچ دڵی ناکردەوە تەنها دڵی ناخۆشی نەبوایە.

www.iqra.ahlamontada.com

وەك دەزانین دەروێش و سۆفی عاشقی ڕێگای خوا ناسین ماڵ ودارایی دونیا لایانەوە گرنگ نیە وەك گرنگی ڕێگەی ڕاستی و هەق و ڕەزای خودایی وە ئومێدی بە هەشت لە دونیای داهاتووی پاش مردن. بۆیە باباتاهیر هەمیشە بەتەنگی ماڵ و حاڵەوە نەبوو وە عیشقی ئیلاهی وای کردووە بە پلەیەکی بایەخدار بیر لەو شتانە نەکاتەوە، جگە لەڕێگەی خواناسی و سۆفیگەری و ڕەهبەری موریدانی بە بڕواو ئاینەکەیدا نەبێت ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت پێشتر خوێندەواری نەبووە هەروەها وەك خۆی لە چوارینەکاندا دەیسەلمێنێ زیاتریش ئەمە ڕوونده‌بێتەوە لە کتێبی عباس ڕەجەویدا هاتووە لەلا٧٤دەڵێ:-

هەما یۆنم سەر کۆهم وەتەن بی
سەیر عالم گیرم هەرجار چەن بی
نەخون دارم نەمون دیرم نەسامون
دەم هەردن پەرو بالم کفن بی

لو چوارینەیەکی تردا کە (ڕازی) گۆڕیویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی ل لا٧٨ دا دەڵێ

دلم بەدەردی تۆیە غەمگینە
سەرینم خشتە دۆشەگ زەمینە
تاوانم تەنیا هەر دلداریە
هەرکەس دلدار بێ ژیانی شینە

مەبەستی باباتاهیر لێرەدا ئاشکرایە کە تەنیا تاوانی ئەو دلداریەو عیشقی خودایە، وەك پتروس بوستانی لەئینسکلۆپیدیاکەیدا لەبەرگی حەوتەم لا٦٨٢ پاڵپشتی ئەو شتانە دەکات و دەڵێ:-" زۆر خۆیان بەستووە بەو ڕێگاییەی کەگرتوویانە و گەرەترین فەرز لایان هەژاری و ساکاری وپاکییە،

www.iqra.ahlamontada.com

جل و بەرگی هەرزان و ساکار لەبەر دەکەن وپێی خاوس و سنگ بەرەللا دەسورێنەوە".

ئـەوان دەروونـی خۆیـان جـۆش دەدەن تـاوەکو قـالْ بـن و مـەیلی خۆشیەکانی ژیانیان نەبێت، ببێتە دیلی تام و چێشی ژیان، هەموو غەم و پەژارەی ئەوان لەباری سۆفیگەریدا نزیك بوونەوە لەوەی کە بەعیشقێکی مـەجازی سـەرگەرم بوونـەو دڵیـان پـر غەمـە، وەك خـۆی دەڵێ لەچوارینەیەکدا:-

درەخـــت غـــەم بـــەجانم کـــردە ریـــشە
بـــەدەرگاهـ خـــودا نـــاڵم هەمیـــشە

وەیان دەڵێت:-

ســـەرێ دارم کەســـامانش نمیبـــۆ
غـــەمێ دارم کـــەپایانش نمیبـــۆ

واتە ئەو غەم و پەژارەی ڕێبازی سۆفیگەری لەو ساتە تەواو دەبێت کەنزیك بێتەوەو بگاتە دلدارە هەمیشەییەکەی وەدونیای کاتی بەجێ بهێڵێت و بگاتە دونیای هەقیقەت.

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیر و سەیدەکانی بەرزنجە:-

بەرزنجە دێیەکە دەکەوێتە خۆرهەڵاتی شاری سلیمانی دانیشتوانی ئەو دێیە پێیان دەووترێت بەرزنجیەکان، ئەو سەیدانەی لەکۆمەڵگای کوردەواریدا هەن سەجەرەیان دەگەرێتەوە سەر بەرزنجیەکان نەوەی شێخ عیسای بەرزنجینە کە لەگەڵ شێخ موسای برای لەوێ جێنیشین بوونە پاش هاتنیان لەهەمەدانەوە. شێخ موسا نەوەی لەدوا بەجێ نەماوە هەردووکیان کوری باباعلی هەمەدانین، هەرچەندە پەیوەندی باباتاهیر و باباعلی لەگەل بەرزنجیەکاندا زۆربەی نوسەران بەشێوەی جۆرارو جۆر لێکیدەدەنەوە. لێرەدا دەمانەوێت ئەو پەیوەندیە روون بکەینەوە پاش بەراورد کردنی بیروورای ئەوانە، چونکە هەندێك نووسەر باباعلی بەبرای باباتاهیر دادەنێن وەهەندێکی تر بەبرازای یان بەخوشکەزای، بەهەرحاڵ پەیوەندیەکی تەواو هەیە لەنیوان باباتاهیر و سیدەکانی بەرزنجە بۆیە پاش خۆی خولی ئاینی و سەرۆکایەتیان گردووە بەدەستەوە. وەك سي.جي.ئەدمۆندز لەکتێبی (کورد، تورك، عرب) لەل٦٩٧دا دەڵێت:-" دەوترێت گوایە دامەزرێنەری خێزانی بەرزنجە شێخێك بووە بەناوی عیسی نور بەخش کوری باباعلی هەمەدانیە وەبرازای باباتاهیری هەمەدانی بووە". وە ماموستا مەحەمەد ئەمین زەکی زیاتر روونکی دەخاتە سەر ئەو رایەی ئەدمۆندز ولە کتێبی مێژووی سلێمانیدا لە ل٢٢٣دا دەڵێت:-" ساداتی بەرزنجە هەموویان نەتەوەی شێخ عیسابوون کە کوری باباعلی هەمەدانیە وەبرازایی باباتاهیری هەمەدانی بووە". هەروەها لەل٢٢٩دا دەڵێت:-" وابۆم دەرکەوتووە لە کتێبی دەسنووس کەبینیم لای شێخ مەحمودی حەفید کە ئەو پیاوەی ناومان برد خۆی کوری شەهابەدین یوسفە وبرای باباتاهیری هەمەدانیە". واتە لێرەدا روونەبێتەوە کەشێخ عیسی کوری باباعلی هەمەدانیە جا ئەگەر برای

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیر بووه یان برازای دەگەڕێنەوە سەر یەك ڕەگەز". وەك نور علی ئیلاهی لەکتێبەکەی (بورهان الحق) لەلا٢٧دا دەڵێت:-" لەڕەگەزدا دەگەڕێتەوە ئیمام موسای کازم(ر.خ)". لەهەمان کاتدا ئەدمۆندز لەلا١٧٥ دا لەکتێبی (کورد، تورك، عرب) ئەو ڕایە دەدرکێنێ و پاڵپشتی نورعلی ئیلاهی دەکات ودەڵێت:-" ئەگەر وورد بینەوە دەبینین کە پاش هەشت پشت دەگەڕێتەوە سەر ئیمام موسای کازم". هەروەها بۆ زیاتر ڕوونکردنەوە لەنامیلکەی (الاوراد الکسنزانیە) داهاتوە لەلا٢٧دا دەڵێت:-" باباعلی هەمەدانی کوری یوسف کوری مەحەمەد تاحەوتەمین پشت ئیمام موسای کازمی دێت ". بەڵام لەکتێبی دووبیتەهای باباتاهیر چاپ(١) ساڵی١٣٨٢ فارسی(قم) لەلا٦١دا دەڵێت:-" ناوی باوکی باباتاهیر فریدونە)، وە فەهمی کاکەیی لەگۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١) و(١٢) لەلا٨٦دا پشتگیری ئەو واتەیە دەکات وەك لەچوارینەیەکدا دەڵێت:-" حەقیقەت بشنەو ئەز پور فریدون".

مەبەستیش لێرەدا (عیسا نور بەخش)ە، واتا ساداتی بەرزنجە دەگەڕێنەوە بۆ(باباعلی هەمەدانی) و (باباتاهیر همەدانی)، ئەوانیش لەڕەگەزدا دەگەڕێنەوە بۆ (ئیمام موسای کازم). مامۆستا عبدولقادر بەرزنجی لە کتێبەکەی(سادات بەرزنجە) لەلا٤ دا دەڵێت:-" سید یوسف باوکی باباعلی هەمەدانی بوو، ڕۆیشت بۆ ئێران و لەوێدا جێگیربووە لەشاری هەمەدان و خوشکی شاعیری کوردی بەناوبانگ باباتاهیر هەمەدانی خواست و کوڕێکیان بوو ناوی باباعلی هەمەدانی بوو پاش مردنی یوسفی باوکی خاڵی باباتاهیر بەخێوی کرد!! لەهەمان کاتدا مامۆستا مەحەمەد عبدولکریم لەکتێبی (شجرە السادات) لە لا٩٨ دا دەڵێت:-" پاش مردنی باوکیان فێری زانیاری بوون و زانیاری زاهریشیان لای خاڵیان باباتاهیری هەمەدانی خوێندووەوگەیشتنە هەقیقەت". هەروا

www.iqra.ahlamontada.com

ناميلكەی (الادوارد الكسترانيه) لە لا٢٧دا هەمان شت دەربارەی باوكی باباعلی هەمەدانی دەڵێت:- "باوكی ناوی یوسف كوری مەحەمەد منصور...تا حەوت پشت دەگاتە ئیمام موسای كازم. واتا لێرەدا روون دەبێتەوەكە باباتاهیر خاڵی سەیدەكانی بەرزەنجە بووە". بەڵام وەك زانیمان باباتاهیر خوشكێكی هەبووە بەناوی (فاتە لەرە) كە لە (دونیا نەرویوە) لەگەڵ بابا تاهیر وەك دەروێشێكی خاوێن ژیاون. بڕوای ئەهلی هەقەكان وایە گوایا (فاتمە لەرە) هاتووە بۆ خزمەتی باباتاهیر شەیدای بڕوای ئایینی بووە و وەك خوشك و برا پێكەوە ژیاون، چونكە ئەوی بگاتە پلەیەكی بەرزی سۆفیەتی تەركی دونیا دەكا و دەست لە هەموو شتێك بەردەدا وهەموو ئەوانەی لەدەورو بەری بەخوشك وبرای خۆی دەزانی ئەوی تەنیا لەمێشكدایە خودا پەیرەوی رێگەی هەقە.

وەك باباتاهیر لەچوارینەكەی بە روونی دەڵێت:-" كە هیچ كەسی نەبووەو تەنیا خودا نەبێت كەسی ئەوە". كەلە كتێبی عباس رەچەوی

دا هاتووە لە لا٣١دادەڵێت:-

خواوەنـــــدا بـــــەفریاد دڵـــــم رەس
كـــەس بـــێ كـــەس تـــوئی مومانـــدە بـــێ كـــەس
هەمـــە گویەنـــد طـــاهـــر كەســـی نـــەدراوە
خـــودا یـــار منـــە چ حاجـــەت كـــەس

وە لە لایەكی تردا (سی .جی . ئەدمۆندس) لە لاپەرە ١٧٥ی كتێبەكەی (كورد- تورك- عەرەب) دەڵێت: بیبی فاتمەی بەناوبانگ خوشكی ئەسحابە بابا تاهیر بووە واتە خوشكی بابا عەلیش بووە، ئەم واتەی ئەدمۆندز بە پێچەوانەی واتەكەی تریەتی لە لاپەرەی ٦٨دا كە دەڵێت: بابا عەلی برازای بابا تاهیر. تا ئێرە سەرنج دەدەین پەیوەندیەكی نێوان

www.iqra.ahlamontada.com

بابا تاهیر و سەیدەکانی بەرزنجە زۆر ئالۆزو تێکەڵاوە پێویستی بە زیاتر لێکۆڵینەوەو رونکردنەوە هەیە بەهەر حال هەموو لایەنەکان دان بەوەدا دەنێن کە بابا تاهیر شاعیرێکی کوردە و سۆفیەکی بەناو بانگ بووە و شەیدای حەقیقەتو راستی و سروشت بووە.

زمانی باباتاهیر

شتێکی رووت و ئاشکرایە باباتاهیر خەڵکی لوڕستانە و دانیشتوویی هەمەدانە وەهەمیشە هاتووچۆی کردوە لەنێوان ئەو دوو ناوچەیەدا وچوارینەکانی بەزمانی لوڕی ووتوە، لەکتێبی دووبیتەهای باباتاهیر لەلا٨دا هاتووە دەڵێت:-" چوارینەکانی باباتاهیر هەندێك جیاوازی هەیە لەگەڵ زمانی فارسی، نزیکە لەزمانی لوڕیە". شێخ مەحەمەدی خاڵ لە لا٢٦دا دەڵێت:-" باباتاهیر کورێکی لوڕە، کەلوڕ ناوی تیرەیەکی گەورەیە لەکورد، ئەم چوارینانەش بەزمانی لوڕییە. لوڕو لوڕستان[1]* دەکەوێتە خۆرئاوای ئێرانەوە رەگەزی کوردن (الطيري) لەکتێبی (معجم البلدان) دا

---

[1] لەپەراوێزدا باسی ناوچەی لوڕستان دەکات ودەستنیشانی دەکات لە ناو سنوری ئێراندا بەم شێوەیە:- تیرەی لوڕ لەلوڕستان دادەنیشن کەدەکەوێتە باشوری رۆژئاوای ئێران، بەم ڕەنگە رۆژئاوای لوڕستان لە خاکی ئێراندا لەبەرامبەر سنوری (مەندەلی)ەوە دەست پێدەکات تا بەرامبەر سنوری (عەمارە) هەر لەخاکی ئێران، سنوری رۆژهەڵاتیشی لەخوارووی شاری (کرند)ەوە دەست پێ دەکات لەباکور هەتا نزیك شاری (دیزفول) لەخواروو.چیای (کەبیرکوە) لەباکوری ڕۆژئاوای ئێرانە و بۆ خوارووی ڕۆژهەڵات درێژ دەبێتەوە. ئەم قەلەم ڕەوە دەکات بە دووبەشەوە:- ١- بەشی ڕۆژهەڵات (پێشکۆە) کەلوڕی ئەسلی تێیدا دەژین. ٢- بەشی ڕۆژئاوا (پشتکۆە) کەفەیلییەکان تیا دادەنیشن. لە د.م.ا لە لا٤١ دا مینوروسکی دەڵێت: لور نەتەوەیەکن لە خواروی رۆژئاوای ئێرانەوە دەبنبە چوار بەشەوە (مامەسەنی- کوهگێلۆڵی- بەختیاری- لوری ئەسل).

www.iqra.ahlamontada.com

لەبەرگی(٧) و لەلا٢٣٧دا دەڵێت:-" لوڕ نەتەوەیەکی کوردن لەنێوان چیاکانی ئەسفەهان و خوزستان دەژین ئەو ناوچەیە بەووڵاتی لوڕ ناسراوە وپێی دەووترێ لوڕستان. لە هەمان کاتیشدا هەندێ شیعری ووتوە بەزمانی گۆرانی. چونکە بەناویانا گەڕاوە ئەوانیش لەسەر بڕوای ئایینی ئەو بوون، هەندێ لەشیعری سۆفیەکان لەکتێبەکانیدا هەیە لەم بارەیە شەوە مامۆستا مەحەمد ئەمین زەکی لەکتێبی مێژووی کورد و کوردستان بەرگی یەکەم لەلا٣٤٤دا دەڵێت:-" شیعرە غەزەلیەکانی و چوارینە ئاینیەکانی (بەاسلوبی-متصوفین) نووسراوە زۆر قوڕس و داخراو دەزانرێت بەشێوەی گۆرانی دەزانرێ کەئێستا شێوەی (هەورامی وەزەنگەنە و باجەلان وشێخان وکاکەیی وشەبەك.......) هەموو لەرەگەزەدا دەگەڕێتەوە بۆ گۆران. گۆرانیش دەکەونە ناوچەی کوردستانی ئێرانەوە، دلْداریش دان بەکوردی زمانی باباتاهیر دەنی لە گەنجینەکەیدا لەلا١٣ دا دەڵێت:- "باباتاهیر پیاوێکی ئیسلامییە لەکەلْچەردا و بوێژێکی کوردە لەزمان و نووسین و شێوەی پیشانگای و چۆنیەتی دلْداری کردنی لە هەمان کاتدا دەربارەی گەلچەری ئیستسلامی مامۆستا دلزار لە لاپەرەی ٨دا دەڵێت ئەو گەلچەرەیە کە بە زۆر بوو بە ئیسلامی نەك بە خواستی خۆی وە دەرکەوتووە ئەگەر هاتوو گەلچەرێك بەزۆر بوبە ئیسلامی یان غەیرە ئیسلامی هەرگیز شێوەو ریشەی خۆی ون ناکات بەڵکوئەیپارێزی وەتا رادەیەك لەسەر ریشەی خۆی دەمێنێتەوە بەسەر ریشەی مامۆستا عزەدین مستەفا رەسول لەکتێبی (الواقعیە في الادب الکوردي) لەلا٥٩دا دەڵێت:- " دەربارەی کورد بوونی باباتاهیر شاعیرێکی کوردە" (لای ئێمە بەڵگەی زانیاری زۆرە کە ئەیچەسپێنی لورەکان کوردن) هەروەها ڕای خۆی دەردبرێ و دەڵێت:- بڕوای ئێمەش بەم راستیە ئەوەیە کە شیعرەکانی هەڵکوتنی شیعری کوردی نویێ یە. مامۆستا محەمەدتوفیق وەردی لە

www.iqra.ahlamontada.com

کتیبەکەی صفحات من لنضال الکوردی لە لا ٤٠ دا دەڵێت :باباتاهیر هەمەدانی دەگەڕێتەوە لە گەڵچەرداوبۆ سەرعەشیرەتی لەك کە عەشیرەتیکن لە فەیلیەکان وشیوە زمانی دووەمی لەکییە.وەهەمو دانیشتوانی لورستان زۆر بەم شێوە گفتوگۆ دەکەن.

هەموو ئەوانەی باسمان کردن روونی دەکاتەوە کەباباتاهیر کوردە و شیعرەکانی بەکوردی و شێوەی لوڕی هۆنیوەتەوەو بوونیشی لە ناوچەی کوردستاندابووە هەرچەندە لەیەك شوێن جێگیرنەبووە، بەڵام لەسنووری کوردستاندا دەرنەهاتووە ورابەری بڕوا و ئایینەکەی کردووە لەناوچەکەدا. زۆربەی کوردی ئەو ناوچانەی لێی بووە چونەوە سەر ڕێرەو و بڕوای ئەو ڕێزو پلەیەکی تایبەتی بۆ داناوە شیعرە ئاینیەکانی پارێزراوە، هەرچەندە هەندێ کەس بەفارسی دادەنێن چونکە وا دیارە شارەزای تەواوی دەربارەی باباتاهیر و زمانەکەی ئەو ناوچەی کەلێی ژیاوە نەبوون. هەروا دەربارەی بیروباوەڕو ئایینەکەی کە کوردی رەگەز و هەرچەندە تێهەلکێش بووە لەگەڵ هەندێ بیروڕای ئیسلامیدا. وەك خۆرهەڵاتناس مینۆرسکی لە ئینسکلو پیدیای ئیسلامی بەرگی(٣) لەلا٢٣٤دا دەڵێت:-" ناتوانین حاشا بکەین کەپەیوەندیەکی زۆر هەیە لەنێوان دەقەکانی چوارینەکانی باباتاهیر ولەنێوان زمانی فارسی ئەدەبی". بۆ ووەڵامی ئەوە ڕای مامۆستا علائەدین سجادی کە دەربڕیوە لە دەقەکانی ئەدەبی کوردی لەلا٤٤ وەردەگرین کە نووسیویەتی و دەڵێت:-" فورسەکان و کوردەکان هەریەك دەستیان بەروون کردنەوەی ژیان و لەدایکبوونی باباتاهیر کردوە کەهەریەکێکیان وا دایدەنی لەخۆیەتی". لە کتێبی (تأريخ أدبيات فارسي) نووسینی (یوگنی ادوارد ویچ برتلس) وەرگێرانی سیروس بەزمانی فارسی لەساڵی ١٩٥٧ز تەهران ١٣٧٤فارسی لەلا٣٤١دا دەڵێت:-" چەند ساڵ پێشتر لەبەرلین چوارینەکانی باباتاهیر وەرگێراوە بۆ سەر زمانی کوردی

www.iqra.ahlamontada.com

سۆرانی یا کرمانجی بۆ ئەوەی خوێنەری کورد لێی بگات". وە باباتاهیر لە زنجیرەی ئەدەبیاتی کوردی دەژمێرن، هەرچەندەمەبەستیان لەسیاسەتە، بەڵام راستی ئەوەیە لەو زمانە کورد هەرهەمان زمانی باباتاهیریان هەبوو پێی ئاخافتنیان دەکرد. ئەی بۆچی شەریك نەبین؟ هەروا تاجیکەکان دەڵێن:-" باباتاهیر لەشارێك بووە بەناوی غرم لەتاجیکستان لەنزیك سنوری چین. بەڵام مەحەمد تۆفیق وەردی زیاتر ئەمەووردتری دەکاتەوە لەکتێبی (**صفات في نضال الشعب الكوردي في ايران**) لەلا ٢٧ کە دەڵێت:-" باباتاهیری هەمەدانی لەرەگەز بۆ عەشیرەتی (لەك) دەگەرێتەوە کە عەشیرەتێکن لە فەیلیەکان وە هەموو دانیشتوانی لوڕستان بەزۆری بەم شێوەیە گفتوگۆدەکەن". شێخ محەمەد خاڵ لە لاپەرەی ٢٦دا دەڵێت ئەگەر ئێمە ورد بینەوە لە چوارینەکانی بابا تاهیر دەبینین کە پڕە لە وتەی لوڕی وەك (ئیمون) لە جیاتی (ئیمان) وە (بارون)لە جیاتی باران وە بیا بون لە جیاتی بیابان (تە) لە جیاتی (تۆ) دەرمون لە جیاتی (دەرمان) (دەستون) لە جیاتی (دەستم) و (دیر) لە جیاتی (دوور) وە (نوم) لە جیاتی (نام، ناو) وە (نومە) لە جیاتی (نامە) کە ئەمانە هەمووی لەزوبانی لوریدا بەکاردێن.

واتا شکی تێدانیە وەك زۆربەی زاناو نووسەران دانیان بەوە داناوە کەباباتاهیری هەمەدانی شاعیرێکی لوڕەو لوریش بەشێکە لە کورد، تەنانەت بیروڕای ئاینەکانیشی بەکوردی بڵاوکردوەتەوە ئینجا چ بەشێوەی لوڕی بێت یان گۆران وە بەڵگەش بۆ ئەوە زیاتر پاشماوەی شیعرو بڕواکانیەتی لەنێوان ئەهلی هەقەکاندا . لەئینسکلۆپیدیای ئیسلامی چاپی ئینگلیزی لەلا ٣٣ دا هاتووە:-" باباتاهیری هەمەدانی شیعری بەدیالیکتی گۆران وتووە بۆبڵاوکردنەوەی بیروباوەڕی ئەهلی هەقەکان لەناو گۆرانە نەخوێندەوارەکاندا". ئەمەش زیاتر ئەوە دەچەسپێنیت کەباباتاهیر شیعرەکانی سەرەڕای لوڕی بەگۆرانیش هۆنیوەتەوە واتە سەلماندنی

www.iqra.ahlamontada.com

کوردبوونی باباتاهیره. وەهەروەها بۆ زیاتر رونبونەوە مامۆستا عەلائەدین سوجادی لە دەقەکانی ئەدەبی کوردی لاپەرەی ٤٤ دەڵێ رون بۆتەوە و دان بەوە دانراوە کە بابا تاهیر شیعرەکانی بەشێوەی لوری دانراوە وە ئەمەش ئەیچەسپێنێ کە شاعیرێکی کوردە یان بونو ژیانی بابا تاهیر لە ناوچەکانی لورستان و هەمەدان وە بونی شێوە زمانی ئەو ناوچانە لە زمانەکەیدا هەبێ کە نزیکن لە شێوە زمانی فارسیەوە وەك (مینورسکی) دەلێ لەلاپەرە ٢٣٤ ی ئینسکلۆپیدیای ئیسلامیدا لە بەرگی سێ یەمدا.

فارسەکان دەستکار چوارینەو شیعرەکانیان کردوە بۆ ئەوەی لەزمانی فارسیەوە نزیك بێت وە بەشاعیرێکی فارسی دایبنێن، لەوانەیە ئەوەش وای لێکردبێت کە هەندێ کەس بەشاعیرێکی فارسی ناو ی دەبەن.

باباتاهیری سۆفی

سۆفی مرۆڤێکی ئاساییە وە رەوشتی تایبەت بە خۆی هەیە لە سنوری جیهانی سۆفی گەریدا، بە پێی بیر و رای ئەو رێبازەی گرتویەتیە بەر وە بروای پێوی هەیە وەك بترس بستانی لەبەرگی چوارەمی ئینسکلۆپیدیاکەیدا لەلا٧٣٣دا پێناسەی دەکات و دەڵێ:-" سۆفیەکان بروایان بەیەك خوا هەیە کە لە هەموو شتێکدا خۆی دەنوێنێت، مرۆڤیش لەجەوهەریدا بەشداری دەکات، پاشان هەموویان لەناخی خۆی دەگرێت وە هەمووبروایان بە یەکێتی بنچینەیی هەموو شتێك هەیە تەنانەت ئەگەر دیاریش نەبوو بێت، جیاوازیەکی زۆری هەیە وەك خێرو شەر، ژیان و مردن".

باباتاهیری هەمەدانی یەکێك بووە لەسۆفیەکانی هاوچەرخی خۆی کە لەو سەردەمەدا سۆفیەتی باو بووە، مامۆستا عزدین مصطفی رسول لەکتێبەکەیدا لە لا ٩٥ دەڵێت:-" بڵاو بوونەوەی فەلسەفە لەوەختی

www.iqra.ahlamontada.com

عەباسیەکاندا کاری کردوەتە سەر ڕێگەی دەربرینی تێگەیشتن". هەروەها مامۆستا محمد ئەمین زەکی لە مێژووی کوردو کوردستان پاڵپشتی ئەو بیروڕایەدەکات لەلا٢٤٤دا دەڵێت:-" باباتاهیر شاعیرێکی سۆفی خوایی بووە، وەشیعرە دڵداریەکان و هەڵبەستە لاهوتیکانی بۆ ڕێگەی سۆفیەکان نووسراوە". واتە باباتاهیر سۆفیەکی ئەو سەردەمە بووەو سۆفیەتی کاری تێکردووە لە هۆنراوەو خوورەوشت و خواناسینی. دەتوانین بلێین سۆفیەتی ڕێگەی بڕوای ئایینەیەکەیەتی، بۆ ئایینداری و خواناسین زۆر لەمیدانی سۆفیەتی دوواوە تەنانەت (٢٢) نامەی داناوە دەربارەی زانیاری پاش سروشت(میتافیزقیا). کە هەندێکی بڵاو کراوەتەوە، نامەیەکی تەواو بەناوی (الکلمات القسار) لەچاپ خانەی ئەرمەغانی کە پێك دێت لە ٣٦٨ نموونەی عەرەبی دابەش کراوە بۆ ٢٣ بەش، وە نامەیەکی تریش بەناوی (الفتوحات الربانی في إشارات الهەمەدانی). مینۆرۆسکی دەڵێت ئەم نموونانە لەنێوان سۆفیاندا بڵاو ناسراو بوون کەلێکدانەوە دەربارەیان نووسراوە، یەکێك لەوانە باس کردنێك بە زمانی عەرەبیە کە هی(عین‌القضات الهمدانیة) کە لەساڵی ٥٣٣ك دا مردووە، وە یەکێکی تر کەنازانرێت هی کێیەو کە دانەیەکی بەزمانی عەرەبیەو وەدانەکەی تر بەزمانی فارسیە کەهی (مەلا سولتان عەلی کتابادیە)، لەگەل شەرحی فارسیەکەی کەچاپ کراوە لەساڵی ١٣٢٦ك-١٩٠٦ز. چەند نموونەیەك دەربارەی سۆفیەتی باباتاهیر ووتویەتی هەندێکیان لە ئینسیکلۆپیدیای ئیسلامیدا هاتووەوەك (الحقیقة المستقات بعد علم الیقین) ژ.٦٨، (الوجد فقدان الموجودات و وجود المفقودات) ژ.٩٦، (ومن حل به قضا الله یبقی من غیر حرکة ومن غیر ارادة/ ٣٦٨)(ومن قتله الجهل لم یعیش ابدا ومن قتله الذکرلن یموت ابدا/٣٠) هەندێکیان لەگۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد هاتووە لەبەرگی(٥) وەك (التصوف لایسعه الشيء وهو یسع الأشیاء کلها

www.iqra.ahlamontada.com

والصوفی يكون له كل شيء ولا يكون هو شيء) ژ.۳۳۰. (العلم موكل بالكلامو الوجود موكل بالخرس/۱۱)، (الذكر الخض الذي يخفي عن القلوب/۱۳۲)، (انتهاء العقد الى التحير و انتهاء التحير الى السكر/٦٥)، (الغفلة عن الله كفر و الغفلة عن حقية ذات الله توحيد/۳۲۱)، (النفس سجن الروح و الدنيا سجن النفس/٦٦)

مامۆستا فوئاد حوسين احمد لەکتێبەکەیدا بەناوی (ئافرەت لە هۆنراوەی کوردیدا لە لا٤٠دا پرسیارێك ئاراستەدەكات و دەڵێت:-" باباتاهیری هەمەدانی لەچ قۆناغێکی تەمەنیدا موتەسەوف بووە وە چۆن هۆنراوەی دلدارییەتی ووتوتەوە؟". هەر خۆشی دەڵێت مامۆستا علائدین سجادی تێکۆشاوە وەلامی ئەم پرسیارە بداتەوە بۆیە ووتویەتی:-" باباتاهیر ماوەیەك بەم جۆرە رائەبووێرێ وە لەپاشان ئەو دڵەی کە فریشتەی سەر زەوی هۆشی لێ سەندبوو سەودای عیشقی راستەقینە شاباڵ ئەکێشێ بەسەریاو لەدەست کەمەندی مارەوان رزگاری دەکات". هەروەها قۆناغەکانی شیعری باباتاهیر جیادەکاتەوە بۆ دوو قۆناغ دلداری و تەسەوف. بەڵام د.کامل بصیر هەردوو قۆناغەکە بەیەکدا دەبەستێت وە لەو جۆرە دلداریە تەسەوفەدا بەسەر کردەی رێبازێك لەدیوانی کوردەواریدا دەزانرێت.

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیری شاعیر

وەك بۆمان دەركەوت لەپێشەوە باباتاهیر لەناوچەكانی لوڕستان و هەمەدان وە چیاكانی ئەلوەندا هاتوو چۆی كردوە و گەڕاوە جگە لەوەی كەبەناو یارەكانیدا لەگۆران و هەورامان گەڕاوەو تا وای لێهاتووە سروشتی خۆش بووێت حەز بە جوانی سروشتی كوردستان بكات وەك شیعرەكانی لەو ناوچانەدا بڵا بێتەوە نەوە بە نەوە بیلێنەوە چ وەك پەند یان ئامۆژگاری ئایینی، وەك عاشقێكی خوایی دڵناسك وەهەستیار شیعرەكانی بەشێوەی ئاسان ووتوە كە پارێزگاری خۆشی و ناسكی و سحری خۆی كردووە، لەكتێبی تاریخ ئەدەبیات فارسی لەل٣٤٠دا هاتووە دەڵێت:-" بابا تاهیر شیعرەكانی بە زمانی ئەو ناوچانەی نزیك هەمەدان نووسیوە بۆ ئەوەی خەلكی ئەو ناوچانە لێی تێبگەن، هەر وەك چۆن جەلالەدین رومی شیعری بە توركی نووسیوە لە بازاری قۆنیەدا یان قاسم الأنوار كە بە زمانی فارسی و ئەزەری شیعری نووسیوە. باباتاهیر یەكەم كەس بووە لە دانانی شیعری چوارینە لەئەدەبی كوردیدا وەپێش عومەری خەیام بەسەدساڵ كەوتووە، بەڵام جێی داخە كە چوارینەكانی باباتاهیر لەسەرەتادا لەچاپ نەدراون تا سەرەتای سەدەی رابردوو. ئەوەی كۆكراوەتەو لەیاران و موریدەكانیەوە وەرگیراون كە لەبەریان كردووەو ووتویانەتوە وەك پەند یان ئامۆژگاری وە زۆریان بەكار هێناوە هەرچەندە هەندێ لەو چوارینانە بەهی باباتاهیر دانراوون بەڵام گومانی لێ دەكرێت. وەك خۆرهەڵات ناس مینۆرۆسكی لە ئینسكلۆپیدیای ئیسلامی بەرگی (٣)لەل٢٣٥دا دەڵێت:-" لێرەدا دەرفەتێك هەیە بۆ پرسیار دەربارەی ئەو چوارینانەی كە بەهی باباتاهیر

www.iqra.ahlamontada.com

دانراوون هەروەك ئەوانەی عومری خەیام[1]". ئەم ووتەیەی مینۆرۆسكی وادەردەخات كەچوارینەكانی باباتاهیر هەندێكیان شكی تیادایە كەهی ئەو نەبن خزابێتە ناو چوارینەكانیەوە هەروا چوارینەكانی بەگشتی رێك و پێك كۆنەكراوەتەوەو لە چاپ نەدراوەو لەوانەشە هەندێكیان دەستكاری كرابن. هەروەها مینۆرۆسكی بە زمانی زۆكۆفسكیەوە دەڵێت:-" چوارینەكانی باباتاهیر لە دیوانی مەلا محەمد الصۆفی المازندەرانی دا هەیە كە لەسەدەی ١١ كۆچیدا مردەوە". شاتر بێك محەمد دەڵێت كە شاعیرێكی نوێیە لە هەمەداندا گوایە خۆی خاوەن هەندێ چوارینەی كوردی فەهلەویە[2] كەبەهی باباتاهیر دانراوە". لێرەدا مینۆرۆسكی وای پیشان داوە كە هەندێ لەچوارینەكان هی باباتاهیر نیە وە بەناوی ئەوەوە بڵاو كراوەتەوە.

---

[1] شێخ محەمد خاڵ لە لا٢٥دا دەڵێت:-" مەردوم ئەگەر وورد بێتەوە لەشیعرەكانی باباتاهیر وەبەراووردی بكات لەگەڵ زۆر لە شیعرەكانی عومر خەیام لەرووی علمی نەفسەوە، دەبینین كەئەم دووانە زۆر لەیەكەوە دوورن، چونكە تا ئێستا بابا هیچ ئاورێكی نەداوەتەوە بەلای خۆشی و خۆش رابوواردنی جیهانەوە، بە پێچەوانەی خەیام". جگە لەوەی كەشیعرەكانی خەیام بەهیچ كۆلۆجێك تورسكەیەكی تەسەوفی لێوە نایەت هەروەك لەشیعرەكانی باباوە دێت بەزۆری.

[2] باباتاهیر خۆی دان بەوە دادەنێت كەزوبانی پەهلەوی شارەزایە وەك لەم دوو بەیتەدا (٣٧، ٣٨) لە یەكەم پارچە شعرە غەزەلەیەكانی دادەڵێت :

زوبانی پەهلەوی را ئوستادام كتاب عاشقی را مەسدەوۆ ستم

و. د.جمال نەبەز لە لا (٦٦) كتێبەكەی (فەلسەفە و رامانی پارسانی ...) دەڵێت : پەهلەوی زمانێكە پەیوەندی بە شێوەزاری گورای و فەیلیە وە هەیە كە بنەزاری كوردی هەورامانی بە فەهلەویات نێو دەبرێ.

www.iqra.ahlamontada.com

لەکتێبی (دیوان باباتاهیر) چاپی قوم پشتگیری ئەو ڕایەی مینۆرۆسکی دەکات و دەڵێت بەشێك لە چوارینەکانی باباتاهیر شکیان هەیە کە هی ئەو نیە ژمارەیان دەگاتە نزیکەی ٤٩ چوارینە لەکۆی ٣٦٢ چوارینە هەروەها عباس رەجەویش ئەم پشتگیریە دەکات بەڵام وەحید دەستکردی دەڵێت ژمارەی چوارینەکانی باباتاهیر ٢٩٦ چوارینەیە ئەوانەی گومانیان لێ دەکرێت نزیکە ٧٠چوارینەیە واتە ژمارەی گشتی دەکاتە ٣٦٦چوارینە. بەڵام لەکتێبی دوو بەیتەهای باباتاهیر لەلا٩٧-١٠٠دا هاتووە دەڵێت:- "چوارینەکانی باباتاهیر ژمارەیان ٢٦٤ چوارینەیە لەگەڵ چوار شیعری غەزەل وەك ئەوەی عباس رەجەوی دەڵیت وە ٥٩ چوارینە شك لەسەری هەیە هی ئەو نەبێت".

زۆربەی هەڵبەستەکانی باباتاهیر لەکتێبی کۆکردنەوەی شیعرەکاندا هاتووە کەلەسەدەی (١٨و١٩)دا لەچاپ دراون بەڵام هەندێ لەشیعرەکانی بابا تاهیر لەکتێبی ئایینی پیرۆزی ئەهلی هەقەکاندا هاتووە وەك مامۆستا علائدین سجادی لەمێژووی ئەدەبی کوردیدا لەلا١٧١دا بەزمانی د. سعید خانەوە دەڵێت:-"پیاوێکی غەیری ئیسلام دەڵێت باباتاهیر هەندێ لەشیعرەکانی بەزمانی گۆرانی سادە نووسیوەو ناردوویەتی بۆ ئەهلی هەقەکان بۆ ئەوەی لەبیرو باوەری یەکتر تێبگەن".

ئەمەش صدیق بۆرەکەی لەمێژووی ویژەی کوردی بەرگی یەکەم لەلا٨٩دا دووبارەی دەکاتەوەو پالپشتی ووتەکەی مامۆستا علائدین سجادی دەکات، لەهەمان کاتدا مینۆرۆسکی لەکتێبەکەی (ملاحظات وانطباعات) لەلا٩٩و١٠٣دا دەڵێت:-" گەلێ هەڵبەستی ناتەواو کە بەزمانی باباتاهیرەوە نووسراوە هەیە". ئەو هەڵبەستانەی باباتاهیر پاش ١٧ساڵ کەوتم بەدواییە بەرچاوم کەووت لەدەفتەرێکی دەست نووس لەنزیك شاری موسل کە ژمارەیان ١٤ نەك ١٣، د. مارف خەزنەدار لەلاپەرەی

www.iqra.ahlamontada.com

١٨٨دا دەڵێــت مینۆرۆســکی١٣ دوو بــەیتی باباتــاهیری لــە کتێبــی سەرئەنجامدا دۆزیوەتەوە هاوڕێکانیشی لە یارسانانی ئەهلی حەق ٣١ دووبەیتی تریان بۆ ڕەوانە کردووە هەروەها لەلاپەرەی ١٩٠دا دەڵێت ئیتر نابێت بیر لە شیعرەکانی بابا تاهیر بکەینەوە بەبێ ئەوەی ڕەچاوی ئاینی یارسان بکرێت، هەروەها مینۆرۆسکی دەڵێت لەساڵی ١٨٨٥ز خۆرهەڵات ناس هیوار هەستا ٥٩ چوارینەی لەچوارینەکان باباتاهیر بۆیەکەم جار بڵاوکردوە پاشان ٥٩ دیکەش. وە لەساڵی ١٩٠٨ز جارێکی تر بڵاوی کردەوە لەگەڵ یەکێك(لە هەڵبەستە خۆشەویستیەکانی بەڵام پاشان خۆرهەڵات ناس (هرون ئەلن) و٨٠ چوارینەی لەگەڵ یەکێك لە هەڵبەستەکانی بۆ زمانی بیانی گۆری لەساڵی ١٣٠٦ك- ١٩٢٧ز.خاوەنی گوڤاری ئەرمەغان ی فارسی لەتەهران سەید حوسین وەحید دەستگردی الاصفهانی دیوانەکەی لە چابدایەوە، شێخ محمد خال دەلێت لە لاپەرەی ٢٧دا، وەحید دەستکردی ئیسفەهانی نوسەری گۆڤاری ئەرمەغانی فارسی دیوانی بابا تاهیری لەچاپداوەو بلآوی کردەوە کە ٢٩٦ چوارینەیە و چوار چامەیە وە ٦٢ چوارینەی تریشی کردوە بە پاشکۆی ئەم دیوانە کە دەریهێناون لە کەشکۆڵ و بەیازی دەست نوس وە جارێکی تر لە ساڵی ١٩٣٢ز دووبارە لە چاپی دایەوە لە گەڵ پێشەکیەك بەناوی ماموستا(رەشید یاسەمی)یەوەبۆیەکەم جار، وە ١٠ چوارینەی کەشی لەگەلدا بوو کەلە کومەلە دەستنووسێك د وزیبویەوە. باشترین کتیب کەجیی متمانە بیت کتیبی(عەباس رەجەوی) بە ناو نیشانی (کلیات باباتاهیر)چاپی تەهران کەزۆر لەنووسەرو زانایان ناوی دەبەن کە ئەویش زیاتر پشتی بەستوە بەچاپەکەی وەحید دەستکردی.

کۆمەلەی چوارینەکانی باباتاهیری هەمەدانی لەگەڵ هەلبەستەکانی بەگشتی بەپێی ناوەرو کە کە ی کراوە بە سێ بەشەوەکە ئیمە دەقی ئەو

www.iqra.ahlamontada.com

بەشانەدەنوسـینەوەوەك لـە کتیبەکـەی دلـزارو ماموسـتا عـەلا ئـەددین سجادی(دەقەکانی ئەدەبی کوردی) داهاتووە بەم شیوەیە :-

١. **خوشەویستی راستەقینە :-**

ئەمەئـەوە دگەیـەنیت کـە (فاتمـە لـەرە) نـاوی خوشەویـستەکەی بـووەو (ئیلـهاماتی) شـیعرەکانی بـووە. وەك دەردەکـەویت لـە شـیعرەکانی بەشیوەیەکی هەمیشەیی کە هەستی بەرامبەر جوانی فاتمە دەربریوە. ئێمە لێرەدا دەڵێن خۆشەویستی باباتاهیر مەجازی بووە، ئیلهاماتی شیعرەکانی فاتمە لەرە نەبووە، بەشێوەی خەیاڵ خۆشەویستی دەربڕیووە، پەیوەندی بـەناخی بیروباوەڕەکەیـەوە هـەبووە، چـونکە فاتمـە لـەرە وەك لەپێـشەوە باسمان کرد خوشکی بووە یان وەك هەندێك هاتووەتە سەر بیروباوەڕی ئایینەکـەی گەیـشتووەتە خزمەتی و بەخوشکێکی خـۆی داناوە کەپێکـەوە ژیـاون بوونەتـە پـیرو موریـد یـەکتر و ئـەم جـۆرە پەیوەندییـەش ئاشـکرایە شێوەی باب و فەرزەندەیان براو خوشك وەردەگرێـت وە لەیـەکتر مـەحروم دەبن تـەنها عیشقی ئیلاهـی و تەریقـەت پێکـەوە کۆیان دەکاتـەوە زیـاتر بـۆ روون کردنـەوەی ئـەم راستیەش(صـدیق بورەکـەی) لـە میـژووی ویـژەی کوردیدا لە بەرگی یەکەم باسی باباتاهیر دەکات لـە ٨٧لا دەڵیـت:- فاتمـە لـورە وپـستی لەگـەڵ شاخۆشـین بـروا بـەلام باباتایەرکەماوەیـەکی زۆر بـوو دولبـەری ئەو بـوو لـەدڵی خۆیـدا بیری کـردەوە بـە شاخۆشین بڵـی فاتمـە لورەی بۆ مارە بکات، شاخۆشین لە بەر ئەوەی ئاگای لە بیرو دلیْ باباتاهیر بوو مزگێنی دایێ کە پەیوەندی ژن ومێردی هەردوکیان لە رۆژی پەسلاندا وەکو لەیلاو مەجنوون ئەنجام دەدرێت.

www.iqra.ahlamontada.com

٢-عیشقی ئیلاهی(خوایی) :-

ئەمە ئەوە دەردەبرێت کە لە خۆشەویستیدا سەر نەکەوتووە وای لی کردوە بە گشتی دوور بکەوێتەوەو بۆ لایەکی تر بڕوا، بەلام لەراستیدا وانیە، چونکە باباتاهیر شاعیرێکی سۆفی و عشقی تەریقەتو خۆشەویستی خواو هەقیقەت لە ناو شیعرەکانی دەردەبڕێت جا بەشێوەی مەجاز بێت یان راستەو خۆ، خۆشەویستی بابا بۆ دونیاو دەروون نەبووە، بەڵکو وەك لەپێشان باسمان کرد لە سیفەتی سۆفیان ویستی دەروون و دونیا لەخاك بنێ بۆ ئەوەی بگاتە پلەی(کەمال) وەك جەمسەرێکی کاریگەری بیر وبڕوای ئاینەکەی لەو سەردەمەدا.

٣-ناو هێنانی (حوسین) ڕووداوەکانی کەربەلا ئەمەش ئەوە دەردەبڕێت کە باباتاهیر وەك لورەکان لەسەر مەزهەبی جەعفەری(شیعی)بووە، بۆ روونکردنەوەی ئەم ووتەیە وەك لەوەو پێش باسمان کرد باباتاهیر جەعفەری نییەو نەبووە هەرچەندە ئەمە بڕوای زۆربەی نووسەران و رۆشەنبیرانە، لەراستیدا بیرو بڕوای ئاینەکەی جیاوازییەکی زۆری هەیە لەگەڵ هی جەعفەرییەکان لەزۆر ڕووەوە، بەڵام تێهەلکێش بووە لەگەڵ ئاینی ئیسلامدا و بەتایبەت بیروڕایان بەرامبەر ئیمامی عەلی(ر.خ) وە ئیمامی حوسین وە ڕووداوەکانی کەربەلا. زۆربەی کەسانی تریش لەناودارانی ئیسلام بە هۆی بڕوای دۆنای دۆن (حلول وتناسخ) ەوە.

بەڵام فەهمی کاکەیی لە نوسینەکایدا لەگۆڤاری مامۆستای کورد ژ.(١١)و(١٢) لەلا٨٥دا دەڵێت:-" دەتوانین شیعرەکانی باباتاهیر بکەینە دوو بەشەوە.

یەکەمیان؛ شیعرە باتنیەکانی باباتاهیرن کە پەیوەندی راستەوخۆیان بە ئاینی ئەهلی هەقەوە هەیە.

www.iqra.ahlamontada.com

دووەمیــــان" شیعرە زارایی‌ەکانی باباتـاهیر کـەزیاتر بەمەبەستی دنیـای نووسیووتی بەڵام لـە نـاواخنی ئـەم شیعرانەدا زۆر جار بیروباوەڕی ئەهلی هــەق دەردەکــەون. وەك لــە لێکدانــەوەی ئــەم دوو چــوارینەدا دەردەکەوێت:-

خوّشــا انــان کــەهر شــامان تەويننــد
ســخن واتــە گــرن واتــە نــشينتند
گــرم دســرس نبــی ایــم تــەوینم
بــشم انــان بــوينم کەتــە وینــد

واتە:

خۆزگەم بەوانەی هەر شامیٚ* تۆ دەبینن شام=ئێواران
لەگــەڵت دەدوێــن لەگــەڵت دادەنیــشن
گــەر مــن دەســرەم نــەبوو بـێم تــۆ ببیــنم
دەچــم ئەوانــە دەبیــنم کــەتۆ دەبیــنن

زیـاتر رووناکی دەخاتـە سـەر ئـەو چـوارینەیە لەسـەر زاری د.مـارف خەزنەدار کە ووتویەتی:-" باباتاهیر لێرەدا جاریٚ نەگەیشتۆتە تەویسالێ مەعشوقەکەی بۆیـە بەناراستەوخۆ ئاواتـە خـوازە بیگـاتیٚ لـە ڕێگـای کـە سـانێکی تـرەوە کـە بەویـسالیٚ گەیـشتوون"؟ ئـەو مەعـشوقەی باباتـاهیر پەروەردگارە. ئەمەش زمانی ئاخاوتنی سۆفیگەریە. یـان لـە چـوارینەیەکیدا کە باباتاهیر خودا دەدۆزێتەوە، ئیدی بـۆی دەردەکەوێت کـەماوای خـوا تـەنیا زەریانیـە، بگـرە لەسـارا و کێـو و دەشـت و هـەموو شـت و شـوێن و جێگایەکـدا مـاوای هەیـە. ئـەو خۆشەویستیەکە لـە هـەموو شـتێکدا بـەدی دەکرێت، ئەو عیشقێکە لەهەر زەڕەیەکدایە هەیە:

www.iqra.ahlamontada.com

بـــــصحراء بنگـــــرم صـــــحرا تـــــه‌وینم
بـــــدریا بنگـــــرم دریـــــا تـــــه‌وینم
بهرجـــا بنگـــرم کـــوه ده‌ر و دشـــت
نـــــشان از قامـــــت رعنـــــا تـــــه‌وینم

واته

ده‌نۆررمـــه ســـارا لـــه ســـارا تـــۆ ده‌بیـــنم
ده‌نۆرمـــه زه‌ریـــا لـــه زه‌ریـــا تـــۆ ده‌بیـــنم
هـــه‌رکوێ ده‌نـــۆڕم کێـــو وده‌رو ده‌شـــت
نیـــشانه‌ی باڵـــای ره‌عنـــای تـــۆ ده‌بیـــنم

خوابگاهی باباتاهیر

بـوونی خوابگـاهی باباتـاهیر له‌شـاری هه‌مـه‌دان لـه ئێـران و له‌سـه‌ر ته‌پۆلکێ مام ناوه‌نده به‌رزی که ده‌که‌وێته ژووروی خۆرئاوای شاره‌که‌وه له کوچه‌ی بن بازار زیاره‌تگاهی هه‌مووانه وه له‌کۆنترین کتێب که‌هی(حمد الله المـستوفی)یـه له‌سـاڵی ٧٥٠ك کۆچـی دوایـی کـردوه نـاوی کتێبه‌که(نزهت القلوب)ه‌باسی ئه‌و خوابگاهه‌ی کردوه. شێخ مه‌حه‌مه‌دی خاڵ له‌گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد به‌رگی(٥)له‌لا٣٠١دا باسی گۆڕه‌که‌ی ده‌کا و ده‌ڵێ:-" هه‌ر له‌و ژووره‌شدا دوو گـۆڕی کـه هه‌یـه یـه‌کێکیان هـی دایانه‌که‌یـــه‌تی که‌فاتمه‌یه‌پاســـه‌وانانی گڵکـــۆی باباتـــاهیریش ده‌ڵێن:فاتمه‌یه‌کی دیکه هه‌ر له‌و ناوه‌دا نیژراوه ده‌بێ تێکه‌ڵی یه‌کدی نه‌کرێن وه‌ك ئه‌حمه‌د تاقانه ده‌ڵێت له‌لا ٢٥ ی کتیبه‌که‌یداهه‌ر وا ده‌ڵیت :ئازادهه‌مه‌دانی (دیوان له‌لا١٦، ٢١) ژنه‌شیرده‌ری باباتاهیر (مامان) باسی ده‌کا و په‌یوه‌ندی نێوانیان به‌شێوه‌یه‌کی مه‌ده‌نی بووه باسی ده‌کات،

www.iqra.ahlamontada.com

ئەوی تریان هی(حاج میرزا عەلی فەقیێ کەوسەری)یە، هەرسیێ گۆڕەکە سندوقێکی داری لووس هابەسەریانەوە". ئەو خوابگاهە هەموو کەس بۆی هەیە زیارەتی بکات جگە لەیارو موریدەکانی ڕێگە و بڕوای باباتاهیر، چەند ژوورێکی تر هەن لەدەورو بەری بۆ نوێژکردن و حەسانەوە بەس لێرەدا پرسیارێك خۆی دەنوێنیێ کە ئایا تەپۆلکەکەی خوابگاکە هەمان تەپۆلکەیە باباتاهیر پێشوازی و ئامۆژگاری سولتانی سەلجووقیەکانی کرد(تورغرل بێك)لەکاتی داگیرکردنی شاری هەمەدان یان نەء؟

بەڵام مینۆرسکی لەئینسکلۆپیدیای ئیسلامیدا بەرگی (۳) لەلا۲۳۷دا دەڵێ:-"(فاتمە لەرە) لەتەنیشتی گۆری باباتاهیر بەخاك سپێراوەو دەبیێ لەنێوان ئەم فاتمەیەو فاتمەیەکی تر تێکەڵاوی نەکەین کەلە هەمان جێگەدا هەیە". واتا لێرەدا بەپێی ووتەی مینۆرسکی چوار گۆڕ هەیە لەو جێگایەدا وەك مەحەمد خاڵیش دەڵێ:-" گۆری حاج میرزا عەلی فەقیێ کەوسەریش لەویێ یە" هەروا عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی لەگۆڤاری(لوغة العرب) ژ.(۸)لەلا۶۰۸دا باسی خوابگاهی باباتاهیر دەکا لەشاری مەندەلی و دەڵێ:- قەلەم حاجیەکان تەکیەیەکیان هەیە زیارەتگاهێکی تیایە گوایە هی یەکێك لە ئیمامی گەورەکانە بەناوی (شێخ باباتاهیر) هەر کەسێك بۆی هەیە بڕواتە ئەو شوێنە.

لە لایەکی کەوش عەلی سەید گۆرانی لەگۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد بەشی دووەم بەرگی دووەم لەلا۱۱۰ باسی مەقامیکی تر دەکا بۆ باباتاهیر لەنزیك شاری پاوەی ئێرانی و دەڵێ:-" یەکێك لەپیاوە ئایینیەکان و پایەبەرزو شاعیری بەناوبانگ (باباتاهیر) کە مەقامێکی پیرۆزی هەیە گۆری شاهزادە ئەحمەدی تیایە لەنزیك ناوچەی (بیێ ئاڤ) لەخاکی کەلەوەند بەرامبەر ناوچەی کۆس(مجێوری) ئەو یەکێکە لەسەیدەکانی خێڵی پاوە. زۆرتر بیروڕا وا دەچی کە خوا بگاهی باباتاهیر لەهەمەدان بێت بەڵام ئەو

www.iqra.ahlamontada.com

جێگەیانەی کەمەقامیان هەیە(زیارەگاه) دوورنیە لە خۆشەویستی بابا بێت ئەو مەقامانەیان دروست کردبێ لەتەکیەکاندا و زیاتر بایەخیان داوەتێ بۆ زیاتر رێز لێنان و جێگەی کۆبوونەوی ئایینیەکەیان.

شیعرەکانی با شیعرەکانی باباتاهیر

(١)

تـــەن میحنـــەت کـــشی دیـــرم خودایـــا
دڵ حەســـرەت کـــشی دیـــرم خودایـــا
زە شـــەوق مەســـکەن وداد غـــەریبی
بـــە ســـینە ئاتەشـــێ دیـــرم خودایـــا

کشی =کێشی . تەن = گیان . دیرم =هەمە .مەسکەن =ماڵ . ئاتەش = ئاگر

ناوەڕوکی چوارینە کە ئەوەیە شاعیر وەك سۆفیەکی بێ ماڵ وحاڵ کە بە پاڕانەوە لە خوای گەورە دەڵێت:- من گیانم هەر لە ڕەنج ومیحنەتدایە ودڵم حەسرەتی هەیەو ئاواتەکانی نەهاتوەتەدی، کەلەم دونیایە غەریبم، هەمیشە بە پەرۆشەوەم بگەم بەجێگای هەقیقەتی لە حزوری تۆدا، بۆیە لەسینەمدا ئاگرێك هەڵبوە، بەهۆیسۆزو ئەوینی دیداری هەق .

دڵزار لە گەنجینەکەیداگۆریویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی :

لەشـــی مەینـــەت کەشـــم هـــەس ئـــەی خودایـــە
دڵـــی حەســـرەت کەشـــم هـــەس ئـــەی خودایـــە
لـــــە تـــــاوی مەفتـــــەنو دادی غـــــەریبی
لەســـینە ئاتەشـــم هـــەس ئـــەی خودایـــە

www.iqra.ahlamontada.com

کشی= کێش، کیشم له کێشانەوەیه . ووشەی هەس زیاتر له ناوچەکانی دەوروبەری خانەقین ونزیك کرمانشاه به کار دێت، دیرم به کار دێت له لورستان بەگشتی.

له دوو بەیتەهای بابا تاهیر لا ٣٦ ئەم خشتەیه بەم جۆره هاتووه :

زه شەوق مەسکەنو جەور غەریبی، هەر وەها له جیاتی دلْ حەسرەت نوسراوه دلْ با غەم

(٢)

بـیْ تـه یـاردب بـه بۆسـتان گـولْ مـەرویا
ئـەگر رویـا کەسـش هـەرگز مـەبویا
بـیْ تـه هـەر کـەس بەخەنـده لـەب کـشایه
رەخـش ئـەز خـوون دلْ هـەرکز مەشـویا

بیْ ته= بیْ تۆ. مەرویا =ناروێت .مەبویا =ئەبوو .کشایه =دێت مەشویا =دەشیْ. ئەز =له

واته:- خودایا بەبیْ فەرمانی تۆ گولْ له گولْستان ناڕوێت، ئەگەر گولْ بڕویْ وخاوەنی گوازار هەر کیْ بێت، بەبیْ تۆ ئەو گولْه بزەیەك(خەندەیەك) بەسەر لیویدا بێنایەت، هرگیز دەشێت رەخشیْ له خوێنی دلْدا بتلیتەوە. زۆر دەچێتەوە سەر قسەی پێشینان که دەلێت: بیْ فەرمانی خوا گەلاْ له دار نایەتەوە.

www.iqra.ahlamontada.com

لە دوو بەیتەهای بابا تاهیر نیوە دێڕی سێیەم بەم شێوەی خوارەوە هاتوە :-

بـێ تـە هـەر گـوڵ بەخەنـدە لـەب کـشایەد

(٣)

بەبەنـــدەم شـــاڵ و میپوشـــەم قـــەدەك ڕا
بنـــازم گـــەردش چـــەرخ و فەلـــەك ڕا
بگـــەردم ئـــاب دەریـــا هـــا سەراســـەر
بـــشوویەم هـــەردوو دەســـت بـــێ نمـــەك ڕا

بەبەنـدەم=بەجەستەم، بـەگیانم .میپوشـەم= لەبـەر ئەکـەم، ئەپۆشـم .قەدەك ڕا =سەر تا پ بنازم گەردش=سەیرانیك ڕیك خەم یان دەکەم .
بگەردم= بگەرێم، بسوورێمەوە بشوویەم= بشووم.نمەك= خوێ
واتە:-خەرقەی سۆفیگەری بە گیانوجەستەم دەپۆشم تا دونیا سەراسەر بگەرێم، ئارەزوەکانی دڵ ودەروون پـێ شێل بکـەم تا بگـەم بـەو هیـواو ئاواتـەی لـە سـەری داوم، بەیـەکجارەکی لەناخدا بدرەوشێمەوە ئـەوەش بەرزترین پلەیە لە دونیای سۆفیگەریدا.

(٤)

تـــە کـــە نـــا خوانـــدی علـــم ســـەماوات
تـــە کـــە نـــابوردی رە دەر خـــەرابات
تەکـــە ســـوود وزیـــان خـــود نـــەدانی
بـــە یـــاروون ڕەســـی هـــەیهات هـــەیهات

تـە=تـۆ . ناخوانـدی=نەخویندووتـە .نـابوردە رە=ڕێـت نـەبردوە .بـە یاروون=بە یاران، دۆستان .نەدانی=نازانی .ڕەسی=دەگەی

www.iqra.ahlamontada.com

واتە:-ئەگەر تۆ شارەزاییت نەبیّ لە ئایین وئاین زانی ورەنجت نەدابیّ ئاگات لە خێرو شەرنەبێتوسوودوزیانی خۆت نەزانی کەی دەگەی بە ئاوات لە ریزی یاراندا دەبیت.

دڵزار لە گەنجێنەکەیدالەلا٤١دا اکردویە بە سوورانی بە شێوەی خوارەوە:-

کەتۆ نەت خوێندوە عیلمی سەماوات
کە تۆ نابەیتە دەر ڕیّ لە خەرابات
کە تۆ سوودو زیانی خۆت نەزانی
بە یاران کەی ئەگەی هەیهات هەیهات

(٥)

ئەگەر دڵ دولبەرو دولبەر کودامئەست
وەگەر دولبەر دڵو دڵ ڕاچەنام ئەست
دڵ و دولبەر نەهەم ئامێتە وینەم
نەدوونەم دڵکەودولبەر کودام ئەست

کودام= کیّ یە، کامەیە .چەنام=لەناوە، لە ناخدایە. نەهەم=نەغەم وهەم. ئامێتە= ئاوێتە، تێك ئاڵاو. نەدوونەم=نازانم . وینەم=دەبینم

مەبەستی بابا لیرەدا لە دولبەرەکەی ئەو عیشق و سەودایە خوداییە کە دڵی هەمیشە لێدانی لە ناخدا لە پێناوی ئەودایە، خۆی وا دەبینیّ کە دڵ ودولبەرەکەی واتە ئەوین وسەودایی هەمیشە ئاوێتەی غەمن بە شێوەیەك گەیشتوەتە ڕادەیەك لێکیان ناکاتەوە.

فەهمی کاکەیی بەم شێوەیە کردوویە بە سۆرانی لە گۆڤاری مامۆستای کورد ژ(١١)و(١٢)دا:

www.iqra.ahlamontada.com

ئەگــەر دڵ دڵبــەر بــێ ئــەی دڵبــەر کێیــە
گـەر دڵبـەر دڵبـێ دڵ لـەکام جێیـە(نـاوی چـییە)
هــــەم دڵ هـــەم دڵبـــەر ئامێتـــەی یـــەکن
نــــازانم دڵ کــــام ودڵبــــەریش کێیــــە

پاش دۆزینەوەی مەعشووق ونۆشکردنی جامی مەی و سەردانی دەمەو ئێواران، نەختە نەختە بابا خوورەوشت وخەسڵەتەکانی خۆی دادەماڵێت وبە خەسڵەت وسیفاتی ئەو خوودەگرێت ودەگاتە دوا پلەی سۆفیگەری کە قۆناغی نیستی(فەنا)یە وئیدی لەبۆی جودا ناکرێتەوە کە عاشق کێیە ومەعشووق کێیە.

صدیق بۆرەکەیی لە مێژووی وێژەی کوردی دا بەم شێوەی نوسیوە وە لێکی داوەتەوە :-

ئەگــــەردڵ دڵبــــەرو دڵبــــەر کودوومــــە
وەگــــەر دڵبــــەر دڵ ودڵ ڕا چــــەنوومە
دڵ ودوڵبــــەر وەهــــەم ئاویتــــە وێنــــەم
نەزوونــــەم دڵ کــــەو دڵبــــەر کودوومــــە

واتە:-ئەگەر دڵ دڵبەرە ئەی دڵبەر کامەیە؟ ئەگەر دڵبەر دڵە ئەی دڵبەر ناوی چییە؟ دڵ ودوڵبەر پێکەوە تێکەڵاو و ئاویتە ئەبینم دڵ کام ودڵبەر کامەیە؟

لە مێژووی ئەدەبی کوردی د. مارف خەزنەدارلە لا ٢١١دا بەم شێوەیە هاتووە:-

ئەگــــەر دڵ دڵبــــەرە دڵبــــەر چ نوومــــە
وەگــــەر دڵبــــەر دڵــــە ئــــەز چ نوومــــە
دڵ ودوڵبــــەر بەهــــەم ئامێتــــە دێــــروم
نەزونــــەم دڵ کەهــــە دڵبــــەر کدوومــــە

www.iqra.ahlamontada.com

واتە:-

ئەگـــەردڵ دڵبـــەرە دڵبـــەر نـــاوی چـــییە
ئەگـــەر دڵبـــەر دڵـــە دڵ نـــاوی چـــییە
دڵ ودڵبـــەر تێکـــەڵ بـــە یـــەکتری بـــوون
نـــازانم دڵ کێیـــەو دڵبـــەر کامەیـــە

ئینجا دەڵێت :- دڵبەر هەموو شتێکە ولە هەموو جێ یەکە، واتە بوون ئەوە یا لەوەوەیە، بابا تاهیر بەشێکە لە بوونی دڵبەر، لە یەکتر جیا نابنەوە ئەگەر چی وەکو دوو جەوهەر خۆیان دەنوێنن.بەڵام لە راستیدا یەك جەوهەرن.

هەروا رازش لە ل ٣٠ دا کردویەتی بە سۆرانی .

(٦)

شـــەب تاریـــك وسەنگـــستان وموەمەســـت
قـــەدەح ئـــەز دەســـت مـــو ئـــەفتادە نەشکـــست
نیگـــەدار نـــەداش نێـــك ونیگـــە داشـــت
وەگـــەر نـــە صـــەد قـــەدەح نـــەفتادە بشکـــست

شەب=شەو . قەدەح=کاسەی مەی .مو=من، ئێمە .نیك=چاکە، کاری باش.نەداش=نەی بوو، نیەتی.سەنگستان، سەنگ=بەرد، جیگای بەرد . ئەفتادە=کەوت، بەربوەوە

*فەهمی کا کەی لە گوڤاری ماموستای کورد ژ (١١)و(١٢) دا دەڵێت :-ئیدی لە خۆشی ئەوەی بابا خۆشەویستەکەی خۆی دەدۆزیتەوە، لە چاوی ئەو بادەی مەی نۆش دەکات، هەر بۆیە لە تاریکی شەوی تاراو لە رێگای پڕ لە کۆسپ وتەگەرەی هەق پەرستیدا ئەم مەستەوسەرخۆشە ...

www.iqra.ahlamontada.com

مەستی عشقێکی یەزدانیە کە هیچ شتێکی دی جێگای بەو عیشقە لەق ناکات تەنانەت ئەگەر چی کۆسپ وتەگەرە بادەی عیشقەکەی لەدەست بخەن، بەلاّ م بادە ناشکێت، چونکە لەپیناو ئەو خۆشەویستیەداهەموو جۆرە ناخۆشی وزەحمەتییەك قەبولْ دەکات وەگومانی لیی نییە، خەڵکی دی چونکە خوشەویستیان بناغەیەکی راستەقینەی نییە بادە هەر لە ناو دەستیاندا شکا .

* وەبەم شێوەی خوارەوە کردویەتی بە سۆرانی :

شەو تاریکە وبەردستانە ومنم مەست
بادە لە دەستم کەوت نەشکا
چاودێرەکەی چاك چاوی لێوە بوو(پاراستی)
وەگەر نا سەد بادەی نەکەوتوو شکا

(٧)

عەزیزا کاسەی چەشمم سەرایەت
مەیان هەردوو چەشمم خاك پایەت
ئەز ئان ترسەم کە غافلْ پا نەهی باز
نشینەد خار موژگانم بە پایەت

چەشم= چاو . پایەت=پییەکانت. ترسەم= دەترسێم. سەرایەت =دەشتی، راستی، چۆڵی . خار= درِك پانەهی=پیْ بنێی، پێت بکەوێت.
واتە:-

ئازیزم وەرە چاوانی من سەیرانگای توویە
پیْ بنی بەبان چاوانا، با بتگرمە ئامێز
دەترسێم لە غەفڵەتدا پیْ(هەنگاو) بنیی
تیژی برژانگەکانم ئازاری بن پێت بدەن

www.iqra.ahlamontada.com

ماموستا فوئاد حسین لە کتیبەکەیدا(ئافرەت لە هونراوەی کوردیدا لە لا٥٥) دەڵێت :- لیرەدا چاو کە بەکلکترین ئەندامانی لەش دەژمێردرێت شاعیر دەیکا بە قوربانی بەر پێی خۆشەویستەکەی ولە برژانگەکانی دەترسی نەوەك زیان بە دڵبەرەکەی بگەیەنێت.

ئەم دوڵبەرەی بابا تاهیر کێ یە؟! تا ئیستا لە چوارینەکانی بابا تاهیردا ناوی هیچ ئافرەتێك نەهاتووە دوڵبەری بابا بێت، وەك شاعیرەکانی دی ی کوردەواری، ئەو دوڵبەرەی بابا تاهیر

لە پەنهانە، لە پشت پەردەوەدایە هەموو کەس ئەگەر دەرکی پێ بکات بەلاّم نایبینیّ. بۆیە گۆشش وسکالاّی باباتاهیر هەمیشە بۆ ئەوەیە، لە پشت پەردەوە چاوی پێی بکەوی وشادمانبێت وپەنهانی بوو بابانەمێنی.

(٨)

بوود دەرد مو دەرموونم ئەز دۆست
بوود وەصلّ مو هیجروونم ئەز دۆست
ئەگەر قەصابم ئەز تەن واکرە پۆست
جودا هەرکز نەکردە جوونم ئەز دۆست

بوود= دەبیّ، دەشێ .دەرموون=دەرمان، دەوا . واکرە= داماڵێت، لێی کاتەوە .جوونم= گیانم

بابا دەڵێت:- دەبیّ دەرمانی ئەو دەردەی من کە گیروودەی بوومە لای دۆستەکەم بێت، دیێت لەم سەرگەردانی وویلّی وددووریەم بگەم بە دۆست، ئەمن هەر ئەوینی ئەوم لەم ریگایەدا رەنج دەدەم ئەگەر قەسابیش پۆستم لەلەشم بکاتەوە من هەر عاشقی ئەوم لەوجودا نابمەوە، تادەیگەمیّ دلّ دادەمرکێت بەیەکجاری .

دلّزار لە گەنجینەکەیدا بە شێوەی خوارەوە کردویە بە سۆرانی لە لا ٩٥ دا:

www.iqra.ahlamontada.com

لـــــــه یارەوەیـــــــه دەردو دەرمـــــــانم
لـــــه یارەوەیـــــه وەصـــــڵ وهیجــــرانم
قەســـاب گـــــەر پێـــستم لەبــــەرداماڵی
جیـــــا ناکاتــــــەوە لـــــەیار گیـــــانم

(٩)

تــه دووری ئــەز بــەرم دڵ دەر بــەرم نیـــست
هـــەوای دیگـــەرێ ئانـــد ســـەرم نیـــست
بـــەجان دوڵبـــەرم کـــز هـــەدوو عالـــەم
تەمـــەنای دیگـــەر جـــز دوڵبـــەرم نیـــست

تە= تۆ . بەرم= لەبەدەن . دیگەر= یەکیکی کە . نیست= نیە . ئاند سەرم = لە سەرما، لە نێو سەرما . کز= مەلول، کزی .چز= هیچ
واتە:-ئەی ئەوینی من لەدووری تۆیا دڵ لە بەدەنم لەگیانم نەماوە، گیرودەت بووم وغەیرە ئەوینی تۆ هیچ کەس لە مێشکدا نیە، سوێندت پێ دەخووم کە لە هەردوو دونیادا هەر مل کەچی تۆ بم، غەیرە ئەوەش هیچ ئاواتیکی دیکەم نیە .

(١٠)

خـورەم کوهـان خـورەم کوهـان خـورەم دەشت
خـــورەم ئانـــان کـــە ئـــاین الا لیـــان گەشـــت
وەســـێ هەنـــدۆ وەســـێ شـــەندۆ وەســـێ یەنـــد
هـــەمان کـــۆە وهـــەمان هـــاموون هـــەمان دەشـــت

خورەم= خووشە، دڵگیرە .کوە= چیا، شاخ .ئانان= ئەوانە .ئاین الالیان=بەدڵ شادی . وەسێ= دەمێ، جارێ .هەند= سەیران .شەند= شایی، زەماوەند .یەند= ڕاو . هاموون = ماوە، نێوان .

www.iqra.ahlamontada.com

رازی له لا ٧٢ دا کردویه به سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە.

(١٠)

خوشه شاخان خوشه چیا خۆشه دەشت
خۆشه هەموو بەدڵشادی بکەین گەشت
دەمێ سەیران دەمێ شایی دەمێ ڕاو
هەر ئەو کیوەکاڵی زانی بووە دەشت

واته:- گەشت وگوزار وگەڕان چەند خۆشه له ناو ئەو چیاو دۆڵ ودەشته، دەمێك سەیران کەی، دەمێك شایی ودەمێك ڕاو لەنێوان هەمان چیاو دۆل ودەشتدا .

(١١)

بەهار ئامەد بە سەحراو دەرو دەشت
جوانی هەم بەهاری بوودو بگودەشت
سەر قەبر جوانوون لالە روویەد
دەمێ کە مەهوشان ئاین بەگل گەشت

ئامەد= هات .لاله= هەڵاڵه جۆره گوڵێکه . روویه=شین بوو، سەوز بوو . بگودەشت=تێ دەپەرێ، نەگەڕایەوە. مەهوشان= مەست ودڵ خۆش. ئاین= بەژانەوە .جوانون= جوانان، لاوان.

رازی له لا ٣٠ کردویه به سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە .

ئەوا بەهار هات گیاژیایەوه
بەهاری جوانیم نەگەڕایەوه
لا له روا لەسەر گۆڕی جوانان
سەیرانگای مەستان وا بوژایەوه

www.iqra.ahlamontada.com

واته:-

بـەهار هـات دایپۆشـی دەشـت ودەورو بیابـان
ئەو بـەهارە بـوو ڕۆیـشت نەگەرایـەوەو بـەجوانی
لــە ســەر گــۆڕی لاوان گــوڵی هەڵاڵــە ڕوا
دەمێك(ساتیك) دڵ خۆش وبوژانەوە لە ناو گڵدا

(١٢)

نمــــی پورســــی ز یــــار دڵ فکــــارت
کـــەوا گیـــان گودەشـــت بـــاغ زبـــەهارت
تـــە یـــاد مـــو دەر ئـــین مـــودەت میکـــونی
نەدونـــەم واکیـــان بـــێ ســـەرو کـــارت

نمی پورسی= ناپرسی . فکار= غەمبار، ما ت ومەلول، دوو چاری برین.
مـەکونی=دەکـەی دەر ئـین= لـەم ماوەیـە دا . نەدوونـەم= نـازانم .
واکیان=کردنەوە، دەست پێ کردن
ئەحمەد تاقانە لە کتیبەکەی(باباتاهیری هەمەدانی ژیان وبەرهەمی)

لە٢٩٧داگوریویەتی بۆ سەر سورانی بەم شێوەیە :

تـــۆ ناپرســـی لـــە یـــاری دڵ زامـــارت
کـــە وەل کێـــت بـــردە ســـەر بـــاغ وبـــەهارت
ئـــەتۆ لـــەم مـــاوەدا لـــە منـــت نەپرســـی
لەگـــەل کـــی بـــوو نـــزانم ســـەروکارت

www.iqra.ahlamontada.com

دەقەکەی لە کتێبی وەحید دەستکردی وەر گرتوە کە هەمان ئەو دەقەیە لە کتێبی عە باس رەجەویدا هەیە. بەڵام لە جیاتی بڕگەی (کەوڵ کێت بردە سەر) ئەم بڕگەیە هەیە (کەوا کیان گدەشت) .

(١٣)

شـــیر مـــەردی بـــدەم دڵـــم چـــە زونەســـت
ئەجـــەل قەســـدم کـــرە شـــیر زەیونەســـت
ژە مـــو شـــیر ژیـــون پـــڕ هێـــز میکـــەرد
تـــەنم وا مـــەرك جەنگیـــدەن نەدونەســـت

رازی لە ٣٧ دا کرویە بە سۆرانی بەم شێوەیەی خوارەوە.

شـــێری مـــەردم بـــەڵام دڵ چـــی ئـــەزانی
ڕێـــوی ئەجـــەل هـــاتوە بـــۆ شـــکانی
لـــەڕۆم وەســـتاوە وەك شـــێر بەهەڵمـــەت
دەمـــێ چەشـــتی ئەلێـــسێ بـــەزوبانی

ژیـون= ژیـان . مـەرگ = مـردن .جەنگیـدەن= ئەجـەنگی، ئەچەشـێ. نەدونەست= نازانێ . شیر مەردی= شێری مەردم

(١٤)

یـــەکێ بـــەرزیکری نـــاڵون دەرئـــین دەشـــت
بەچەشـــم خـــون فـــشان ئالالـــە میگەشـــت
هـــەمی گەشـــت و هـــەمی گوفـــت ئـــەی درێخـــا
کەبایـــەد کوشـــتەن و هێـــشتەن دەرئـــین دەشـــت

www.iqra.ahlamontada.com

خوون فشان=خوێن باران. میگەشت=ئەچەند. زیکری نالۆن=لەناڵەو زکردایە. میگوفت=ئەیووت. هیشتەن=بەجێهێشتن. کوشتەن=چاندن.
دلٚزار بەم شێوەی خوارە کردوویەتی بەسورانی لەژێر ۸۸۷دا:

وەرزێـــــریٚ لەئـــــەم دەشـــــتە ئەینالاٚنـــــد
بەچـــاوی خونبـــار هەلاٚلـــەی ئەچـــاند
هـــــەر ئەیوەشـــان و ئـــەیووت درێخـــا
ئـــەبیٚ لـــەم دەشـــتە چـــاندن و جێمـــان

(۱۵)

نـــەقش شـــومم بـــەدونیا بـــە هـــەر ئانەســـت
کەتـــەن ئـــەز بـــەهر مـــووران پەروەرانـــست
نەدونەســـتم کەشـــەرگ بەنـــدەکی چیـــست
هـــەرزە بـــوورەم بەمەیـــدان جیهانەســـت

بـــەهرە=بـــەش. مـــووران=مێـــروو. هـــەرزەبوورەم=هـــەرزەکارم. نەدونەستەم=نـەمزانی. بەنـدەکی=بەنـدە. پەروەروانەسـت=پـەروەردە. چیست=چیە.

(۱٦)

دلـــــیٚ دیـــــرم خەریـــــداری موحەبـــــەت
کزئـــوو گـــەرم ئەســـت بـــازار موحەبـــەت
لیباســـــــیٚ بافتـــــەم بـــــەر قامـــــەت دلٚ
زبـــــوود موحنـــــەت وتـــــار موحەبـــــەت

دیـرم=هەمـە. خەریـدار=کڕیـار. کـز=گـڕ، گلێـە. بافتـەم=پۆشـاوە، لەبەرکردووە. بوود=پۆ. تار=تان.

www.iqra.ahlamontada.com

دلزار لەگەنجێنەکەیدا لەلا٣٥دا بەم شێوەیە کروویەتی بەسۆرانی:

دڵـــێکم هەیـــە کڕیـــاری ئەوینـــە(موحەبـــەت)
گـــڕی زۆر گەرمـــە لـــە بـــازاری ئەوینـــداری
بـــــەرگێکم پۆشـــــیوە بەقامـــــەتی دڵ
لـــەیادی بـــێ ئـــارامی و شـــەوی تـــاریکی ئـــەوین

شێخ مەحەمەدخاڵ لەپەرتووکەکەی باباتاهیرهەمەدانی چاپی بەغداد سـاڵی ١٩٧٧ لـەلا١٥دا دەڵێـت:-" باباتـاهیر شـاعیرێکی بـەرزو باڵایـە بەسروشـت و عاشـقێکی دڵ سـوتاوی دەروون برینـداره بـەجۆرێکی وا کـە کاڵایـەکی عاشـقانەی بـەباڵای خـۆی بڕیـوە کـە پـۆی مەینـەت وڕایـەڵی لەموحەبەت "وەك خۆی دەڵێ:

دڵـــێکم هـــەس کڕێـــداری موحەبـــەت
لـــەلای ئـــەو گەرمـــە بـــازاری موحەبـــەت
کراســـێکم بـــە باڵـــای ئـــەو بڕیـــوە
لـــەپۆي مەینـــەت و تـــانی موحەبـــەت

(١٧)

قـــەزا پێویـــسته دەر گۆشـــم بـــواچ
کـــەئین دەر دڵ تـــو و بـــێ عـــیلاج
ئەگـــەر گەوهـــەر بـــەبێ خواهـــوون نـــەداری
هـــەمی ئـــین جـــوون توکـــەبێ رەواج

دەرگۆشـم بـواچ=بـەگوێما بڵـێ. خواهـوون=داواکـار. جـوون=گیـان. هـەمین ئـین=هەمووئەمـە، گـشت ئەمـە.قـەزا=حاجـەت. گەوهـەر=لێـرەدا مەبەستی گیان و روح.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٨)

زە دەســـت دیـــدە و دڵ هـــەردوو فریـــاد
هــەر ئانــچە دیــدە بینــەد دڵ کونــەد یــاد
بـــسازم خەنجـــەرێ نیـــشش زە پـــۆلاد
زەنم بـــەر دیـــدە تـــا دڵ گـــردەد ئـــازاد

ئانـچە= هەمووشـت، هـەر شـت... دیـدە بینـەد= چـاو دەبینـی. کونـەد= دەکات. بسازم= دروست بکەم. نیشش= نوکی. زەنم= لێ دەم

*دڵزار لە گەنجینەکەیدا کردویە بە سورانی :- لە دەس چاو لە دەس دڵ هەردوو فریاد
کــە چــاو هــەر چــی ببینــێ دڵ ئــەکا یــاد
ئەکــەم مــن خەنجــەرێ نــووکی لــە پــولاد
ئــیتر ئەیــدەم لــە چــاو تــا بــێ ئــازاد

م. علاء الدین سجادی لە دەقەکانی ئەدەبی کوردیدالا٤٤دەڵێت:-(ئەم چـوار خـشتەکیانە بەرهـەمی هەست وسۆزی بـەرزی هونـەری رەنـد وقەلەندەر بابا تایەری هەمەدانی یە.
شیخ مەحەمەد خاڵ لە پەرتوکی بابا تـاهیر لا ١٦ هـەمان ئەو گورینەی دڵـزاری نوسـیوەتەوە، بـەلاًم دەڵـێت: ئـەم چـوارینەیە بەسـەر هـەر دڵ مردویـەکا بخوێنریتـەوە، زینـدوی دەکاتـەوە وتـەپوتۆزی مردنـی لێ دوور دەخاتـەوە. باباتـاهیر بـەزمانێکی کـوردی رەوان باسـی سـۆزو شـۆری دڵـی خـۆی دەکـات و سـازی بابـا لەگـەڵ تـاری دڵـی ئـەوانا ساز دەبـێ ورێـك دەکەوێ.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٩)

خــوڕڕەم ئانــان کــە ئــەز تــەن جــان نەدانەنــد
زە جانـــان جـــان زەجـــان جانـــان نەدانەنـــد
بـــەدەردش خـــوو گـــرن ســـالاَن و ماهـــان
بـــەدەرد خۆیـــشتن دەرمـــان نەدانەنـــد

رازی لە ل ٦٧ دا کردویە بە سۆرانی ئەم شێوەی خوارەوە.

خۆشـــە گیانـــت لـــەڕێی جانانـــە دانـــان
لـــە جوانـــان جـــوانی و گیـــان بـــۆ جوانـــان
بـــەم جۆرەبگـــەرێ ڕۆژ و مـــانگ و ســـالێ
تگـــای دەرمـــان بـــۆ تـــە پیـــشەی نـــەزانان

خوڕڕەم= خۆشە .نەدانەند= نەزانیێ، ئاگادار نەبیێ .زەجانان جان= لە جوانان جوانی. خۆیـشتن= پیشەی .خـووگرن= جـووگرتن، پیـوەی بتلـیێ، بەر دەوام بوون.

(٢٠)

هــەر ئـان کـەس عاشقەسـت ئـەز جـوون نەترسـەد
عاشـــق ئـــەز کنـــدە وزنـــدوون نـــە ترســـەد
دلێ عاشـــــق بـــــوود گـــــورگ کرســـــەنە
کــە گــورگ ئــەز هــی هــی چــوبان نەترســەد

ئانکــەس= ئــەو کەســە، هــەر کەســیێ .جــوون =گیــان . نەترســەد= ناترسیێ.کندە= جەورو جەفا .زەندوون= زینـدانی، بەنـد کـردن .کرسـەنە= برسی .چۆبان= شوان.

www.iqra.ahlamontada.com

واتە :- ئەوەی توشی ئەوینی ڕێگای خوایی بێت، لە مردن ناترسێ وچی بە سەر دێت، وەلەبەندکردن وجەورو جەفا، دڵ عاشقی ڕەوتی سۆفی گەری بوو وەك گورگی برسی وایە، لە هات و هاوارو هەرەشە سڵ ناکاتەوە، دەیەوێ بگاتە مەبەست. ئەو مەبەستەش نزیك بوونەوە بە پەروەردگار.

دڵزاریش بەم شێوەی خوارەوە لە گەنجینەکەیدا گوریویەتی سەر سۆرانی لە لا٧٦دا :-

ئـەو کەسـە عاشـقە لـە گیـان نەترسـێ
عاشـق لـە جـەورو زینـدان ناترسـێ
دڵ عاشـق بوەتـە گـورگی برسـی
کـە گـورگ لـە هـی هـی شـوان ناترسـێ

(٢١)

خۆشـا ئانانکـە هـەر شـامان تـە وینەنـد
سـوخەن واتـە کـەرن واتـە نـشینەند
کـەرم دەس ڕەس نـەبی ئایـەم تـە وینـەم
بـشم ئانـان بۆینـەم کـە تـە وینەنـد

تەوینەند= تۆ دەبینێ .ئانان کە = ئەوانەی کە . سوخەن= قسە .واتە= وتن، ووتە. کەرن= بکەن، دەست پێ بکەن. نشینەند=دادەنیشن. ئایەم= مرۆڤ .بشم ئانان=دانیشتن لای ئەوان . شام= ئیوارە خواردن، ئیوارە خوان.

فەهمی کاکەی لە گۆڤاری ماموستای کورد ژ(١١)و(١٢) دا لە لا٨٨دەڵێت :-(باباتاهیر بەهۆی تاعەتەوە هەمیشە لەگەڵ دلدارەکەی

www.iqra.ahlamontada.com

ژوانی هەیە، ئەگەر ئیوارەیەك غافلْ بێت و پێی نەکرێت بچێتە خزمەتی ئەوا پەنا دەباتە بەر ئەوانەی ئەو ئیوارەیە لە تاعەت غافل نەبوون و دەچێتە زیارەتی ئەوان.

وە لە سەر زاری د. مارف خەزنەدار لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا ژ(١) دەڵێت :-" باباتاهیر لیرەدا جاریْ نەگەیشتوەتە وِیسالْی مەعشووقەکەی، بۆیە بە ناراستەوخۆ ئاواتە خوازە بیگاتیْ لە ڕێگای کەسانێکی ترەوە کە بە وِسالْی گەیشتوون."

صدیق بۆرەکەی بەم شێوەی خوارەوە نوسیویەتی و راڤەی کردوە لە کتێبی مێژووی وِیژەی کوردی ژ (١) لا ٩٢دا :-"

خوشـــا ئانـــان کـــە هـــەر شـــامان تـــە وِینـــون
ســـــوخەن واتـــــە کـــــەرون واتـــــە نـــــشینون
ئەگـــەر دەســـتوم نـــەوی کـــایوم تـــە وینـــوم
بـــــشووم ئانـــان بوِینـــوم کـــە تـــە وینـــون

واتە:-خوزگە بەو انەی کە هەر ئیوارەیەك تۆ ئەبینن قسە لەگەلْ تۆ ئەکەن لەگەلْ تۆدا دائەنیشن، ئەگەر دەستم نەگات کە بێم تۆ ببینم، ئەچم ئەوانە ئەبێنم کە تۆ ئەبینن.شاخۆشین کە لەگەلْ کۆمەڵێك لە موریدانی ئەوینی ڕیبازی یارسان بوون چوونە هەمەدان، باباتاهیر یەکێك بووە لە هەرە یارانی نزیکی شاخۆشین(بە فریشتەی شاخۆشین زانراوە) بۆیە بەو شێوەیە ئەدویْ، وەکو دلْداریکی زۆر شەیدای دیتن وئاخافتن بێت لەگەلیدا، وە ئەگەر دەستی نەگات چاوی پێی بکەویت وبە دیداری شاد بێت ئیوارانیك، ئەوا دەچیتەلای ئەویارانەی کە بە دیداری شاد بوونە لەگەلیانا نازو رازی ئاین و ئاینزانی دەکات.د.مارف خەزنەدار بەم شێوەیە لێکی دەداتەوە: "ئەویارە یاری هەموکەسێکە، مەعشووقەی هەمو

www.iqra.ahlamontada.com

عاشقانه. لەبەر ئەوەیەباباتاهیر ئەو کەسانە بەبەختیار دەزانی کە گەیشتوونەتە وِسالّی مەعشووقە، دیارە خۆی جاریّ هەر لە رِێ یەو هیشتا نەگەیشتوەتە نازەنین، ئەگەر توشی ئەو کەسانە ببیّ کە بە مەعشووقە شاد بوون ئوا ئەویش بەختیار دەبیّ چونکە ئەو عاشقانە بۆنی مەعشووقەیان پێوەیە.

(٢٢)

خوشـا ئـانون کـه واتـه هـەم نـشینەد
هەمیـشه بـا دلّ خـوورِەم نـشینەد
بـود ئـین رِەسـم عـشق وعەشـقبازی
کەکـستاخانە ئایەنـد و تـه وِینەنـد

ئانون= ئەوانە. نشینەد= دادەنیشن. خورِەم= خوشە. بوود= دەبیّ. ئایەند=دێن، هاتن. تەوینەند=تۆ دەبینن.کستاخانە= جێی کۆبوونەوە و ئایین زانی.

واتـەدەلّێت:- خووشـە ئەوانـەی لەگـەلّ تـوو گفتووگـۆ دەکـەن ودادەنیشن، هەمیشە بەدلّ خۆشی، ئەبیّ ئەم جۆرە ئەوینەو ئەویندارییە لەگەلّ تۆ لە کستەخانەوە دێن وتۆ دەبینن.

(٢٣)

خۆشـا ئـانون کـه ئـەز پـا سـەرنەژونەند
مـەیون شـوعلەی خوشـك وتـەرِ نەژونەنـد
کەنـشت وکەعبـەو پوتخانـە ودێـر
سـەرائیّ خـالی ئـەز دولبـەر نەژونەنـد

www.iqra.ahlamontada.com

مــەیون= لەمــەیان، لــەنێوان.خوشــك= ووشــك. کەنــشت= کەنیــسە. سەرائی=سەر

لە نووسینی شیخ مەحەمەد خاڵ لە لا٢٣٧دا:- "ئانون بوەتە ئانونکە، نەزونەند بوەتە نەزونەند، مەیون بوەتە میانی، سەرائی بوەتە سەراپا. هەر وا شیخ دەڵیت :بابا لەو دڵ بێدارانەیە کە هەمیشە دڵی ئاوەدان بوە بە یادی خواو یەك هەناسە خوای فەرامۆش نەکردوە. بۆیەلای بابا فەرقیْ کەعبەو کەنشتەو کلیسە و دێرو پتخانە نەبوە، چونکە هەموویان بۆ ئەو چوون یەك جلیوەگاهی خوا بوون.

(٢٤)

لالــــە کـــاران دیگـــــەر لالـــــە مەکاریـــــد
باغـــەبان دوو دەســـت ئـــەز گـــولْ بداریـــد
ئەگـــەر عەهـــد گـــولاْن ئـین بـــوکـــە دیـــدەم
بـــیخ گـــــلْ بـــــەر کونیـــد وخــــار بکاریـــد

لالـە کـاران = لالـە نیـژان . مەکاریـد= مەچـێنە، دەچـێنی. باغـەبان= باغەوان.بداریـد= دەسـت بـەردار بێـت، دەسـت هـەڵگریْ. بیخ گـولْ بـەر کونید= گولْ لە ریشەوە دەر بێنە . خار= درك. دیگەر= جارێکی تر. عەهد= پەیمان. خار بکارید= درك بچینین.

رزای لە ٢٩ دا کۆرویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە.

لا لـــــە نیــــژان ئـــیتر لا لـــــە مەچـــێنن
باخــــەوانان دەســـتان بـــۆ گـــولْ مـــەهێنن
وەفـایي گـولْ هـەر ئەوەنـدە بووکـە مـن دیـم
هـــەڵی کێـــشن لـــە جێـــی درك بـــچێنن

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٥)

منــه‌كون كــاریٚ كــه بــه‌ر پــا ســه‌تگ ئایــه‌د
جیهــان بــا ئــین فراخــی تــه‌تگ ئایــه‌د
چــو فــه‌ردا نامــه خواهــان نامــه خواهه‌نــد
تــو را ئــه‌ز نامــه خوانــدن نــه‌تگ ئایــه‌د

مـه‌كون كـاریٚ=كـاریٚ مه‌كـه.سـه‌تگ= بـه‌رد، گرفـت. ئایـه‌د= بیٚـت .فراخی= بۆشایی، گه‌وره‌یی. فه‌ردا= سبه‌ی. نامه خـوان=نامه خویٚندن، مه‌به‌ستی ڕۆژی حیسابه ده‌فته‌ری ده‌خۆیندریته‌وه. نـه‌تگ= لـه‌تگ، واتـه لاپه‌ره‌ت لار ده‌بیت وره‌ش ده‌بیت.

مه‌به‌ستی بابا تـاهیر ئامۆژگـاری كردنه كه نابیٚت كـاری خراپه بكریٚت وده‌وروبه‌ر ته‌گه‌ره بخریٚته ڕیـان، دونیا بـه‌و فراوانـی خۆیـه‌وه تـه‌تگ بیٚـت له‌بـه‌ر چـاوی به‌رامبـه‌ر، چـونكه سـبه‌ی ڕۆژ هـه‌ر ده‌مـرین ولاپـه‌ره‌مان ده‌خۆیندریته‌وه با لاپه‌ره‌ی تۆ به‌و كاره خراپانه نه‌تگ نه‌بیٚت .

فـه‌همی كاكـه‌یی لـه گوڤـاری ماموستای كـورد ژ (١١) (١٢) لـه لا ٩٢ دا ده‌لیٚـت :- دیـاره لـه قۆنـاغی پیریـدا كـه ئیـدی مـه‌رگی لیٚ نزیـك ده‌بیٚته‌وه‌ئاوریٚك له ڕابردووی خۆی ده‌داته‌وه وقۆناغی یاخیبوونی خۆی دیٚتـه‌وه بـه‌ر چاو بـه‌م شیٚوه‌یه ئاموژگـاری خـۆی ده‌كـات "خـۆت گوناهبار مه‌كـه سـبه‌ی ڕۆژ كـه ڕۆژی حیـسابه، تـۆ هینـده‌ت گونـاه كردبـیٚ كه‌لـه خویٚندنه‌وه‌ی كردار نامه‌كه‌ت شه‌رم داتبگریٚت.

(٢٦)

غــه‌م عیــشقت بیــابوون پــه‌روه‌رم كــه‌رد
هــه‌وای بــه‌خت بــیٚ بــالٚ وپــه‌ڕم كــه‌رد
بــه‌مو گــوفتی صــه‌بوری كــون صــه‌بوری

www.iqra.ahlamontada.com

صـــەبوری تـــەرەف خـــاکی بەرســـەرم کـــەرد

بیابوون= بیابان، دەشت، چوولی.بەمو گوفتی= بەمنت وت. تەرەف خاك= قوڕ .پەڕم= پژمین، پرمە پرم، خوتە خوت.

رازی لە لا ٢٥ دا بەم شێوەیە کردویە بە سۆرانی.

عەشـــقی تـــۆ بـــۆ بیـــانی کـــرد بـــەجێم
لـــــە ئـــاگری دوری تـــــۆدا ئەســـــوتێم
بـــەمن ئـــەڵێت ئـــارام بگـــرە بـــێ ئـــارم
ئـــارام گـــرتن ئـــەزانی چـــی ئـــەکا پـــێم

مەبەستی بابا=لەگەڵ پەروەردگار دە ئاخا ڤی و دەڵێت من شەیدای تۆم وئەوینی تۆ دیوانەی کردووم لەو دەشت و بیابانانە دەسوڕێمەوە و پەروەردە بووم.هەوای بەختی من ناگەم بە تۆ وبێ پەڕو باڵم، هەر پێم دەڵێی ئارا مت بێ وصەبر بگرە، ئەوەندە سەبرم کرد تا خاکم بوو بە سەر.

(٢٧)

ئیلاهـــــی گـــــەردەن گـــــەردوون شـــو خـــــورد
کـــە فەرزەنـــد جیهـــان را جوملـــەکی بـــورد
یـــــەکی نایــــە فلاْنــــی زینــــــدە وا بـــــی
هـــــەمی گویەنـــد فـــلاْن بـــن فـــلاْن مـــورد

شو خورد= ورد بێت. فەرزەند= مناڵ، ڕۆڵە. هەمی گویەند= هەمو هەر دەڵێن. مورد= مردن.وابی= هاتەوە، گەڕایەوە

(*) دلْزار کردوویە بە سورانی لە لا٣٧دا بەم شێوەی خوارەوە :-

خودایـــە گـــەردەنی گـــەردوون بـــێ وورد
کـــە ڕۆلاْنـــی جیهـــانی جملـــەگی بـــرد

www.iqra.ahlamontada.com

یـــەکیٚ نـــەیووت فـــلاٚن وا زینـــدو بـــووە
ئـــەلیٚن گـــشتیان فلاٚنـــی کـــورِ فـــلاٚن مـــرد

ئەحمەد تاقانە لە‌لا٣٢ دا لە جیاتی جوملەکی (هەر هەموو برد) داناوە، ئەوانی تر وەکی دلزارە.

(٢٨)

دیگـــەر شـــو شـــود کـــە مـــو جـــوونم بـــسوزد
گریبـــــان تـــــا بــــە دامــــوونم بــــسوزد
بــــەرای خـــاتری یـــەك ســـەبز رِەنگـــیٚ
هـــــەمی ترســــەم کـــــە ئیمــــوونم بــــسوزەد

دیگەر شو شود= ئیتر چی ببیٚ.جوونم= گیانم. گریبان= کراس یان یاخەی کراس. داموونم= دامیٚنم. ئیموونم= ئیمانم. بسوزد=بسووتیٚ

(*) دلزار لە لا٤٠ دا لە گەنجینەکەی کردویە بە سۆرانی بەم شیٚوەی خوارەوە:-

کـــە شـــەو داهـــات ئـــەمن گیـــانم ئەســـووتیٚ
لـــــە یاخــــەتا بــــە دامـــــانم ئەســـــووتیٚ .
لـــە بـــەر خـــاتری نیگـــاری ســـە ووزە رِەنگـــیٚ
ئەترســـــم مـــــن کـــــە ئیمـــــانم بـــــسووتیٚ

(*) ئەحمەد تاقانە لە کتیبەکەیدا لە لا ٣١ کردویە بە سورانی ولە کۆتایی نیٚوە دیٚرەکان لە جیاتی ئەسوتی کردویە بە بسووتیٚ

(٢٩)

خوشـــا ئانـــان کـــە ســـەودای تـــو دیرەنـــد
کـــە ســـەر پیویـــستە دەر پـــای تـــۆ دیرەنـــد

www.iqra.ahlamontada.com

بـــه دڵ دیـــرم تەمـــەننای کـــە ســـانێ
کـــە ئـــان دەر دڵ تەمـــەننای تـــۆ دیرەنـــد

سەودا= ئەوین وخۆشەویستی.تەمەننا=ئارەزو، هیوا. دیرم= هەمە. ئان دەر دڵ=ئەوان لە دڵەوە.پەیوەست= پابەند
واتــە :ئـەوەی سـەودای وئـەوینی پـەروەردگاری هەیـە چـەند شـادن وخووشە، سـەری منیش ئـەوینی تـۆی تیایـە دەیـەوێ سـوجدەی بـەر پێت بکات. بەدڵ تەمەنناوهیوام لای ئەو کەسانەیە کە ئەوان بەدڵ هیـوای تۆیان هەیە خۆشەویستی تۆیان لە دڵدایە.

(٣٠)

خوشـا ئانونکـــە کـــە هـــەر ئـــەز بـــەر نەزونەنـــد
نـــە حـــەرفێ وا نوپـــسەند نـــە بخونەنـــد
چـــوو مـــەجنون ڕوو نەهنـــد ئـــان بیابـــان
دەر ئـــین کوهـــان روون ئـــاهو چ ڕوونەنـــد

ئــەز بــەر= لــە ســینە، لــە بــەرکردن.نویــسەند= نوســین .بخونەند=خۆیندن.ڕوونەهەند=ڕوو دەکەنە.ئاند= ئـەو.ڕوون ئـاهو=ڕووی ئاسك، ناو چاوان. چ ڕوونەند=چەند جوانە
بابا لیرەدا دەڵیت:-خۆزکە بەو کەسەی هیچیان لە سینەدا نیە وناتوانن لە بەر بکەن وشتیان لە بیر بمینێ، ئەوانـەش کـە ناتوانن ونـازانن وشـەیەك بنوسن و بخوێنن. وەك دێوانە وشێت ڕوو بدەنە بەر بیابان وچوڵی ودەشت وکێو، وەلە و کێوانە ئاسك کە دەژێت چەند جوان ونایابە.

www.iqra.ahlamontada.com

(*) ئەحمەد تاقانە لەلا۳۱دا بەم شێوەیە کردویە بە سورانی:-

بـــەوان خۆزکـــەم کـــە نـــازانن بخـــوێنن
نـــە پیتێکـــی دەنووســـن نـــە دەخـــوێنن
وەکـــو مـــەجنوون لـــە ســـارا دادەنیـــشن
بـــە کێـــودا ڕێ دەکـــەن ئاســـکان دوێـــنن

(۳۱)

مـــو کـــە یـــارم ســـرڕ یـــاری نـــەدارد
مـــو کـــە دەردم ســـەبکباری نـــەدارد
هـــەنو واچـــن کـــە یـــارت خـــواب نـــازە
چـــنو خوابـــە کـــە بێـــداری نـــەدارد

سەبکبار= سەردار. هەنو واچن= هەموو دەڵێن. خـواب=خـوب= باشـە. چنو =چۆن سرڕ= نهێنی

(۳۲)

شـــەوانم خـــواب دەر مـــەرز گـــوڵان کـــرد
گـــوڵم واچـــید و خـــوابم رازیـــان کـــرد
باغـــەبان دیـــد کـــە مـــو گـــوڵ دۆســـت دیـــرم
هـــەزاران خـــار بـــەر گـــوڵ پاســـەبان کـــرد

خـــواب= خـــەو، نوســـتن. واچـــید=توشـــی زیـــان بـــوو. خـــار= دڕك، خراپـەکاری. باغـەبان=باغـەوان، رەقیـب.پاسـەبان= پاسـەوانی، دەوری داوە. دید=بینی.

www.iqra.ahlamontada.com

(#) ماموستا فۆاد حسین لە کتیبەکەی (ئافرەت لە هونراوەی کوردیدا) لە لا٥٢ ئەم چوارینەی نوسیوەتەوە بەلاّم لە نیوە دیڕی سییەمدا ووشەی دیرم نیە وا دیارە لە نوسینی فارسیدا کە چاپ کراوە خراوتە سەری تا زیاتر روخساری چوارینەکە بەلای زمانی فارسیدا بشکیتەوە .پاشان لیکدانەوەی دەکات ودەڵیت :-ئەم چوارینەیە باباتاهیر وا دەناسێنی گوایا هونەرمەندانە جیهانی ئافرەت دەرازینیتەوە.

باباتاهیر لیرەدا ئەڤینی مەعشوقەکەی خۆیەتی کە شەیدای بووە لە جیهانی تەسەوفدا بەم شێوەی دەر دەبرێ، لە سەر زەمانی ململانێی ئاین وئاینداری وسۆفیگەریدا ئەو سەردەمەی خۆی کە گەیشتوەتە لووتکە.

(#)ئەحمەد تاقانە لە لا٣٢ دا بەم شێوەیە کردویە بە سورانی:-

شەوانم خەو لە خاکی جێی گولاّن بوو
گوڵم دەچنین خەوی خۆشم زیان بوو
کە دیتی باخەوان گوڵ بۆ تە دۆستم
هەزاران دڕکی بۆ گوڵ پاسەوان بوو

(٣٣)
گێچ و وێچەم کە کافر کێچ میراد
چنان کێچم کە کافر هەم مەویناد
بەر ئین ئا ئین کەمو ڕا جان و دڵ داد
شەمع وپەروانە ڕا پەرویچ میداد

کێچ وویچەم= گێژو ویژم. پەرویچ=دەسوورێمەوە

www.iqra.ahlamontada.com

رازی له لا ٢٩ دا گۆریویه‌تی بۆ سه‌رزاری سۆرانی :

گێــژو وێــژ بــووم کــافر بــه حــاڵم نــه‌بێ
وا گێــژ بوومــه کــافران هه‌ســت ده‌کــه‌ن
بــه‌م ئاینــه‌ی کــه بــه‌منی داوه دڵ وگیــان
وه‌ك شــه‌مع وپه‌روانــه گێــژم بــه ده‌وریــا

(٣٤)

دڵــم بــێ وه‌صــڵ تــه شــادی مــه بینــاد
بــه غــه‌یر ئــه‌ز موحنــه‌ت ئــازادی مــه‌بیناد
خــــه‌راب ئابــــاد دڵ بــــێ مه‌قـــدەم تــــه
ئیلاهـــــی هــــــه‌رگز ئابــــادی مــــه‌بیناد

مه‌بیناد= نابینێ. خه‌راب= خراب . ئاباد= ئاوه‌دانی. مه‌قده‌م= بێ دیته‌نی وهاتنی نه‌بوو

به کوردی :-

دڵــم بــێ گه‌یــشتن بــه تــۆ شــادی نــابینێ
جیــا لــه تــه‌م ومــژ ئــازادی نــابینێ
مــاڵ ویرانــه دڵ بــێ دیتــه‌نی تــوو
خودایــه هــه‌رگیز خۆشــی نــابینی

(٣٥)

مــه‌ڕا نــه ســه‌ر نه‌ســامان ئافه‌ریده‌نــد
په‌ریـــشانم په‌ریـــشان ئافه‌ریده‌نـــد
په‌ریــشان خــاتران ڕه‌فته‌نــدده‌ر خــاك
مــه‌ڕا ئــه‌ز خــاك ئیــشان ئافه‌ریده‌نــد

www.iqra.ahlamontada.com

مەڕا= بۆ من.ڕەفتەند=ڕۆیشتوون. دەر=بۆ .ئەز= لە . ئیشان= ئەوان .
ئافەریدەند= خولْقینراوم

(#٩ فەهمی کاکەیی لە گوڤاری ماموستای کورد ژ ١١، ١٢ دا لەلا٩٣ دەڵێت :-بەم شێوەیە باباتاهیر وەکوو مرۆڤێکی خوا ناس، سۆفی و پەریشان دەبێتە مشتێ خاك، تا لەو خاکەی ئەوەوە خەڵکێکی پەریشانی دی بخولْقینرین هەر وەکوو ئەم بە خۆی لە بنە ڕەتدا لە خاکی دڵ پەریشانان خولْقینراوە. ئینجا گوریویەتی بۆ سورانی بەم شێوەی خوارەوە:

مـــن بـــێ ســـەرو ســـامان خـــولْقینراوم
پەریـــشانم پـــە ریـــشان خـــولْقینراوم
دڵ پەریـــشانان چـــوونە ژیـــری خـــاك
ئـــەمن لـــە خـــاکی ئـــەوان خـــولْقینراوم

ئەحمەد تاقانە لە لا٣٣دا کردویە بە سورانی هەر هەمان مانای ئەوانی پیشەوە دەدات وەلە جیاتی خولْقینراوم ووشەی ڕۆنراوم ی بە کار هیناوە .

(٣٦)

ئەلالـــەی کوهـــساران تـــەئی یـــار
بەنەفـــشەی جوکنـــارانم تـــەئی یـــار
ئەلالـــەی کوهـــساران هەفتـــە بـــی
ئۆمیـــد روز گـــارانم تـــەئی یـــار

کوهساران= کێووشاخان. بەنەفشە= بەنەوشە، ئەرخەوانی، مۆر.
جۆکنارانم=کناری جۆگا، رۆخی ڕوبار .تەئی=تووی
(#)دلْزار لە گەنجێنەکیدالەلا٣٢ بەم شێوەیە کردویە بە سۆرانی :

www.iqra.ahlamontada.com

هەڵاڵـــەی کوهـــسارانم ئـــە تـــۆی یـــار
وەنەوشـــەی جویـــە بـــارانم ئـــەتۆی یـــار
هەلالـــــەی کوهـــــساران هەفتەیەکـــــە
ئۆمیـــدی رۆژگـــارانم ئـــە تـــۆی یـــار

(#) وەرگیرانەکەی ئەحمد تاقانە لە ل٣٣٧دا هەر وەك ئەوەی دلزار وایە
(#)م . فـؤاد حـسین لـە ل١٥ ی کتیبەکەیـدا دەڵیـت:-شـاعیر بـەدڵ و بەگیان دولبەرەکەی خۆش دەویٚ، دیارە بەهەمان پێوانە نیشتمانەکەیشی خۆش دەویٚ، بۆیە لە جوانی ئەم نیشتمانەوە کەرەسەی وێنەکیشانی ئەم خۆشەویستی یە بەرزە دەخاتە ڕوو.
خۆشەویستی نیشتمان و یـاری نادیـاری باباتـاهیر لـە بیرو بـاوەری ئاینیـە کەیەوە هەڵقوڵاوە لە ناخی ڕیبازی سوفیگەریدا.

(٣٧)

فەلـــــەك زارو نـــــزارم کـــــەردی ئـــــاخر
جـــــودا ئـــــەز گـــــوڵعزارم کـــــەردی ئـــــاخر
مـــــەیان تەختـــــە نـــــەردم نـــــشاندی
شـــش و پنجـــەمی بـــەکارم کـــەردی ئـــاخر

زارو نـزارم =ئـازارو بێـزار. گـوڵعزار=دڵـدار. تەختـە= گۆچـان. نـەردم= هێزم، توانام. نـشاندی= دات بـەزان، کـەم بـووەوە. شش وپـەنج =لەوانەیـە مەبەستی تەمەنی شەست و پینج ساڵی بێت .
واتـە :-ئـەی فەلـەك لـە ئـاخر تەمـەنما ئـازارو بێـزار بـووم ولـە خۆشەوێستەکەم دوور بومەتـەوە، هێـزم نـەماوە بـە پـشتیوانی گوچـانەوە دەڕۆم، هەر هێشتا لە تەمەنی شەست و پینج ساڵیدام و لە کارت خستم و بیٚ توانات کردۆم.

www.iqra.ahlamontada.com

وەبەم شێوەیەی خوارەوە رزای گۆریوبەتی بۆ سەرزاری سۆرانی لە ل ٣٦ دا.

فەلـــەك گریـــان و هـــاوارم هەتاکـــەی
جیـــات کـــردم لـــە دڵـــدارم هەتاکـــەی
هێنـــاتم و تـــەختی نـــەردت نیـــشان دام
شـــەو پێـــنج بـــیٚ مـــوری زارم هەتاکـــەی

(٣٨)

مـــو ئـــان ڕەنـــدم کـــە نـــامم بـــی قەلەنـــدەر
نـــە خـــوان دیـــرم نـــە مـــان دیـــرم نەلەنگـــەر
چـــوو ڕووز ئایـــە بگـــەردم گـــەرد کوێـــت
چـــوو شـــەو ئایـــە بەخـــشتان وانـــەهم ســـەر

ڕەنـدو قەلەنـدەر= پیـاوی ڕووت وپـەڕپووت.چـوو رڕووز ئایـە =کـە ڕۆژ داهـات.گـەرد کوێـت= بـەدەوری کووچـەتا(کـۆڵان) وانـەهم سـەر= سـەر دادەنێم(دەنێمەوە) .

(#) فـەهمی کاکـەیی لـە گۆڤـاری ماموسـتای کـورد ژ١١، ١٢ دائـەم چـوارینەیە لێـك دەداتـەوە و دەڵێـت:-بابـا تـاهیر تـەرکی دونیـا دەکـات، بەمەبەستی ئەوەیەتی تاکوو بە خۆشەویستەکەی بگات (کە خوایـە)، بۆیەلـە ڕۆژ تا ئیوارەبە کێوەکاندادەگەڕێت تاکو بیدوزێتەوە. واژەی کێو لە ئایینی یارسان پایەو مەقامی بەندەکی دەگریتەوە. واتە بـە قۆناغـەکانی تەسـەوفدا ڕەت دەبێـت کـە بـە قۆنـاغی داواکـاری دەسـت پـیٚ دەکـات ولـە قۆنـاغی نیستی(فەنا)تەواو دەبێت.

www.iqra.ahlamontada.com

وه چوارینەکەی گوریوه بوو سورانی بەم شێوەیەی خوارەوە:-

مـــن ئـــەو رەنـــدەم کـــە نـــاوم بـــوو قەلەنـــدەر
نـــە خـــان دیـــرم نـــەمان دیـــرم نـــە لەنگـــەر
کــــــە رۆژ دادی دەگـــــــەرێم بـــــــەکێوانتا
کــە شـــەو دادیٚ لەســـەر خـــشتان دەنـــێم ســـەر

(#) دلزار له لا٦١دا بەم شێوەیە کردویە بە سۆرانی:-

مـــن ئـــەو رەنـــدەم کـــەوا ناومـــە قەلەنـــدەر
نـە خـانم هـەس نـە مـانم هـەس نـە لەنگـەر
کـــەرۆژ داهـــات لـــە دونیـــادا ئـــەخۆم خـــول
کـە شـەو داهـات بـە سـەر خـشتیٚ ئەکـەم سـەر

(#)صدیق بۆرەکەیی لە مێژووی وێژەی کوردیدا ب ١ لا٩٠ دەقی ئەم چوارینەیەی بەم شێوەیە نوسیوەتەوە کە زۆر لە لوریکەوە نزیکە:-

مـــو ئـــان پـــیروم کـــە خانـــە نـــەدوم قەلەنـــدەر
نـــە خـــانوم بـــی نـــە مـــانوم بـــی نـــە لەنگـــەر
ڕۆ هــــەر ڕۆ مــــو وەڕا بــــووم گـــــرد گێتـــــی
دەر ئایـــە شـــەو ئـــەو ســـەنگیٚ نـــەهووم ســـەر

(#) د. مـارف خەزنـەدار لـە مێـژووی ئـەدەبی کوردیـدا ب ١ لا١٩٩٧دا دەڵێـت:- ئـەم دوو بەیتـەی دەسنوسـی قۆنیـە(١٤٤٤ز)لـە دەسنوسـی پـاریس(١٨٤٤ز)یـشدا هەیـە، ئەگـەر بەرامبـەری و بـەراوردیك لـە نێـوان هەردوو بەیت دا بکەین بۆمان دەردەکەوێت تا چ رادەییك دەسکاری دوو بەیتەکانی بابا تاهیر کراوه

www.iqra.ahlamontada.com

(#) شیخ مەحەمەد خاڵ"لە لا ١٨٧ دا و ئەحمەد تاقانە لە لا ٣٥ دا گۆڕیویانە بۆ سەر زاری سۆرانی.

(.)بابا تاهیرلەم چوارینەدا شەرحی حاڵی خۆی دەکات وەك دەروێشیکی متەسوف، کە دەستی لە دونیا هەڵگرتوە، وازیلە ئارەزوەکانی دەروون هێناوەبۆ ئەوەی نزیك بێتەوە لە یارە نادیارەکەی کە شەوو ڕۆژ لە سەودای ئەودایە.

(٣٩)

بە دڵ نەقش خەیاڵت دەر شەب تار
خەیاڵ خەت وخاڵت دەر شەب تار
موژە کردم بە گەرد دیدە پڕ چین
کە تا وینەم جەماڵت دەر شەب تار

خەیاڵ= شێوەت، وێنەت. موژە گردم =برژانگەکانم گرتوە .شەب تار = شەوی تاریك

(#) د. مارف خەزنەدار لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا لە لا٢٠٦دا بەم شێوەی خوارەوەی نوسیوەتەوەو گۆڕیویەتی سەر زاری سۆرانی :

ز دڵ نەقشی جەماڵت دەرنەشی یار
خەیاڵی خەتت وخاڵت دەرنەشی یار
موژە سازوم بە گەردی دیدە پڕچین
کە خوون ڕێژە خەیاڵت دەر نەشی یار

واتاکەی:

نەقشی جوانیت لەدڵم دەر ناچێ ئەی یار
وێنەی خەت وخاڵت لە خەیاڵم دەر ناچێ ئەی یار

www.iqra.ahlamontada.com

بـــــــرژانگم دەکەمـــــــە پـــــــەرژین لـــــــە دەوری چـــــــاووم
بۆ ئەوەی وێنەت دەر نەچێ کە فەرمێسکی خوێنین دەڕێژم ئەی یار

هەر وا لە سەری دەدوێ ودەڵێت :لە بەر ئەوەی شاعیرخۆی بێ تواناو گوناهبـار دادەنـێ، لـەوە دەترسـێ لـە پرێکـدا مەعـشووق لـە دڵـی بچێتەدەرەوە یا لە خەیاڵی بسڕیتەوە، بۆیە برژانگی دەکا بە پەرژین بـۆ ئـەوەی وێنـەی مەعـشووق لەگـەڵ فەرمێـسکی خـوێنین کـە ئـەویش لـە ناخی دڵەوە هەڵدەقوڵێ نەچێتە دەرەوە.

خـۆ بـە کـەم زانـین گوناهبـار یەکێکـە لـە سـیفاتی پیـاوانی ڕێبـازی سۆفیگەری، بۆ خـۆ خاوێن کردنـەوە لـە گونـاه ونزیـك بوونـەوە لـە یـەزدان .یان تا گەیشتن بە پلەی یەکبوون .

(٤٠)

موســـــڵمانان ســــــە دەرد ئـــــامو بەیـــــەك بـــــار
غـــــــەریبی و ئەســــــــیری وغـــــــەمی یـــــــار
غـــــەریبی و ئەســــــیری ســــــەهل و ئـــــا یـــــو
غـــــەم یـــــار موشـــــکلەی تـــــا چـــــوون شـــــود کـــــار

سە =سێ. ئامو بەیەك بار =زۆر گرانە .سەهل و ئایو =زۆر گرنگ نین، ئاسانن. تا چوون شود کار=تا بلێی گرانە

رازی لە لا ٢٩ دا گۆریویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی :

ســـــێ دەردی زۆر گـــــران لێ بـــــوو یـــــار
غـــــەریبی و ئەســــــیری و خـــــــەمی یـــــار
غـــــەریبی و ئەســــــیری زۆر گـــــرنگ نـــــین
خـــــەمی یـــــار گرانـــــە بـــــۆم بکـــــەن چـــــار

www.iqra.ahlamontada.com

واته :- دەردی دڵی خۆی دەرژێنی وموسلمانان ئاگادار دەکاتەوە کە کەسێ دەرد سەری لێ کردوە بەیەکجار وزۆر ستەم وگرانن، یەکەمیان غەریبی ودووری وڵاتە، دووەمیان هەژاری وکەم درامەتیە کە ئەسیر و دیلیان کردوە ناتوانێت پەل بهاوێت وسێیەمیان غەمی یارە کە هەرچەند هەوڵ دەدات وگوشش دەکات نایگاتێ بۆیە دەڵێ غەریبی وئەسیری ئاسانە پێك دێت بەڵام دووری مەعشوقەکەی زۆر گرانە کەی بێ بیگاتێ؟

(٤١)

جـــوره بـــازی بـــوودەم رەفتـــەم بەنەخـــچیر
ســـیاه دەســـتێ زەدە بـــەر بـــاڵی مـــو تـــیر
بـــۆره غافـــڵ مەچـــەر دەر چـــەشمە ســـاران
هـــەر ئـــان غافـــڵ چـــەرە غافـــل خـــوره تـــیر

جوره بازی بودەم=جۆرە بازێ بووم .رەفتم= رۆیشتم . سیاه دەستێ =دەست رەشێ. زەدە = وەشانی، لیێیدا
مەچەر= نەرۆ. چەشمە ساران = ناو شاخان.
دڵزار گوریویەتی بە سەر زاری سۆرانی لە لا٨٠ دا بەم شێوەی خوارەوە :-

جـــۆره بـــازێ بـــووم چـــووم لـــە بـــۆ نەیـــچیر
دەســـــتێکی رەش دای لـــــە بـــــاڵم تـــــیر
غافـــڵ تـــۆ مـــەخۆ لـــە چـــەشمە ســـاران
غافـــڵ تـــۆ بخـــۆی، غافـــڵ ئـــەخۆی تـــیر

www.iqra.ahlamontada.com

دەقی ئەم چوارینەیە لە میژووی ئەدەبی کوردی د. مارف خەزنەدار ب١ لا٢١٧ دا بەم جۆرە هاتوە :-

جــۆرە بــازیٚ بــدوم رەفــتم بــە نەخـــچیر
ســیە چـــەشمیٚ بــزەد بـــە بــالٚی مـــوو تـــیر
بـــرەو غافیـــل مەچـــەرە دەر کـــو هـــساروون
هـــەر ئـــون غافیـــل چـــەرە غافیـــل خـــورە تـــیر

واتاکەی :-

هەلۆیـــەکی بـــەهێز بـــووم وچـــوومە ڕوشـــکار
چـــاو ڕەشـــێك تیرێکـــی لـــە بـــالٚم دا
بـــروٚ ئـــەی گێـــل لـــە نـــاو شـــاخان مەگـــەریٚ
هـەر ئـەو گێلەیـە کـە تـیری غافیـل(بـیٚ نیـشانە) دەخـوا

ئینجا دەلٚێت :-دلٚداری لە هەموو شتێك وتوانایەك بە هێزترە، هەلٚۆ ڕاوکەری باشە، بەلاٚم نەیچیری دولٚبەرە، خاوەن تواناکان هەموویٚ دەسەلاٚت دەبن بەرامبەر بە عیشق.

باباتاهیر دەلٚێت :- هەلۆیەك بووم چووم بوو ڕاو، دست ڕەشێك تیرێکی لە بالٚم دا، وەرە ئەی بیٚ ئاگا بە دوای چاو رەشدا مەگەریٚ، هەر بیٚ ئاگایە دەروا تیر دەخوا.

ئەحمەد تاقانەش لەلا٣٥دا گوریویەتی بۆ سۆرانی.

(٤٢)

دلٚ مـــوو بـــیٚ تـــە دایـــم بـــیٚ قـــەرارە
بەچـــز ئـــازاد مـــوو کـــاریٚ نـــەدارە
دوو دەس بـەر سـەر زەنـە چـوو تفـل بـەد خـوو
زە هیجـــرت ڕوزو شـــەو ئـــاینش مـــەدارە

www.iqra.ahlamontada.com

بەچز=بە هیچ. ئازاد موو =ئازاد ئەبێ .کارێ نەدارە = کارت نەبێ .
بەسەر زەنە =دەخاتە سەر سەری ئاینش مەدارە =ئاینی مەبە . مەدارە=
لای مەبە، هەڵی مەگرە

واتە بابا تاهیر لەگەڵ مەعشوقەکەی قسە دەکات ودەڵێت :-هەر چەندە دەکەم ناگەم بە تۆ، بێ تۆش دڵم بێ قەرارە، نازانم چۆن رزگار دەبم لەم حاڵەتەی خۆم، لەهیجرەتی تۆ شەوو رۆژ وەك مناڵ بەد خوو دەستم لە سەر سەرمە و دەناڵێم، ئاینم لەق نەکەی .

(٤٣)

دیـــدەم ئـــا لالـــەی دەر دامـــن خـــار
واتم ئـــا لالیـــا کـــێ چـــینەمت بـــار
بـــە گوفتـــار باغـــەبان مەغـــدوور میـــدار
درەخـــت دوســـتێ دیـــر ئـــاورد بـــار

دەر دامن خار =لە داوێنی دڕکا .چینەمت =چنیویە .بار =بەر، مێوە.دیر = دوور . مەغدوور میدار = مەغدوریەتی هەیە، مەغدوورە .

رازی لە لا ٣٦ دا گۆریویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی :

بینـــیم کـــە لالـــە لـــە شـــوێنێ ڕواوە
دڕك لـــــە چـــــوار لا دەروی لێـــــداوە
بلـــێ باخـــەوان عـــوزری چـــی دێنـــی
نـــەمامت دەرنـــگ بـــەری هێنـــاوە

(٤٤)

دەمـــێ بـــۆرە بـــوین حـــاڵم تـــە دڵـــدار
تـــەبیبم ئاوریـــد دەر دەم کریـــد چـــار
تـــەبیبم چـــوون بوێنـــە بـــە مـــووی زار
کـــەرە دەرمـــوون دەردم ڕا بـــە ناچـــار

www.iqra.ahlamontada.com

کرید = کردی، دەکا. بۆرە = وەرە .ئاورید = هێنات ... بەمووی زار = لە من ئازار. کەرە= بیکە .

واتە دەڵێت :-ئەی دڵدار تۆ وەرە ساتیك حاڵی من ببینە تەبیبی دەردەکەی منی بێکە چارە، ببینە چ ئازاریك لە ناخدایە، چۆن ئازارم دەدات، دە بە ناچاری دەرمانیٚ دەردەکەم بکە.

دڵدارو تەبیبی دەردەکەی بابا تاهیر پەروەردگارە، بەو مناجات و داواکاریە دەیەوی بگاتە دیداری هەق، کە ئەوە هەمو ئاوات و هیوایەکیەتی.

(٤٥)

تووئی لێو شەکەرین ویاسەمین بەر
مو ئان تەن ئاذەرینم دیدەکان تەر
ئەز ئان ترسەم دەر ئاغوشم بیائی
کز ئاذەرین سیم گوذارە زە ئاب شەکەر

لێو شەکەرین = شەکر لێو . تەن ئاذەرین =گیان ئاگرین . دیدەکان =چاوان. ئاغەشم =هەناسەم. ئاذەرین سیم = شالاٚوی ئاگر . کز =کرٍ، گلٚبە .گژارە =بینی .بەر = ڕوو، دەم وچاو.

واتە :-من ئاگرێك لە هەناومایە و هەمیشە دەگریٚم و فرمێسك لە چاوان دەرژینم لە بۆ تۆی لێو شەکر وروومەت وەك گوڵی یاسەمین، زۆر بە پەرۆشم بتگەمیٚ، بەلاٚم بە پیٚ گەیشتنت لەوە دەترسێم هەناسەیەکی گەرم لە گڕی هەناوی ئاگرینم بێتە دەر، ئەو ڕووە روون ونازدارەی تۆی بەر کەوی وئازاری پیٚ کەویٚ، ئەی خۆشەویستەکەم.

ئەحمەد تاقانە لە ١٣٦٧دا گوریویەتی بۆ سەر سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

www.iqra.ahlamontada.com

ئـــەتۆ ســـینگ یاســـەمین، لێــو شـــەکرە خـــاوێ
مـــن ئەوتـــەن ئاگرینـــەم چـــاو بـــە ئـــاوێ
لـــەوەی ترســـــت هەیـــە بیێتـــە هـــەمێزم
بـــە ئـــاگر زیـــو، بـــەئاو شـــەکرت دەتـــاوێ

رزایش لە لا ٣٩ دا گۆڕیویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی:

(٤٦)

گولـــشەن دەر زیـــر ســـونبل ســـایە پـــەروەر
نیهـــال قامـــەتش نـــەخلی ئەســـت نـــەو بـــەر
زە عیـــشق ئـــان گـــولێ روخـــساری ســـووری
چـــو بولبـــول نالـــەو ئیفغـــان بـــەر ئـــاور

نیهال قامەتش =بەرزی بالآی . نەخلێ =دار خورما . نەو بەر =تازە پێ گەیشتوو .ئان =ئەو .ئیفغان =گریان وشێن .بەر ئاور =دەر دێنی .

دەڵێت :-ئەو گوڵە نازدارەی کە لە سیبەر وسایەی ئەو دارە پەروەردە بوە، دەڵێ دارە خورمای تازە پێ گەیشتوە لە بالآی قامەتی، لە عیشقی ئەو گوڵە ڕوخسار سوورە نالەو گریانمە کەی دەیگەمێ .

(٤٧)

مـــــو کـــــە دەر بیـــــابوونم شـــــەوو ڕۆژ
سریـــشك ئـــەز دیـــدە بـــاروونم شـــەوو رۆژ
نەتـــەپ دیـــرم نەجایـــەم میکونـــەددەرد
هـــەمی دوونـــەم کـــە نـــالوونم شـــەوو ڕۆژ

www.iqra.ahlamontada.com

سریشك =فرمێسك .باروونم =دەبارێنم .تەپ =تووبە. جایە =جێگا .میکونەد = دەکات .هەمی دوونەم= هەر ئەزانم .نالۆونم = دەناڵێنم .

دەڵێت :-من کە سەرم هەڵگرتووە لەو بیابانە دەسورێمەوە شەوو ڕۆژ، فەرمێسك لە چاوان دەبارێنم شەوو ڕۆژ نازانم چ دەردێکە تووشم بووە، چ ئاهێکە گیرۆدەی بوومە، نەدێمەوە سەر خۆ وتۆ بە کاربم لەم حاڵەتەو نە ئەو جێگاو بانەش دەردم تیمار دەکات، هەر دەزانم ناڵەو گریانمە سەر گەردانم شەوو ڕۆژ .

ئەحمەد تاقانە لە لا ٣٤٧ دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

منێــــك ســـــەر لـــــە بیابـــــانم شــــەوو ڕۆژ
ئەســــــر بارێنــــــە چـــــاوانم شـــــەوو ڕۆژ
نـــە تـــام لیێـــە نـــەدەرویش جـــێم دەهێڵـــێ
تـــــەنێ د ەزانم بــــــەگریانم شــــــەوو ڕۆژ

(٤٨)

تـــو کـــە زوونـــی بـــەمو چـــارە بیـــاموز
کـــە ئـــین تـــیر شـــەوان وا کـــە کـــەرەم ڕۆ ز
گـــەهێ واژم کـــە کـــەی بـــێ ڕۆز وایـــی
گـــەهێ واژم کـــە هـــەرگیز وا نـــەبی ڕۆز

تو کە زوونی =تۆ کە دەزانی .بەمو =بەمن.بیاموز=بکە، پێم دە .واکە=بکەوە، دەر بێنە .کەرەم=لێم دە، بیهاوە. گەهێ=دەمێك، جارێك. واژم= دەڵێم، دەبێژم.

بابا دەڵێت :-کە تۆ بە حاڵی من دەزانی ئاورێکم لێ بدەوە ئەی یار، ئەو تیرەی هاویشتوتە و لە دڵی داوم، شەوو ڕۆژ پێوە گیرودە بووم، ڕەحمێك بکە شەوان لیی کەوە تەنها بە ڕۆژ بەسە.لە بەر ئێش و ئازاری ئەو

www.iqra.ahlamontada.com

تیرەت هەموو شەو دەڵێم کەی ڕۆژ دەبێتەوە، جاری واش دەڵێم قەت ڕۆژ نەبێتەوە.

(٤٩)

بـــۆرە بولبـــول بنـــاڵیم ئـــەز ســـەر ســـووز
بـــۆرە عیـــشق ســـەحەر ئـــەز بیـــاما‌ووز
تـــۆ ئـــەز بەهـــەر گـــوڵ پێـــنج ڕوزە نـــاڵی
مـــو ئـــەز بەهـــەر دلارام شـــەوو ڕۆژ

سەر سووز= بە سووز. دلارام =خۆشەویست .بۆرە= وەرە .
رزاریش لە لا ٣٧ دا گۆڕیویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی:.

وەرە بولبـــل دەردی دڵـــت بڵـــێ پـــێم
وەرە ســـــۆزی بـــــەیانت وەرگـــــرە لـــێم
بـــۆ جـــوانی گوڵـــە چـــەند ڕۆژی شـــەناڵی
مـــن بـــۆ جـــوانی دلارام بـــۆ تـــەوە سـوێم

واتە :-ئەی بولبول ئەی خۆشەویستەکەی من وەرە هەردوك پێکەوە بە سۆز شەو تا سەحەر بناڵین، ئەگەر تۆ لە سەر هەر گوڵێك پێنج ڕۆژ بخوێنی وبناڵی، من بۆ هەر خۆشەویستێك شەوو ڕۆژ دەناڵێم، ئەی هاو دەردەکەم.

(٥٠)

خوداوەنـــــد بـــــە فریـــــاد دڵـــــم ڕەس
کـــەس بـــێ کـــەس تـــۆئی مومانـــدە بـــێ کـــەس
هەمـــە گویەنـــد تـــاهیر کـــەس نـــەدارە
خـــودا یـــار منـــە چ حاجـــەت کـــەس

مومانده=من ماوم . ڕەس = بگە . گویەند =دەڵێن . نەدارە =نیەتی.

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار له لا٨١دا كردويه به سۆرانی به شێوەی خوارەوه :-

خوایــــه بـــۆ دڵـــم ببــــه فریـــاد ڕەس
کەسـی بـێ کـەس تـوی مـن مـاوم بـێ کـەس
هـــەموو هـــەر ئـــەڵێن تـــاهیر بـــێ کەســـه
خـــوا یـــار منـــەو چ پێویـــست بـــه کـــەس

ڕزایش له لا ١٤ گۆڕیوەیەتی بۆ سەرزاری سۆرانی:.

(٥١)

غـــەم دەرد مـــو ئـــەز عـــەتار میپـــەرس
درازی شـــەو ئـــەز بێمـــا میپـــەرش
خلایـــق جوملـــەکی ئـــەحواڵ پرســـەند
تـــه کـــه جـــان و دڵـــی یـــەکبار میپـــەرس

عەتار =دوکانداری گەڕۆك.بیما = بەئێمه . خەلایق جوملەکی =هەموو کەس.

واتـه :-دەوای دەردی مـن لای عـەتار مەپرسه دەسـت ناکـەوی، دەرچوونی منیش له شەوانا له نەخوش مەپرسه، ئەوی من نەخۆشی نیه؟ هەمو کەس ئەحواڵی من ئەپرسن ودەڵێن تۆکه دڵ وگیانی ولبەری جارێك ئەتپرسیٚ؟؟؟.

(٥٢)

شـــەو تارەســـت و گورگـــان میزەنـــەن مـــێش
دوو زولفونـــت حـــەمایل کـــون بـــۆره پـــێش
ئـــەز ئـــان گـــەنجی لـــەبت بوســـیٚ بـــه مـــوده
بگـــو ڕاه خـــودا دادەم بـــه دەروێـــش

www.iqra.ahlamontada.com

میزەنـەن = ئەکـەن . مـێش = کـێش، ئەیکێـشن. حـەمایل =پـەلك. بهوونەوە.... بۆرە پێش= وەرە پێش ..لەبت =لێوت .بوسی =ماچ کەم .بگو ڕاه خودا =بلێ لە ڕێی خوا .دادەم =داومە .

دلزار لە لا ٥٦دا کردویە بە سۆرانی بە شێوەی خوارەوە :-

شـەوی تاریکـە گورگـان مـەڕ ئەکـەن کـێش
دوو زولفانــت حــەمایل کــەو وەرە پــێش
لــە ئــەم گــەنجی لــەبت ماچــێ بــەمن دە
بلـێ گیانــە لــە ڕێــی خــوا دام بــە دەروێــش

ئەحمـەد تاقانـە ش کردویـە بـە سۆرانی لـەلا٣٨دا هـەر وەك ئـەوی دلزارەجگە لەجیاوازی هەندی ووشەوڕستە وەك : مەڕ بوەتە مێ گەل، لە ئەم گەنجی لەبت بوەتە لەسووچی لێوتەوە.

(٥٣)

گــولێ کــە خــودا بــدادەم پــێچ و تــابش
بــــە ئــــاب دیــــدەکانم دادەم ئــــابش
بــە دەرگـــاە ئیلاهـــی کـــەی ڕەوا بـــوو
گــولێ ئــەز مــو دیگــەری گــیرە گــولابش

تابش= تاوی .ئابش= ئاوی . گیرە گولابش=گولاوی بگرێ .دیگەر= یەکیکی تر .واتە :-گولێك کە خوا بەمنی داوە، بەخێوو پەروەردەم کردوە بە فەرمێسکی چاوان ئاوم داوە و پێم گەیاندوە، کەی لە لای خوا ڕەوایە گولێ گولی من بێت و یەکێکی کە بوونی بکات و گولاوی بگرێ.

دلزار لە لا١٠٠دا کردوویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

www.iqra.ahlamontada.com

گـــولّیّ خـــۆم بـــدەم کـــە پێـــچو تـــاوی
بـــە ئـــاوی چـــاوی خـــۆم بـــدەم ئـــاوی
لـــە ڕێگـــەی خـــوا کـــەینیّ ڕەوایـــە
یـــەکێکی تـــر بـــی وبگـــریّ گـــولاّوی

شیخ مەحەمەد خالّیش لە لا ٢٤٧ ی کتیبەکەی کردویە بە سۆرانی وە دەلّێت ئەم چوارینەیە لە لایەن مەلا مەحەمەد غەزاییەوە وەریگێراوەتە سەر سۆرانی.هەر وەها ئەحمەد تاقانەش لە لا ٣٩٧ ی کتیبەکەی کردویە بە سۆرانی .

هەروەها رازیش لە لا ٢٢ دا گۆریویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی.

(٥٤)
دلاّ دەنگـــــــم دلاّ دەنگـــــــم دلاّ دەنـــــگ
زە دەســـتم شیـــشە نـــاموس بـــەر ســـەنگ
هەمـــە واژن بـــەمو بـــیّ نـــام و نـــەنگی
کەســـیّ عاشـــقە چـــش نـــام چـــش نـــەنگ

هەمە واژن = هەموو دەلّێن. چش= ووشەیەکە بە مانای پێویست نیە .پڕ سەنگ =قورس، گران. نەنگ=عەیب وعار.

ئەحمەد تاقانە لە لا٤٠٤دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-
دلّـــۆ دەنگـــم، دلّـــۆ دەنگـــم، دلّـــۆ دەنـــگ
کـــە شووشـــەی ئـــابڕووم کێـــشایە ســـەر ســـەنگ
هـــەموو ئێـــژن بـــە مـــن بـــیّ نـــاوو نـــەنگی
کەســـی ڤینـــدار دەبـــیّ چـــش نـــاوو چـــش نـــەنگ

www.iqra.ahlamontada.com

(٥٥)

دڵـــێ دیـــرم دڵـــەن دێوانـــە دەنـــگ
نەزوونـــەم مـــو کـــە دیـــرم نـــام یـــا نـــەنگ
ئـــەز ئـــین دیوانـــەگی روزی بـــەر ئـــایم
کـــە دەر دامـــان دولبـــەر بـــەر زەنم جـــەنگ

بـــەر ئـــایم=بێمـــە دەرەوە.بـــەر زەنم=بکـــەم، بنێمـــەوە . ئـــەز ئـــین دێوانەکی=لەم دێوانەییە.

ئەحمەد تاقانە کردویە بە سۆرانی لە لا٤٠دا بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵـــێکم هـــەس دڵـــێ دێوانـــەوو دەنـــگ
نـــزانم مـــن کـــە نـــاوم چـــاکە یـــا نـــەنگ
لـــە ئـــەم دێوانەییمـــە ڕۆژێ دەردێـــم
بـــەداوێنی ســـپیی دولبـــەر دەدەم چـــەنگ

رازیش لە لا ٣٧ دا گۆریوەیەتی بۆ سەرزاری سۆرانی.

(٥٦)

خۆشـــە ئانـــان ڕووزی کـــە قـــەبرم مـــیگیرە تـــەنگ
بـــە بـــالێن ســـەرم خـــشت و گـــڵ و ســـەنگ
دوو پـــا دەر قیبلـــە وجـــان دەر بیابـــان
تـــەنم بـــا مـــار و مـــۆران میکـــرە جـــەنگ

ئـان رووزی= ئـەو ڕۆژەی .بـەباڵێن= سـەر تـا پـا. دوو پـا دەر قیبلـە= مەبەست لە رووح بەرەو قیبلە.جان دەر بیابان= لاشەش لە ناو قەبرا لە بیبانو چوڵێدا.

www.iqra.ahlamontada.com

رازی له لا ٧١ دا گۆریویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی بەم شێوەیە:.

ئای بـۆ ئـەو کاتـەی ئەچـمە گـۆڕی تـەنگ
دەم لـە خـاك چـەقیو بـۆ کۆڵـەوە سـەنگ
روم لــە قیبلــە یــە گیــان لــە بیابــان
لاشــەم مــار و مــور لێــی ئەکــەن چــنگ

واتە:–خۆشە ئەو رۆژەی کە دەمریت و لە قەبری تەنگدا بە دریژی باڵاو سەرمدا خشت وگلێ وبەرد هەیە، رووح بە هەردوو پیێ رێ دەگرێ بەرەو قیبلە و گیانیش لەو گۆڕە وچوڵەیە وگیان لەگەڵ مارو مۆریدا لە ناو قەبر لە ژێرێ خاکدا دەجەنگێ و دەبێتە خۆراکیان.

(٥٧)

وای ئــان رووزی کــە گــوۆڕم کــەرن تــەنگ
وەریــژن بــەر ســەرم خــاك و خــس و ســەنگ
نــە پــای ئــان ئــەز مــاران گــە ریــزم
نەدەســت ئــان کــە بــا مــوران کونــەم جــەنگ

وای ئان رۆژی =وای بۆ ئەو ڕۆژەی. دەر گوۆڕم کەرن تەنگ= بمکەنە گۆڕی تەنگەوە.وەریژن=برژێننە.مارانگریزم=مارو مۆری دەیکەنە خۆراك..
واتە:– بابا مردن وقەبر بەبیر دینیتەوە، کە مرۆڤ لەم دونیایەدا هەرچی دەکات، دونیایەکی پر خۆشیو سەیران، بەلاَم دەبیت ئەو ڕۆژەت لە بیر نەچێت کە دونیا بە جیێ دەهیلْی ودەچیتە ئەو قەبرە تەنگە وخاك وخۆڵێ بەسەرتا دەکەن و دەتشارنەوە، ئەو لاشەیەت مارو مۆری سەری تیێ دەکەن و دەرزێتەوە.

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانە لە لا ١٤١دا كردويە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

وەی لــەو ڕۆژەی لــە گــۆڕێكم دەنــێن تــەنگ
دەڕێژنــە ســەر ســەرم خــاك وگــڵ وســەنگ
نــە پــێم ئەویانــە، پێــی هــەڵبێم لــە مــاران
نەدەســن ئەویانــە وەل مــوور پێــی بكــەم جــەنگ

ڕزایش لە لا ٧١ دا گۆڕیویەتی بۆ سەرزاری سۆرانی.

(٥٨)

دلاَ پووشـــــم زە دەســـــتت جـــــام نیـــــل
نـــەهم داغ غـــەمت چـــوون لالـــە بـــەر دیـــل
دەم ئـــەز مـــوهرت زەنم هەمـــە چـــوون دەم ســـوبح
ئـــەز ئـــین دەم تـــا دەم صـــوور ئەســـرافیل

جامــە=كــراس .نیــل=بــە ئــاوات گەیــشتن، مــۆر. نــەهم= دەنــێم .داغ=داخ..بەردیل=لەدیلی.موهر=ناونیشان. دەم=پەنجە، كلك. زەن= لێدان، كوتان.

ئــەم چــوارینەیە لــە میــژووی ئــەدەبی كــورد(د. مــارف خەزنــەدار ب١ لا٢١٨دا بەم شێوەیە هاتوە :-

دلاَپۆشـــــم ز هیجـــــرت جـــــامیی نیـــــل
كــە شــم بــاری غــەمت چــوون جامــە بــەر زیــل
دەم ئەز میهرت زەنــەم هــەم چــوون دەمــی ســوبح
ئـــەزیـــن دەم تـــا دەمـــێ ســـووری ســـرافیل

www.iqra.ahlamontada.com

واته‌كه‌ی :

ئه‌ی دڵ له‌ دووریت به‌رگی نیلی ده‌پۆشـــــم
باری غـه‌مت وه‌كـو دامـه‌نی كراسـم بـه‌ دوواما ده‌كێشم
هه‌ناسـه‌ بـه‌ دڵـداری تـۆوه‌ ده‌كێـشم وه‌كـو چـۆن بـه‌یان هه‌ناسـه‌ ده‌كێـشی
لـه‌ ئیـستاوه‌ تـا سـه‌رده‌می سـووری ئیـسرافیل

(+) كراسـی نیلـی یـان شـین، پێـشان ئـه‌وه‌ی كه‌سێكی خۆشه‌ویـستی بمردایه‌ ئه‌و جۆره‌ كراسه‌ی ده‌پۆشی، نیشاته‌ی غه‌م باری بوو.

(٥٩)

خوداوه‌نـــد مـــو بێـــزارم ئـــه‌ز ئـــین دڵ
شـــه‌وورۆزان ده‌ر ئـــازارم ئـــه‌ز ئـــین دڵ
ز بـــه‌س ناڵیـــدم ئـــه‌ز ناڵێـــده‌نم تـــه‌نگ
ز مـــو بـــستان كـــه‌ بێـــزارم ئـــه‌ز ئـــین دڵ

مـو=مـن. ئـه‌ز ئین دڵ =لـه‌ ده‌سـت ئـه‌م دڵه‌.ز بـه‌س ناڵیـدم= هـه‌ر بـه‌س ده‌ناڵێینم. ز مو بستان= لێمی وه‌رگره‌.

واته‌: باباتاهیر ڕوو ده‌كاته‌ په‌روه‌ردگارو ده‌ڵێت :- زۆر بێزاره‌ لـه‌ ده‌سـت ئه‌و دڵه‌ی، شه‌وو ڕۆژ له‌ ئازاردایه‌، هـه‌ر ده‌نـاڵێی و دونیـای لـێ تـه‌نگ بـووه‌و ده‌پاڕێته‌وه‌ له‌ خودا ئه‌و دڵه‌ی لێ وه‌رگرێت،

ئه‌مـه‌ش ئـه‌وه‌ ده‌گه‌یـه‌نێ كـه‌ هیـواو ئاواتـه‌كانی دڵ نه‌گه‌یـشتوونه‌ته‌ ئـه‌نجام بۆیـه‌ وا شـه‌وو ڕۆژ ده‌نـاڵێنی وبێـزار بـووه‌. هیـواو ئـاواتی سـۆفیان وڕێبـازی سـۆفیگه‌ری نزیـك بونـه‌وه‌ لـه‌ پـه‌روه‌ردگار بـه‌ مـه‌حرووم كردنـی ده‌روون وخاوێن كردنه‌وه‌ی وژدان له‌ ناخی زكرو عباده‌تدا.

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانە لەلا٣٨دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

خوداوەنـــــد، کـــــە بێـــــزارم لـــــە دەس دڵ
شـــــەوو ڕۆژان لـــــە ئـــــازارم لـــــە دەس دڵ
ئەوەنـــد گریـــام لـــە ناڵـــەم تەنگـــە دڵ، تـــەنگ
بـــسێنەی لـــێم کـــە بێـــزارم لـــەدەس دڵ

(٦٠)

مەگـــەر شـــێرو پڵنگـــی ئـــەی دڵ ئـــەی دڵ
بـــەمو دایـــم بەجـــەنگی ئـــەی دڵ ئـــەی دڵ
ئەگـــەر دەســـتم ڕەســـد خوونـــت بڕیـــزەم
بوێنـــەم تـــا چ ڕەنگـــی ئـــەوی دڵ ئـــەی دڵ

بەمو دایم بە جەنگی= لەگەڵ مندا دایم دەجەنگی. خوونت بڕیزەم =خێونت بڕێژم. ڕەسد= بگات .

دلزار لە لا٢٧دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

مەگـــەر شـــێرو پڵنگـــی ئـــەی دڵ ئـــەی دڵ
لەگـــەڵ منـــدا لـــە جـــەنگی ئـــەی دڵ ئـــەی دڵ
ئەگـــەر دەســـتم بگـــا خوێنـــت ئەڕێـــژم
ببیـــنم تـــا چ ڕەنگـــی ئـــەی دڵ ئـــەی دڵ

هەر وا د. مارف خەزنەدار لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا ب١ لا٢١٥دا دوو نیوە دێڕی دوایی بەم شێوەیە هاتوە:-

ئەگـــەر دســـتن فـــەتی خوونـــت وەریـــژم
وەوینـــەم تـــا چ ڕەنگـــی ئـــەی دڵ ئـــەی دڵ

www.iqra.ahlamontada.com

هەر وا ئەحمەد تاقانە لەلا ١٤١دا بە هەمان شێوە کردویە بە سۆرانی .

(+) ئەمەش جارێکی دی دادو بێدادی بابا تاهیرە لە دەست ئەو دڵەی کە شەیدای ئەو ڕێبازەیە هەمو دەم لەگەڵ دەروون و مێشکیدا وەك شێرو پڵنگ لە جەنگدایەزۆر ئازار لە دەستی دەچەشێت، نازانێ کەی دەگات بە ئاوات؟ بۆیە دەڵێت ئەگەر دەستم بگاتێ خوێنی بڕێژم تا بزانم چ ڕەنگە و بۆ وام لێ دەکات.؟

ئینجا د. مارف دەڵێت :-کە دڵ وەکو شێرو پڵنگ وا بێ دیارە ڕەق ووشك وبێ بەزەیي دەبێ، لە بەر ئەوە هیواو ئامانجی شاعیر لەوەدایە کە لێ ی دوور بکەویتەوە، زۆر دوور بکەویتەوە بگاتە کاکیشانی فەلەك.

(٦١)

لالـــە چـــین کـــە بوتـــان لالـــە چـــین دڵ
هـــەر چەشـــان واتـــە بـــەس لالـــە چـــین دڵ
کـــەڕو کـــۆرم هەمـــە بـــێ دانـــشم مـــو
تـــە کـــە زەنـــو بیـــا ولالـــە چـــین دڵ

هەر چەشان واتە=هەر چیان وتووە. بێ دانش= بەو کەسە دەوترێت کە بیر ناکاتەوە.زەنوبیا =پێ دەچێت مەبەستی زەنوبیای مەلیکی تەدمور بێت.لالە چین= گوڵاڵە سوورە چین= چین چین، لووچ. بۆتان= بوەتە.

(٦٢)

بـــشم واشـــم کـــە تـــا یـــاری کـــەرە دڵ
بـــە بـــەختم گریـــەو زاری کـــەرە دڵ
بگـــەردی ونـــەجوئی یـــاری چـــوون مـــن
کـــە ئـــەز جـــان دڵـــت یـــاری کـــەرە دڵ

www.iqra.ahlamontada.com

بشم واشم=دانیشین و بلێین. نەجووئی= نەکەی وێنەی من.کەرە=بکە .گریە= گریان.بگەردی=سەیران بکە.

(٦٣)

دلاٚ غافـــــلٚ زە ســــــوبحانی چـــــە حاســــــلٚ
موتیــــع نـــــەفس شـــەیتانی چـــــە حاســــلٚ
بـــــوود قـــــەدر تــــوو ئــــەفزوون ئـــــەز مـــــەلایك
تـــــوو قـــــەدر خـــــود نمیـــــدانی چـــــە حاســـــلٚ

ئەفزوون= ئاست، نرخ. نمیدانی= نازانی متیع= مل کەچ.

واتە:-باباتاهیر گفتوگۆ لەگەل دڵی خۆی دەکات و دەلێت:-ئەی دلٚ گەر تۆ غافلٚ بیت لە تاعەتی خودا و پەروردگار چی حاسلٚ دەکەی، تۆ ئەگەر قەدری خۆت بزانی لە ئاستی مەلائیکەتی وغەیرە ئەوە هیچت دەست ناکەوی و ئاواتەکانت نایەتە دی.

(٦٤)

زە بـــــۆی زولـــــف تـــــوو مـــــەفتونم ئـــــەی دلٚ
زە ڕەنـــــگ ورووی تـــــوو دلٚ خـــــوونم ئـــــەی دلٚ
مـــــن عاشـــــق زە عـــــشقت بـــــیٚ قـــــەرارم
تـــــو چـــــوون لـــــەیلی ومـــــن مـــــەجنونم ئـــــەی دلٚ

زە=لە. چوون= وەك، لە شێوەی. دلٚزار لە ١٩٧٠دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

لـــــە بـــــۆی زولفـــــی تـــــۆ مـــــەفتوونم ئـــــەی گـــــولٚ
لـــــە ڕەنگـــــی رووی تـــــۆ دلٚخـــــوونم ئـــــەی گـــــولٚ
مـــــن عـــــا شـــــق لـــــە عیـــــشقت بـــــی قـــــەرارم
ئـــــەتۆ وەك لـــــەیل ومـــــن مـــــەجنونم ئـــــەی گـــــول

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانە لە لا٤٣دا كردویە بە سۆرانی بە هەمان شێوە بەلاّم لە جیاتی مەفتوونم، دڵچوونم، وەلەجیاتی عیشق دڵدارو ئەڤین، وەلەجیاتی بیٚ قەرار بیٚ سروەت ی بەكار هێناوە.

م. فـوٚاد حـسین لـە لا٤٥ دا دەڵێـت :-(حـەز كـردن لـە ئـافرەت و ئەڤینداری و تەسەوف لە لای باباتاهیروەك شا عریكی كورد وەها بە یەكدا چوونە توٚیژەر ناتوانێت سنووری جیاكەرەوەیان دەست نیشان بكات.

هەر چەندە لە ڕوخساردا شیعرەكانی بابا بوٚنی دڵداری لێی دێت بە لاّم لە ناخدا دڵداریەكی سوٚفەیگەرانەیە بوٚ مەعشووقەكەی دەدوێت كە پیروانی ڕێبازەكەیەتی وە بەو شێوەیە دەری دەبڕێت.

(٦٥)

مـنم ئـان ئاجـەرین مـورغی كـەفی الحـالٚ
بـسووچەم عالـەمیٚ گـەر بـەرزەنم بـالٚ
مـصوور گـەر گـشید نەقـشم بـەر دیـوار
بـسوچەم عالـەم ئـەز تاءسـیر تمـسال

ئاجـەرین=ئـاگرین. مـورغ = بالـدار، مـەل .بـسووچەم = بـسووزێم .بـەر زەنەم =پێكدادەم .كشید = بكێشی . نەقشم =وێنەم .تمسال = پەیكەر .

دڵزار لە لا٢٦ دا كردویە بە سوٚرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

مـنم ئـەو ئـاگرین تـەیرەی كـە دەر حـالٚ
ئەسـووتێنم زەمـین لێـك بـدەم پـەڕو بـالٚ
مـصوور گـەر بكـا نەقـشم لـە دیـوار
ئەسـووتیٚ خـەڵك لـە بـەر تاسـیر تمـسال

www.iqra.ahlamontada.com

له مێژووی ئەدەبی کوردی د. مارف خەزنەدارلە لا٢٠٥ دادەقی لوڕی چوارینەکە بەم شێوەی خوارەوە هاتوە :-

مــووەم ئــان ئــازەرین مــورغی کــە دەر حــال
بــسووجم عالــەم ئــەز بەرهــەم زەنــەم بــال
مــو ســەوویر گــەر کەشــە نەقــشم بــە دیــوار
بــسووجم خوونــە ئــەز تــە ئــسیری تیمــسال

واتە بە کوردی :

مـنم ئـەو باڵنـدە ئاگرینـەی کـە دەسـت بـە جـێ
هەموو عالـەم دەسووتێنم ئەگـەر باڵم بـشەکێنمەوە
وێنـەگر ئەگـەر وێنـەم بکێـشی لـە سـەر دیـوار
خــانوو دەســووتێ لــە تــا ئــسیری وێنەکــە

ئینجا دەڵێت :- (شاعیر زۆر راستە لە بیرو باوەڕی، عاشقیکە گەیشتۆتە پلەی سووتان، واتە تووانەوەو لە ناوچوون لەناو مەعشووقدا، لە ئەوەیە ئاگری ئەوەندە بە تینە هەموو گێتی دەسووتێنی، نەك تەنیا وەکو لەش بەڵکو ئەگەر وێنەشی لەسەر دیوار بکیشرێ وێنە دەبێ بە ئاگر و گڵپە و خانەکە دەسووتێ.)

علاء الدین سجادی لە دەقەکانی ئەدەبی کوردیدالە لا٥٠دا دەڵێت :- (لــیرەدا بــە ئاشــکرا ئــە بیــنین کــە باباتایــەر چــوەتە کــۆڕی فەلــسەفەچیاتیەوە"تــسووف"ەوە وەلەناوئــەو کۆڕەداخــۆی ون کــردووە، لەوێــشەوە ســەرکەوتوەو چــوەتە ئــەو عالەمــەوە کــە عالــەمی تــسوفی بــە "وحدەتی وجود" ناو ئەبا .)

شیخ مەحەمەد خاڵ لەلا١٨ دا دەڵیت:- (باباهێندەی جار مەستی بادەی خوایی ولە دەریای گەورەیی ئەودا نوقوم بوە و ئاگای لە خۆی

www.iqra.ahlamontada.com

نـــەماوە ولـــە وكاتانـــەدا قـــسەی زلی بزركانـــدوە وەك "هـــەللاج"و "سەهرەوەردی"و ابن العربی".)

ئەحمە د تاقانە لە لا٤٢ دا گوریویەتی سەر زاری سۆرانی .

(٦٦)

خودایـــا داد ئـــەز ئـــین دڵ داد ئـــەز ئـــین دڵ
کـــە یـــەك دەم مـــو نەگەشـــتم شـــاد ئـــەز ئـــین دڵ
چـــو فـــەردا داد خواهـــون داد خـــوا هەنـــد
بگۆیـــەم صـــەد هـــەزاران داد ئـــەز ئـــین دڵ

ئین = ئەم . نەگەشتم = گەشتم نەکردوە . فەردا = سبەی . خواهون =داواکاران .داد خواهوند = دادیان دەویَ . بگوویەم = بلیّم .

دلزار لە لا ٢٨دا کردویە بە سۆرانی بەم شیوەی خوارەوە :-

خودایـــە داد لـــە دەس دڵ، داد لـــە دەس دڵ
کـــەوا یـــەك دەم نـــەبووم مـــن شـــاد لـــە دەس دڵ
بـــــەیانی داد خـــــوازان داد ئـــــەخوازن
دەبیـــژم ســـەد هـــەزاران داد لـــە دەس دڵ

ئەحمـەد تاقانـەش لـە لا٤٢ دا کردویـە بـە سـۆرانی وەلـە نیـوە دیـری سییەمدا لە جیاتی داد خوازان داد بپرسن ی داناوە .

(٦٧)

ئیلاهـــــــــی وا کیاشـــــــــم وا کیاشـــــــــم
مـــو کـــە بـــیٰ دەســـت و پـــایم وا کیاشـــم
هەمـــە ئـــەز دەر بڕوونەنـــدو ئـــەتو ئایـــەم
تـــوو گـــەر ئـــەز دەر بڕوونـــی واکیاشـــم

www.iqra.ahlamontada.com

واکیاشم =لەگەل چ کەسانێك بچم .بڕوونەند = بڕۆن، دەرم کەن . ئەتۆ ئایەم = بۆ لای تۆ دیم. ئەز دەر = لە دەرگا . بیٚ دەست و پایم = بیٚ دەست و پێم، بیٚ دەسەلاٚتم.

صدیق بۆرەکەی لە کتێبی مێژووی وێژەی کوردیدا بەم شێوەی نوسیویەتی ولێکی داوەتەوە:-

خودایا وا کیان شوم وا کیان شوم
مو کە بیٚ دەست و پا بوم وا کیان شوم
هەمە ئەز دەر برانون وەر تو ئایوم
تو گەر ئەز دەر برونی وا کیان شوم

واتە :-خوایە لەگەل چ کەسانێکا بچم، من کە بەم نەتوانیە و بیٚ دەسەلاٚتیە لەگەل چ کەسانێکا بچم، ئەگەر هەموو لە دەر گا دەرم کەن دێمە لای تۆ ئەگەر تۆ لە دەرگا کەت دەرم کەی و نا ئومێدم بکەی لەگەل چ کەسانێکا بچم ؟.

لە مێژووی ئەدەبی کوردیدای د. مارف خەزنەدار ب١ ل٢٢٠ دا بەم شێوەی خوارەوە هاتووە :-

خەداوەند کە بووشم باکە بووشم
موژە بەر ئەشکی خوونین تاکە بووشم
هەمە کەز دەر برانوون سووتە ئا یوٚم
تو کە ئەز دەر بەرانی واکە بووشم

واتاکەی :-

ئەی خودا من کێم ؟ لەگەل کێم ؟
تاکەی موژەم پڕ ئەشکی خوێنین بیٚ
کە من دەردەکەن، ڕوو لە تۆ دەکەم

www.iqra.ahlamontada.com

ئەگــەر تــۆ دەرم بکــەی ڕوو لــە کــێ دەکــەم ؟

(٦٨)

بـــە ئـــین بـــێ ئاشـــنائی بـــەر کیاشـــم
بـــە ئـــین بـــێ خانمـــائی بـــەر کیاشـــم
هەمـــە گـــەر مـــو بڕونـــەن واتـــە ئایـــەم
ئەگـــــەر ئـــــەز دەر بڕونـــــی واکیاشـــــم

بەر کیاشم = لەگەڵ تووم .بروونەن =دەرم بکەن . واتە ئایەم = بۆ لای تۆ دێم

رازی لە لا ٤١ دا بەم شێوەیە گۆڕیویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی بەم شێوەیەی خوارەوە:.

ئەگـــەر بڵـــێم ئەگـــەر نـــەلێم خوایـــە
خـــۆت ئـــەزانی گـــە پێویـــستم وایـــە
گـــەر بەنوێـــژە بـــۆ چـــی بەشـــم بـــڕاوە
گـــەر بـــێ بەشـــم رویکـــەم بۆچـــی لایـــە

واتە :- من کە کەسم نیە تەنها تۆ نەبێ و لە گەل تۆم، ئەگەر هەموو دەرم بکەن دێم بۆ لای تۆ، ئەگەر تۆش دەرم بکەی لە گەل کێ بم، ڕوو لە کێ بکەم ؟.

(٦٩)

ئیلاهـــــی گـــــەر بواچـــــەم وەر نەواچـــــەم
تـــە دونـــی حاجـــەتم ڕا مـــە چەواچـــەم
ئەگـــــەر بنـــــوازیم حاجـــــەت رەوا کـــــون
ئەگـــــەر مـــــەحرووم ســـــا زی موچەواچـــــم

www.iqra.ahlamontada.com

بواچەم، نەواچەم =بلێم، نەڵێم .بنوازیم =ناز بگرم، داوا کاریم هەبێ .
مو چە ساچەم = من چیێ بکەم .
واتە :–خودایە گەر من هەرچی بلێم و نە لێم، تۆ خـۆت ئاگاداری لە داوای دلێ چـی دەویێ وئاواتی چیێیە، ئەگەر هات ونیازێکم هەبوویان داواکاریەکم داواکرد بیێ بەشم نەکەی وجاری بکە، وەئەگەر مەحرومیشم کەی دەسەلاٚتم نیە

(۷۰)

ئەگـــــەر ئـــائی بـــە جانـــت را نـــوازم
وەگـــــەر نـــائی زە هیجرانـــت گـــودازم
یـــا دەردی کـــە داری بـــەر دلٚـــم نـــە
بمـــــیرم یـــا بـــسوزەم یـــا بـــسازەم

ئەگـەر ئـائی =ئەگـەر دێـی .نـوازم = نالـە، نـالێن .گـودازم =بـێ قەرارم.داری = هەتە .بمیرم = بمرم، مردن .بسوزەم =بسوتێم . بسازم = بسازێنم، دروست بکەم .
لە مێژووی ئەدەبی کوردی د.مارف خەزنەدار ل۲۲۹دا بەم شێوەی خوارەوە هاتوە :–

ئەگـــــەر ئـــائی بـــە جانـــت وا نـــواژوم
وەگـــــەر نـــایی زە هیجرانـــت گـــوداژوم
هـــەر ئـــون دەردی کـــەداری بـــەر دلٚـم نـــە
بمـــــیرم یـــا بـــسووجم یـــا بـــساژوم

واتەکەی:

ئـە گـەر بیێ یـە لام بەگیان دلێ پێشوازیت دەکـەم
ئەگـەر نـەییێ یـە لام لـە دووریـت دەتویمـەوە
هـەمو دەرد و ئـازاری کـە هەتـە بخـەرە نـاو دلٚـم
بمـــرم بـــسووتێم بەرگـــەی دەگـــرم

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیر ئامادەیە لە پیناو ئەو عیشقە ئاینیەی دڵی لیٚ سەندوە، هەموو ئێش و ئازاریٚ بچێژیٚ، تا بگاتە دیداری مەعشووقەکەی ویەکبون و توانەوە لەناو یەکتردا بگاتە ئەنجام . بۆیە دەڵێت وەرە ئەی یار (کە پیروانی ریگای ڕێبازەکەیتی) هەر دەردێك لە دڵتایە بێخەرە ناو دڵی من(مەبەستی سۆزو وعیشقی بیرو باوەری ڕێبازەکەیە)، بمرین لە پێنا ویدا یان گروهێکی یارسانی بسازنین .

(٧١)

دوو زولفونت بود تار رەبابم
چ میخواهی ئەز ئین حالٚ خەرابم
تە کە مو سرِ یاری نەداری
چرا هەر نێمە شەو ئائی بە خوابم

تار =نەی .رەباب = ئامێری موسیقایە .چ میخوای =چیت دەویٚ .با مو سرِ یاری نەداری = کە لە گەل من ئەسرارو نهینیت نیە . چرا =بۆ . ئائی بە خوابم = دێیتە خاوم .

واتە :- پەیوەندی نێوان یارەکەی و ئامێرە موسیقا ئاینیەکەی دەر دەبرێت کە لە بیرو باوەری یارساندا تەریبن، وەرە ئەی یار ئەم حالٚ وپەشێویەی من بەس نێیە، کە تۆ هیچ نهێنیەکت لەگەلٚ مندا نیێە لە یاریدا، ئەی بۆ چی هەموو شەویٚ دێیتە خاوم ؟ .

(٧٢)

بە رووی دولبەر گەر مایلستم
مەکون مەنعم گرفتار دلەستم
خودا ڕا سار بان ئاهیستە میران
کە مو ڕا ماندە ئین قافلەستم

www.iqra.ahlamontada.com

مایلستم = مەیلم هەیە .مەکون مەنعم = لۆمەم مەکەن .ئاهیستە میران =لە سەر خۆ دەروون .سار بان =ووشتران .ماندە = ماوەتەوە.قافلەستم =لەگەل کاروانم .

واتە :-باباتاهیر باس لە گرفتاری خۆی دەکات لە ئەویندارێدا و دەڵێت لۆمەم مەکەن، ئەمن زۆر بە ئارامم لە شێوەی ووشتر لە بیاباندا چۆن لە سەر خۆ دەروات، من هاورێی ئەو جۆرە کاروانانەم، هەر دەبێ بگەم بە یار مادام دڵم هەر دەم مەیلی ئەوی هەیە .

(٧٣)

مو ئەز قالو بەلا تەشویش دیرم
گنە ئەز بەرف و باران بیش دیرم
ئەگەر(لاتقتنو) دەسم نەگیرە
مو ئەز (یاوەیلەنا) ئەندیش دیرم

قالو بەلا = لە دێر زەمانەوە .بەرف = بەفر. لاتەقتنو = ووشەیەکی عارەبیە مەبەستی پەروەردگارە .... یاوەیلەنا =ووشەیەکی عارەبیە واتە ئەی هاوار .ئەندێش =تاوان . تەشویش = ترس .

واتە:- من لەدێر زەمانەوە بیروباوەڕم کەوتوتە ناو ئەم گێژاوەی ئاینداریەوە(کە ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ ناخی ئاینەکەی). کە ئەو بوەتە پیشەی و ڕاهاتووە لەبارینی بەفر و باران بەسەریا (مەبەستی غەم و هەژاریە وە دەربەدەریە). وە دەڵێت:-" ئەگەر پەروەردگار یارمەتی دەرم نەبێت من چیم پێ دەکرێت و غەرقی گوناه دەبم و تاوان سەرتاپام دەگرێتەوە لەم ڕێگایەدا.

لەمێژووی ئەدەبی کوردی د.مارف خەزنەدار لەلا٢٠٥ب١ بەم شێوەیەهاتووە:-

www.iqra.ahlamontada.com

مـــوو ئـــەز قـــالوو بـــەلا تەشـــویش دێـــروم
گونـــاه ئـــەز بـــەرگی داروون بـــیش دێـــروم
چـــوو فـــەردا نوومـــە خوونـــون نوومـــە خـــوونن
مـــوو دەرکـــەف نوومـــە ســـەردە پـــیش دێـــروم

واتاکەی:-

مـــن لـــەقالوو بـــەلاوە ترســـم هەیـــە
لەگـــەڵای دار و درەخـــت زیـــاتر گونـــاهم هەیـــە
لەو ڕۆژەی کە هەر کەس کتێبی خۆی دەخوێنێتەوە
کتێبـــی دەســـتم شـــان و پـــێلم دەچـــەمێنیتەوە

رزایش لە لا ٤٢ دا گۆڕیویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی.

(٧٤)

زەردەســـــت چـــــەرخ واروون داد دیـــــرم
هـــــەزاران ناڵـــــە و فریـــــاد دیـــــرم
نشـــــسته دڵـــــستانم باخـــــەس و خـــــار
چـــکونە خـــاطـــــر خـــود شـــاد دیـــرم

چەرخ واروون=جەوری زەمانە. نشتە دڵستانم=دونیای دڵم کەتوەتە. خار=دڕك. خەس وخار=خەرمانی دڕك، پاشماوە. جکونە=لەکوێ، چی دەکا.

رزای لە لا ٤٢ دا گۆڕیویەتی بۆسەر زاری سۆرانی بەم شێوەیە:.

لـــە جـــەوری زەمـــان مـــن دادم هەیـــە
هـــــەزاران ناڵـــــە و فریـــــادم هەیـــــە
دڵ کەوتۆتـــــە ســـــەر خـــــەرمانی دڕك
لـــە کـــۆی هەناســـەی ئـــازادم هەیـــە

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیر لیرەدا هاوارو دادی دڵی خۆی دەر دەبڕێ لە دەست زەمانە ناڵەو گریان و فریاد دەکات، کە چۆن دەورانی فەلەك گۆڕاوە و ئەو عیشقی دڵی و ئارەزوەکانی وای لێ کردوون کە بکەوێتە ناو دڕك ودالاٌ و ئازار بچەشێ لەم دونیایەدا ئیتر چوون ئەو خۆشی وئارامی دەبێت .

(٧٥)

مـــو ئــــان ئــــازەردە بـــێ خانمــــانم
مــو ئــان موحنــەت نەسـیب سـەخت جــانم
مــو ئــان ســـەر کـــشتە خـــارم دەر بیـــابوون
کــــە هـــــەر بـــادی وەزەد چیـــــشش دوانم

ئازەردە = دەربەدەری .بێ خانمانم = بێ خێزانم، بێ جێگاو بانم .سەر کشتە خارم = تۆپەڵە دڕکێ. بادی وەزەد = بایی هەڵکات . پیشش دوانم = پێشی دەکەوم .

ئەحمەد تاقانە لە لا٤٤٧دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

مــن ئــەو ئــێش دیتــووەم، بــێ خانومــانم
مــن ئــەو بــەش دەردەمــە، وا ســەختە گیــانم
منــــی بـــا بردەڵـــــە دڕکـــــی بیابـــان
کـــە بایـــەك دێ، لـــە پێـــشیا مـــن دەوانم

رزایش لە لا ٤٢ کردویە بە سۆانی.

(٧٦)

بــــۆرە ســــووتە دلاَن تـــا مـــا بنـــاڵێم
زە دەســــت یــــار بـــێ پـــــەروا بنــــاڵێم
بـــشیم بـــا بـــولبلی شـــەیدا بـــە گوڵـــشەن
ئەگـــەر بـــەلبل نـــە ناڵـــە مـــا بنـــاڵێم

www.iqra.ahlamontada.com

بـۆره = وەره .سـووته دلاَن = دلْ سـوتاوان . تـا مـا = بـا ئێمـه .بـشیم =دانیشین، وەك .

دلْـزار لـه گەنجێنەکەیـدا لـه لا ۲۹۷ دا کردویـه بـه سـۆرانی بـەم شـێوەی خوارەوە :-

وەرن ئــــەی دلْ ســـــوتاوان تـــا بنـــالێن
لــــه دەس یـــاری بــــه بــــێ پــــەروا بنـــالێن

لــــه بــــۆ لای بــــولبلی شــــەیدا لــــه گەلْـــشەن
بــــچین بولبــــل نــــه نــــالێ تــــا بنـــالێن

له مێژووی ئەدەبی گوردی د. مارف خەزنەدار له لا ۲۱۲دا دەقی ئەم چوارینەی بەم شێوەی خوارەوە نووسیوە :-

بـــووره ســـووته دلـــوون هـــوون تـــا بنـــالیم
ز هیجــــری ئـــان گـــولی رەعنـــا بنـــالیم
بــــشیم بــــا بلبلـــــی شـــــەیدا بەگولــــشەن
ئەگــــەر بلبــــل نەنالْــــه مـــا بنـــالیم

واتاکەی :

وەرن ئــەی دلْ ســـووتاوان هـــەمومان بنـــالێن
لـــه دووری ئـــەو گـــوڵی رەعنایـــه بنـــالین
لەگـــەل بلبلـــی شـــەیدا دابنیـــشین لـــه گولْـــشەندا
ئەگـــەر بلبـــل نـــەنالێ بـــا ئێمـــه بنـــالێن

هـەر وا دەڵێـت :-"باباتـاهیر خـۆی و عاشـقانی تـر لـه ئـادەمیزاد لـه عەشقیاندا بە گەرمتر دەزانێ له عەشقی بلبل بەرامبەر بە گولْ ".

www.iqra.ahlamontada.com

م . فـوٚاد حـسين لـه لا٥٣دا دەلێـت :-" دەربرینـی سـوتە دلآن لـەم چوارینەدا درکە یە بوٚ واتای دلّدارانی ستەم لیٚکراوان ."

شێخ مەحەمەد خالْ لەلا١٦ دا دەلێت :-"هەر دەمیْ بابا لوٚرەیەك بکات بە چوارینەیەك خیرا تاری خوٚیان دەکەوێتە پەل پەل وبالّە تەپیْ، یا خوٚ هەر کاتیٚك بابا نالّەیەك بکات وچوارینەیەکی خوٚی بخوێنیتەوە، ئەوانیش لە خوٚشیانادەست دەکەن بە نالّە نالْ. "

بابا لیرەدا بانگی دەروێشانی عاشق وشەیدای وەك خوٚی دەکات کە بیٚن کوٚ ببنەوە و جەم بن تا زکرو مناجاتی خوٚیان بکەن بوٚ ئەوەی ئەو یا رەیان بەلْکو خوٚی پیشان بدات پیٚیان وشادی بالْ بە سەریانا بگریٚت، کە ئەوان ئەوەندە بە پەرووشن چوون بلبل شەیدای گولّە ئەوان زیاتر شەیدای یارەکەیانن.

ئەحمەد تاقانەش لەلا٤٤دا کردویە بە سوٚرانی .

(٧٧)

بــــە ســــەحرا بنگــــرم ســــەحرا تــــە وێنــــەم
بــــە دەریــــا بنگــــرم دەریــــا تــــە وێنــــەم
بەهــــەر جــــا بنگــــرم کــــوە ودەر و دەشــــت
نیــــشان ئــــەز قامــــەت ورەعنــــا تــــە وێنــــەم

بنگرم =بن بکەم واتە بگەرێم سەرا سەر .تە وێنەم = توٚ دەبینم . م . فوٚاد حسین لە لا ٤٠ دا دەلێت :-" باباتاهیر ڕوو دەکاتە ئەو مەیدانە کە نووری خوای تیٚدا بلآو بوٚتەوە لەو دەشتەدا بە سوٚزی عەشقی یەزدان ئەسرِێتەوە لە هەموو سوچیٚکی ئەم ئەرزو ئاسمانەدا بیٚجگە لەو کەسیٚکی تر نابینیْ وەکوخوٚی دەلێت :-

www.iqra.ahlamontada.com

بـــه دەریـــا بنگـــرەم دەریـــا تـــه وینـــەم
بـــه ســـەحرا بنگـــرەم ســـەحرا تـــه وینـــەم
بـــه هـــەر جـــا بنگـــرەم کـــوه ودەرودەشـــت
نیـــشان ئـــەز رووی زیبـــای تـــۆ وینـــەم

لە مێژووی ئەدەبی کوردی د. مارف خەزنەدار لە لا٢١٠ دا ووشەی (وینەم) بە ووشەی (وینوم) هاتووە، هەر وا نیوە دێڕی کوتایی بەم شێوەیە :"مەگەر ئان کە زیبایی تو وینوم " ئینجا واتەکەی بە کوردی دەڵێت :

کـه ڕوو لـه زەریـا دەکـەم، لـه زەریـا تـۆ دەبیـنم
کـه ڕوو لـو سـارا دەکـەم، لـه سـارا تـۆ دەبیـنم
ڕوو لـو هـەر جـێـیـی بکـەم، کێـوو دەرو دەشـت
تـــەنیا جـــووانی تـــۆ دەبیـــنم

پاشان دەڵێت :" دەڵبەر هەموو شتێکە و لە هەموو جێیێکە ."

(٧٨)

نمیدانـــەم کـــه رازم وا کـــه واژم
غـــەم ســـۆز و گـــودازم وا کـــه واژم
چ واژم هـــەر کـــه دونـــه بنگـــره فـــاش
دیگـــەر راز و نیـــازم وا کـــه واژم

واژم =بڵێم . گودازم = زوخاوی، توانەوەم. کە دونە = کە دەزانێ.

www.iqra.ahlamontada.com

صدیق بۆرەکەی بەم شێوەی نوسیوەتەوەو لێکی داوەتەوە :-
نەزونــــەم مـــو کــــە رازوم واکــــە واژوم
غـــەم ســـووز و گـــودازم واکـــە واژوم
چ واژوم ؟ هەرکـــە زوونـــو مـــی کـــەرو فـــاش
دیگـــــــەر رازو نیـــــازوم واکـــــە واژوم

واتاکـەی :"نـازانم رازی دڵـی خـۆم بـەکێ بڵـێم ؟وپـەژارەی سـۆزو تواندنەوەی دڵ لە بەر تین وگەرمای ئەوین بەکی بڵێم؟ هەر کەسێ پێی بزانێ ئاشکرای ئەکا . کە واتە ئیتر رازو نیازم بە کێ بڵێم ؟ ."

فەهمی کاکـەیی لـە لا٨٨دا دەڵێت :-" کـە سـۆ فـی گەیـشتە قۆنـاغی نیستی وبوونی ئەم ئاوێتەی بوونی خودا بوو وخوایش نهێنیە، بۆیـە ئـەمیش دەبێتـە بەشـێك لـەو نهێنیـە کـە نـابێ بـدرکێنرێت.وەئـەم نهێنیـە بـەلای سۆفیەکەوە رازی دڵە کە جگە لە خاوەن دلان کەسی تر پیی نازانێت یان بۆ کەسێکی تر باس ناکرێت.رازی دڵـی یـاران سـووتان وتوانەوەیـە لـەناو خۆشەویستیدا". چوارینەکەشی بەم شێوەیە کردوە بە سۆرانی :-

نـــازانم کـــە مـــن رازم بـــە کـــێ بێـــژم
خـــەمی ســـووتان و توانـــەوەم بـــەکێ بیـــژم
چ بێژم هـەرکێ زانـی فاشـی دەکـا (ئاشـکرای دەکـا)
ئـــــیتر رازو نیـــــازم بـــــەکێ بێـــــژم.

هەروەها رازیش لە لا ٤٣ دا گۆڕیویەتی بۆ سۆرانی.

(٧٩)

مـــو کـــز ســـوتە دلانم چـــوون نـــەنالم
مـــو کـــز بـــێ حاصـــلانم چـــوون نـــەنالم
نشـــــتە بـــــولبلان بـــــەگوڵ بنالـــــە ن
مـــو کـــە دوور ئـــەز گـــولانم چـــوون نـــەنالم

www.iqra.ahlamontada.com

مو كز = لەگەڵ، نزيك، لەتەك.

دلزار لە گەنجێنەکەیدا کردوویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

لەگـــەڵ ســـووتە دلاّن چـــۆن نـــەناڵم
لـــە تـــەك بـــێ حاصـــلاّنم چـــۆن نـــەناڵم
ئـــەناڵن بـــولبلانی نـــاو چـــڵ و گـــوڵ
کـــە مـــن دووری گـــولاّنم چـــۆن نـــەناڵم

م. فۆاد حسين لە لا ٥٠ دا دەڵێت :-باباتاهير لێك چواندنی هەست پێکراو ساز دەکات کە لە بەلاغەی عەرەبیدا پێی دەوترێت (التشبيه الضمنی). بۆیە باباتاهیر لەم چوارینەیەدا لە ناڵێندا خۆی بە بولبل دەزانی و خۆشەویستەکەی لە جوانی دا بەگوڵ.

رزای لە لا ٤٣ دا گۆڕیویەتی بۆ سەر زاری سۆانی بەم شێوەیە:.

دڵ ســـوتاوان وەرن نەخـــشێ بکێـــشین
قـــسەی نـــاوێ هـــەموو بـــەداخ و ئیـــشن
تـــەرازوم هێنـــاوە بـــۆ گێـــشی خـــەممان
خـــەمی ســـوك و گـــرا یـــەك یـــەك ئەکێـــشین

شێخ مەحەمەد خا ڵ لە لا ١٧ دا دەڵێت دەربارەی ئەم چوارینەیە : هەر کاتێك بابا ناڵەیەك بکاتو چوارینەیەك بخوێنیتەوە ئەوان کەیف و خۆش دەبن چو نکە هاو دەمێك بوو خۆیان دەدوزنەوە .

(٨٠)

بـــۆرە ســـووتە دڵـــون گـــرد هـــەم ئـــاییم
ســـوخەن واهـــەم کـــەریم غـــەم وا ئانمـــائیم
تـــــەرازو ئـــــاوریم غـــــەمها بـــــسونجیم
هـــەر ئـــان غـــەمگین تـــەریم وەزنـــین تـــر ئـــاییم

www.iqra.ahlamontada.com

گرد هەم ئاییم= نەشیٚ بکێشین.سوخەن وا هەم کەریم =قسەیە بکەین هەمموو. غەم ئانمائیم =پڕ داغ وئێش.ئاوەریم= بێنین.غەمها بسەنجیم=غەممان بکێشین.غەمگین تەریم =غەمبار ترین. وەزنین تر = قورستر. دلۆن=دلاّن

(٨١)

سەر کۆی تو تا چەند ئایم وشەم
ز وەصلّت بیٚ نەوا چەند ئایم وشەم
سەر کویت بە رای دیدەنی تۆ
نەترسی ئەز خودا چەند ئاین وشەم

کویت=بیابانی بیٚ ئاو .وشەم= ئووشم، ئەڵێم .بەرای دیدەنی تۆ = بۆ دیتنی تۆ . ئایم =دێم.

(٨٢)

داد ئەز ئین دلّ کە هەر کز نی بە کامم
داد ئەز ئین دلّ کە ئازار دەمدامم
داد ئەز ئین دلّ کە چوون مورغان وەحشی
دانە ناچیدە هەر رووزە بە دامم

نی بەکامم=ناگاتە ئامانج. دەمدام =دەمدەم. مورغ=باڵدار دانە چیدە =ناروێنی واتە ڕووی ناکات. بەدامم =لە پێشم، بە داوێنم

(٨٣)

بۆرە کز دیدە جە یحوونیٚ بسازم
بۆرە لەیلیٚ ومەجنوونیٚ بسازم
فرەیدوون عەزیز ئەز دەست مو ڕەفت
بۆرە ئەز نوو فرەیدونی بسازم

www.iqra.ahlamontada.com

کـز دیـدە =چـاوانی کـز .بـۆرە= وەرە .بـسازم= سـاز بکـەین .ڕەفـت= ڕۆیشت .ئەز نوو= لە نۆیووە، سەر لە نۆی

فەهمی کاکەی لە ١٨٦٧دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەیە :-

وەرە لــە چـاوان جــەیحونیٚ ســاز کــەین
وەرە بــا لــەیلاو مــەجنونیٚ ســاز کــەین
فەرەیــدوونی ئــازیز لــە دەســتمان چــوو
وەرە ســەر لــە نــویٚ فەرەیــدوونیٚ ســازکەین

هەر وەها دەڵێت:-. باباتاهیر کوڕێکی هەبووە بەناوی فەرەیدوون کاتیٚ کە دەمرێت لاواندنەوەی ئەوا ڕوو دەکاتە فاتمە لەرە وئەو چوارینەیە دەڵێت .

باباتاهیر وا پیٚ دەچێت مەبەستی ئاین و ڕێبازی زەردەشتە، کە زەردەشت لە خێڵی فرە یدوون بووە. کە لێرەدا بە پیروانی دەڵێت، ئەو زەمان و چەرخەی زەردەشت لە دەستمان چوو (واتە واتە زەمانی ئێمە نەبوو). وەرە ڕێبازێکی نویٚ پەرەپیٚ بدین من و تۆ وەك عەشقی لەیلاو مەجنون.

هەر وەها ئەحمەد تاقانەش لە١٩٥١د کردویە بە سۆرانی.

(٨٤)

مــو کــە دوور ئــەز تــوم زەنــار بەنــدم
یــەهود وپــوت پەرســتم گــەر بخەنــدەم
پــەي ئــەز عەهــدو وەفاییــت ئــەی دلارام
چــکر عەهــدو وەفــا بــا کــەس نەبەنــدەم

زەنار بەندەم =جەستەم لە جێگای سەختە، لە ئاگری گیانم . گەر بخەندەم = گەر پیٚ بکەنم.نەبەندەم= بەند نیٚم، پەیمانم بە کەس نەداوە.

www.iqra.ahlamontada.com

واتە :- باباتاهیر لەگەڵ مەعشووقەکەی قسە دەکات و دەڵێت کە من دوورم وناگەم بە توو حاڵم پەریشانە، ئاگر لە جەستەم بەر بووە، خۆشی بە دڵما نایەت، ئەگەر لە دووری تۆیا من خۆشی بکەم وەك جولەکەو پوت پەرست بم وە گەر وەعدو پەیمانم لەگەڵ تۆ بەستوە، هەر سەر گەرمیم و بە کەسی دیکە نایدەم .

هەر وەها ئەحمەد تاقانە لە لا ٥٢ دا بەم شێوەیە کردویە بە سۆرانی :-

کە من دوورم لە تۆ زوننار دەبەستم
ئەگەر من پێکەنم جووم، بتپەرستم
لە پاش گوفت و بە لێنت ئەی دلارام
بەلێن و گوفتی دی نابێ مەبەستم

(٨٥)

بۆرە ڕۆژی کە دیدار تە وینم
گوڵ وسونبل بە دیدار تە چینم
بۆرە بنشین بەرم سا لأن وماهان
کە تا سیرت بوینەم نازەنینم

بەرم =لە پێشم، لە لام .سیرت= تێرت

دلزار کردوویە بە سۆرانی لە لا٤٣دا بەم شێوەی خوارەوە :-

وەرە ڕۆژی کە دیدارت ببینم
بە دیدارت خەریکی گوڵ چنینم
لە لام بێ دا بنیشە مانگ وسالأن
هەتا تێرت ببینم نازەنینم

www.iqra.ahlamontada.com

(٨٦)

بەعـــــــشقت ئــــــەی دلارا نەگروســــــــتم
نەویــــــد وەصــــل تــــۆ تــــا نــــشنوستم
بــــەدڵ تـــەخم وەفایـــــت کێـــشتم ئـــاخر
پـــــەجز ئەنـــــدوە خـــــواریٚ نەدروســـــتم

نەگروستم =نیگەرانم .تا نشنوستم = تارمایی ژیانم .ئەندوەخواریٚ =ناتەواوی. تەخم= ناوەرۆك. کێشتم=بەسەرئەبەم. دروست = باش، رێك.
رازی لە لا ٤٤ دا کردیە بە سۆرانی بەم شێوەیە:.

لـــــە خۆشەویســـــــت دڵ نیگـــــەرانم
مـــن بـــە تۆناگـــــەم تامـــابیٚ ژیـــانم
داخ زاڵـــە لەســـەر وەفـــا لـــە نـــاو دڵ
لـــە نـــا تـــەواوی و جـــەوری زەمـــانم

(٨٧)

نەزونـــەم مـــو کـــە ســـەر گـــەردان چـــرایەم
گـــەهی گریـــان گـــەهی نـــالان چـــرایەم
هەمــــــە دەرمانــــــشان بــــــی دەردەداران
نەزونـــەم مـــو کـــە بـــیٚ دەرمـــان چـــرایەم

چرایەم= بۆچی وام .گەهیٚ= تاویٚ .هەمە =هەموو.دەرمانشان بی =دەرمانیان هەبوو.
دڵزار لە لا٧٤ دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

ئـــەمن نـــازانم بـــۆ چـــی ســـەرگەردانم
گـــەهی لـــە گریـــان گـــەهی لـــە نـــالانم
هـــــەموو نەخوشـــیك دەرمـــــانی هەیــــە
نـــازانم کـــەمن بـــۆچ بـــیٚ دەرمـــانم

www.iqra.ahlamontada.com

(٨٨)

دڵـــم زارو حەزینـــە چـــوون نـــەناڵم
وجـــوودم ئاتەشـــینە چـــوون نـــەناڵم
بـــەمو واچـــن کـــە چـــوون و چـــەند نـــاڵی
چـــو مـــەرگم دەر کەمینـــە چـــوون نـــەناڵم

وجوودم =بوونم، ژیانم. ئاتەشینە = ئاگرینە.بەمو واچن = بەمن دەڵێن.
دلزار بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سۆرانی :-

دڵـــم زارو حەزینـــە چـــۆن نـــەناڵم
وجـــوودم ئاگرینـــە چـــۆن نـــەناڵم
دەبێـــژن پـــێم کـــە چـــۆن وچـــەند ئـــەناڵی
کـــە مـــەرگم لـــە کەمینـــە چـــۆن نـــەناڵم

(٨٩)

غـــەمم غـــەم بـــی وغـــەمخواری دڵـــم غـــەم
غـــەمم هـــەم مـــۆنس وهـــەم یـــارو هەمـــدەم
غـــەمم نەهلـــە کـــەمو تـــەنها نـــشینەم
مـــەریزا بـــارك اللـــە مەرحـــەبا غـــەم

مـــۆنس= دڵـــسۆز، هـــاوڕێ.نەهلـــە = نـــاهێڵی.مـــەریزا= دەمـــرەژێ، دەستخۆش.

دلزار لە لا٣١دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

غـــەمم غـــەم بێـــت وغـــەمخواری دڵـــم غـــەم
غـــەمم هـــاومۆنس وهـــاو یـــارو هـــاودەم
غـــەمم مەشـــروبە تـــەنیا دابنیـــشم
دەمـــرەژێ بـــارك اللـــە مەرحـــەبا غـــەم

www.iqra.ahlamontada.com

فەهمی کاکەی لە لا ۹۱دا دەڵێت :-"بە ڕەت بوونی ڕۆژگار، باباتاهیر لە ناو خەمدا قاڵ دەبێتەوە ئیدی وا هەست دەکات کە بەبێ خەم هەڵناکات."وەك لەم چوارینەیەیدا :-

خـــەمم خـــەم بـــوو خـــەمخۆری دڵێـــشم خـــەم
خـــەمم هـــەم هۆگروهـــەم یـــارو هـــاودەم
خـــەمم نەیهێـــشت کـــە مـــن تـــەنیا دانیـــشم
دەســـــتخۆش و بارەکـــــەڵلاً ئافـــــەرین خـــــەم

هەر وا دەڵێت خەمی بابا خەمێکە ئاسایی نەبوە، هی ئەنجامی نائۆمێدیەکەی بووە، وای لێ بکات کە بیر لە بوونی مرۆڤ بکاتەوە .بۆچی دیتە ئەم دونیایەو تووشی ناهەمواری وخەم دەبێت وکۆچ دەکات ؟ .
م. فۆاد حسین دەڵێت:-"لەم چوارینەدا ئەندیشەی شاعیروەها بەباڵی ئێش وئازار دەفرێ غەمی دڵی بە مۆنسوبە یار وبە هاودەم دەشوبهێنی.
.ئەم غەمەی بابا لە ئەنجامی نەگەیشتنیەیی بە مەعشووقەکەی کە لە پێناویدا ڕەنج دەدات لە دونیای سۆفیکەریدا.

(۹۰)

بـــێ تـــە گوڵـــشەن چـــو زیندانـــە بـــە چـــەشمم
گوڵـــــستان ئازەرســـــتانە بـــــە چـــــەشمم
بـــــێ تـــــە ئـــــارام وعـــــومر و زینـــــدەگانی
هەمـــــە خـــــواب پەریـــــشانە بـــــە چـــــەشمم

بە چەشمم=لە پێش چاوانم .ئازەرستان= ئاگرستان، جێی ئاگر پەرستان. زیندەگانی= ژیان. خواب= خەو.
دلزار لەلا ۷۰دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

www.iqra.ahlamontada.com

گوڵـــشەن بـــەبێ تـــۆ وەك زیندانـــە لام
گوڵـــــستان وەكـــــو ئاگرســــــتانە لام
بــــێ تــــۆ ئــــارام وعــــومرو ژیــــانم
هــــــەموو وەك خــــەوی پەریــــشانە لام

ئەحمەد تاقانەش لە لا٤٦دا كردویە بە سۆرانی.

(٩١)

خۆشــە ئــان ســەعات كــە دیــدار تــۆ وێنــەم
كەمەنــدی عەنبــەرین تــاری تــۆ وێنــەم
نەوێنـــە خـــوررەمی هــــەرگیز دڵ مــــوو
مەگــــەر ئانــــدەم ڕوخــــسار تــــۆ وینــــەم

كەمەند عەنبەرین=كەمەنی عەنبەرین. تاری تۆ= شەوەزەنگی تـۆ، یـان قەدوباڵای تۆ.خوررەمی=گوشادی، خۆشی.ئاندەم=ئەوساتە، ئەودەمە.

دڵزار لە لا٤٥دا كردویە بە سۆرانی بەم شێوەیە:-

خۆشــــە ئــــەو ســــاتەی دیــــدارت ببیــــنم
كەمەنــــدی عەنبــــەرین تــــارت ببیــــنم
گوشــــادی نــــابینێ هــــەرگیز دڵــــی مــــن
مەگــــەر ئــــەو ســــاتە ڕوخــــسارت ببیــــنم

م. فۆاد حسین لەلا٥٢دا دەربارەی ئەم چوارینەیە دەڵـێت :-باباتـاهیر لـە كـۆڕی روون بێژیـدا گـشت جۆرەكـانی خـوازی بـەرەللا واتـە(المجـاز المرسل)لە جیهانی ئافرەتدابە كار ئەهێنی.

ئەگـەر تەماشـای دیوەكـەی تـری ئـەم چـوارینەیە بكـەین لـە ناخـدا فەلسەفەی سۆفیگەری خۆی دەنوێنی ورواندنێكی قـوولی تـەم ومژاویـە لـە جیهانی سوفیگەریدا،

www.iqra.ahlamontada.com

(٩٢)

دڵ مورەسـت و ئـە حـوالش نەزوونـەم
کەسـێ خواهـد کـە پیخـامش ڕەسـوونەم
خوداوەنـدا زە مـەرگم موهلـەتێ دە
کـە دیـدارێ بـە دیـدارش ڕەسـوونەم

خواهد=دەیەوێ.پیخامش=سەلاوی.ڕەسوونەم=دەگەیەنم.دوورست=دوورە.

باباتاهیر لە یارە دوڵبەرەکەی دوورە وئەحواڵی نازانێ، کەسێك هەیە بیەوێ سەلاوێکی بابای پێ بگەیەنێ؟ ئینجا لەخوادەپارێتەوە کە مۆڵەتی بدات بەر لە مردن چاوی بە ڕوخساری بکەوێ و دڵی داکەوێ بگاتە شادی هەمێشەیی.

(٩٣)

بـێ تـە بـالێن سـیاه مـارە بـە چـەشمم
بـێ تـە روزان شـەو تـارە بـە چـەشمم
بـێ تـە هەرکـە شـووم سـوی گوڵـستان
گوڵـستان سـەر بـە سـەر خـارە بەچـەشمم

باڵین=سەرین. سیاه مارە=ماری رەشە. بەچەشمم=بەچاوم. شووم سوی=چوومە تەماشـای. سەربەسـەر=سەرانـسەر. خـارە=دڕکـە. ڕۆزان=ڕۆژان.

باباتاهیر دەڵێت:-"بەبێ تۆ ئەی یار سەردەنێمە سەر سەرین بەشەوان وەدەمەوێت خەوم لێ بکەوێت، ئەو سەرینە وەك ماری رەشەو خەوم لێ ناکەوێت بەبێ تۆ، ڕۆژانیشم وەك شەوی تاریکە، ئەگەر بێ تۆ برۆمە ناو گوڵ و گوڵزاریش وادەزانم ئەو گوڵانە لەپێش چاوم درکن".

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانە لەلا٤٦دا کروویەتی بەسۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:

سەرینم بێ تۆ رەشمارە لەچاووم
بێ تۆ رۆژان شەوی تارە لەچاوم
بێ تۆ کەی بچمە سەیرانی گولستان
گولستان سەربەسەر خارە لەچاوم

(٩٤)

سەری کۆهی بلند چەندان نشینم
کەلالە سەردەرئارە موو بچینم
چولالە بێ وەفا بوو بێ وەفا بوو
بەکار بێ وەفا مووچوون گزینم

سەری کۆه=سەرچیا. چەندان=چەندێ. دەرئارە=دەردێنێ.
مووبچینم=من دەیکەمەوە. لالە=گوڵی هەڵاڵە. کزینم=دڵتەنگم، کزم.

دڵزار کردوویەتی بەسۆرانی بەم شێوەی خوارەوە لەلا٩٦دا:-

چەن دانیشتووم لەسەر کێوی بەرز
کەلالەم بچینم سەر دەرکا لەئەرز
وەك لالە وایە بەبێ وەفایە
چۆن بمەوێ یارێ بەبێ وەفا تەرز

دێری کۆتای چوارینەکە لەگەنجینەکەی دڵزاردا بەم شێوەیە:

نیگاری بێ وەفا موو چون گوزینم

ئەگەر سەرنجی نیوە دێری کۆتای بدەین ووشەی بەکار لەکتێبەکەی فؤاد حسین هاتووە بەووشەی نیگار، وە ووشەی گزینم بۆتە گوزینم.

هەروا رازایش لە لا ٢١ دا گۆریویەتی بۆ سەر زواری سۆرانی.

www.iqra.ahlamontada.com

(٩٥)

ئەگـــەر چـــەشمم بـــدۆزی دۆتـــە خـــواهم
وە گـــەر جـــسمم بـــسوچیٚ سـوتە خـــواهم
ئەگـــەر بـــاغم بـــڕی بەرچـــی دەن گـــولٚ
گـــولٚ هـــەم رەنـــگ هـــەم بـــۆی تـــەخواهم

بـدۆزی=دەریێنـی. بسوچی=بسوتیٚ. باغم بـڕی=بڕۆمـە نـاو باغـان. بەرچی دەن گولٚ= تەماشای گولان دەکەم.

لێرەدا باباتـاهیر ئاخـافتن لەگـەلٚ مەعـشوقەکەی دەکـات کـە هەمیـشە لـەیادی ناکـات وە دەلێـت :-" هەرچـەندە لەجـەورو جـەفاو تەنگانـەدام ئەگەر چاوانیشم دەرییٚنیت یان ئاگرم تیٚ بەردەی و بسوتیٚم هـەر ئاواتمە بگەم بەلای تۆ شاد ببمەوە، وەگەر لەم دونیایەدا بم خەیتە ناو نازو نعمـەت و گولٚو گـولٚزارەوە هـەمو خۆشـی و کامەرانیـەکم پـیٚ ببەخـشیت مـن هـەر ئاواتە خوازم لەتۆ نزیك ببمەوەو دونیام لەبەر چاو نایەت".

بە مانای دەست هەلٚگرتن لە خۆشی ژیان مـەحروم کردنـی ئاواتـەکانی دەروون وە بەرگري کردن لە ئازارو ئەشکەنجەی ژیان بۆ پاك کردنـەوەی روح، وە گەیـشتن بـەیار و یـەك بـوون وە شـادبوونەوەی هتاهتایـە، ئەمـەش ناخی فەلسەفەی ڕێبازەکەیەتی.

رازی لە لا ٤٦ دا بەم شێویە کردویە بە سۆرانی:.

هـــەردوو چـــاوم دەرێـــنن تـــۆم ئـــەویٚ تـــۆ
بـــە ئـــاگر بم ســـوتێنن تـــۆم ئـــەویٚ تـــۆ
بـــچمە نـــا بـــاخ تەماشـــای گـــۆلان کـــەم
گـــولٚ هـــەزار بنـــوێنن تـــۆم ئـــەويٚ تـــۆ

www.iqra.ahlamontada.com

(٩٦)

مــــوو كــــه ئەفـــسوردە حـــالم چـــوون نـــەنالم
شكـــــستە پـــــەرو بـــــالم چــــوون نـــــەنالم
هەمـــــە گويـــەن فـــولانى نالەكــــەم كـــون
تـــــە ئـــائى دەر خـــەيالم چـــوون نـــەنالم

ئەفسوردە=پەژمووردە، تەنيا(پەريشان كار، ئەحمەدتاقانە). تەئائى=تۆ دێيت.
دلزار لەلا٣٣دا كردوويەتى بەسۆرانى بەم شێوەی خوارەوە:

كـــەمن پـــەژمووردە حـــالم چـــۆن نـــەنالم
شكــــستە پــــەڕو بـــالم چـــۆن نـــەنالم
هـــــەمووێيـــژن فلانـــــى كـــــەم بنالـــه
كــو تــۆ دێيتــە خــەيالم چـــۆن نـــەنالم

ئەحمەد تاقانەش لەلا٤٧دا كردوويەتی بەسۆرانی هەروەها رازيش لە لا ٤٦ دا گۆريويەتی بۆ سەر زاری سۆرانی.

مەبەستی باباتاهير لێرەدا نالين و گريانی بۆ پەرێشانی حالی خۆيەتی كەتەنيايە لەم دونيايادا، كۆششو هەولدانی لەئاين و ئاين زانيدا بۆ ئەوەی نزيك بێتەوە لە مەعشوقەكەی كە پەروەردگارە بەلام چی بكات پەڕو بالی شكاوە نايگاتیێ ئيتر چۆن نەنالێت هەرچەندە دەورووبەری بەحالی دەزانن و پێی دەلێن كەم بنالە، بەلام ئەمو هەرجارێك خەيالێكی ئەو مەعشوقەدەكات كە هيواو ئاواتييەتی بيگاتیێ گريەو نالە دايدەگرێت.

(٩٧)

مـــوو ئـــەز جـــەور بوتـــان دەلێ رێـــش ديـــرم
زەلالــــــە داغ پــــــر دلێ پــــێش ديـــــرم
چـــو فـــەردە نامـــە خوانـــان نامـــە خواننـــد
موئـــەز خـــەجلت ســـەرێ دەر پـــێش ديـــرم

www.iqra.ahlamontada.com

بوتان=پوت(صنم). خەجەل=پەشیمانی، شەرمەزاری. دلْ ڕێش= دڵبرین.چوفەردە=چۆن سبەینی نامەخواهان=نامەخوێندنەوە، خوێنەری نامە. مو ئەز=من لە.

رازی لە لا ٤٦ دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەیە:.

مــن لــە جــەوری یــەکیْ دلْ پــڕ ئێــشم
وەکـــو لا لـــە دلْ داخـــیْ ئەنۆشـــم
ســبەی ڕۆژ نامــە خــوێن نامــە ئــەبینن
ئـــەکردارم شـــەرمەزاری ئەکێـــشم

(٩٨)

بـــەئاهی گونبـــەد خـــەزرا ڕا بـــسووچەم
فەلـــەك ڕا جوملـــە ســـەر تاپـــا بـــسووچەم
بـــسووچەم ئەزنـــە کـــارت ڕا بـــساجی
چـــەفەرمائی بـــساجی یـــا بـــسووچەم!

کونبەد خەخرا=گۆمەتی ئیمامی خدره. ئەرنەکارت ڕابساجی=یاخود کاری تۆ بسازنم. چەفەرمائی=چێیە فەرمانی تۆ. جوملە= بەگشتی.

ئەحمــەد تاقانــە لــەلا٣٤دا کردوویــەتی بــە ســۆرانی بــەم شــێوەیەی خوارەوە:

بـــە ئاخێـــك گومـــەزی والْـــە بـــسووژم
هـــەموو گـــەردوون ســـەرتاپا بـــسوژم
دەســـوتێم گـــەر تـــۆ کـــاری مـــن نەســـازی
دەفـــەرمووی چـــی؟ دەســـازی یـــا بـــسوژم

هەروەها رازیش لە لا ٤٦ دا گۆڕیویەتی بۆ سۆرانی.

شێخ مەحەمـدی خـالْ لـە لا١٧دا ڕاڤـەی ئـەم چـوارینەیەی کـردووە وەدەڵێت:-" بە ئاهێك ئاسمان و زەوی ئەسوتێنم، ئەی کەریمی کار ساز

www.iqra.ahlamontada.com

ئەگەر کارم نەسازێنیت هەموو جیهان دەسوتێنم، کارم دەسازێنیت؟ یامن ئاگر لەجیهان بەر بدەم". ئینجا دەڵێت ئاگرێك كە لەدڵی بابادا هەڵگیرساوەو زوبانەی کێشاوە ئاگرێکی هەتا هەتاییە، تاجیهان بێت ئەو ئاگرە دەبریسکێتەوەو ئاگری تر بەردەداتەوە.

(٩٩)

بـــۆرە یـــەك دەم بنـــاڵین و بـــسوچیم
ئـەز ئـان ڕوئـی کــە هــەردوو تـیرە ڕوجـیم
نـــەبولبل حاشـــا الله مثـــل مـــوئی
نـەبود چـز دەرد غـەم یـەك عـومر ڕۆجـیم

ڕۆجیم=لێم دەدا. مثل موئی=وەك من. بۆرە=وەرە.

ئەحمەد تاقانە لەلا٤٨دا بەم شێوەی خوارەوە کروویەتی بە سۆرانی:-

وەرە تـــاوێ بنـــاڵین وبـــسوژین
لەبـەر وەی هـەر تکانمـان ڕشـە رۆژیـن
تـۆ بولبـول(حاشـاللا) گـەر لـەمن چـی
لـەدەردو غـەم پـتر نـەمبوو تەمـەن، ژیـن

رازیش لە لا ٤٧ دا کۆریویەتی بۆ سۆرانی.

(١٠٠)

هەمـە عالـەم پـڕ ئـەز گـەردە چـە واچـم
چـوومو دڵهـا پـڕ ئـەز دەردە چەواچـەم
سـونبولی گەشـتە بـەداماں ئەڵوەنـد
ئونـەم ئـەز طـالعـم زەردە چەواچـەم

گەرد=سەیران. (تەم وگەرد=رازی). سونبولی گەشتە=سونبول روا، گەش بووەوە. داماں=دامێن. ئونەم=ئەوەم. طالعم=بەختم. چەواچم=چی بلێم.

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانە لەلا٤٩دا بەم شێوەی خوارەوە کروویەتی بە سۆرانی:-

هـــەموو دونیـــا تـــۆی گـــەردە چ بێـــژم
چـــو مـــن دڵیـــان تـــۆی دەردە ژ بێـــژم
گـــوڵێکم چـــاند لـــە داوێنێکـــی ئەڵوەنـــد
لـــە بـــەختی مـــن ئـــەویش زەردە چ بێـــژم

رازیش لە لا ٤٧ دا گریویەتی بۆ سۆرانی.

(١٠١)

بـــادە بـــەر گـــیرم وســـەیر گـــوڵان شـــەم
کنـــــار ســـــەبزە وئـــــاب ڕەوان شـــــەم
دوو ســـە جـــامێ خـــوڕەم بـــا شـــادو کـــامی
وایـــەم مەســـت وبـــە ســـەیر لالیـــان شـــەم

بادە بەر گیرم = بادەی مەی لە پێش دا دەنیم. سەیر گوڵان شەم =سەیری گوڵان دەکەم.کنار سەبزەو ئاب =لە کنار (رۆخی) ڕوبارو سەوزایی. بە شادو کامی=بەدڵ خۆشی. وایەم مەست=مەست دەبین.رەوان شەم =بە ڕێ دەکەوێ، ئاب رەوان = ئاوی رۆشیتوو.

رازی لە لا ٤٧ دا گۆریویەتی بۆ سۆرانی بەم شێوەیە:.

دەس بـــە بـــادە بەچـــاو ســـەیری گـــوڵان کـــەم
تەماشـــــای ســـــەوزە و ئـــــاوی رەوان کـــــەم
دوســـــێ جـــــامێ بنۆشـــــم شـــــادبم تـــــاوێ
بەســـەر خۆشـــی ســـەیری لا لـــە جـــوان کـــەم

واتە :-باباتاهیر دەچێتە دونیای خەیاڵاویەوە، بادەی مەی بە دەستەوە (بادەی شەیدا بوون ومەستی ریگاه هەق و خواناسی) لە روژێکی بەهاردا لە کەنار رووبارە ئاوێك، چەند پێکێك بە دڵ شادی دەخواتەوە و مەست دەبی، دوور لە ناڵەو غەم تەماشای گوڵو گوڵزار و گوڵاڵە سوورەی ئەو بەهارە دەکات .

www.iqra.ahlamontada.com

(١٠٢)

دڵــــم دەردیـــــن و نـــاڵێن چـــە واچـــم
ڕەخــــم گـــەردین و خـــاکین چـــە واچـــم
بگەردیـــــدم بـــە هـــەفتادوو دوو مللـــەت
بەصـــەد مەزهـــەب مونـــادین چـــە واچـــم

دەردین=دەردەدار.ناڵێن= بەناڵەیە.چە واچم= چی بلێم.ڕەخم=دەم و چـاو.گـەردین=بـە گـەردە مونـادین=هـاوار کـەر .خـاکین=خـۆڵێن .مەزهەب=ڕێباز.

ئەحمەد تاقانە کردویەبە سۆرانی لە لا٤٨دا بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵـــــم پـــــڕ دەرد و ناڵێنـــــە چ بێـــــژم؟
دەمـــو چـــاو گـــەرد وخۆڵینـــە چ بێـــژم
بـــەناو حـــەفتاودوو میللەتـــدا گـــەڕاوم
بەســـــەد ڕێبازگـــــە گاڵێنـــــە چ بێـــــژم

(١٠٣)

ئـــەز ئـــان ئەنگوشـــت نـــەمای ڕوزگـــارم
کـــە دوور ئـــەفتادە ئـــەز یـــار و دیـــارم
نەزوونـــەم قەصـــد جـــان کـــەردن بـــە ناحـــەق
بـــەجز بـــەر ســـەر زەدەن چـــارو نـــەدارم

ئەنگوشت نەمای =مووری پەنجە. ئەفتادە=کەوتووم.بەجز=بە نووکی ڕم. دیار= وڵات قەصد جان کەردن=قەستی کوشتنمی کردوە.
بابا دەڵێت : ئەو چارە نووسەیڕۆژگاری منە، کە دوور کەوتووم لە دۆست و یارو وڵات غەریب و بێ کەس، نەمزانی ئەم چارە نووسە بە ناهەق لە مەرگم دەگەرێ و چزاوە بە سەرو مێشکما ((واتە سەودای عیشقی

www.iqra.ahlamontada.com

یار لە سەری داوم)گیرودەی بووم و هیچ چارەیەکم نیە. کەسیش دەوای دەردەکەی ناکات ئەو یارو یاریە نەبێت.

(١٠٤)

ئـــەز ئـــان دڵ خەســـتە و ســـینە فکـــارم
کـــە گریـــان دەر تـــە ســـنگ مـــەزارم
بواچـــەندم کـــە تـــە شـــوورەی نـــەداری
ســـەرا پـــا شـــوور دارم شـــەر نـــەدارم

دڵ خەستە=دڵ نەخۆش.. سینە فکارم= سینە بێ قەرارم.سەنگ مەزارم=کێلەی کلکووم.بواچەندم=دەڵێم.نەداری، نەدارم=نیتە، نیمە.

(١٠٥)

بـــشو مـــەحو ڕەخ مـــە پـــارە هەســـتم
بـــەڕوز ئـــەز دەرد وغـــەم بێـــچارە هەســـتم
تـــۆ داری دەر مـــەکان خـــود قـــەراری
مویـــەم کـــە دەر جیهـــان ئـــاوارە هەســـتم

بـــشو=بـــڕۆ.مـــەحو=لاچـــو، دوور کـــەوە. ڕەخ=کـــەنار، پـــاین. هەستم=هەمە.مەکان خود=جیگای خۆت.مویەم=منم پارە=بێ کەس وبێ دەر.

باباتاهیربـــە دڵ شـــکاوی و توورەییەوەقـــسە دەکـــات بـــۆ پیروانـــی ڕێبازەکەی(یارو مەعشووقەکەی)کە بۆ خۆی ئارام و بەر قەرارە لە جێگای خویدا، خۆی پیشان بە بابا نادات.کەچی بابای بی کەس و بێ چارە لەشەیدای ئەو دا لەم دەربەدەریەدا کەوتوەتە ژیر باری دەردو غەمەوە هەر چەند دەکات نایگاتێ و نایبینێ بۆیە دەڵێت بڕۆ وازم لێ بێنەبە

www.iqra.ahlamontada.com

دەوری مندا مەیە.ئەوەش خۆی لە خۆیدا سکالاو داواکاریە بۆ ئەوی رزگاری بکات لەم حالّەی تێدایەتی.

(١٠٦)

بـــە دلْ دەردو غـــەمت بـــاقی هـــەنووزەم
کەســـیْ واقـــف نـــەبوود ئـــەز دەرد ســـووزەم
نـــەبوود یـــەك بولبـــل ســـووته بـــە گولْـــشەن
بـــە ســـۆز مـــو نـــەبوود كـــافر بـــە روزەم

بـاقی هـەنووزەم=هـەناوم مـاوە.واقـف=وەسـتاو.کەسـیْ واقـف نـەبوود=مەبەسـتی کەسێك ڕاسـت نـەبیْ. ئـەز دەرد سـووزەم= بـە دەم دەردەوە دەسوتێم.

بابا دلْ و هەناوی پڕ غەم و دەردە بە دەم ئازارەوە دەتلێتەوە کەسێك ئـاوڕێکی لیْ ناداتـەوە، ناگاتـە یـار، بـووە بولبـل لـە نـاو گـولْ وگـولْزاردا بسوتێت، لە شێوەی سوتانی من، ئەی کافر ڕۆژی بە ڕۆژی من نەگات .

(١٠٧)

فەلـــەك كـــەی بـــشنەود ئـــاهو فیخـــانم
بەهـــەر گـــەردش زەنـــەد ئاتـــەش بـــە جـــانم
یـــەك عـــومریْ بگـــوزارم بـــا غـــەم و دەرد
بـــەکام دلْ نـــــە گـــــوردەد ئاسمـــــانم

کـەی بـشنەود= کـەی ئەبیستیْ.گـەردش=سـەیران.زەنـەد=دەکاتـەوە، بـەردەبێت. بگـوزارم =بەرینـە سـەر، تـەواو کـەین.نـەگوردەد=نەسـووراوە، نەگۆراوە.ئاسمانم=مەبەستی ڕەحمی پەروەردگارە.

www.iqra.ahlamontada.com

دلزار له لا ٦٠ دا كردويه به سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

فەلـــەك كـــەی ئەشـــنەوی ئـــاهو فیخـــانم
بـــە هـــەر ســـورێ ئـــەدا ئـــاگر لـــە گیـــانم
بـــە مەینـــەت كێـشی عـــومرێكم بـــە ســـەر بـــرد
بـــــە كـــــامی دڵ نەســــــووڕا ئاسمــــــانم

(١٠٨)

نـــەزوونی ئـــەی فەلـــەك كـــە مەســـت مەنـــدم
وا مـــــو پـــــڕ بەدمەكـــــە مـــــە دەرد مەنــــدم
بەیـــــەك گـــــەردش كـــــە میكـــــەردی ببینــــی
چـــــو ڕشـــــته مـــــو بـــــە ســـــامانت ببەنــــدم

نـــەزوونی=نـــازانی، بـــێ خەبـــەری، مەســـت مەنـــدم=مەســـتێكی تەواوم.میكەردی=دەتكرد.چو ڕشته=چون بەش، چون تەل.ببەندم=بەند دەبم، دەبەسترێمەوە.وا مـو پڕ بـەد مەكـە=وا مـن پـڕ خرابـە مەكـە. دەرد مەندم=مەستم لە ژێر باری دەردا.

(١٠٩)

كـــــە نـــــون داری نـــــەزارە گـــــوو واكیـــــانم
زە جـــــــــەورت دەر گـــــــــوژارە ئـــــــــستخوانم
بكـــــە ئەندیـــــشە ئـــــەی بـــــێ داد پیـــــشە
كـــــە ئـــــاهم تـــــیر بـــــو ناڵـــــە كـــــەمانم

كنون، كەنون=ناونیشان.ئیستخوانم=ئێسقانم. نەزارە=چاوەڕێ كردن. ئەندیـشە=فكـر، هـەزەر.كـە ئـاهم تـیر بـۆ= كـە ئـاهم وەك تـیر بێـت.ناڵـە كەمانم=ناڵەم وەك دەنگی كەمانە كاتێك كە تیر دەهاوێژرێ

www.iqra.ahlamontada.com

(١١٠)

زه حـــالْ خويــشتن مــو بــێ خه‌بــه‌ر بــيم
نه‌زوونــه‌م ده‌ر ســه‌فه‌ر يــاده‌ر حــه‌زه‌ر بــيم
فيخــانم ئــه‌ز ده‌ســت تــوو ئــه‌ی بــێ مــروه‌ت
هــه‌مين زوونــه‌م كــه عــومرێ ده‌ر بــه‌ده‌ر بــيم

خويـشتن=قه‌وموئـه‌قربا، خزمـان.حـه‌زه‌ر=ئاگـاداری.بـێ مـروه‌ت=بـێ ويژدان.هه‌مين=هه‌ميشه.

(١١١)

عـــــه‌زيزان مـــا گرفتــــار دوو ده‌رديــــــم
يــه‌كێ بــه‌د نه‌قــشی وديگـــه‌ر كــه فــه‌رديم
نه‌صــيب مــا نــه‌بوود كـــه مــا تـــه وينــه‌م
جـــه‌مالْت يـــه‌ك نـــه‌زه‌ر ناديـــده مـــرديم

به‌د نه‌قشی=ناشرينی يـان حـالْ په‌ريـشان. نـه‌بوود=نـه‌بو. ته‌وينـه‌م= تـۆ ببينم. نه‌زه‌ر =ته‌ماشا، چاو پێ كه‌وتن.نادیده=بێ ديتن.مرديم=مردين.

واتـه:-خۆشه‌ويـستان مـن بـه ئـازاری دوو ده‌رده‌وه گرفتـار بوومـه‌و ده‌تليْمـه‌وه، يـه‌كێكيان ناشـرينی و په‌ريـشانی حـالْ ئـه‌وی تـر تـه‌نيای لـه‌م دونيايه‌دا، وا دياره قسمه‌تی ئێمه نه‌بووه شاد بين به ديتنی جه‌مالْی تـۆ، بـه بـێ ديتـه‌نی جـه‌مالْت ئه‌گـه‌ر بـوو يـه‌كجاريش بێـت وا ده‌مرين.هـه‌ر چـه‌ند گۆششی زوورم كردوه له‌م دونيايه‌دا و ئه‌وينی توو بووم.

باباتاهيرلـــه‌م چـــوارينه‌يه‌دا نائوميـــدی پيـــشان ده‌دات لـــه جۆشـــی ئه‌ويندارِيداكـه گرفتـاری بـووه وه‌ك خـۆی ده‌لێـت وه‌لـه رِاده‌ی خـاوين كردنـه‌وه‌ی رووح دايـه بـه ئـازاردانی جه‌سـته ودامركانـدنی ده‌روون بـۆ

www.iqra.ahlamontada.com

گەیشتن بە پلەی کەمال وشادومانی هەمیشەیی هەر چەندە تەمەن وا لە کۆتاییدایە و لە دونیایەکی غەم وماتەمیدا دەژێت .
ئەحمەد تاقانەش لە لا٤٩٧دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوزە:-

ئەزیزان ئێمە گیرۆدەی دوو دەردین
یەکیٚ بەد شێوەیی ویەك تاکە مەردین
بەشی ئێمە نەبوو داتۆ ببینین
جوانیتمان نەدی جارێك و مردین

(١١٢)

گولستان جای تۆ ئەی نازەنینم
مو دەر گوڵخەن بە خاکستەر نشینم
چە دەر گوڵشەن چە دەر گوڵخەن چە صەحرا
چو دیدە وا کەم جز تۆ نەوینم

خاکستەر=خۆڵەمێش.واکەم= هەڵبێنم.صەحرا= بیابان.چو دیدە وا کەم =چۆن چاو هەڵبێنم. جز تە =غەیرە تۆ.
دڵزار لەلا٧٣دا کردوویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

گوڵشەن جێی تۆیە ئەی نازەنینم
منیش لە گوڵخەن مشکی نشینم
چ لە گوڵشەن وگوڵخەن وصەحرا
کە چاو هەڵێنم هەر تۆ ئەبینم

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانەش لەلا٥٠دا کردویە بە سۆرانی.

(١١٣)

شـــەوان ئەســـتارەکان یـــەك یـــەك شمـــارم
بـــوە نیمـــە شـــەوان گـــۆش واتـــە دارم
پـــەس ئـــەز نیمـــە شـــەوان کـــە تـــە نیـــائی
بـــوران ئەشـــك ئـــەز دیـــدە ببـــارم

ئەستارەکان= ئەستیرەکان.شمارم=دەژمێرم.گۆش=گویٚ.گۆش وا تە دارم=گـویٚ ڕاگـرم بووتـو .پـەس=بـەلاٚم.کـە تـە نیـائی= کـە تـوو نەهاتی.بوران=باران .ئەشك=فەرمێسك.

ئەحمەد تاقانە لەلا٥٠دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

شـــەوان یـــەك یـــەك مـــن ئـــەژمێری ســـتێرم
دەبێتـــە نیـــوە شـــەوگوێـــت لیٚ دەدێـــرم
لـــە دوای نیـــوە شـــەواندا بەتـــەنیٚ بم
بـــە چـــاودا تـــۆفی ئەســـریناو دەنێـــرم

(١١٤)

زە عـــشقت ئاتەشـــیٚ دەر بۆنـــە دیـــرم
دەر ئـــان ئاتـــەش دلٚ وجـــان ســـووتە دیـــرم
سەگت گەر پا نەهد بەر چەشمم ئەی دووست
بـــە موژگـــان خـــاك راهـــش ڕووتـــە دیـــرم

دیرم=هەمە.سووتە=سوتاو.پا نەهد= پیٚ بنێتە.خاك ڕاهش=خاکی ڕیگای.دەر بووتە=لە ناو سنگمدا.سەگت=سەگی تۆ.

www.iqra.ahlamontada.com

واته لەعیشقی تۆدا ئاگرێك بۆتەوە لە سنگدا ئەی یار، لە ناو ئەو ئاگرەدا گیان ودڵم دەسووتێت، ئەگەر سەگی تۆش پێ بنیت بە سەر چاواندا ئەی دووست لە بەر خاتری تۆ چاوان دەکەم بە خاکی ڕێی.

(١١٥)

هـــەزاران غـــەم بـــە دڵ ئەندۆتـــە دیـــرم
بـــە ســـینە ئاتەشـــی ئەفرۆتـــە دیـــرم
بەیـــەك ئـــاهێ ســـەحەرگاه ئـــەز دڵ تـــەنگ
هـــەزاران مـــودەعی را ســـووتە دیـــرم

ئەندووتـــە=غـــەم(غـــەمی تـــۆ).ئەفرۆتـــە=رونـــاکی (رونـــاکی تۆ).مودەعی=داواکار.

(١١٦)

کـــافرم گـــەر منـــی ئالالـــە کـــارم
کـــافرم گـــەر منـــی ئـــابش بـــدارم
کـــافرم گـــەر منـــی نـــامش بـــرە نـــام
دوو ســـەد داغ دڵ ئـــەز ئالالـــە دارم

ئالالـە کـارم=ئـەو گوڵـە بـچێنم.ئـابش بـدارم=ئـاوی بـدەم.نـامش بـرە نام=ناوی بێنم.

باباتاهیر توورە بوە لە گوڵاڵە سوورەکەی کـە ئەویـنداریتی چـونکە هـەر بە دوایدا دەگەڕێ و نایبینێتەوە یان ئەو خۆی پیشانی نـادات بۆیـە داخ لـە دڵە، وەك دەڵێت جارێکی دی گوێی نادەمێ.

www.iqra.ahlamontada.com

(١١٧)

غـــــهم عالـــــهم ههمـــــه كـــــهردی بـــــهبارم
مهگـــــهر مـــــو لـــــوك مهســـــت ســـــهر قـــــهتارم
مـــــههارم كـــــهردی ودادی بـــــه ناكـــــهس
زهدی تـــــۆ هـــــهر زهمـــــان بـــــاریٚ بـــــهبارم

لوك = رنگ سوور، سهنگهسهری. قهتار=كاروان.مههان=دتوهستا، محكوم بهستن، ههوسار.

ئهحمهد تاقانه لهلا١٥١دا كردويه به سۆرانی بهم شیٚوهی خوارهوه:-

خهمی گیٚتیت ههموو كردووته بارم
مهگـــــهر مـــــن (لـــــوك) ی مهســـــتی ســـــهرقهتارم
منـــــت ههوســـــار كـــــرو دا دهســـــتی ناكـــــهس
هـــــهموو دهم بـــــار دهكـــــهی بـــــاریٚ لـــــه بـــــارم

وه له نیوه دیٚری كۆتایدا له كتیٚبهكهی وهحید دهستكردی وهریگرتووه لهجیاتی (زهردی تۆ) (فزودی) نوسیوه.

(١١٨)

دلارا بـــــیٚ تـــــۆ زارو نـــــا تـــــوانم
جگـــــهر پـــــڕ خـــــارو پـــــڕ خـــــهس دیـــــدهكانم
هـــــهمان دوســـــتان كـــــه واتـــــه بـــــو بگـــــهردهن
كـــــهنونش چـــــون مهگـــــهس بـــــهر ســـــهر زهنـــــانم

پڕخار=پڕ دڕك.پڕ خهس= پڕ كهستهك(كلۆی بهرد). نونش=ناوو نیشان.زهنانم=داماوه.مهگهس=سهرین.

رازی له لا ٤٩ گۆڕیویهتی بۆ سهر زاری سۆرانی بهم شیٚوهیه:.

www.iqra.ahlamontada.com

خۆشەویـــستم بـــیٚ تـــۆ زر و حـــەزینم
جگـــەر ســـەد پـــارە دیـــدە گـــرینم
ئـەو دەســتەی لەســەر گـەردنی تـۆ بـوون
خـــستومە ژێـــر ســـەر وێنـــەی ســـەرینم

واتە : ئەی دولبەرەکەی من دونیام بیٚ تۆ زاریە جگەر پڕ بووە لە دڕك وکەستەك مەگەر تۆ هەر یارەکەی جاران نیت؟واتە وەرە پێکەوە سەیرانێك بکەین، کە من یادگاریەگانی تۆم هەمیشە وەك سەرین لە بن سەرم داناوە، بۆ ساتێکیش بێت خۆتم پیٚ پیشان بدە تا دڵم داکەویٚ.

(١١٩)

هـــەزاران موڵـــك دونیـــا گـــەر بـــدارم
هـــەزاران موڵـــك عـــەقبی گـــەر بـــدارم
بـــورە تـــە دولبـــەرم تاکـــەی ئـــایم وشـــەم
کـــە بـــیٚ ڕووی تـــۆ ئـــان را گـــەرد بـــدارم

عەقبی=دوا رۆژ.ئایم=بێم. شەم=مۆم. بۆرە=وەرە.

واتـە : هـەزاران مـولکی دونیـام هـەبێت ئیـستا ئەگـەر دوا رۆژ، ناگاتـە دیدارێکی تۆ، وەرە ئەی دولبەرم تاکەی من هەر بێم و وەك مۆم بتوێمەوە، ئەگەر ئەو رێگایەی گرتومەتە بەر بە بیٚ تۆخاکم بە سەر.

(١٢٠)

جگـــەر پـــڕ دەرد تاکـــەی ئـــایم و شـــەم
زە وەصـــڵت فـــەرد تاکـــەی ئـــایم وشـــەم
چـــرا گـــوئی کـــە دەر کـــوٚیم نـــەیائی
مـــو تاکـــەی بـــا رەخ زەرد ئـــایم وشـــەم؟

فەرد=تاك، تەنها. کوٚیم=گەرەك، کوٚلان. رەخ زەرد= ڕەنگ زەرد

www.iqra.ahlamontada.com

(١٢١)

بـــووره يـــەك شـــەو منـــەوەر كـــون و ڤـــاقـــم
مـــو ئـــەهل دەر ميحنـــەت و دەرد و فيراقـــم
بـــە تـــاق جفـــت ئـــەبرۆی تـــە ســـوكەند
كـــە مـــو جفـــت غـــەمم تـــا ئـــەز تـــۆ تـــاقم

وڤـاقـم=ژيـانی ديلـی و يەخـسيری.منـەوەر كـون= ڕوونـاكی بكـەوە .موئەهـەل دەر= مۆڵـەت بـدە .جفـت=جـووت.ميحنـەت=سـەر لێ شێواوی.فيراقم=جودايی.سوكەند=سويند .بە تاق=بە تاكە تاقم=يەكبوون.

(١٢٢)

مـــو ئـــان بـــەحرەم كـــە دەر ظـــرف ئاميدەســـتم
چـــو نوقتـــە بـــەر ســـەر حـــەرف ئاميدەســـتم
بـــە هـــەر ئـــەلفی ئـــەلف قـــەدی بـــەر ئايـــە
ئـــەلف قـــەدم كـــە دەر ئـــەلف ئاميدەســـتم

ئەحمەد تاقانە لە لا٤٥دا كردويە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

مـــن ئـــەو بـــەحرەم لـــە جامـــا هاتمـــە گـــۆڕێ
وەكـــوو نوقتـــە لـــە پيتـــا هاتمـــە گـــۆڕێ
بەهـــەر ئـــەلفێ ئـــەلف قـــەددی پەيايـــە
ئـــەلف قـــەددم لـــە ئـــەلفا هاتمـــە گـــۆڕێ

(*) زۆر لێكدانەوە هەيە دەربارەی ئەم چوارينەيە، وەك لێكدانەوەكانی (ميرزا مەهـدی خـانی كەوكـەب لـە گۆڤـاری مجمـع اسـيای بنگالـە ژ٢ ساڵی١٩٠٢ ی.ز.، وەمجمع الفصحاء ی ماموستا علاء الـدين سجادی، د. مارف خەزنەدارلە مێژووی ئەدەبی كورديدا، فەهمی كاكەيی لە گۆڤاری

www.iqra.ahlamontada.com

م. كورد ژ١١و١٢دا).وه هه‌ر يه‌كه‌يان بۆ چوونێكى هه‌يه، وه‌ك له مێژووى ژيانى باباتاهيردا باسمان كردوه، به‌لاّم به‌ڕاى من بۆ چوونه‌كانى فه‌همى كاكه‌يى له ناخى بيرو باوه‌رى سۆفيگه‌رى باباتاهيره‌وه نزيكه.

باباتاهير خۆى به ده‌ريا ده‌شوبهێنى، كه ده‌ريا زۆر نهێنى تيايه، جامه مه‌به‌ستى دۆناى دوونه، كه ئه‌و وه‌ك پێويستێكى ئه‌و كاته له‌و دۆنه‌يه‌دا په‌يدا بووه، چۆن خالْ پێويسته‌بۆسه‌ر پيت، وه به پێى بڕواى ئه‌و هه‌ر هه‌زار سالْ جارێك يه‌كێكى ئاوا په‌يدا ده‌بێت وه‌ك پێويست.وه‌ده‌لێت من يه‌كێكم له‌وانه كه له‌م هه‌زاره‌يه‌دا په‌يدا بووم .(بابا فريشته‌ى چواره‌مى بابا خۆشينه كه نۆى كه‌ره‌وه‌ى بيرو باوه‌رى يارسان بووه له سه‌ده‌ى چواره‌مى كۆچى وكۆتايى سه‌ده‌ى پێنجه‌م).

(١٢٣)

مــو كــه چــوون ئوشــترم قــانع بــه خــارم
خــۆراكم خــارو خــه‌روارى بــه بــارم
ئــه‌ز ئــين خــورج قــه‌ليل وبــار ســه‌نگين
هــه‌نوز ئــه‌ز رِوى مالــك شه‌رمه‌ســارم

ئوشتر=ووشتر.خار=درِك.خورج=هه‌كبه، جوالْ.قه‌ليل=كه‌م.سه‌نگين= قورس. هه‌نووز=هه‌ميشه. شه‌رمه‌سارم=سه‌رمه‌زارم. مالك = مه‌به‌ستى په‌روه‌ردگاره.

دلْزار له ٥٣٧دا كردويه به سۆرانى به‌م شێوه‌ى خواره‌وه:-

كــه مــن وه‌ك حوشــترم قــانع بــه خــارم
خــــۆراكم درِك و خه‌رواريكــــه بــــارم
لــه بــه‌ر ئــه‌م خورجــه ســووكه وبــاره قورســه
لــه رووى خــاوه‌ن هــه‌موو ده‌م شه‌رمه‌ســارم

www.iqra.ahlamontada.com

شیخ مەحەمەد خاڵە لا ٢٠ دا دەڵێت : شیعری دووەم لەم چوارینەیەدا بە هەڵە تەرجەمە کراوە، چونکە کە خەرج سووك وبار قورس، ئیتر جێی شەرمەزاری نامێنێ، شەرمەزاری کاتێك دەبێ کە خەرج زۆر وبار سووك بێ، کە واتە شیعری دووەم لە جیاتی وتەی لەبەر دەبێ لەگەڵ بێ بەم ڕنگە:

لەگـــەڵ ئـــەم خەرجـــە ســـووکە وبـــارە قورســـە
لـــە رووی خـــاوەن، هـــەموو دەم شـــەرمەزارم

(*) باباتاهیر خۆی دیتە بەر چاو کە ئەرکێکی زۆر قورسی لە سەر شاندایەبۆ ئەنجام دانی، وە خۆی بە کەم تەرخەم دەزانێ بەرامبەر پیروانی ڕێبازەکەی، هەر چەندە زۆر بە سەبرو ئارامە و نەدارایە، بۆیە دەڵێت وەك ووشتری بیابان قانعم بە دڕك گەر خاوەن (مەبەستی پەروەردگارە) رازی بێت لێم، ئەو ئەرکەی سەر شانی بە قەوارە بچووك دیارە بەلاّم لە ناوەروکەوە زۆر سەنگینە.

وە لە ڕێبازی سۆفیگەریدا تاکە کەسی سۆفی بە ساکاری دەژیت و دەست لە خۆشی ژیان هەڵدەگرێت بەلاّم مەرجەکانی (عەهدوپەیمانە) بۆ گەیشتن بە ئامانج زۆر قورسە.

(١٢٤)

بـــشم واشـــم زەئـــین عالـــەم بەدەرشـــم
بـــشم ئـــەز چـــین وماچـــین دوورتـــر شـــم
بـــەر دڵـــدار پـــەیخامێ فەرســـتم
کـــە کـــردوری خۆشـــە مـــن دوورتـــر شـــم

بشم=دانیشم.واشم=سالم بم. بەدەر شم=بچمە دەرەوە. دوورترشم=دوورتربىمەوە. پیخامێ=سەلاّوێ. فەرستم=بگات.

www.iqra.ahlamontada.com

د.مارف خەزنەدار لەلا٢١٩دا بەم شێوەی خوارەوەی نوسیوەتەوەلە مێژووی ئەدەبی کوردیدا:-

بـــشوم واشـــوم ئـــەزین عالـــەم بەدەرشـــوم
بـــشوم ئـــەز چـــین وماچـــین دیرتـــر شـــوم
بـــشوم ئـــەز حاجیـــا حـــەج بپرســـوم
کـــە ئـــین دیـــری بـــە ســـە یـــا دیرتـــر شـــوم

واتەکەی:

هـەوڵ دەدەم کـە لـەم گێتـی یـە بـچمە دەرەوە
لـــە چـــین وماچـــینیش دوورتـــر بـــڕۆم
لـە ڕێـیێ سـەفەردا لـە حـاجی یـان دەپرسـم
ئەمەنـــدە دووری بەســـە یـــا دوورتـــر بـــڕۆم

هەر وا دەڵێت: بابا تاهیر دەیەوێت لەم گێتی یەدا بە بێ قیامەت بچیتە دەرەوە، دوور بڕوا زۆر دوور.

رازیش لە لا ٤٧ دا گۆڕیویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی.

(١٢٥)

تـــو خـــود گرفتـــی مـــو مـــەللاح مـــانم
بـــە ئـــاب دیـــدەکان کەشـــتی بـــرانم
هـــەمی ترســـەم کـــە کەشـــتی غـــەرق وا بـــوو
دەر ئـــین دەریـــای بـــێ پایـــان بمـــانم

مەللاح مانم=کەشتی وانم. پایان=کوتاه.بمانم=بمێنم

بابا لێرەدا پرسیارو سەر سورمان ئاراستەی مەعشووقەکەی دەکات کە ئەو دەستوری داوەتێ رابەرایەتی ڕێبازە پیرۆزەکەی بکات وەك چاوانی

www.iqra.ahlamontada.com

خۆی پاریزگاری بکات به مەرجێك ئەو پشتیوانی بێت، بۆیە دەترسێ ئەو کەشتیەی کەشتیوانی دەکات غەرق بێت بە تەنها یی لە بیابانی بێ پایان بمینیتەوە.

(١٢٦)

بـــووره ســـــووته دلآن تـــا مـــا بنـــالێم
بیـــا پەروانـــه بــــه مـــا تـــا بنـــالێم
زه عـــــەقلێ ئـــان گـــولێ رەعنـــا بنـــالێم
زه دەســــت یـــار بـــێ پـــەروا بنـــالێم

سووته دلآن= دلسوتاوان. تا ما =با ئێمه.بەما=بۆلای ئێمه.
واته:-

وەرن ئــەی دلێ ســەتاوان بــا پێکــەوه بنــالێن
وەرن ئــەی پــەپولان بــا پێکــەوه بنــالێن
لــه بــەر بیرو هۆشــی ئــەو گــولێ رەعنایــه بنـالێن
لــه دەســت یــاری بــێ پــەروا بــا بنــالێن

(١٢٧)

مــو ئــان مەســتەم کــه پــا ئــەز ســەر نەزوونــەم
ســـەرو پـــائی بـــەجز دولبـــەر نەزوونـــەم
دلارامــــــێ کـــــز و گـــــیرد دلێ ئـــــارام
بــه غــەیره ئــەز ســاقی کــەوثــەر نەزوونــەم

کز=داماو.به جز=بەقەواره.گیرەد=دەگرێ نەزوونەم=نازانم
واته:-(من ئەو مەستەم لە رێی عەشقی ئەو خودایه کە سەرا نسەری نازو نیعمەتی دونیا بەهیچ نازانم، تەنها سەر مەستی ئەویارەم، ئەو دولبەرەم، ئەو دلارامەی دلی من بە داماوی وکزی هێورو ئارام دەکاتەوە من غەیره

www.iqra.ahlamontada.com

ئەو کەسی تر ناناسم ئاوی کوسەر بداتە دەرخواردم، هەر بە خۆی ساقی کەوسەرە.)

(١٢٨)

شـــــوێ نــــالْم شـــــەوێ شــــەوگیر نــــالْم
زە دەســــــت یــــار بـــــێ تـــــەدبیر نــــالْم
گـــــەهی هەمـــچوون پلْـــنگ تـــیر خـــــوردە
گـــــەهی چـــــوون شـــێر دەر زنجـــیر نـــالْم

گـەهی =جـارێ. هەمـچوون=بەشێوەی.تـیر خـوردە=تـیر لێ دراو.شـەو گیر=شەوارە بوو.

واتـە:-(شـەوێك گریـان و نالْـەم دێـت شـەوێکی تـر شـەوارەم کردبـێ دەنـالْم، هـەموی لـە دەست یارو مەعـشوقە بـێ تەدبیرەکـەی خۆمـە، ئـەو بـارەی مـن جارێکیـان وەك پلْنگێکـی برینـدار بـە تـیر دەگـرێم دەنـالێم، جارێکیان وەك شێرێکی بەند کراو بە زنجیر هاوار دەکەم ودەنالێنم.)

ئەحمەد تاقانە لە لا٣٦دا بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سۆرانی:-

ئـــــەنالْم شــــــەو، شـــــــەوگیر ئــــــەنالْم
لـــە دەســـتی یـــاری بـــێ تـــەگبیر ئـــەنالْم
گـــەهێ هـــەر وەك پلْنگـــی تـــیر خـــواردوو
گـــەهێ وەك شـــێری نـــاو زنجـــیر ئـــەنالْم

(١٢٩)

فەلـــەك پـــڕ هـــەم زەدی ئـــاخر ئەساســـم
زەدی پـــــڕ خـــــومرەی نیلـــــی لیباســـــم
ئەگـــەر داری بـــەرات ئـــەز قەســـد جـــانم
بکـــون ئـــاخر ئـــەز ئـــین دونیـــا ئەساســـم

www.iqra.ahlamontada.com

خومرەی نیلی=ڕەنگی نیلی، پێشان بە مادەی چوێت جل و بەرگیان شین دەکرد، بە تایبەت لە باری غەمباریدا.

فەهمی کاکەیی بەم شێوەیە وەری گیراوەتە سەر سۆرانی:-

فەلـــەك تێکـــت دا بنـــچینە و بناغـــەم
کێـــشات لـــە خـــومی کـــەوە جـــل و بـــەرگم
ئەگـــەر دەتـــەوێت قەســـدی گیـــانم بکـــەیت
دە هەڵکەنـــــە لـــــەم دونیایــــە بناغـــــەم

هەروا دەڵێت :-بابا مەبەستی ئەوەیە کە دەڵێت خودایە مەمخولقێنە یان کە دەمخولقێنی بوچ هیندە نەگبەتی وئاوارەییم بە سەردا دەبارێنی وسەرئەنجام لە خەفەتدا دەمکوژیت .
ئەم نارەزاییە باری یاخیبوونی بابا پیشان دەدات، یاخیبوونیش بە گوناه لە قەلەم دەدات، ریشەی ئەم یاخیبوونەش دەگەڕێتەوە بۆ حەواو ئادەم کە ئەوانیش بێ قسەی خوایان کرد و لە بەهەشت دەرکران.

(١٣٠)

مـــو کـــە مەســـت ئـــەز مـــەی ئـــەنگور باشـــم
چـــــرا ئــــــەز نـــــازەنینم دوور باشـــــم
مـــو کـــە ئـــەز ئاتەشـــت گـــەرمی نەوێنـــەم
چـــرا ئـــەز دوود میحنـــەت کـــوور باشـــم

مـەی ئـەنگور=شـەرابی تـرێ، ئاتـەش= ئـاگر، دوود= دوکـەڵ، کوور=کوێری، باشم=ببم

www.iqra.ahlamontada.com

رازی لە لا ٧٥ دا گۆریویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی بەم شێوەیە:.

منــی بــێ مــەی و بــێ بــادە مەســتم
لــە دولبــەر جــورم بــێ هــۆش و هەســتم
لــە نــاو ئــاگر هەســت ناکــەم گــەرمێ
بــەلاّم تێنــی عیــشقە نــاو دڵــی گەســام

واتە :-باباتاهیر وەسفی باری خۆی دەکات کە بە شەرابی ترێ مەست دەبێ.بۆ دەبێ لە یار بەدوور بێت؟ئەگەر لە ئاگری یار گەرمی کاری تێ نەکات، ئەی بوو لە دووکەڵی میحنەت کوور ببێ؟
ئەمەش خۆی لە خۆیدا فەلسەفەیە، دەگەڕێتەوە بوو چیرۆکی سەیدەی شیانی ناویارسان.

(١٣١)

ئیلاهــــی دوشمنـــــت را خەســــتە وینـــــەم
بەســـینەش خەنجــەرێ تـــا دەســـتە وینـــەم
ســــەر شــــەو ئایــــەم ئــــەحواڵش بپرســــەم
ســــەحەر ئایــــەم مــــەزارش بەســــتە وینــــەم

خەستە=نـەخۆش. وینـەم= دەبیـنم .سـەر شـەو =سـەر لـە ئیـوارە.
مەزارش=گۆڕی. بەستەدا خراو.تا دەستە =تا دەسکەکەی.
رازی لە لا ٢٤ دا گۆیویەتی بۆ زاری سۆرانی بەم شێوەیە:.

دوژمنــــی گیانـــت واپەرێـــشنا بــــێ
جــەگی ئەنجــەنی دەمــی دەبــان بــێ
ســەر لــە ئێــوارە هــەواڵ پرســی بــێ
بایــانی لاشــەی لــە گۆرســتان بــێ

www.iqra.ahlamontada.com

بابا دەڵێت :-خودایە ئەوانەی لە ڕێی ڕاست لایان داوە دوژمنی توون، بە نەخۆشیان دەبینم. خەنجەرێکی ژەهراوی چەقیوەتە سنگیانا تا بن دەسکەکەی، ناخیان ڕەشە.سەر لە ئێواران کە دەمەوی ئەحواڵیان بپرسم کەچی لە سەحەردا دەبینم گۆڕەکانیان داخراوە . واتە ئوانە بە زیندووی مردوون لە ژیانداولە قیامەتدا ڕوو ڕشن.

(١٣٢)

ئەگەر مەستان مەستیم ئەز تە ئیمان
ئەگەر بێ پاوو دەستیم ئەز تە ئیمان
ئەگەر هەندو ئەگەر کەبر ئەر موسڵمان
بەهەر میللەت کە هەستیم ئەز تە موسڵمان

ئەز تە ئیمان= بە تۆ ئیمانمان هەیە.هەند=هندووس(د.مارف خەزنەدار بە زەردەشتی لە قەڵەم داوە).کەبر =گاور.هەستیم=ببین

لە مێژووی ئەدەبی کوردی د.مارف خەزنەدار لەلا٢١١دا بەم شێوەیە هاتوە:-

ئەگەر مەستانی مەستیم ئەز تە ئەیمون
ئەگەر بێ پاو دەستیم ئەز تە ئەیمون
ئەگەر گەوریم و تەرسا و موسوڵموون
بەهەر میللەت کە هەستیم ئەز تە ئەیمون

بە سۆرانی:

ئەگەر مەستی مەستانیش بین لە تۆ ئیمان داوا دەکەین
ئەگەر بێ پێ و دەستیش بین لە توچ ئیمان داوا دەکەین
ئەگەر زەردەشتی ودیان و موسوڵمانیش بین
لە سەر هەر مەزهەبێك بین لە تۆ ئیمان داوا دەکەین

www.iqra.ahlamontada.com

لیرەدا باباتاهیر دڵسووزی خۆی بۆ خۆشەویستی خـودا پیشان دەدات، کە لە هەر بارێك و لە سەر هەر ئاینیك بێت هەرلە ئەو ئیمان داوا دەکات.

(١٣٣)

دلاْ چــــــوونی دلاْ چــــــوونی دلاْ چــــــوون
هەمــە خــوونی هەمــە خــوون هەمــە خــوون
زە بـــــەهر لـــــەیلیْ ســـــەمین عــــوزاری
چــو مــەجنونی چــو مــەجنون چــو مــەجنون

دلاْ=ئەی دڵ. زە بەهر= لە عیشق.سیمین=زیوین. عوزار= هۆ، وەسیلە.
ئەحمەد تاقانە لە لا٣٧ دا کردوویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:

دڵــو چــوونی، دڵــۆ چــوونی، دڵــۆ چــوون
هـەموو خـوونی، هـەموو خـوونی، هـەموو خـوون
لــە بــەر لەیلایــەکی ســەر گوڵمــە زیــوین
وەکــوو مــەجنوونی وەك مــەجنوونی، مــەجنوون

هەروەها رازیش لە لا ٧٥ دا گۆڕیوەیەتی بۆ سۆرانی.

(١٣٤)

خوشــا ئانــان نــە ســەر دارن نــە ســامان
نــشینەن هــەر دوو پــا پێــچین بــە دامــان
شــــەوو رۆژان ســــەبوری پــــێش گیرەنــــد
بــــەیاد رووی دڵــــداران مــــەدامان

پا پێچین بە دامان= چوار مشقی دادەنیشن،
واتە=خوشە ژیانی ئەوانەی نە ماڵیان هەیە نە سامان، هیچ غەمیان نیە، بۆ خۆیان چوار مشقی ودەستە زرانی دانیشتوون، بە دڵ سەبووریەوە یادی ڕۆژی دڵداری خۆیان دەکەن

www.iqra.ahlamontada.com

(١٣٥)

بەعالــەم کــەس مــەبادا چــوون مــن ئــائين
مــە ئــا یــین کــەس مــە بــر دەر دیــن وئــایین
هــــەر ئانکـــە حـــالْ مـــوش بـــاوەر نمیبـــوو
مــو ئــایین بــیْ مــو ئــایین بــیْ مــو ئــایین

مـەبادا=نـەوەکو.ئـائین=شـك ودوودڵـی. مـەبر=بـیْ تـاوان. مـوش= مشك.ئایین=ڕێباز .

(١٣٦)

بـــوره ئــــەی دڵ، بـــوره یـــاری پەشـــیمان
مەکـــە کـــاریْ گـــز ئـــان کـــەردی پەشـــیمان
بـــــەدوو روزی بـــــەناکامی دەر ئــــــاریم
باشـــە روزی کـــەگوڵ چـــینم بـــە دامـــان

بوره=وەره.گز ئان=رادەی ئەو.دەر ئاریم=دەر دەچین، بەجیْ دەهیلین.

(٠) واته:–

وەره ئـــــەی دڵ وەره یـــــاری پەشـــــیمان
کـــاریْ وامەکــە وەك ئــەوەی بــوی، پەشـیمان
بـــەدوو ڕۆژ لـــە ناکـــاودا ســـەر دەنێنـــەوە
باشـــە ڕۆژ گـــوڵ بـــچێنین بـــە دامـــێن

رازیش لە لا ٧٥ دا گۆریویەتی بۆ سەر زاری سۆرانی.

(١٣٧)

دڵــم ئــەز دەســـت تـــە نـــاڵان نـــاڵان
ئـــان دەرون دڵـــم خـــون گـــشته پـــاڵان
هـــەزاران قـــەول بـــا مـــن پیـــشه کـــەردی
هەمــــە قـــــەولان تـــــە بـــــالان بـــــالان

پاڵان=جۆشان.بالان=درۆن(مەهاباد لا٩٠).

www.iqra.ahlamontada.com

واتە:-

دڵــم لــە دەســتی تــوو دەنــاڵێی ودەنــاڵێی
ئــەو دەرونــەی دڵمــی لــە خوینــدا جوشــان
هــــەزاران قــــەولت بــــۆمن کــــردە پیــــشە
هــــەمو ئــــەو وەعدانــــەی تــــۆ درۆن درۆن

(١٣٨)

بــــیٚ تــــوو تەلواســــە دیــــرم بــــووره بــــوێن
زەهــــر دەر کاســــە دیــــرم بــــووره بــــوێن
مــــیم خــــون، گریــــە ســــاقی، ناڵــــە مــــوترب
مەصــــائب ئــــین ســــە دیــــرم بــــووره بــــوێن

تەلوا=موسیبەت.میم خون=جۆشی خوێن.سە= سیٚ
واتە:-

بــــیٚ تــــوو گــــرفتم هەیــــە وەره بــــبین
ژار لــــــــە کاســــــــەمدایە وەره بــــــــبین
خــوێن جــولان، گریــانی ســاقی، ناڵــەی مــوترب
ئــــەم ســــیٚ موســــیبەتە م هەیــــە وەره بــــبین

(١٣٩)

بیــــا جــــان دڵ پــــڕ دەرد مــــن بــــین
سرشــــك ســــورخ ڕەنــــگ زەرد مــــن بــــین
غــــــەم مــــــەهجوری ودەرد ســــــەبووری
بیــــا بــــەر جــــان غــــەم پــــەروەردە مــــن بــــین

سرشك=فەرمێك.سورخ=سوور.من بین=من بووه.

www.iqra.ahlamontada.com

واته:-

وەرە گیانـــە وەرە لام، دڵـــم پـــڕ دەرد بـــووە
فەرمێسکی خـوێنین، لەگـەڵ ڕەنگـی زەردی مـن بـووە
لـــە غـــەمی هیجـــران، دەردی ســـەبووریم
وەرە گیـانم ببینـەس، پـەروەردەی غـەم بـووە

(١٤٠)

ئەگـــەر دەســـتم رەســـد بـــە چـــەرخ گـــەردوون
ئـەز ئـوو پرسـەم ئـین چونەسـت وئـان چـوون
یـــەکی را دادەئـــی ســـەد کونـــە نیعمـــەت
یـــەکی را قـــورس جـــوو ئـــاڵودە دەر خـــوون

رەسـد=دەگاتـە.دادەئـی=داوتـە.سـەد کونـە=سـەد جـۆر.یـەکی را=بەیەکی. قورس=نان. ئالودە دەر خوون=خەڵتان خوێن.
دلزار لە لا٣١دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

ئەگـــەر دەســـتم بگاتـــە چـــەرخی گـــەردوون
ئەپرســـم لێـــی کـــەوا ئـــەم چـــۆنە و ئـــەو چـــۆن
یـــەکیَ پێـــت داوە ســـەد جـــۆر نـــازو نیعمـــەت
بـــە یـــەکێکیش نـــانی جـــۆی ئامیتـــەی خـــوون

فەهمی کاکەی لەلا٩١دا دەڵێت :- باباتاهیر ئەو نانەی پەیدا کردوە خوێنی بۆی ڕشتوە، خۆی ماندوو کردوە....ئەمەش بەڵگەیە کە بێدادی ونارەوایی ئەو سەردەمەی بابا تێدا ژیاوە.

www.iqra.ahlamontada.com

بۆ زیاتر روون بوونەوە بروانە لا ١١ لەم کتیبەدا.

(١٤١)

تــــە ســــرور زان مـــو ســــەودای تــــەوەرزان
گریبـــــــان بلــــــەرزان واتــــــە لــــــەرزان
کفــــەن دەر گــــەردەنم ســــەحرای مەحــــشەر
هــــەر ئـــان ویـنـــان ئــــەحوالْ تــــە پرســـان

تە سرور زان= چونیەتی زانینی خۆشی، ورزان=لە سەودای تۆ رزیوم.وینان=دەبینن.پرسان=دەپرسنگریبان=گیرفان، یەخە.
لەرز=لەرزین.

واتە:- ئەو خەڵکە هیچ لە خەرواریاندا نیە، تەنها گەنج و سەفای دونیا نەبێت، کاتێك من دەبینن لە چ سەودایەکم بۆگەیشتن و بێنینی تۆ ئەوجا تۆیان بە بیر دێتەوە .

(١٤٢)

گــــــوڵی کەشــــــتم پــــــەی ئەڵوەنــــــد دامـــــان
ئـــــاوش ئـــــەز دیـــــدە دادم ســـــوبح وشـــــامان
وەقتــــیْ ئــــان بــــی کــــە بــــۆیــــش وامــــو ئــــایی
بــــەرە بــــادش بــــەرە ســــامان بــــە ســــامان

گوڵی کەشتم=گوڵێکم چاند.سوبح و شامان= بەیانیان وئیواران.بویش وامو ئایی=بۆی هات بە لاما.بەرە بادش=با بردی، واتە لە دەستم چوو.

واتــە: لــە دامێنــی ئەڵوەنــدا خەرقــەی ســوفیگەری پووشــی، عیــشق و سەودایی خودایی لە مێشکی دا، لـە زکـر و مناجـات و خـوا ناسیدا گەیـشتە پایەیەکی بەرز، بەڵام هیشتا نەگەیشتوە بە یار، بۆیە دەڵێت بەرە بادش بەرە سامان بە سامان.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٤٣)

زە یـــاد خـــود بیـــا پـــەروا کـــەریمان
ئـــەز وەکـــو ئیلتجـــا واکـــە پـــەریمان
کییـــە ئـــین تـــاب دارە تـــا مـــودارم
نـــەدارە تـــاب ئـــین ســـام نـــەریمان

ئیلتجا=پەنا بردن تاب=یاری.پەرێمان=بۆمان. تا مودارم=تامنیش هەمبێ.واکە=بیکەرەوە.سام= کاریگەر.

(١٤٤)

بـــورە مننـــەت بـــەریم مـــا ئـــەز کـــەریمان
بگـــشیم دەســـت ئـــەز خـــوان لـــەئیمان
کـــەریمان دەســـت دەر خـــوان کـــەریمی
کـــە بـــەر خـــوانش نـــەزەر دارنـــد کـــەریمان

بورە=وەرە.کەریم=بەخشندە.نەزەر=چاو. لەئیمان=دڵ پیس.

سۆفیەکی عاشقی ڕێگای خوایی منەتی نیە بەم دونیایە، خۆشیو کەیف و سەفای بە لا خستوە، مننەت ناباتە بەر کینە لە دڵان، تەنها خوای گەورەو بەخشندە نەبێت و مننەت باریەتی.

(١٤٥)

زە دەســـت مـــو کـــشیدی بـــاز دامـــان
زە کـــردارت نـــەبی یـــەك پەشـــیمان
روم ئـــاخر بـــە دامـــانی زەنم دەســـت
کـــە تـــا ئـــەز وی رەســـد کـــارم بـــە سـامان

www.iqra.ahlamontada.com

ئەحمەد تاقانە لەلا٥٢دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

لـــە دەســـتم دیـــس کـــە کێـــشاوتە تـــۆداوان
لـــە کـــردارت نـــەبی یـــەك جـــۆ پەشـــیمان
دەچـــم ئیـــدی بـــۆ داوێنیـــك دەبـــەم دەســـت
لـــەوی تـــاکو بگـــا کـــارم بـــە ســـامان

(١٤٦)

دڵـــم تـــەنگ نـــەدانم ســـەبر کـــەردەن
زەدڵ تـــەنگی بـــوم رازی بـــە مـــردن
زە شـــەرم رووی تـــەم ودەر حجـــابم
نـــەدانم عـــەرز حـــاڵم واتـــە کـــەردەن

دلزار لە لا٨٩دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵ تـــەنگم نێمـــە هـــیچ ئـــۆقرە گـــرتن
لـــە بـــەر دڵ تـــەنگی رازیـــم بـــە مـــردن
لـــە شـــەرمی رووی تـــۆ، لەژێرپـــەردەدام
نـــازانم عـــەرزی حـــاڵ بـــەیان کـــردن

(١٤٧)

ئانکـــە بـــێ خـــان وبـــێ مانـــە مـــنم مـــن
ئانکـــە بـــەر گـــشتە ســـامانە مـــنم مـــن
ئانکـــە شـــامان بانـــدوە میکـــرە رووز
ئانکـــە رووزش چـــو شـــامان مـــنم مـــن

بەر گشتە سامان= بێ سامان، سامانی وون بوو. باندە میگرە=ئەمان گرێنی. شامان =ئێواران. ئانکە=ئەوەی. روزش چو شامان= رۆژیشی وەك شەوانە.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٤٨)

پەشـــــيمانم، پەشـــــيمانم، پەشــــــيمان
كـــــاروانی بوێنـــــەم تـــــا پەشـــــيمان
مـــو ئـــان ئەســـپيدە بـــازم ســـينە ســـوهان
چـــــراگاه مـــــو بـــــی ســـــەر بەســـــتەكوهان

ئەســـپيدە=ســـپيدەی بەيانـــە. ســـوهان= پـــاكی وموحەبـــەت. چراگاە=چرادان، ئاگر ورۆشنايی.

ئەحمد تاقانە لە١٩٥٣دا كردويە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

پەشـــــيمانم، پەشـــــيمانم، پەشـــــيمان
پـــــە ياكـــــەم كـــــاروانیٚ بـــــۆ وەچـــــوونمان
لـــــەبۆ كـــــەس مـــــانی نـــــابیٚ ئـــــەم جيهانـــــە
لـــــە هيـــــچە كۆڵـــــە بـــــاری بـــــارە لێمـــــان

هـــەروا لـــە دوو نيـــوە دێـــری دوايـــدا ئەحمـــەد تاقانـــە بـــەم شـــێوەی نوسيوەتەوە:

كـــــەهن دونيـــــا بـــــەهيچ كـــــەس مەمانـــــدە
بەهـــــــەر زە گولـــــــە بـــــــاریٚ ميكيـــــــشيمان

(١٤٩)

برەنـــدم هەمـــچو يوســـف گـــەر بـــە زنـــدان
وەيانـــالْم زەخـــم چـــوون مەســـت مەنـــدان
ئەگـــــەر ســـــەد باغـــــەبان خەصـــــمی نمايـــــد
مـــەدام ئـــايم بـــە گـــەڵزار تـــو خەنـــدان

www.iqra.ahlamontada.com

برەنـــدم=بمخەنــــە.هەمـــچو=بەشـــێوەی.زەخـــم= بـــرین. خەصم=دوژمن.نمايد=بنوێنی.

ئەحمەد تاقانە لەلا٥٣دا کردويە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

وەکـــو يوســـف ئەگـــەر بمنێنـــە زينـــدان
بنـــالێم لــــە غـــەم وەك دەرد مەنـــدان
ئەگــەر ســەد باخــەوان لـێم بـن بـە دوژمـن
هەميـــشە دێمـــە گـــوڵزاری توخەنـــدان

(١٥٠)

نـــەوای ناڵـــە غـــەم ئەندوتـــە دونـــو
عيـــار قلـــب خـــالص بـــێ تـــۆ دونـــو
بـــۆرە ســـوتە دلان واهـــەم بنـــالێم
کـــە قـــەدر ســـوتە دڵ دڵـــسوتە دونـــو

لە مێژووی ئەدەبی کوردي د. مارف خەزنەدار لە لا٢١٣دا بەم شێوەی خوارەوە هاتوە:-

نـــەوای ناڵـــە غـــەم ئەندوتـــە زونـــوو
عـــەيار زەرری خـــالص پۆتـــەزونوو
بـــۆرە ســـوتە دڵـــوون هـــەم بنـــالێم
کـــە حـــاڵی ســـوتە دڵ دڵـــسوتە زونـــوو

واتاکەی=

ئـــاوازی ناڵـــە غـــەمخۆر دەيزانـــێ
عـــەياری زێـــڕی خـــاليس بۆتـــە دەيزانـــێ
وەرن ئـەی دڵـسووتاوان بـا پێکـەوە بنـالێن
دڵـــسووتاو حـــاڵی دڵـــسووتاو دەزانـــێ

www.iqra.ahlamontada.com

ئینجا دەڵێت:-"بابا خۆی لە دڵداران جیا ناکاتەوە، هەمو کۆمەڵێك ئامانج ورەوشتی خۆی هەیە، تاکەکانی ئەو کۆمەڵەهەست بو ئازاری یەکتری دەکەن، چونکە بۆیەك ئامانج هەوڵ دەدەن.

(١٥١)

دڵــــێ دارم کـــــە بـــــە هبـــــودش نمیبــــــو
نەســـــیحەت میکـــــەرم ســــــوودش نمیبـــــو
بـــــەیادش میـــــدەهم نـــــەش میبـــــەرد یـــــاد
دەر ئاتــــــــەش مینــــــــەهم دودش نمیبـــــــو

بەهبود= خۆشی، باشی.میدەهم= ئەیدەم.مینەهم= ئەینێم.نەش میبەرد= نا یبرد.دووود = دوکەڵ.

د.مارف خەزنەدار لە مێژووی ئەدەبی کوردی لە لا٢١٦دا ئەم چوارینەیەی نوسیوەتەوەلەگەل بەراورد کردنی لەگەل ئەوەی سەرەوە ئەم جیاوازیە هەبوو:- دارم=دیروم، میکەرم=میکەروم، دەر ئاتەش=بە ئاتەش. ئینجا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵــێکم هەیـــە قـــەت حـــاڵی چـــاك نـــابێ
ئاموژگـــاری دەکـــەم بـــەلام ســـوودی نییـــە
دەیدەمـــــە بـــــەر بـــــا بـــــەلام بـــــا نایبـــــا
دەیهاومە ناو ئاگر بەلام دووکەڵی نییە، ناسوتێ

هەر وا دەڵێت:- باباتاهیر سەر سام ماوە لە دەست ئەم دڵە یێ ناگا، نازانێ چییە. هیشتا هەر لە ڕێگایەو نەگەیشتوەتە(ڕاستی)دڵەکە، ژیانی نەمریش بەلای ئەوەوە ئەوەیە کە تێیێ نەگاوهەر خەریك بێ بۆ ئەوەی تێی بگا، بەلام هیشتا تێشی نەگەیشتوە.

*= تێ نەگەیشتنی بابا تاهیر لە دڵی ئەوەیە کە شەیدای ڕێبازیکەوبە پەرووشی پێ گەیشتنی یارە غەیری ئەوە هیچی بەیاد نایەت بۆیە کە

www.iqra.ahlamontada.com

دەیهاوێتە ناو ئاگر دووکەڵی نییە، ئامۆژگاری دەکات سوودی نییە، ئینجا دادیەتی لە دەستی چوون گیرودەی ئەو داوە بووەو رزگاری نابێت؟. ئەمەش یەکێکە لە سیفاتی تاکە کەسی رێبازی سۆفیگەری کە ئاوات وخواستی دڵ بەلاوە دەنێت لە پێناو نزیك بوونەوە و پێ گەیشتن بە پلەکانی کەمال.

(١٥٢)

نەسیمی کز بن ئان کاکل ئایو
مەرا خوشتر زە بۆی سونبل ئایو
چو شەو گیرم خەیاڵت را دەر ئاغوش
سەحەر ئەز بەستەرم بۆی گوڵ ئایو

دڵزار لە لا ٩١دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-
نەسێمی کەوا لە بن کاکۆڵ دێ
لەلای من خوشترە لە بۆی سومبل دێ
بە شەو خەیاڵت بگرم لە باوش
لە سەر سەرینما سەحەر بۆی گوڵ دێ

کاکۆڵ= قژ، پۆپ، ئەگریجە. ئاغوش= باوش. خەیاڵت= تارماییت. بەستەرم=نوینم، نەسیم=شنە با.

د. مارف خەزنەدار لەلا٢٠٩دا دەڵێت:-"بیر کردنەوە لە مەعشووق زیکری شەوورۆژیشاعیر، بووە بە هۆی هەوێنی خەیاڵبازی و داهێنانێکی وینەی جوانی کە هەرگیز پێش ئەو نەوتراوە. خۆشەویست دوورو نزیکیشە، ئەگەر چی ویساڵبەوێنە ماددییە بەلام لە راستیدا خەیاڵیە، شانوی ویساڵ لەسەر بارەگای خەیاڵی گیانە ."

مەعشووق=پیروانی رێبازە

www.iqra.ahlamontada.com

(١٥٣)

سـەری دارم کـە سـامانش نمیبـو
غـەمی دارم کـە پایـانش نمیبـو
ئەگـەر بـاوەر نـەداری سـوی مـن ئـای
بـوین دەردیٚ کـە دەرمـانش نمیبـو

سوی من= لای من. نمیبو =نایبیٚ. نیەتی. سو= سبەی.
دلٚزار لە لا٧٥دا کردویە بە سۆرانی بەم شیوەی خوارەوە:-

سـەرێکم هەیـە سـامانی نیـە
غـەمێکم هەیـە پایـانی نیـە
گـەر بـروا ناکـەی وەرە ببینـە
ئـەو دەردەی کـەوا دەرمـانی نیـە

دوو نیوە دێری یەکەم لەلاپەڕەی ٢١٦دا بەم شێوەیە هاتووە

دلـیٚ دارم کـە بـەهبودش نمیبـو
نـسیحەت میکـەرەم سـودش نمیبـو

(١٥٤)

دلـیٚ دارم دەمـیٚ خـوررەم نمیبـو
غـەمی دیـرم کـە هـەرکز کـەم نمیبـو
خـەتیٚ دیـرم مـو ئـەز خوبـان عالـەم
کـە یـار بـیٚ وەفـا هەمـدەم نمیبـو

خـوررەم=خۆشـی، کامـەرانی.دارم، دیـرم=هەمـە.خـوب= بـاش.
چاك.خەت=ریگای دریژ، دێر.

www.iqra.ahlamontada.com

واته:

دڵــیٚکم هەیــە دەمێــك کامــەران نابێــت
غــەمێکم هەیــە کەهــەرگیز کــەم ناکــات
ڕێگایــەکم لەبەردایــە لــە هــەمو جیهــان باشــتر
یــاری بــێ وەفــاش نابێتــە هــاودەمی مــن

مەبەستی بابا لە ریگا ڕێبازەکەیەتی، یاریش پیروانیەتی.

(١٥٥)

غــەم عیــشق تــە کــەی دەر ســەر ئــایو
همــائێ کــە بەهــەر بــووم و بــەر ئــایو
زە عیــشقت ســەر فــرازان کــام یــا بەنــد
کــە خــۆر ئــەوەڵ بــە کۆهــسارون بــەر ئــایو

بــووم وبــەر = بــەرو بــووم.همــائی=تــەیری هومــا، باڵنــدەی بەخت.کۆهسارون=کۆساران، چیانشین.بەر ئایو =دەردێت.

واتە=غەمی عیشقی توو ی بێ هاوتاکەی لە سەری هەر یەکێك دابێت، تووش وەك تەیری (هوما) لە هەر بەرو بومیکدا بنیشیتەوە، لە عیشقی تـودا سەر فرازان لە کام و خۆشەویستی خودادا پا بەند دەبن، وەك ڕۆژ کەیەکەم جار هەڵدێت بەر چیا و چیانشینەکان دەکەوێت.ئەمەش وەسفی پیروانی ڕێبازەکەیەتی ئەوەندە خۆشەویستە لە دڵی موریدانە کە هەر دەرکەوێت هەموو سەر گەرمی خۆشەویستی خودا دەبن بە زکرو مناجات و عبادەت.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٥٦)

بـــه وه اللــــه كـــه جانــــانم تـــوئی تـــوو
بـــه ســـولّتان عـــه‌ره‌ب جانـــانم تـــوئی تـــوو
نمیدونـــه‌م كـــه چـــوونم یـــا كـــه چـــه‌ندم
هه‌میدونـــه‌م كـــه ده‌رمـــانم تـــوئی تـــوو

سولتان عه‌ره‌ب=مه‌به‌ستی پێخه‌مبه‌ره(د.خ).چونم یا چه‌ندم=چۆنم یان چه‌ندم(به قه‌واره‌و كێش). هه‌میدوونه‌م=هه‌ر ده‌زانم.
واته=باباتاهیر روو له پیره‌كه‌ی ده‌كات و سویندی بۆ ده‌خوات كه رووح و گیا نی ئه‌وه، وه به پێخه‌مبه‌ری عه‌ره‌ب سویند ده‌خوات كه نازانیٚ چوون وچه‌ندئه‌وی خۆش ده‌وێت (واته: خۆشه‌ویستیه‌كه‌ی بیٚ سنووره)، هه‌ر ده‌زانیٚ ده‌رمانی ئه‌و ئه‌وینه‌ی هاتنی یاره(پیره‌كه‌یه‌تی).

(١٥٧)

بـــه‌هارم بـــی خـــه‌زان ئـــه‌ی گولّبـــه‌ن مـــوو
چـــه غـــه‌م كه‌نـــده بـــه‌ب وبـــیخ وبـــن مـــوو
بـــره‌س ئـــه‌ی ســـووته دلٚ یه‌كـــده‌م بـــده‌ر ده‌م
تـــه‌ئی ئـــه‌مرووز دلٚ تـــازه كـــون مـــوو

خه‌زان=گه‌لاٚ ریزان.كه‌نده=ده‌ری هیناوه.به‌ب و بیٚخ وبن=ڕه‌گ وریشه‌و ڕچه‌لٚه‌ك.یه‌كده‌م بده‌ر ده‌م=جارێك ده‌رفه‌تێك بده.
واته=باباتاهیر له‌گه‌لٚ پیری رێبازه‌كه‌ی ده‌دوێت و ده‌لێت :"ته‌مه‌ن به‌ره‌و پیری ده‌روات و كۆتای عومرێتی، غه‌م ده‌ست له‌به‌رۆكی ناكاته‌وه، ڕه‌گ وریشه‌و ڕچه‌لٚه‌كی ده‌ر هێناوه

www.iqra.ahlamontada.com

(غەمی پێ نەگەیشتنی بە یار)، بۆیە داوا دەکات و دەپارێتەوەلە یارو هانای بۆدەبات تا بگاتە فریای وبۆ ساتێکیش بێت غەمی لێ برەوێتەوە وشاد بێت بە دیتنی و عومری لە نوێ دەس پێ کاتەوە .

(١٥٨)

نیـــا موتلّـــەق نـــەکارم ئـــین دلّ مـــوو
بـــەجز خونابـــەی نـــە حاصـــل مـــوو
دارە دەر مەوســـم گـــولّ جـــۆش ســـەودا
چ پـــــەروائی کـــــرە ئینجـــا دلّ مـــوو

موتلّەق=بەرەهای کتو پڕ، بەیەکجاری. بەجز خونا=بە غەیری خوێن.کرە =دەکات.نە کارم =لە کارم، لە چالاکیم.پەروا=ترس.نیا=نیە، نەبوو.حاصلّ= دەسکەوت.

(١٥٩)

شـــەوێ نـــەبود کـــە دلّ پـــڕ غـــەم نمیبـــوو
زانکـــە دولّبـــەر دەمـــێ هەمـــدەم نمیبـــوو
هـــەزاران رەحمـــەت حـــەق بـــاد بـــەر غـــەم
زەمـــانێ ئـــەز دلّ مـــو کـــەم نمیبـــوو

زانکە= کە دەزانێ. رەحمەت حەق باد=رەحمەتی خوای لێ بێ. بەر =لە. واتە =شەوێك نەبوو کە دلّی من بێ غەم بێت، چونکە دەزانێ ئەو یارەی من نابێتە هاودەمی من(نایەتە فریام وچاوم پێی کەوێت).بۆیە هەزار رەحمەت لە غەم دەکات چونکە هەر ئەو هاودەمێتی و لێی کەم نابێتەوە. بابا نەگەیشتوە بە یار چاوەڕوانە، لە ناخی ئەو ئەوینەدا غەم بوەتە پیشەی و شەوان بە غەمەوە سەر دەنێتەوە.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٦٠)

وای ئـــەز ڕۆژی کـــە قـــازیم خـــودا بـــوو
ســـــەر پـــــل ســـــیراتم ماجـــــەرا بـــــوو
بـــە نوبـــەت بگوزەرنـــد پـــیرو جوانـــان
وای ئـەز ئانـدەم کـە نوبـەت زانـی مـا بـوو

قـازی=داد پـەروەر.سـەر پـل سیرات= پـردی سیرات.بگوزەرنـد=تـێ پەڕن. ئاندەم=ئەو دەمە، ئەو ساتە.

(*) لێـرەدا باباتـاهیر ئاگـاداری موریـدانی ڕێبازەکـەی دەکاتـەوە کـە ئاگایـان لـە کـارو کردەوەیـان بێـت لـەم دونیایـەداو خـوای گـەورە لـە بـیر نەکـەن، بانـا ڕۆژ ڕوو بـە ڕووبونـەوەی دادوەری دەبنـەوەو تاقیکردنـەوەی پردی سیرات لە ڕێیانە، بە پێی ئەو تاقیکردنەوەو کرداریان سزاو پا داشتی خۆیان وەر دەگرن.

(١٦١)

بـــۆره بـــۆره کـــە جانـــانم تـــووئی تـــوو
بـــۆره بـــۆره کـــە ســـولْتانم تـــووئی تـــوو
تـە خـود دونـی کـە غـەیره ئـەز تـوو نەدونـەم
بـــۆره بـــۆره کـــە ئیمـــانم تـــووئی تـــوو

لە نوسینەوەی د.مارف خەزنـەدار لـە لا٢٠٧دا تـووئی بوەتـە تـووێ وە ئیمانم بوەتە ئیمونم، هەر وا بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سۆرانی:-

وەره وەرەو جـــانی جـــانم هـــەر تـــۆی
وەرەوەره ســـولتانی مـــن تـــەنیا هـــەر تـــۆی
تـۆ خـۆت دەزانـی کەلـە تـو زیـاتر کـەس ناناسـم
وەره وەره بـــیرو بـــاوەڕم هـــەر تـــۆی

www.iqra.ahlamontada.com

وەبەم شێوەیەش لێکی دەداتەوە:- لیرەدا کە دوو شت (من وتۆ) بەرامبەر بەیەکترە دادەنێ. مەبەستی ئەوەیە کە هەردوکیان بکا بە یەك یاخود هەردوکیان هەر یەکێکن. من بەلایەوەناتەواویە ئەوەی تەواوی دەکات (تۆ)یە.ئەم تۆیە خۆی یەکێکە و تەواوە.بێ منیش هەر تەواوە لە بەر ئەوە (من) کەبە(تۆ) دەبێ بە تەواو .

(*)د. مارف بە پێی ڕێبازەکەی باباتاهیر لێکی داوەتەوە (فریشتەو زاتی خودایی) کە یەکتر تەواو دەکەن، هەر چەندە فریشتەش نەبێت زاتی خودا هەرتەواوە .

دلزاریش لە لا٥٨دا کردویە بە سۆرانی.

(١٦٢)

تــــۆ شــــەو تـــارت بوینــــەم تـــار تـــارو
گرفتـــە زولمـــەتش هـــەر بـــورج و بـــارو
خودایـــــا رۆشـــــنایی بــــەر دلـــم دە
کـــە تـــا وینـــەم جـــەمال هەشـــت و چـــارو

تار تارو =زور تاریك.بار =جارێك.جەمال=ڕوخسار.هەشت وچوارو=بە ژمارە هەشتو چوار دەکاتە دوانگزدە، بۆیەهەندێك بە دوانگزدە ئیمام لە قەلەمی دەدەن. بەلام لە راستیدا مەبەستی حەوت فریشتەو زاتی خودایەکە دەکاتە هەشت لەگەل چوار مەلەك.ئەگەر بابا بگاتە پلەی کەمال چاوی پەردەی لە سەر لا دەچێت و هەموو شتێك دەبینێت وئاگاداری هەموو شت دەبێت.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٦٣)

دڵــــم زه دەردی تـــــه دایـــــم هەمینـــــه
ببـــــاڵین خـــــشتم و بەســـــتەر زەمینــــــه
هــەمین جـــورمم کـــه مـــو تــه دۆســـت دیـــرم
نـــه هەرکـــەس دۆســـت دیـــره حـــاڵش ئینـــه

هەمینە=هەر ئەوەیە. باڵین=سەرین. بەستەر=راخەر، جێگا. هەمین=هەموو، گشت. جورمم=خەتام، گوناهم. دیرە=هەیەتی. ئینە=ئەمەیە.

د. مارف خەزنەدار دەلێت:-"عاشقان بەلای باباتاهیرەوە دوو جۆرن، عاشقی موتلەق وعاشقی زەمینی، رێگەی گەیشتن بە عاشقی موتلەقی ڕاست چەتوونە، ئەوەی تر ئاسانە، چەتونەکەیان عاشقی وا هەیەبریویەتی، هی واش هەیە نەیبریوە(هە وەکو باباتاهیر)بۆیە دەڵێ:-

دڵـــــم لـــــه دەردی تـــــۆ دایـــــم غەمگینـــــه
خـــــــشت ســـــــەرینمە وزەوی نوینمـــــــه
گونـــــاهم ئەوەیـــــه چـــــونکە دۆســـــتم هەیـــــه
بـەلاّم هـەموو کەسێکی دوستی هەیـەحاڵی وانیـه.

هەر وا ئەحمەد تاقانەش لەلا٥٤دا کردویە بە سۆرانی.

(١٦٤)

چـــو مـــویـــەك ســـوتە دڵ پەروانـــەی نـــە
بەعالـــەم هەمـــچو مـــو دیوانـــەی نـــە
هەمـــە مـــاروون ومـــورن لانـــە دیـــرن
مـــــن دیوانـــــە را ویرانـــــەی نـــــە

www.iqra.ahlamontada.com

چـــو مـــو=وەك مــن، بەشــێوەی مــن.مـــارون ومـــورن =مـــارو موری.دیرن=هەیانە.ویرانە=لانە.نە=نیە.

شیخ مەحمەد خاڵ لەلا١٨دا دەڵێت:-"واتە لە جیهاندا پەروانەیەك نیە وەك من دڵ سوتاو، لە عالەما دێوانەیەك وەك من نیە، هەمو مارو مۆرێك هێلانەیان هەیە تیا بحەسێنەوە منی دێوانە نەبی کە هێچ وێرانەیەك شك نابەم. لە ڕاستیدا بابا گلەیی لە پیروانی ڕێبازەکەی دەکات، کە ئەو شێت و شەیدای ئەو پیرو ڕێبازەیە، کە چی هێچ شك نابات لەم دونیایەدا، تەنانەت جێی حەوانەوەشی نیە..

(١٦٥)

هـــەزارەت دڵ بـــە غـــارەت برتـــە وێـــشە
هـــەزارانت جگـــەر خـــوون گرتـــە وێـــشە
هـــەزاران داغ ویـــش ئـــەز ویـــشم ئەشمـــەر
هـــەنی نەشمـــەر تـــە ئـــەز ئەشمـــەر تـــە ویـــشە

د. مارف خەزنەدار لە لا٢٢٣دا بەم شێوەی خوارەوە گوریویەتی بۆسورانی:-

هـــەزار دڵـــت بـــە غـــارەت بـــردووە
هـــەزاران جگـــەرت پـــڕ خـــوێن کـــردووە
هـــــەزاران بـــــرینم ژمـــــاردووە
ئـــەوەی نـــە ژمـــاردراوە لەمـــە زۆر زیـــاترە

باباتاهیر مەبەستی ئەوەیە کە بلێت تەنها من نیم کەوتومەتە داوی ئەوینی تۆوەئەی یار، هەزارانی وەکی منت لە خشتە بردوە و تووشی داوی تۆبوون، هەزارانیش جگەر خوێناوی بوون کە لە ژماردن نایەت، هەموو هەر چاوەروانین بۆ دیتنی لوتف وجەماڵی توو، تۆش زۆر بێ باکی.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٦٦)

دلـــم ئـــەز عيـــشق خوبـــان گـــيچ و وێجـــە
مـــژە بـــەر هـــەم زەنـــەم خونابـــە ڕێجـــە
دلْ عاشـــق مـــسال چـــوب تـــەر بـــى
ســـوى ســـرڕ چـــە ســـرڕى خونـــاوە ڕيجـــە

خوبان=چاكان.گيچ ووێجە=گێژو وێژە.مژە=برژانگ.بريجە=بريژە. مسال=وەك.چوب=دار.سووى=لەلاى.سرڕ=نهێنى.(دلزار كردويە بەئاگر)

د.صديق بورەكەيى لەلا٩٥دا بەم شێوەى نوسيوەتەوە:-

دلـــیٚ ديـــروم ژ عـــشقت گـــیٚچ و ويجـــە
مـــوژە بەرهـــەم زەنـــوم خوونابـــە ڕێجـــە
دلْ عاشـــق بـــسانيى چـــوب تـــەريى
ســـەرى سوچـــە ســـەریٚ خونابـــە ڕێجـــە

واتاكەى=دلێكم هەيە كە لە ئەوينت گێژو وێژە، برژانگ بەيەكابنێم خوێناو ئەريژى، دلى ئەويندار وەكوو تولى تەڕ وايە، سەرێكى ئەسووتیٚ وسەرێكى خوێناوهەلئەريژى.

د.مارف خەزنەدار لەلا٢٢١دا ب١ دەلێت:-باباتاهير عەشق دلى گێژكردوە، ئەگەر برژانگەكانى وێك بنى يتەوە فرمێسك وەك سولاوكە (مەرزم) دێتە خوارىٚ، ....هەر وا لە چوارينەكەدا (بسان چوب تەر) بوەتە(بسانى چووبى تەر بیٚ) وە (سوچە) بوەتە (سووژە).وا پیٚ دەچیٚ سرر بە هەلە يان بەدەسكارى نوسراوە.

شيخ مەحەمەد خالْ لەلا١٧دا دەلێت:-"ئەوان وەك شتێكى نايابى وڕن بوى خۆيان بدۆزنەوە، يان وەك ماننديى بیٚ نەوايەكە گەنجێك بدۆزيتەوە

www.iqra.ahlamontada.com

یا تینویەك كە سەرچاوەی ئاویكی ساردی سازگاری روناك ببیننەوە، لە خۆشیا گەشكە دەیا نگری.

هەروا دڵزاریش لە گەنجێنەكەیدا كردویە بە سۆرانی.

(*)بابا تاهیر ئەوەندە خولیای عەشقی پیروانی رێبازەكەیەتی، دڵی گیژو وێژە چونكە لیان دوورە و نایانگاتیٚ، بۆیە لە ناخەوە و لە سۆزی گریاندا فەرمێسكی خوێناوی وەك سولاوكە دێتە خواری، وخۆی وەك دارێكی تەری ئاگر تیٚ بەر بوو دێتە پێش چاو.

(١٦٧)

مسلسل كیسوان پر تاب مەكرە
خومارین نەركسان پر خواب مەكرە
هەمی خواهی كە مهر ئەز مو ببەری
برینە رۆژگار ئاشتاب مەكرە

مسلسل=زنجیرە، ریز. كیسوان=ئەبرۆ. پر تاب=پر تیشك، پێچ خواردو. ئاشتاب=پەلە، خیرایی. نەركسان=نەرگز چاو. برینە رۆژگار=رۆژگار دەبرێتەوە. خواب =خەو. مەكر =ناز. مهر=روو، چارە.

(*)جگە لە ئافرەت پیاو مەقولاٚنی ناو كۆمەڵگا ودێوەخان پێشان باو بوو پرچ و پەلكیان هەبوو سەریان نەدەتراشی، چاوانیان بەكل دەرەژی، جا ئەم چوارینەی بوو ئافرەت وتووە یان بوو پیروانی كە لەو جۆرە بوون.؟؟

(١٦٨)

چە دیرە ئینكە دارش ئازەرینە
چە دەشنە ئینكە خونخوارش زەمینە
مەگەر بوو وەبر مسكین دلاٚنە
مەگەر سەحرای عیشق نازەنینە

چە دیرە=چی هەیە. ئینكە=ئەوەی. دارش=هەیەتی، پێیەتی

www.iqra.ahlamontada.com

ئازەرینە=ئاگرینە.چە دەشنە=چی هەیە، (دەشنە=جۆرە خەنجەریکە، فەرهەنگی لەك و لور)خونخوار=خوێن خراب(ماڵ خراب)

(١٦٩)

مـــو را ئـــەی دولبـــەر مـــو بـــا تـــە کـــارە
وەگـــــەر نـــــە دەر جیهـــان بـــسیار یـــارە
کوجـــا پـــەروای چـــوون مـــو ســـووتە دیـــرم
چـــو مـــو بلبـــل بـــە گـــولزارت هـــەزارە

مـــو را =بـــۆ مـــن .نـــەکارە=بـــە کـــارە.کوجـــا=لـــە کوێ.پەروای=پەروەردەبووی. بسیار= زۆر.چو من=وەك من.

(١٧٠)

بـــێ تـــە یەکـــدەم دڵـــم خـــوورِەم نەموونـــە
وەگـــەر رووی تـــە وینـــەم غـــەم نەموونـــە
ئەگەر دەردی دڵم قسمەت نەمایەند(نەموویەن)
دڵ بـــــێ دەرد دەر عالـــــەم نەموونـــــە

نەموونە=نامێنی.نەمایەند=ئاشکرا کردن.دەر خستن.

د.مارف خەزنەدار لەلا٢٢٠دا بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سۆرانی:-

بـــەبێ تـــۆ هـــیچ کاتێـــك دڵـــم گوشـــاد نییـــە
ئەگـــەر رووی تـــۆ ببیـــنم غـــەم نـــامێنی
ئەگـــەر دەردی دڵـــم دابـــەش بکـــەم
دڵـــی بـــێ دەرد لـــە گێتـــی دا نـــامێنی

www.iqra.ahlamontada.com

(*)باباتاهیر لە ئەوینیکدایە ئەگەر ئەویارەی نەبێت لە دڵیدا هیچ خۆشی نابێنیت، ئەگەر بێتوجارێك روخساری ببینی غەم لە دڵی نامێنی، ئەگەر بیتو ئەو دەردەی دەر نەخات و ئاشکرا نەبێت، دڵی دەردەدار لە جیهاندا نامێنی.ئەبێ بابا چەند لە سەودای ئەویارەدا بێت ؟وەدەبێ ئەو یارە چ جۆرە یارێك بێت؟؟.

(١٧١)

دەر ئـــین بـــووم و بـــرانم پـــەرووەرش نـــە
شـــەوانم جـــا وەڕۆزانم خـــەووەرش نـــە
ســـەری دیـــرم کـــە مـــەغزی ئەنـــدەراونی
تـــەنی دیـــرم کـــە پـــەروای ســـەرش نـــە

بوم وبرانم=وجود، نیشتمان، دونیا.پەرووەرش=پەروەردە.
مەغز=مێشك.ئەندەراونی=لە ژێر ئاو.پەروا=شەرم

(١٧٢)

مـــــو ڕا دەرد دڵـــــم کـــــردە واتـــــە
نـــەزونی دەرد دڵ ئـــەی بـــێ وەفاتـــە
بـــۆرە مـــو ســـووتە دڵ واتـــە ســـپارم
نـــە زونـــی بـــا دڵ زونـــە پـــا تـــە

واتە=گوفتە، ووتن.واتە سپارم= بە تۆی دەسپێرم . نەزونی=نازانی.بێ وەفا تە=تووی بێ وەفا.پا=پلە.

(١٧٣)

ســـەحەر گاهـــان کـــە ئەشـــکم لاوە گـــیرە
زە ئـــاهم هـــەفت چـــەرخ ئـــا لاوە گـــیرە
چـــنان ریـــزم زە دیـــدە و ئەشـــك خـــونین
کـــە گێتـــی ســـەر بـــە ســـەر ســـەیلاو گـــیرە

www.iqra.ahlamontada.com

ئەشـك=فەرمێسك.لاوە گـیرە=هەراسـان دەبێـت.ریـزم=دەرێـژم، زەدیدە=لە چاوان.سەیلاو=لافاو.هەفت چەرخ=هەفت تەبەقەی ئاسمان و زەمین.سەر بە سەر=سەرانسەر، هەمووی.

(*)باباتـاهیر لـیرەدا پەرۆشـی و نارەحـەتی خـۆی دەر دەبـڕێ کەبـە فەرمێسك ڕشتن و ئاه وفیخـان دونیای هەراسان کـردوە، ئەو فەرمێسکە خوێنـاوەی دەڕێـژی، هـەموو دونیـای کـردوە بـە لافـاو. ئـەم پەروشـی ونارەحەتیە وەك دەروێشیکی سۆفی، لە پێناو بارو دۆخـی دونیایـە یـان لـە پێناو دووری پیروانیەنی و بیرو باوەری ڕێبازی سوفیگەریەکەیەتی.؟؟

(١٧٤)

دلْ عاشــــق بــــە پیخــــامیٚ بــــساچە
خومــــار ئــــالوودە بــــا جــــامی بــــساچە
مــــەرا کەیفیــــەت چەشــــم تــــو کــــافی ئەســــت
قەناعــــەت گــــر بــــە بــــادامی بــــساچە

پیخـام=نامـە، هـەوالْ.بساچە=بسازنە، بـژی.خومار ئـالْودە=چـاوان پـر خومار.جام=ئاوینە، دەفر.بادام= بادەیەك.

(١٧٥)

غــــەریبی ســــەخت مــــرا دلْ گــــیرداره
فەلــــەك بــــەر گــــەردەنم زنجــــیر داره
فەلــــەك ئــــەز گــــەردەنم زنجــــبر بــــەردار
کــــە غوربــــەت خــــاك دامــــین گــــیر داره

مـرا=هـی مـن.داره =هەیـەتی. بـەردار=لایبـە، بیکـەوە.غوربـەت خاك=غەریبی ولاْت.

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار له لا٨٦دا کردویه به سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە :-

غــــەریبی نــــاخۆش کــــە دڵگــــیر مــــە
فەلــــەك هــــۆی ملــــی بــــەزنجیر مــــە
فەلــــەك لــــە ملمــــا زنجــــیر دەرێنــــە
کــــە خــــاك غوربــــەت دامــــەن گیرمــــە

(*)وادیاره باباتاهیر غەریبی پێ قورس بووە، کە خۆی لورستانیە، سەرهەڵدانی رێبازەکەی وپیروانی لە ناوچەی لورستان بوون، ئیستا لەو دووره "لە هەمەدان" وناوچەی هەورامان دەگەرێ بەدوای بڵاو بوونەوەی بیروڕای رێبازەکەی‌و سەر دانی موریدانی، وەلە شاری هەمەدان نیشتە جێ بووە.بۆیە باس لە زنجیرو پرسیار وداواکاری لەفەلەك دەکات .چونکە پا بەندی ئەو مەبەستەیە.

(١٧٦)

دڵــــم مــــەیل گوڵبــــاغ تــــە دیــــرە
سەراســــەر ســــینەم داغ تــــە دیــــرە
بــــشم ئەلالــــە زاران دڵ کــــەرم شــــاد
دیــــم ئالالــــە هــــەم داغ تــــە دیــــرە

دیره=هەیەتی. داغ= خەفەت. بشم= بچین.دانشین.
صدیق بورەکەی لەلا٩١دا بەم شێوەی نوسیوەتەوە:-

دڵــــوم مــــەیل گــــول بــــاغ تــــە دیــــرە
سەراســــەر ســــینە ئــــوم داغ تــــە دیــــرە
بــــشوم ئالالــــە جــــاران دل کــــەرۆم شــــاد
دیــــوم کالالــــە هــــەم داغ تــــە دیــــرە

www.iqra.ahlamontada.com

واتە=دڵم ئارەزووی گوڵ وباغی تۆی هەیە، لەسەراسەری سینەمدا داخی تۆی هەیە، هاتم بچم بۆجاری گولاڵە تا نەختێ دڵم خۆش و شاد بی. دیم گولاڵەش داخی توێ هەیە.

ئەحمەد تاقانەلەلا٥٥داکردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵـــم مـــەیلی گـــوڵ وبـــاغی ئـــەتۆی هـــەس
سەراســـەر سـینگی مـــن داغـــی ئـــەتۆی هـــەس
دەڕۆمـــــە لالـــــە زاران دڵ بکـــــەم شـــــاد
دەبیـــنم لالەکـــەش داغـــی ئـــەتۆی هـــەس

(*)بابا لیرەدا بۆ مەعشووقەکەی دەدوێ کە چەند بە پەروشە بیبینێ کە چەند بەغەم وخەفەتەوە یە دڵ غەمگینە لە دووری ئەودا، کە دەرواتە ناو گوڵزاران تا هەندێ ئەو غەمەی برەوێتەوە کەچی گوڵزاران هەم بەغەم و پەروشی ئەوەوەن بۆ دیتنی ئەو یارەی بابا تاهیر.

(١٧٧)

بـــە دونیـــا مـــو نەوینـــەم کـــام بـــێ تـــە
بـــە دەس هـــەرگز نـــەگیرەم جـــام بـــێ تـــە
بلـــەرزەم ڕۆز و شـــەو چـــوون بیـــد مـــەجنون
نـــەدارم یـــەك نەفـــەس ئـــارام بـــێ تـــە

بێد= دار بی.

دڵزار لە لا٨٧دا کردویە بە سۆرانی بەم شێوەی خوارەوە:

بـــێ تـــۆ نـــابینم لـــە دونیـــادا کـــام
مـــن بـــە دەســـتەوە هـــەرگیز نـــاگرم جـــام
ئەلـــــەرزم ڕۆژوشـــــەو وەك شـــــوڕە بـــــی
بـــەبێ تـــۆ نیمـــە یـــەك نەفـــەس ئـــارام

www.iqra.ahlamontada.com

(*)باباڵەم چوارینەیەدا هەستی خۆی دەردەبڕێ بەرامبەر بە یار (مەعشووقە)کە بەبێ ئەو هیچ ئارەزویەکی نیە لەم دونیایەدا، وەلە عیشقی ئەو نەبێت جامی سەر مەستی بە دەستەوە ناگرێت، ئەو هەر خەریکی زکرو مناجاتەشەو ڕۆژ وەك داری بی بەدەم باوەدەلەرزێت، بە بێ ئەویش هەناسەی نامێنی .

(١٧٨)

هەر ئان دولْبەرم کە چەشم مەست دارە
هەزاران چوون منی پا بەست دارە
مەیان عاشقان ئان ماە سیما
چو شعر من بلْند و پەست دارە

دلْزار لە لا٧٨دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

هەر ئەو دولْبەرەی چاوی مەستی هەس
هەزارانی وەك من پا بەستی هەس
لە ناو عاشقانا ئەو مانگ روخسارە
وەکو شیعری من بە رزو پەستی هەس

شیخ مەحەمەدی خاڵ لە لا٢٤٧دا دەڵێت:- چوارینەکانی باباتاهیر زۆریان لەیەك دەچن لە عیبارەت ولە مەبەستاو ئەوانەیزۆر بەرز نین، هەر لەبەر ئەوەیە کە خۆیشی دان دەنێ بە پەستی هێندێکیان، وەك ئەم چوارینەیە.

(١٧٩)

سەحەر گاهان فغان بولبلانە
بە یاد رۆی پڕ نوور گولانە
زە ئاە موفەلەك ئاخر حەزەر کە
ئەسەر دەر نالە سووتە دلانە

www.iqra.ahlamontada.com

حەزەر=ئاگاداری. ئەسەر=بە جێ ماو. (ئەساوەر) هەردوك ووشەی عەرەبین.

(*)بابا لیرەدا وەك بولبل لەسەحەردا خەریکی ناڵەو زکرو مناجات و نوێژ کردنە لە ناخی عبادەتدا لە بۆدوا رۆژ، لە کاریگەری ئەوەدا و دڵسوتاوی دونیای هاژاندووەو ناو بانگی داوەتەوە.

(١٨٠)

بەدونیا مسل مو دڵ سووتەی نە
بەدەرد سۆز غەم ئەندوتەی نە
چسان بەندم را سەیل دوو دیدە
کە ئین زەخم دڵم لو سووتەی نە

ئەندوتە=پاشەکەوتکراو. لو سووتەی= لێو سوتاو. چسان=( ) .
سەیل = لافاو. سێل=نیگاکردن، تەماشا کردن

(١٨١)

غەم دەرد دڵ مو بێ حسابە
خودا زونە کە مرغ دڵ کەبابە
بنازم دەست و بازوی تە جەلاد
ئەگەر قەتلم کری واللە سەوابە

دڵزار لەلا٥٩دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-
غەمی دەردی دڵی من بێ حیسابە
خودا ئەیزانی تەیری دڵ کەبابە
بە قەتلی دەست و قامی تۆ ئەنازم
ئەگەر بێ و بمکوژی بەخوا سەوابە

www.iqra.ahlamontada.com

(١٨٢)

دڵ مـــو دايـــم ئەنـــدەر ماتـــەم تـــە
بـــە دڵ پێويـــستە بـــیٚ دەردو غـــەم تـــە
چـــە پرســـی کـــە چـــرا قـــەدت بپووســـەم
خەمـــە قـــەدم ئـــەز ئـــان پـــيچ وخـــەم تـــە

ئەنـــدەر=ئانـــدەر=لـــە نـــاو.ماتـــەم=تازيـــە.چـــە پرســـی= چـــی دەپرسی.بپووسەم=ماچ بکەم.خەمە=دەيخەمە، چەماوەيە، لاری.

(١٨٣)

زەخـــم جـــان دەر تـــەنم دەرگـــير وداره
ســـەرم دەر رەهـــن تـــيخ ئابـــداره
نـــەدارم ئيختيـــاری ئـــەز چـــە جۆشـــش
دڵ مـــو تـــاب ئـــين ســـەودا نـــەداره

زەخـــم=بـــرين.دەرگـــيروداره=لـــە گيروگرفتدايـــە، لـــە شەلەژاويدايە.رەهن=مەرج.تيخ ئابدار=چەقووی ئاودار.
نەدارم=نيمە.تاب=تاو.جۆشش=جۆشی.

(١٨٤)

کوجـــابی جـــای تـــوو ئـــەی يـــار دڵخـــواه
کـــە تـــا بـــسپرم ئانجـــا يـــە ك راه
هەمـــە جـــا جـــای مـــو کـــۆر بـــاتن
غەلـــەت واتم غەلـــەت ئەســـتخفر اللـــە

کوجا=لە کویٚ.بیٚ جا=بیٚ جيگا، بیٚ ماوا..بسپرم=بسپێرم

www.iqra.ahlamontada.com

ئانجا=ئەوجیگایە..کوّر باتن=بە یەکیّ دەوتریّ هیچ نەزان بیّت یان بەدوای شتیکا بگەریّت ونەیدوّزیتەوە .غەلەت واتم= هەلّەم ووت، خەتام کرد.

دلّزار لەلا٩٠دا کردویە بە سورانی بەم شیّوەی خوارەوە:-

کییّە جیگای توّ ئەی یاری دلّخوا
هەتا ئەو جیّیە بکەم بەریّگا
هەموو جیّ جیّی تە کوّری باتنم
خەتام وت خەتا ئەستخفر اللە

شیخ مەحەمەد خالّ لە لا١٩٧دا دەلّیّت:-"لە شیعری یەکەمدا پرسیارلە جیّی خودا دەکات لە پاشا پەشیمان دەبیّتەوە ودەلّی:خوایە توّ بیّ جیّگایت و جیّگای تایبەتیت نیە، بەلّکو لە هەمو جیّیەك هەیت بوونەوەر عەرشی توّیە، بەلّکو عەرشی توّ لە بوونەوەر فراوانترە.بەلاّم من چاوی دەروونم کویّرە لە بەر ئەوە خەتام وت کە پرسیارم لە جیگاو ریّگای توّ کرد و پەشیمان بوومەوە وداوای لیّخوّشبوون دەکەم."

(*) کویری باتن=لە دونیای سوفیگەریدا مەبەست پەردەی چاوە کە لە ریّگای عبادەتی قولی سووفیاندا بە ئاواتن ئەو پەردەیە لاچیّت، واتە پشتی پەردەیان لیّ دیار بیّت، ئەو کات دەگەن بە ئاوات و شاد بوونی هەمیشەیی. لە زانستی دەروناسی پیّی دەوتریّت (میتا فیزقیا)

(١٨٥)

سەرم چوون گوّی دەر مەیدان بگەردە
دلّم تەر عەهدو نز پەیمان بگەردە
ئەگەر دەوران بە نامەردان بمونە
نشینەم تا دیگەر دەوران بگەردە

www.iqra.ahlamontada.com

بگەردە=بسوورێتەوە. تەر=وەك. نز=دەور، لە پاڵ.
فەهمی کاکەی لەلا۹۱دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

سـەرم وەك گۆیـەك لـە مەیـدان بگـەڕێ
دڵـم بـە دەورعەهـدو پـەیمان بگـەڕێ
ئەگـەر دەوران بـۆ نامـەردان بمێنـێ
دەنیـشم تـا دەورانـی تـر بگـەڕێ

(*)چاوەروانی باباتاهیر بۆ دورانیکی تر چاوەروانی(فریا ڕەسە) بۆ دونیای خواناسی و یاسا پەیڕەو کردن کە لە ئاینە کونەکاندا بەم شێوەیە ناوی هاتوە:(بیرە باوەری کۆنی چینیەکان ناوی یترتنکر-موبەشیر، بیرو باوەری بوزایی ناوی بوزای پینجەمە.بیرو باوەری هیندی ناوی ئوتار "دیشنوی دەهەم".بیرو باوەری زەردەشتیەکان ناوی سوشیانت.بیرو باوەری ئیسلامی مەهدی ئاخر زەمان.بیرو باوەری مەسیحیەکان عیسای کوری مەریەمە.) کە زۆر لە عارفان ئاین زانان سوفی وپیاو چاکان پێش بێنیان کردوە.

(١٨٦)

بـە کـەس دەرد دڵ مـو واتـەنی نـە
کەسـنگ ئـەز ئـاسموون ئەنداتـەنی نـە
بـەمو واچـن کـە تـەرك یـار خـود کـە
کەسـیش یـارم کـە تـەرکش واتـەنی نـە

واتەنی نە=ناڵێت. ئاسموون=ئاسمان.سنگ= بەرد.
فەهمی کاکەی بەم شێوەیە کردویە بە سورانی:-

بەکـەس رازی دڵـم گوتـەنی نییـە
بـەرد لـە ئاسمانـەوە کـەوتنی نییـە
پـێم دەیێـژن تـەرکی یـاری خـۆت بکـە
کەسـێکە یـارم تـەرك کردنـی نییـە

www.iqra.ahlamontada.com

(*)مەبەست لەم چوارینەیە نەدرکاندن و پاراستنی نهێنیە کە زۆر باوە لە ناو ئاین زانان و سووفیان، مەبەستیش لە یار پیروانی ڕێبازەکەیەتی. کە شەیدای بینین و پێگەیشتنیەتی.

(١٨٧)

دلْ ئــــەز مـــوهرت نـــورزە بـــەر چ ئـــەرزە
نـــەخواهم دلْ، کـــە مـــوهر تـــە نـــورزە
گریبـــان هـــەر کـــە ئـــەز دەســـتت کـــرە چـــاك
بەیـــــەك عالـــــەم گریبـــــان وا بـــــیرزە

نورزە= ڕوناکە . ئەرزە= بێ نرخە، هەرزانە. بیرزە =پیروزە، بیزارە .گریبان= گیرفان، یەخە، بەرووك. موهر =روخسار، ئەوین.چاك =درز، قلیش.

(١٨٨)

دلْ مـــو غـــەیری تـــە دولْبـــەر نـــەگیرە
بـــە جـــای جەوهـــەری جەوهـــەر نـــەگیرە
دلْ مـــو ســـووتە و مـــوهری تـــە ئـــازەر
بنـــی نـــا ســـووتە ئـــازەر دەر نـــەگیرە

بـــەجای =لـــەجیگای، لـــەجیاتی.نـــەگیرە =ناگرێـــت، دانانێـــت. موهر=ئەوین، روخسار .ئازەر =ئاگر

(*) بابا تاهیر بە پەرووشە بۆ ئەوینی ئاگرینی یار، هەرچەندە دلْسوتاوە بەلاَم ئەو ئەوینە ئاگرینەی ئەو نایسوتێنی گڕ ناگریت، بۆیە داوا دەکات بێتە لایەوە وخۆی پیشان بدات.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٨٩)

ســــــەرم ســـــەودای کیـــــسوی تـــــە دارە
دڵـــــم مـــــوهر مــــاهی ڕووی تــــە دارە
ئەگـــــەر چـــەشمم بـــەماه نـــوو کــــەرە مــــەیل
نـــــــەزەرتان ئـــــــەبروی تـــــــە دارە

کیسوی =ئەبرۆی. ماە= مانگ . دارە =هەیەتی. نووکەرە =تازەی کەرەوە، نوێی کەرەوە .نەزەر= تەماشا، چاو.تان =تان وپوو، .

م. فۆاد حسین لەلا ٥٤دا دەڵێت :-" ئەم هەستیارە کوردە روانیوەتە پلەو نرخی هەمەرەنگی دوڵبەرەکەی؟

(*) باباتاهیر سەرە ڕای ئەوەی شاعیرە وهەستێکی ناسکی هەیە، پیاوێکی ئاین زانی سوفیە، سوفیانیش فەلسەفەی تایبەتیان هەیە لە ژیاندا، وە لە دونیایەکی تایبەتدا دەژین.وە یەکێکە لە نوێ کەرەوەی ڕیبازی یارسان لەگەڵ شا خوشیندا . لە ناوچەی لورستان و هەمەداندا.

(١٩٠)

دڵـــــی دیـــــرم چـــــو مـــــرغ پـــــا شکـــــستە
چـــو کەشـــتی بـــەر لـــوب دەریـــا نشـــستە
هەمـــــە گویـــــەن کــــە تــــاهیر تــــار بنـــواز
صـــــەدا چـــــوون میدەهیـــــد تــــار شکـــــستە

مرغ= مریشك، باڵدار. بەر لوب دەریا = لە کەناری دەریا. تار بنواز =تەمیرە لیدە. صەدا =ئاواز، دەنگ. میدەهید=دێت، دەر دەچێت.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٩١)

نەزونـــەم لــوت و عوریـــونم کـــە کـــردە
خـــودم جـــەللاد وبـــێ جـــوونم کـــە کـــردە
بـــدە خەنجـــەر کـــە تـــا ســینە کـــونم چـــاك
ببینـــەم عـــشق بـــە جـــوونم چـــە کـــردە

لوت وعوریونم =روت قووت .کە =کێ. نەزونەم =نازانم. خـودم =خـۆم .کونەم= بیگەم.

(١٩٢)

وابێـــدم پـــیرو بـــەر نـــائیم نمونـــدە
بـــە تـــەن تـــوش وتوانـــائیم نمونـــدە
بـــە مـــو واچـــن بـــرو ئالالـــە بـــەر چـــین
بـــچینم چـــوون کـــە بینـــائیم نمونـــدە

بێد =باشی، داربی. بەر نائیم =دەرهاتنم. تووش= گرفتار. بەر چین =بەر بچێنە، بەر بکەوە.بینائیم= بینای چاوان، بینینم.نەموندە= نەماوە.

(١٩٣)

دوو چـــەشمم ڕا تـــەخوون پـــالاَ کنـــی تـــە
کـــەلاَە عـــەقلَم ئـــەز ســـەر واکنـــی تـــە
ئەگـــەر لیلـــی بپرســـە حـــالَ مـــەجنوون
نـــەزەر ئـــەو ڕا ســـوی ســـەحرا کنـــی تـــە

پالاَ =پالاَوتن. کەلاَە =کلاَو. وا= دەکەیتەوە، هەلَ ئەگری.نەزەر ئەو ڕا =بە بۆچوونی ئەو.سو= سبەینێ.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٩٤)

مـــەرا عـــشقت زە جـــان ئـــازەر بـــەر ئـــارە
زە پیکـــــەر مـــشت خاكـــستەر بـــەر ئـــارە
نیهـــال مـــوهرت ئـــەز دلْ گـــەر بـــبڕن
هـــەزاران شـــاخ هـــەر ســـو ســـەر بـــەر ئـــارە

بەر ئارە =دەر ئەهێنی . پیکەر =پەیکەر . نیهال =جوانی. خاکستەر =خۆڵەمێش .

(١٩٥)

درەخـــت غـــەم بـــەجانم کـــردە ڕیـــشە
بـــە دەرگـــاه خـــودا نـــاڵم هەمیـــشە
عـــەزیزوون قـــەدر یەکدیگـــەر بدونەنـــد
ئەجـــەل سەنکەســـت و ئـــادەم مـــسل شیـــشە

دڵزار لەلا ٤٦دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-
درەختـــی غـــەم لـــە گیـــان کردوویـــە ڕیـــشە
لـــە دەرگـــەی خـــودا ئـــەناڵێنم هەمیـــشە
عـــەزیزان بـــا بـــزانین قـــەدری یـــەکتر
ئەجـــەل وەك بـــەردە وئینـــسان چەشـــنی شوشـــە

شیخ مەحەمەد خالْ لەلا٢٤٧دا دەڵێت :-" گرنگی وقورسی هەندی چوارینەی باباتاهیر لەوانەیە کەببیْ بە پارسەنگی ئەو شیعرانەی کەوا لەتەرازووی کێشانا سووکن، بە جۆریك کە هەمویان قورس بکات وکەم وکوریان داپۆشیْ."

www.iqra.ahlamontada.com

تێبینی:- عەباس رەجەوی لە چاپی کۆنی دیوانی باباتاهیر دا لە پاشکوی کتیبەکەلەلا١١٥دا گورانیە تازەکانی دیهاتی کرمانی نوسیوەتەوە، کە هەمووی بەشێوەی چوارینەیە، ئەم چوارینەی بابا یەکێکە لەو گورانیانە.
ئەحمەد تاقانەش لە لا٥٥دا کردویە بە سورانی.

(١٩٦)

بەلاّ رەمزی زە بالاّی تە باشە
جنون قسمی زە سەودای تەباشە
بە سورەت ئافەرینم ئین گومانە
کەپەنهان دەر تەماشای تە باشە

رەمز =نیشانە .جنون= دیوانەیی.

(١٩٧)

کەرم رونی روم خوونی تە زونی
وەرم ئاخر بسوزونی تە زونی
وەرم بە سەر نمی ئەلْوەند ومیمەند
نمیوازم خودا زونی تەزونی

کەرم رونی =دەرم کەیت .خونی = لە مالْ .وەرم ئاخر =سەر ئەنجام .وەرم = سیبەری بەرد، ئەشکوتی بچوك. ئەلْوەند= روبارە . میمەند =ناوە. نمیوازم =داخوازم نیە .رووم =برۆم.

صدیق بورەکەی لەلا ٩١دا بەم شێوەی خوارەوە نوسیوەتەوە :-

کەرۆم روونی وەروم خوونی تە زونی
وەروم ئاخر بسوزونی تە زونی
وەروم بەسەر نەهی ئەلْوەند مەیمەند
نەمی وازۆم خودا زوونی تەزوونی

www.iqra.ahlamontada.com

(*) باباتاهیر لەم چوارینەدا منەت باری خۆی پیشان دەدات بەرامبەر خوای گەورە کە هەرچی لیٚ بکات قەبولٚیەتی، تەنها ئەو لیی ڕازی بیٚت .

(١٩٨)

ئـــەز ئـــان روزی کـــە مـــارا ئافەریـــدی
بـــە غـــەیرە ئـــەز مەعـــصیەت چـــیزی نەدیـــدی
خوداوەنـــد بـــە حـــەق هەشـــت و چـــارت
زە مـــو بگـــوزەر شـــتر دیـــدی نەدیـــدی

مەعصیەت =یاخی بوون .هەشت وچوار =مەبەستی بابا لە هەشت وچوار خواو حەوت فریشتە و چوار فریشتەکانی بە کار سپیراون.

فەهمی کاکەی لەلا ٩٠ دا لەگ.م. ك. کردویە بە سورانی بەم شیٚوەی خوارەوە :-

لـــەو ڕۆژەی ڕا کـــە ئیمـــەت هیٚنایـــە دی
بـــیٚ لـــە بـــیٚ ئـــەمری هیٚـــچت لیمـــان نـــەدی
خودایـــە بـــۆ خـــاتری هەشـــت وچـــوارت
لیٚمـــان گـــەڕیٚ حوشـــترت دیـــت ونـــەدی

دەربارەی هەشت وچوار دەلیٚت :-خودایە لە بەر خاتری هەشت تەن وچوار تەن لیٚمان ببورە.کە هەشت تەن بریتیە لە هەفتەوانە و خودا خۆی، لە بیابیسی ساج ناری، هەر وەها چوار تەن بریتیە لە چوار مەلەك (مەلایکە). کە باباتاهیر خۆی یەکیٚك بووە لە چوارتەن لە دەورەی شا خوشیندا، چوار تەنیش بازنەیەکی ناو هەفتەنە. ئەم لیٚدوانە بە پیٚی باوەری یارسانە، بەلاٚم د. مارف خەزنەداردەلیٚت :" هەشت وچوار هەر دوو ژمارە دەکاتە دوانگزدە، بە دوانگزدە ئیمامی شیعەکان لە قەلٚەمی دەدات.هەر چەندە لای یارسان پیروزن چونکە نەوەی پیٚغەمبەرن(د.خ) لەگەل ئیمامی عەلی (س.خ).

www.iqra.ahlamontada.com

هەر وا دەقی چوارینەکە لە لای د. مارف جیاوازی هەیە لەگەل ئەوەی عەباس رەجەویدا لەم وشانەی خوارەوە :-"ڕۆزی بووە بە رۆچی، جیزی نەدیدی بووە بە ئەر ماچ دیدی١چارت بووە بە چاروت.

وە لە کوتایی بە گورینی بوو سورانی دوا دیڕ لەجیاتی لێما گەڕێ حوشترت دیت ونەدي. کردویە بەلێمان خۆش بە و وا بزانە گوناهمان نەکردووە.

ئینجا د. مارف دەلێت :-شاعیر پڕ باوەرە کە خوداوەند لێی خۆش دەبێ ولە (دوور)ی ئەم نامێنێتەوە بەلکولێی(نزیك) دەبێتەوە.

(١٩٩)

زە گـــشت خـــاترم جـــز غـــەم نــــەروئی
زە بـــاغم جـــز گـــولْ ماتـــەم نـــەروئی
زە ســـەحرای دلْ بـــێ حاصـــل مـــو
گیـــاه نـــا ئومیـــدی هـــەم نـــەروئی

فەهمی کاکەی لەلا٩١دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

لـــە دلمـــدا بێجگـــە لـــە خـــەم چ نـــاروێ
لـــە بـــاغم بـــێ گـــولی ماتـــەم چ نـــاروێ
لـــە ســـارای دلـــی بێبـــەری منـــدا
تەنانـــەت گیـــای نائومیـــدیش هـــەر نـــاروێ

(*)غەم و نائومێدی باباتاهیر دەگەرێتەوە بۆ نەگەیشتنی بە یار و غەریبی و وون بوونی کورەکەی وەك دەلێن.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٠٠)

مـــن ئـــان شـــەمعم کـــە ئەشـــکم ئـــازەرین بـــی
کەســـیٚ کـــە ســـووتە دلٚ ئەشـــکش هـــەمین بـــی
هەمـــە شـــەو سووچـــەم و گریـــەم هـــەمو ڕۆژ
زەتـــە شـــامم چـــنان ڕۆژم چـــەنین بـــی

شەمع= مۆم .چنان =وەها .چەنین =وەك ئەو.

(*) بابا تاهیر دەڵێت :- " من وەك مۆم فرمێسکی ئاگرین دەرژێنم، دلٚ سوتاوم بۆیە هەمیشە دەگریێم، بە شەوان دەسوتێم و بە ڕۆژ دەگرێیم، بەو حالە شەوو ڕۆژ دەکەمەوە. ئەمەش سکالایەکە بۆ مەعشوقەکەی دەکات، پەروشی خۆی پیشان دەدات، کە هیشتا لێی دوورە و نەگەیشتوەپێی .

(٢٠١)

بـــەهار ئـــائی بـــە هـــەر شـــاخیٚ گـــوڵیٚ بـــی
بـــە هـــەر بـــاغیٚ هـــەزاران بـــولبلیٚ بـــی
بـــە هـــەر مـــەرزیٚ نیـــارم پـــا نهـــادن
مـــەباد ئـــەز مـــو بـــتر ســـووتە دڵـــیٚ بـــی

ئائی =هات .نیارم پا =پێم ناوە .مەرز =سنوور . نهادن =دامەزراوە .مەباد =دەبیٚ .بتر =زیاتر .

(٢٠٢)

دڵـــت ئـــەی ســـەنگ دلٚ بـــەر مـــا نەسوچـــی
عەجـــەب نـــەبوود ئەگـــەر خـــارا نەسووچـــی
بـــسووچەم تـــا بـــسوچانم دڵـــت ڕا
دەر ئـــازەر چـــوپ تـــەڕ تـــەنها نەسووچـــی

www.iqra.ahlamontada.com

د. مارف خەزنەدار دەقەکەی بەم شێوەیە نوسیوەتەوەلەلا٢١٦دا :-

دڵــت ئــەی ســەنگ دڵبــەر مــا نەســووجە
عەجــەب نــەبود ئەگــەر خــارا نەســووجە
بــــسووجم تــــا بــــسووجونم دلــــت را
دەر ئاتــەش چــووبی تــەر تــەنها نەســووجە

بە سۆرانی:-

ئەی خاوەن دڵی وەك بەرد دڵت بە ئێمە ناسووتێ
سـەیریش نـی یـە ئەگـەر بـەرد بـسووتێنم
مــن دەســووتێم تــا دڵــی تــۆ بــسووتێنم
لــەناو ئــاگر تــەنیا داری تــەڕ ناســووتێ

ئینجا د. مارف دەڵێت :-شاعر دەڵێت : دڵی خۆم دەسووتێنم تا دڵی دڵبەر بسووتێ، چونکە هەردووکیان یەکێکن.دڵی دلبەر لەناو دڵی شاعردایە، بەم جۆرە دڵکە لە ناو دەبات چونکە تەڕایی تیادا نییە، بۆیە دەسووتێ، هەمو شتێك بە ئاگر دەسووتێ تەنیا داری تەڕ نەبێ.

هەر وا دڵزاریش لە لا٩٦دا کردویە بە سورانی .

(٢٠٣)

بــێ تــە ئەشــکم زە موژکــان تــەر ئــایی
بــێ تــە نــەخلێ حــەیاتم بــێ بــەر ئــایی
بــێ تــە دەر کــونج تــەنهائی هەمــە ڕۆژ
نــشینم تــا کــە عــومرم بــەر ســەر ئــایی

نەخلێ =دار خورما. کنج =سووچ، قورنە، پەنا.

د. مارف خەزنەدار لە لا٢٠٩دالە نوسینی ئەم چوارینەیەدا ووشەی ئایی بوە بە ئایوو، وە هەمە ڕۆژ بووە بە شەوورۆچ، ئینجا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە :-

www.iqra.ahlamontada.com

بــێ تــۆ فرمێــسك لــه چــاوم دێتــه خــوواریٰ
بــــێ تــــۆ داری ئۆمێــــدم بــــێ بــــەرە
بــێ تــۆ لــە کــونجی تــەنیاییم شــەووڕۆژ
هــەروا دەمێنمــەوە تــا عــومرم بەســەر دەچــێ

(*) نەگەیــشتن بــە مــوراد واتــە نەگەیــشتنی باباتــاهیر بــە پیروانــی ڕێبازەکــەی(مەعــشووقەکەی)، پەشــێوی ونائومێــدی پــێ بەخــشیوە، بۆیــە دەڵێت داری ژیانی بێ بەر بووە، بە تەنهایی ماوەتەوە و دەمێنیتەوەدلەم دونیایەدا تا کوتایی تەمەن.

(٢٠٤)

خوشــا ئانــان کــه اللــه یارشــان بــی
کــه حەمــدو قــول هــوه اللــه کارشــان بــی
خوشــا ئانــان کــه دایــم دەر نەمازەنــد
بەهەشــــت جاویــــدان بازارشــــان بــــی

یارشان =یاریان . کارشان =کاریان. نەماز =نوێژ. بازارشان = بازاریان .جاوید =نەمر.

(٢٠٥)

ئەلالــــەی کوهــــساران هەفتــــەیی بــــی
بەنەفــشەی جــو کنــاران هەفتــەیی بــی
مونــادی میگــەرد شــەهرو بــە شــەهرو
وەفــای گــــولعزاران هەفتــــەیی بــــی

www.iqra.ahlamontada.com

دلزار له لا ٢ دا كردويه به سوراني بهم شێوەی خوارەوە :-

هەلاڵـــــەی کوهـــــساران هەفتەیەکـــــه
وەنەوشـــــەی جوکنـــــاران هەفتەیەکـــــه
کـه جارچـــی شـــار بــه شـــارباتگ ڕا دەهێلـــێ
وەفــــــای گـــــولعزاران هەفتەیەکـــــه

د. مارف خەزنەداريش له لا٢١٤دا بهم شێوەیە کردویه به سوراني:-

هەلاڵــەی بـــاغی نـــاو شـــاخان هەفتـــەیی یـــه
بنەوشـــەی گـــویێ ی ئـــاوان هەفتـــەیی یـــه
بانگـــدەر بـــا شـــار بەشـــار بـــانگ بـــدا کـــه
وەفـــــای گـــــولعزاران هەفتـــــەیی یـــــه

ئینجا دەڵێت :"-هەموو کەس گرفتاری جوانی دڵبەرە، بۆیە بێ باکە، هەروەها بێ وەفاشە، وەفای ئەو هەمیشەیی نیە، کورتە لە تەمەنی گوڵ دایە.

م. فوئاد حسین لە لا٥٦دا دەڵێت :-"باباتاهیر هەرچەندە وەفای گوڵعزاران بەهەفتەیەك دەزانێ، بەڵام لە هەمان کاتدا پیشان دەدات کە ئافرەتی دڵبەر بێ وەفایە. وەخوشەویستی ودڵداری بە ئاکامێکی زیان بەخش وبێ سوود دەزانێت.

(*) بەڕای من ئەم دەربڕینەی باباتاهیر بەرامبەر ئافرەت نییە، دەربڕینێکی مەجازیە، چونکە باباتاهیر وازی لە خوشی ژیان هێناوە تەنها لە سەودای ئاین وئایندارێدایە، و گەیشتن بە پیروانی هەقیقەت ویەکبوون وشاد بوونی هەمیشەیی.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٠٦)

بــــەلاّ بــــی دلّ خودایـــــە بــــەلاّ بــــی
گونــــە چـــەشمان گـــرو دلّ موبتــــەلا بــــی
ئەگـــــەر چـــــەشمان نەکـــــەردی دیـــــدەبانی
چ دانـــــستی دلّـــم خوبـــان کوجـــا بــــی

د. مارف خەزنەدار لەلا٢٢٢دا بەم شێوەی نوسیوەتەوە:-

بەلاّیــــــە دلّ بەلاّیــــــە دلّ بەلاّیــــــە
گونــــدە چـــەشموون کـــەرون دلّ موبتەلایـــە
ئەگـــــەر چـــــەشموون نـــــەوینن رووی زیبـــا
چ زونـــــوو دلّ کـــــە خوبـــــوون دەر کوجایـــە

واتاکەی :-

بەلاّیــــــە دلّ بەلاّیــــــە دلّ بەلاّیــــــە
گونــــاهی چـــاوە کـــە دلّـــی موبتــــەلا کـــردوە
ئەگـــــەر چـــــاو روخـــــساری جـــــوان نـــــەبینیّ
دلّ چـــــــوزانیّ جووانـــــــان لـــــــە کـــــوێن

ئینجا دەلێت : - هێلانەی مەلّبەندی دلّداری دلّە، دلّ لە ریگای چاوەوە جوانی دەدوزیتەوەو دلّ گیرودەو گرفتار دەکات.

دلّزاریش لە لا٦٤دا کردویە بە سورانی .وە ئەحمەد تاقانەش لەلا٦٥دا کردویە بە سورانی .

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٠٧)

کــــشیمان گـــەر بـــەزاری ئـــەز کـــە ترســـی
برونـــی گـــەر بخـــوازی ئـــەز کـــە ترســـی
بـــە ئـــین نێمـــە دڵ ئـــەز کـــەس مـــو نەترســـەم
دوو عالـــەم دڵ تـــوو داری ئـــەز کـــە ترســـی؟

مارف خەزنەدار بەم شیوەی نوسیوەتەوە لەلا٢٢٢دا :-

کوشـــیمون ئـــەر بـــەزاری ئـــەز کـــە ترســـی
بـــەرانی ئـــەر بـــە خـــواری ئـــەز کـــە ترسی
مـــو وائـــین نیمـــە دڵ ئـــەز کـــە نەترســـەم
دوو عالـــەم دڵ تـــەداری ئـــەز کـــە ترســـی؟

واتاکەی :-

ئەگـەر بمکـوژی بـە دڵ شـکاوی لـە کـێ دەترسـی
ئەگـەر دەرم بکـەی بـە کەساسـی لـە کـێ دەترسـی
منـــی لاواز بـــەنیو دڵ لـــە کـــەس ناترســـم
تـــۆ دڵـی دوو گێتیـت هەیـە لـە کـێ دەترسـی؟

(*)باباتاهیر لەگەل ئەوەی بێ تواناو هەژار بووە، خۆی بەبێ کەس و غەریب زانیوە، بەلام بیرو رای رێبازەکەی هێزو توانایەکی گەورەیان داوەتێ، وە پشت بە خواو پیروانی خۆی بە دەوڵەمەند و کەسدار زانیوە، بۆیە گوێی نەداوەتە هیچ ونەترس بووە . ئەو پرسیارەی ئاراستەی کردوە بۆ ئەوەیەخۆیان پیشانی بدەن و بیانگاتێ و ئەم دونیای تەم ومژاویەی بە جێ بهیڵێ و شادی هەمیشەیی بیگرێتەوە.واتە بەپێی فەلسەفەی سۆفیگەری بگاتە پلەی یەکبوون .

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٠٨)

هـەر ئـوون بـاغیٚ کـە نـەخلش سـەر بـەدەر بـی
مـــەدامش باغـــەبوون خـــونین جگـــەر بـــی
بیایـــەد کەنـــدەنش ئـــەز بیـــغ و ئـــەز بـــن
ئەگـــەر بـــارش هەمـــە لـــەعل و گەهـــەر بـــی

باغـەبوون =باغـەوان. مـەدامش =مـادام، ئەگـەر وایـە. کەنـدەنش = هەلکەندن، دەرهینان.ئەز بیغ وئەز بن =لە ڕەگ وڕیشەوە .

(*) باباتـاهیر لـەو کاتـەی تووشـی داوو ئـەوینی ئـەم ڕیبـازە بـووە غـەم وپەژارەو پەشیوی دایگرتوە، هەر لە سەودای گەیشتن بە مورادە(بەرهـەمی لەعل وگەوهەر)، مەبەستی لەم چوارینەدا ئەویە تاکەی چاوەروان بیٚت ؟

(٢٠٩)

عاشـــق ئـــوون بـــی کـــە دایـــم دەر بـــەلاٚ بـــی
ئـــەیوب ئاســـا بـــە کرمـــوون موبتـــەلا بـــی
حەســـەن ئاســـا بنوشـــە کاســـەی ژەهـــر
حوســـین ئاســـا شـــەهید کەربـــەلا بـــی

ئاسا =وەك، بەشیٚوەی. دلزار لەلا٤٧دا کردویە بە سورانی بـەم شیٚوەی خوارەوە :-

ئـــەو دلـــدارە گـــیرودەی بەلاٚیـــە
ئـــەیوب ئاســـا بـــە کرمـــان موبتەلایـــە
حەســـەن ئاســـا بنوشـــیٚ کاســـەی ژەهـــر
حوســـین ئاســـا شـــەهید کەربەلایـــە

فـەهمی کاکـەی لـەلا٩٠دا کردویـە بەسـورانی و لـە سـەری دەدویٚ ودەلیٚـت :- "بابـا عاشـقی ریٚـی راسـتیە، پیویـستە لـە سـەری وەکـوو هـەر

www.iqra.ahlamontada.com

مرۆڤیکی راستی پەرست تاڵی وسویری سەختی ئەو ریگایە ی گرتوویەبەر قبوڵی بکات .

(*) زۆر جار باباتاهیر بە شیعە لە قەڵەم دەدەن بە هۆی ئەوەی هەندی جار باسی رووداوی کەربەلا دەکات یان ناوی دوانگزە ئیمام دەهێنی، ئەمەش لە ڕاستیوە دوورە، بەلاّم لە یارساندا ئەوانە پیرۆزی خۆیان هەیە بۆ یە ناویان دەبات.

(۲۱۰)

دلاّ راهــت پــرِ ئــەز خــارو خەســك بــی
گــوزارت بــەر ســەر چــەرخ و فەلــەك بــی
گــەر ئــەز دەستت بــەر ئایــە پوست ئــەز تــەن
بــەر ئــاور تاكــە بــارت كــە متــەرەك بــی

د.مارف خەزنەدار لەلا۲۱۵ دا نوسیویەتیوە وکردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە :-

دلا راهــی تــە پــرِ خــارو خەســك بــی
گــوزەر گــاهی تــە بــەر ئــەوجی فەلــەك بــی
گــەر ئــەز دەستت بــەر ئــایوو پۆست ئــەز تــەن
بەرەفكــەن تاكــە بــارت كەمتــەرەك بــی

واتاكەی :-

ئــەی دلْ ڕێگــەت بــا پــڕ لــە دڕك ودالْ بــی
ڕووت بــەرەو كاكێــشانی فەلــەك بــی
ئگــەر بــۆت كــرا پێستت رزگاربكــەی لەدەســت لــەش
لەشــت بــەجێ بهیڵــە تــا بــە كــۆڵێكی ســووك دەر بــچێ

www.iqra.ahlamontada.com

باباتاهیر ئاخافتن لەگەل خۆی دەكات وەك د. مارف دەڵێت بەدڵی دەڵێت كە گوناهی زۆرە، ئەم گوناهە بیٚ گومان لە لەشدا خۆی دەنوێنی، بۆیە دەڵیٚ لەشی قورسی پڕ گوناهت بە جیٚ بهێڵە تا بە سووكی بگەیە جیٚ وبارت قورس نەبیٚ.

فەهمی كاكەی لە ل٩٣٧دا دەڵێت :- ئەی دڵ ڕێگات پڕ لە دڕك وبەردە، گوزەرگات بەسەر فەلەك بی، گوناهت هەڵوەرێنە تا بارت سووك بێت كە دەچیتە حزوری خودا .

(٢١١)

شـــەو تـــار و بیابـــان پـــر وەرك بـــی
هەمـــە ســـەحرا پـــڕ ئـــەز خـــارو خەســـك بـــی
نـــە باشـــد ئەنـــدەرین ڕە ڕوشـــنایی
خوشـا ئـان كـەس كـە بـارش كەمتـەرك بـی

وەرك =گورگ. ئەندەرین =عالەم . كەمتەرك =كەمتر، سوكتر .خەسك =بەرد، كەستەك.

(*) بابا دەڵێت :-ئەگەر شەو تاریك و بیابان پڕ لە گورگ بێت، بیابان هەمووی پڕ دڕك ودالٚ و بەرد بیٚ، هیچ ڕیگا لەم دونیایەدا ڕوون نەبێت .خۆشە لە دوا ڕۆژی حیسابدا بارت سووك بێت و گوناهت نەبیٚ.

(٢١٢)

مسلـــسل زوڵـــف بـــەر ڕوو ڕیتـــە دیـــری
گـــولٚ و ســـونبل بەهـــەم ئامێتـــە دیـــری
پەریـــشان چـــوون كـــەری ئـــان تـــارو زولفـــان
بـــە هـــەر تـــاریٚ دڵـــی ئاوێتـــە دیـــری

مسلسل = قەف .باقە. ڕیتە دیری =دارژاوەتەوە، شووڕ بوەتەوە .ئامیتە =هاودەمبوون، بوونە یەك. ئاویتە =هەڵواسراو.

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار لەلا ٥٥دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە :-

بەســـەر ڕوتـــا زوڵــف قـــەف قـــەف ڕژاوە
کـــەوا ســـونبل بـــە گـــولْ تێکـــەلْ کـــراوە
پەریـــشان چـــوون ئەکـــەی تـــۆ تـــاری زوڵفـــان
بەهـــــەر تـــــاریْ دڵـــــیْ هەڵواســـــراوە

صدیق بۆرەکەی لە لا ٩٥دا لە میژووی وێژەی کوردیدا دەڵێت:-

-زوڵفت بە زنجیرە ڕژاوەتە سەر ڕوومەتت، ڕوومەتی وەکو گوڵت وزوڵفی سونبولت تێکەلاْو وئاویتە کردووە، کاتی هەودای زوڵفەکانت بلاْوو پەریشان ئەکەیتەوە لە سەر هەر هەوداییکەوە دڵێك هەڵواسراوە .

(*) دەبیْ باباتاهیر شەیدای ئافرەتێکی جوان وقەشەنگ بوبێت وا بەو شێوەیە وەصفی دەکات ؟

پیاوانی سووفی وا بووە کە ڕیش وسمیلْ و سەریان بەر دەدەنەوە و خزمەتی دەکەن، هەروا زۆر جار پیاوانی ماقوول چاویان دەریژن. پیروانی بابا تاهیر لەو جۆرە بوونە دەشیْ بەوانیدا وتبیْ.

(٢١٣)

تـــە کـــە نازنـــدە بـــالاْ دلـــەر بـــائی
تەکـــە بـــیْ ســـورمە چـــەشمان ســـورمە ســـائی
تەکـــە موشـــکین دەر کیـــسوو دەر قـــەفائی
بـــەمو واچـــی کـــە ســـەر گـــەردان چـــرائی

نازندە= خاوەن .بالاْ = قەدو بالاْ .دلەر بائی =دڵگیری .سورمە سائی =بەسورمە ڕەشتووتە، بەکل ڕیژراوی. کیسوو=زوڵف .قەفائی =قەف (قەفی زوڵف).

www.iqra.ahlamontada.com

د.مارف خەزنەدار لەلا٢١٣دا بەم شێوەی خوارەوەی نوسیوەتەوە:-

تەکـــەت نازنـــدە چـــەشموون ســـورمە ســائە
تەکەتـــــە باڵنـــــدە بـــــالاٚ دلٚ روبایــــــە
تەکـــەت موشـــکین گیـــسوو دەر قەفایــــە
ئـــەبێ واچـــی کەســـەر گـــەردوون چـــرایە

واتاکەی :-

تۆکــە خــاوەن چــاوی بــەکل رێــژ راو پــڕ نــازی
تۆکـــە خـــاوەن بـــالاٚی بـــرزو دلٚگـــیری
تـــۆکــــە خــــاوەن زولفــــی موشــــکینی
بـۆ سـەر سـام و سـەر گـەردانی لـە سـەر رووی زەوی؟

لـە دوا دیـڕی چـوارینەکە باباتـاهیر دەڵێـت : (بـەمو واچـی کەسـەر گەردانی چرائی) د.مارف کردویەبە ئەبی واچی، بە خۆی بەمو واچی راستە(بەمانای بەمن دەڵێی بو وا سەر گەردانی؟.) واتە بابا دەڵێت: تۆ خاوەن ئەو هەموو شتەی و من عاشقی تۆم چۆن پێم دەڵێیت بۆ وا سەرگەردانی؟

(٢١٤)

ئەگـــەر دەردم ئێکـــی بـــوودی چ بـــوودی
ئەگـــەر غـــەم ئانـــدەکی بـــوودی چ بـــوودی
بـــە بـــالێنم حـــەبیبی یـــا تـــەبیبی
ئـــەز ئـــین هـــەردوو یـــەکێ بـــوودی چ بـــوودی

ئێکی =یەکی .ئاندەکی=جیهان، دونیا. بوودی =ببی، بووی.
(*) واتە:-

www.iqra.ahlamontada.com

ئەگــەر دەردی مــن یــەکیٚ بوایــەی چ دەبــوو
ئەگــەر غــەمی مــن دونیــای بوایــەی چ دەبــوو
تۆبوبــالاٚی مــن خوشەویــستی یــان تیمارکــەری
ئەگـەر لـە هـەردووکیان یـەکی بوایـەی چ دەبـوو

بابا لەم چوارینەیەدا بە ئاشکرا دەلیٚت کە غەمی ئەم دونیای فانیە لە ئاستی مرۆڤی هاودەمی خۆی نییە، هەولدانو غەمی ئەو بۆ دوارۆژە و گەیشتن بە یار وە دروست بونی یەك بون و شادی هەمیشەیی ئەمەش ئاوات و مەبەستی پیاوانی ئاین و ئاینزانانن کە ئەم ریٚگایە هاٚدەبژیٚرن.

(٢١٥)

دوو چـــەشموونت پیالـــە پـــرزە مـــەی بـــی
دوو زولفونـــت خـــەراج مولـــك ڕەی بـــی
هـــەمی وەعـــدە کـــری ئـــەمرووز و فـــەردا
نەزوونـــەم موکـــە فـــەردای تـــو کـــەی بـــی

م. فؤاد حسین بەم شیٚوەی نوسیوەتەوە لەلا ٤٢دا:-

دوو چـــەشمانت پیالـــە پـــرزو مـــەی بـــی
خـــەراج ئـــەبروانت ملـــك ڕەی بـــی
هـــەمی وەعـــدە کـــری ئیمـــروز وفـــەردا
خـــودا نەکـــەی فـــەردای تۆکـــەی بـــی

م. فؤاد لە سەر ڕای م.عەلاء الدین سجادی لـە کتیبەکەیدا دەردەخات ودەلیٚت :-" باباتاهیر فاتمە ناویٚك بـە دوو چاوی مەست ودوو ئـەبرۆی هیلالی یەوە بە دەنگدانی ئیمروز و سبەی کورەی دلی بابا تایەر دینیتە

www.iqra.ahlamontada.com

جـۆش و ئەبێتـە هـۆی ئـەوە کـە قـاپی شـیعری لیٚ ئەکرێتـەوە بۆیـە لـەم چوارینەیە دەدوێت.

پرزە =نمە. فەردا =سبەی .خەراج =سەرانە، باج. ڕەی =شاری ڕەی.

(٢١٦)

دڵـــم بـــی عەنـــدەلیب خـــۆش نـــەوائی
کـــە مینالْنـــد زەغـــم هـــەر ســـوبح گـــاهی
بـە شـاخ گـولْ سـەحەر بـەلبل هـەمی گوفـت
کــە ئــەی گـــولْ بـــیٚ وەفـــائی بـــیٚ وەفـــائی

عەندەلیب (وشەیەکی عەرەبییە) = ناوی بولبلە.خـۆش نـەوا = خـۆش ئاواز. مینالْند = دەنالێنی .سوبح گاە = بەیانیان، سبەینان.بەشاخ =بەسەر لوتکە.

(٢١٧)

تـــار زولْفـــت چـــرا بەســـەر لالـــە دیـــری
نـــەرکس ڕا نـــاز دەر دونبالـــە دیـــری
ســـــەریٚ ڕۆزی بیـــــشم دەر نیـــــاری
کـــــەدەرناز چـــــەندین ســـــاڵە دیـــــری

واتا:-

چـۆن ئـەو زولْفـە ڕەشانەت هـا بـە سـەر گولاڵـەوە
ئـەو نـازەت لـە بـەردەوامی نـازی نەرکـسەوەیە
ڕۆژێـــك ســـەرێت لـــە پێـــشی مـــن دەر نـــەهێنا
تـــۆ چـــەند ســـاڵە وا لـــەم نـــازەدای

ئایا لەم چوارینەیە باباتاهیر لە ناخی عیشقی یـارێکی زولْف ڕەشـە یـان ئەم عیشقە مەجازیە ؟.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢١٨)

مــو ڕا نــه فكــر نــه ســهودائی نــه ســوودی
نــه دەر دڵ فكــر بــههبوودی نــه بــوودی
نــهخواهم جــو كنــا ر و چــهشمه ســاروون
كــه هــهر چــهشمم هــهزارون زنــده روودی

نەسود =بیّ سود . بەهبوود=چاكه. جو كنار =ڕۆخی رووبار.ساروون =كانی، بیّ گەرد.زنده روود=زێی رویشوو، (پڕ ئاو).

(*) باباتاهیر چاوەكانی وەك رووباری تیژ رەو فرمیسك لێی دێته خوار، چونكه یار هیچ ئاورێكی لیّ ناداتەوە، خۆی پیشان نادات . ئەمەش جۆره سكالآیەكه دەربرینی باری دەرونیەتی بۆ بەرامبەر كەشەیدای بووه

(٢١٩)

نیگارینــــا دڵ و جــــــانم تــــــه داری
هەمــــه پەیــــدا و پـــهیمانم تـــهداری
نمیدونـــــهم كـــــهئین دەرد ئەگـــــهر دارم
هـــهمین دونـــهم كـــه دەرمـــونم تـــهداری

د. مارف خەزنەدار بەم شێوەی نوسیوە وكردویه به سورانی:-

نیگارینـــــا دڵ وجـــــانم تـــــه دیـــــری
هەمـــــه پەیـــــداو پـــهنهانم تـــه دیـــری
نەزونـــهم موكــه ئـین دەرد ئـهز كـی دیـروم
هـــهمی زوونـــوم كـــه دەرمـــانم تـــه دیـــری

واتاكەی:

ئـــهی جـــوان تـــۆ خـــاوەنی دڵ وگیـــانی منـــی
تـــۆ خـــاوەنی بـــوون و نـــهبوونی منـــی
مــن نــازانم ئــهم دەردەم لــه كوێــوه هــاتووه
بــهلآم ئــهوه دەزانم كــه دەرمــانم لای تۆیــه

www.iqra.ahlamontada.com

دلزاریش لەلا٥٧دا کردویە بە سورانی. پاشان د. مارف دەلێت : -" بابا نازانی لەبەر چی مەیلی بۆ مەعشوقە هەیە، بەلام لەوە دلنیایە کە ئەم ڕەوشتەی ڕاستە، توانەوە لە ناو مەعشوقە ئامانجی دوایی یەو ئەگەر عشق دەرد بێ، ئەوا دەرمان لای مەعشووقەیە.

(۲۲۰)

غـــەم عالـــەم نەسـيب جـان مـا بـی
بـــە دەرد مـــا فراغـــت کیمیـا بـی
ڕەسـد ئـاخر بــە دەرمــان دەرد هەرکــەس
دلْ مـا بـی کــە دەرمـانش بــە لا بـی

فراغت = بۆشایی، دەست بەتالی.ڕەسد =دەگات. کیمیا =کەس نەدار . بەلا =ئافەت .

(۲۲۱)

مـادام دلْ پـڕ ئاتـەش دیـدە تـەڕ بـی
ئەسـاس عەیـشم ئـەز خـوون جگـەر بـی
تەکـە هـەرکز نەسـوتە جانـت ئـەز غـەیر
کوجـا ئـەز سـوتە جانانـت خەبـەر بـی

دیدە تەڕبی =چاوان بە فرمێسك بوو. ئەساس =بناغە . عەیش= ژیان.

(۲۲۲)

هـەمایونم سـەر کـۆهم وەتـەن بـی
سـەیر عالـەم کـەردم هـەر جـا چـیمەن بـی
نـەخون دیـرم نـەمون دیـرم نـە سـامون
دەم مـردن پـەڕو بـالم کفـن بـی

هەمایون =پیرۆزی .

www.iqra.ahlamontada.com

فەهمی کاکەی بەم شێوەیە کردویە بە سۆرانی :-

هەڵویـــەکی لوتکـــەی کێوی‌وەتـــەن بـــی
سـەیری عالـەم دەکـەم گـشتی چـەمەن بـی
نـــەخانم هـــەس نـــەمانم هـــەس نەســامان
کــاتی مـــردن پـــەڕو بـــاڵم کفـــن بـــی

(*) باباتاهیر خـۆی لـە ئارەزوەکانی دونیا دوور دەخاتـەوە، دەستی لـە خۆشی ژیان هەڵگرتوە، تا لە مەعشووقە نزیك بێتەوە.

(٢٢٣)

جـــان بـــیٚ وەفـــا زنـــدان مـــا بـــی
خـــار غـــەم قـــسمەت دامـــان مـــا بـــی
ســـەبر ئـــەیوب ومحنـــەتهای یـــەعقوب
هەمـــە گـــوئی نەســـیب جـــان مـــا بـــی

دڵزار لەلا٨٢دا بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سورانی :-

دونیـــای بـــیٚ وەفـــا زینـــدانی مەیـــە
دڕکـــی غـــەم بەشـــی دامـــانی مەیـــە
ســـەبری ئـــەیوب ومەینـــەتی یـــەعقوب
هـــەمووی نەســـیبی گیـــانی مەیـــە

(٢٢٤)

هەمـــە بەنـــد تـــەنم مانەنـــد نـــی بـــی
مـــەدامم دەرد هیجرانـــت ژ پـــی بـــی
مـــە را ســـوز و گـــودازە تـــا قیامـــەت
خـــودا دوونـــە قیامـــەت تـــا بـــەکیٚ بـــی

www.iqra.ahlamontada.com

بەند =پەیکەر، پەت. نی =شمشاڵ .پێ = دەوا. گودازە =قووڵ، سەخت.

(٢٢٥)

چ خۆش بی وەسڵت ئاهەنگێك بی
مەرا وەسڵ تو ئارام دڵەك بی
زە هیجرت ئەی بت شیرین چالاك
دەمادەم دەست حەسرەت بەر سەرك بی

دڵەك =دڵت . سەرك = سەرت. دەمادەم =دەم دەم، جارجار.

(٢٢٦)

خورەم ئوون دڵ کە ئەز غەم بەهرەوەربی
پاوەن دڵ وای کز غەم بێ خەبەر بی
بەبازار موحەبەت نەقد رایج
کەسێ دارە دەرونش سووتەربی

پاوەن =پاوەند، خرخاڵ.کز غەم =کزەی غەم .نەقد =شتی بەنرخ .رایج = رەواج.

(*)واتا :-

ئەو دڵەم خۆش دەوێ کە بەهرەداری غەمە
دڵ کەپاوەنەو لە تینی غەم بێ خەبەرە
لەبازاری موحەبەتدا جۆرە نەقدێك رەواجدارە
ئەوکەسەی سووتاوی دەروونی زیاترە

(٢٢٧)

ڕووزم ئەز شەو شەوم ئەز ڕووزبەتربی
بەخت ئاشفتەم زیرو زەبر بی
شەوو ڕووز ئەز فەراغت ناڵە مو
چو ئاە بێ نەوایان بێ ئەسەر بی

www.iqra.ahlamontada.com

بەتر بی =خرابتربی .ئاشفتەم =شپرزەم . زیرو زەبر =ئەم دیو ئەو دیو، سەرو ژیر. فەراغت =نەبوونیت، دوریت .بیَ نەوایان =بیَ جیگا وریگا، سەر گەردان .

(٢٢٨)

خــوٚر ئــاین چــەهرەت ئەفروختــەتر بــی
بــە جــانم تــیر عــشقت دووتــە تــر بــی
زە چ خــالٚ رەخــت زوونــی ســیاهە
هــەر ئــان نزدیــك خــوٚر بــی ســووتەتربی

ئەفروختە =هەلٚگیرساو .دووتە= دووتا، دووبارە .خالٚ = خەیالٚ. رەخت =بەرگ، جل وبەرگ .ئایین =تین، شرارە.

(٢٢٩)

زە ئــاهم هــەفت گــەردوون پــڕ شــەرەر بــی
ئەگــەر ئــاوا کــەرم خــوون جگــەر بــی
تەکــە ئــەز غــەمی دلٚــت هــەرگیز نەســووتە
کوجــا ئــەز ســووتە دلٚهــا بــا خەبــەر بــی

پڕ شەرەر =پڕ گڕی ئاگر .کوجا =لەکویَ. سووتە دلٚها =دلٚ سوتاوان.

(٢٣٠)

هــەزارون لالــە گویــەن دەر جیهــان بــی
هەمــە بــەر مودهــەن پــڕ دلٚ گــران بــی
ئالالـەی خـوٚم کـە خـوٚش ڕەنگەسـت و خـوٚش بـوٚ
ســەر ئــەفراز هەمــە ئالالیــان بــی

گویەن = دەلیٚن. بەر مودهەن =لە ماوەیەگدا ..سەر ئەفراز =سەر بلٚند، سەر فراز.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٣١)

شــــەوم ئـــــەز شـــام یلــّــدا تـــیر تـــر بـــی
دەرد دلّــــم ئـــــەز بــــو دەردا بــــــەتربی
هەمــــە دەردا رەســـــن ئـــاخر بـــــەدەرموون
دەرمـــان دەرد مـــا خـــود بــیّ ئەســــەر بـــی

یلّدا =شەوێکە ڕێك کەوتی نیوان پایزو زستانە لە هەمو شەووکان دریژترە، گوایە شەوێکی شووم ونەکبەتە.
تیر تر بی =تاریك تر بی .ئەز بو دەردا =لەم دەردە . ڕەسن =دەگەن.

(٢٣٢)

شـــــەویّ کــــــە نـــازەنینم ئــــەز دەر ئــــائی
گوزەشـــتە عـــومرم ئـــان شـــەو تـــەر ســـەر ئـــائی
هەمــــە شــــەو دیــــدە مــــو تــــا ســــەحەر گـــاه
بـــود بـــەر راه تـــــە تـــا خـــود بـــەر ئـــائی

سەحەرگاه =شەفەق .ئائی =بێیت .دەر =دەرگا، دەرەوە. گوزەشتە =تێپەر بوو.

(٢٣٣)

پـــیّ مــــەرگ نـــــە گویـــان گـــولّ نــــەروئی
وەگـــــەر روئـــــی نــــەرەنگش بــــی نــــەبۆئی
زە خــــودرو هــــیچ حاســـلّ بــــەر نــــەخیزەد
بەچـــــز بـــــەد نـــــامی وبـــــیّ ئـــــابرویی

نەگویان =نەلێن .بۆئی =بۆن .ڕووئی =ڕواندن، نیگا .
نەخیزەد =سەر هەڵدانی نابی، نەگرتن . خودڕو= سروشتی، لە خۆوەڕواو.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٣٤)

زەریٚ چــوون مــو نــه ئەنــدەر بووتــه بــی
نــه چــوون مــو غــەم بــه دلٚ ئەندوتــه بــی
بــەجز شــەمعم ببــاڵین هەمــدەمیٚ نیــست
کــه یــار ســووته دلٚ، دلٚ ســووته بــی

زەر =زربرا، نائەصلٚ، بوته =بۆ تۆ .ئەندوته =عالەم . ئەندوخته = پاشەکەوت کردن .باڵین = سەرین .هەمدەم =هاودەم .

(٢٣٥)

ســەرا ســەر هــوون نــشینەم تــا تــۆ ئــائی
دەر شــادی بــه رووی مــو گــشادی
ئایــه ڕوزی بــه ڕوز مــو نــشینی
بــوێنی تــا چ ســەخته بــیٚ وەفــایی

ئایی =هاتی، دێی . گشادی =دەکشێتەوە، دەرەویتەوە .
هوون =خوون .هونه =خانه، ماڵ.

(٢٣٦)

زه شــور ئــەنگیزی بــیٚ چــەرخ وفەلــەك بــی
کــه دایــم چــەشمی زەخمــم پــڕ نمــەك بــی
دەمــا دەم دوودی ئــاهم تــا ســەماوات
تــەنم نــالاٚن و ئەشــکم تــا سمــك بــی

شور ئەنگیز =هەیەجان، خراپی . سمك =ئێسقان (وشەیەکی تورکیه)
د.مارف خەزنەدار بەم شێوەی خوارەوە کردویه بە سورانی:-
بە هـۆی ئەو خراپی یەی لە چەرخ وفەلەکەوە بۆم دیٚ
هەمیــشه چــاوی بــرینم پــڕ خــویٚ دەبــیٚ
دەمــاودەم دووکــەڵی ئــاهم تــا ئاسمــان دەڕوا
لەشــم دەنــاڵیٚ وفەرمێــسکم دەگاتــە(ماســی)

www.iqra.ahlamontada.com

هەر وا دەڵێ :-باباتاهیر بۆ دەربڕینی هەستی بەرامبەر بەوەی لە دڵی دایە کە هەر یارە وعەوداڵی ئەوە، وێنەی ڕەسەنی ئەوتۆ دروست دەکا کە دەبێتە نمونەو هەرگیز فەوتانی بۆ نی یە.

(٢٣٧)

مــەدامم دڵ پــڕ ئــازەر دیــدە تــەڕ بــی
جــام عەیــشم پــڕ ئــەز خــوون جگــەر بــی
زە بویــەت زینــدەگی یــا پــەس زەمــەرگ
تــە راگــر بەســەر خــاکم گــوزەر بــی

جام عەیشم =دەرگای ژیانم .زە بویەت =لە بوونت .ڕاگر = ڕێ گر، ڕێڕەو. یاپەس =پەروشی، دەر حاڵ.

(٢٣٨)

فەلــەك دەر قەســد ئــازارم چــرا بــی
گــوڵم گــەر نیــستی خــارم چــرا ئــی
تەکــە بــاریٚ زە دۆشــم بــەر نــەداری
مــەیان بــار ســەر بــارم چــرائی

دۆشم =کوڵم، شانم .بەر نەداری =لانەدەی، دانەگری .مەیان = نێوان.

(*)واتە :-

ئــەی فەلــەك تــۆ لــە ئــازاردانی مــن چــۆنی
ئەگــەر گــوڵ نیــت بــۆم بۆچــی دڕکــی
تــۆ کــە بــاری ســەر شــانم ســوك ناکــەی
لــە نیــوان ئــەو بارانــەی کــۆڵم بۆســەر بــاری

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٣٩)

بــــەدەریای غـــــەمت دڵ غوتـــــەوەر بـــــی
مــــەرا داخـــــی فیراقـــت بـــەر جگـــەر بـــی
بەچـــــەشمم قـــــەترەهای ئەشـــك خـــــونین
تـــوو گـــوئی لالـــەی بـــاغی ســـەحەر بـــی

غوتەوەر =مەلە کردن لە دەریای غەمدا، داڵغە لێدان .
(*)واتاکەی :-

لـەدەریاە غـەمی تۆیـا دڵـم زیـاتر پـڕ غـەم بـوو
وەلـــە دووری تۆیـــا داخێـــك داویـــە لەجگـــەرم
وەلـــە چـاوانم فەرمێـسکی خـوێنین دێتـە خـــوار
تـــۆ وتـــت گوڵاڵـــە ســـوورەی بـــاغی ســـەحەرە

(٢٤٠)

دڵـــــی نـــــازك میـــــسال شیـــــشەم بـــــی
ئەگـــــەر ئـــــاهی کـــــشم ئەندێـــــشەم بـــــی
سرشـــکم گـــەر بـــوود خـــونین عەجـــەب نـــی
موئـــان دارم کـــــە دەر خـــــوون ڕیـــــشەم بـــــی

د. مارف خەزنـەدار لـەلا٢١٨دا بـەم شێوەی نوسیوەتەوەو کردویـە بـە سوراني :-

دڵـــی نـــازك بـــە ســـانی شیـــشە ئـــەم بـــی
ئەگـــــەر ئـــــاهی کەشـــــم ئەندیـــــشەئەم بـــــی
سریـــشکم گـــەر بـــووە خـــوونین عەجـــەب نیـــست
مـــوو ئـــان دیـــرم کـــە دەر خـــوون ڕیـــشە ئـــەم بـــی

www.iqra.ahlamontada.com

واتاكەی :-

دڵـــــی ناســــکم وەك شووشــــــە وایــــە
ئەگــــەر ئـــاە بکێـــشم گێتـــی دەســــووتیٚ
ســــەیرنی یــــە فرمێــــسکم ببێتــــە خوێنــــاو
مـــن ئـــەو شـــتەم دەمـــار لـــەناوخوێن دایـــە

(٢٤١)

صـــــەفا هـــــونم صـــــەفا هــــونم چ جـــائی
گەهــــەر یـــاری گرفتــــەم بـــیٚ وەفـــائی
شـــوم یەکـــسەر برونـــەم تـــا بـــە شـــیر ئـــەز
کـــە دەر هـــەر مەنزلـــەم صـــەد ئاشـــنائی

صەفا =صەف، ریز. گرفتەم =تووشم بوو .شووم =شام، جووت بووم .برونەم =تەماشا بکەم.بەشیر =پەیام هێنەر، موژدە هێنەر .

(٢٤٢)

بــــە نـــادانی گرفتــــەم کـــورە ڕاهــــی
شـــودەم بـــا تووســـوی کوهـــسار ڕاهــــی
بــە دل گوفتــەم ڕەفیقـــی تـــا بـــە مـــەنزل
نـــە دونــــستەم ڕەفیـــق نێمـــە ڕاهـــــی

بەنادانی =بەنەزانی.کورە ڕاهی =کوێرە ریگایەك.شودەم =بوومە .کوهسار=شاخاوی .گرفتەم =گرتمە بەر.

(٢٤٣)

مـــەدامم دل پـــڕ ئـــەز خـــوون جگـــەربی
مـەدامم جـان حـەزین بـی دیـدە تـەڕ بـی
نـــشینەم بـــەر ســـەری ڕاهـــت شـــەوو ڕووز
بـــوود ڕوزی تـــووڕا بـــەر مـــو گـــوزەر بـــی

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار لەلا ٩٤دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

مـــادام دڵ پــــڕ بــــی لـــە خـــوێنی جگـــەر
مـــادام گیـــان زاربـــی ودیـــدەکانم تـــەڕ
شـــــەووڕۆژ لەســــــەرڕێت دائەنیـــــشم
ڕۆژی دیٚ بکـــــەی بـــــەلاما گـــــوزەر

(*)باباتاهیر دڵ نەوای خۆی دەکات، کە هەمیشە لە گریان وفیغاند لە گیان بێزاربووە، بەڵام لەگەل ئەوەشدا شەوو ڕۆژ لە سەر ڕێگای دادەنیشیٚ، دەبێت ڕۆژێك بێت وبەلایا تێپەر بکات، تاباش چاوی ڕ بکەویٚ، وشاد بێت .

(٢٤٤)

ســیه بـــەختم کـــە بـــەختم واژ گـــون بـــی
ســـیه ڕوزم کـــە ڕوزم تـــیره گـــون بـــی
شـــودەم محنـــەت کـــیش کـــۆی موحەبـــەت
زە دەســـت دل کـــەیارەب غـــەرقی خـــوون بـــی

سیه بەختم =بەختی ڕەشم .واژ گون =سەرەو خوار.تیره گ =تارمایی، تاریك .

(٢٤٥)

چ شـــەو بـــی تـــوو، ســـەرم بـــەر بـــالش ئـــائی
چـــونی ئـــەز ئەســـتخوانم نالـــەش ئـــائی
شـــەوی هیجـــروون بـــەجای ئەشـــکم ئـــەز چەشـــم
بـــە موژگـــان شـــەعلەهای ئاتـــەش ئـــائی

بالش =باڵی، ئامێزی .چونی =خەرمان . ئائی =دێیت.

www.iqra.ahlamontada.com

(*) لیرەدا باباتاهیر باس وخواسی خۆی دەکات بۆ یاری نادیار وەدەڵێت :-لە دووری یار غەم وپەژارە دایگرتوە تا ناخی ئیسقان، کە ئیسقانەکانی هەمووی دەناڵێنن لە ژیر ئەو بارەداو لە چاواندا فەرمێسکی ئاگرین دەبارێنی.

(٢٤٦)

بەجز ئین مو نەدارم ئارەزوئی
کە باشد هەمدەمیٚ مو لالە روئی
ئەگەر دەردی دلم واژم بە کۆهان
دیگەر دەر کوهساران گولٚ نەروئی

واژم =وەرکیرٚم، بیخەمە.

(*)باباتاهیر بێزار بووە و هیچ ئارەزویەکی نەماوە، ئەوەندە دەرد وغەمی زۆرو گرانە ئەگەر هەڵی ڕیژیتە سەر چیا ئیتر لەو چیایانەدا گولٚ نارویٚت. واتە ئەو چیانەش ناتوانن ئەو غەم ودەردەی بابا هەڵگرن.ئەوەندە سەخت وقورسە .

(٢٤٧)

دڵی بیٚ عیشق ڕا ئەفسەردەن ئەوەلی
هەرکە دەردیٚ نەدارە موردەن ئەوەلی
تەنی کە نیست پا بەست دەر راە عیشق
زەرە زەرە بە ئاتەش سووتەن ئەوەلی

ئەفسەردەن =خەموکی، نوقمی غەم بووە . موردەن =مردوە .نیست پا بەست = پەیوەندی نەبێت .

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٤٨)

منـــــی دڵ ســـــووته رالایـــــەق نـــــەزونی
کـــــە دەر دیـــــوانی عوشـــــاقت بخـــــونی
هـــــەزارون یـــــار ئـــــەز خـــــوونی بەیەوکـــــەم
زە تـــــوو زیـــــرا کـــــە بـــــەحر بیکـــــەروونی

لایـەق =ڕەوا .عوشـاق =عاشـقان.بەیـەو کـەم =بێـت کەمـە.بیکـەرونی =بەتاڵە، خالیە.خوونی=ماڵ، بخوونی= لەخوێندنەوە واتە خوێندن.

(٢٤٩)

یـــــەقینم حاصـــــلە کـــــە هـــــەرزە گـــــردی
ئـــــەز ئـــــین گـــــەردش کـــــە داری بـــــڕ نـــــەکردی
بـــــەرویی مـــــو ببەســـــتی هـــــەر ڕاهـــــی ڕا
بـــــەدین عـــــادەت کـــــە داری کـــــە نـــــەموردی

هـەرزە =جلفـری، وەرەلاڵا، گوشـادی . بـڕ نـەکردی =بـڕت نـەکرد، نەگەیشتی.بەروویی مو=بەروی من.نەموردی =نەمردی

(٢٥٠)

کـــــەرێمی کـــــە مـــــەکانش لامـــــەکان بـــــی
صـــــەفا بەخـــــشی تـــــەمامی گولـــــەرخان بـــــی
نیگاهدارنـــــدەی ڕووز وشـــــەوی خـــــەلق
بەهـــــەر جـــــان بەنـــــدای ڕووزی رەســـــان بـــــی

صەفا =چـاکە، خۆشـی.گولـەر خـان =دونیـا رازاوە بـەگوڵ، جێگاکـان بـوون بـە گـوڵزار.نیگاهدارنـدەی=بـە ئاگـابوون . بەهـەر جـان بەنـدای= پەیوەنـدیت بـە هـەر کـیٚ کـرد .ڕوزی ڕەسـان =ڕۆژی شـادبوون، ڕۆژی گەیشتن بە ئاوات..

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٥١)

بواچـــی کـــه چـــرا تـــه بـــیٚ قـــەراری
مەگـــەر پـــەروەردەی بـــادی بـــەهاری
چـــرا گـــەردی تـــوو کـــوه ودەشـــت وســـەحرا
بـــە جـــانی تـــە نـــە دارم ئـــەختیاریٚ

دلٚزار لەلا٤٩دا بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سورانی :-

ئەیـــژی پـــێم کـــە بۆچـــی بـــیٚ قـــەراری
ئـــەڵێی پـــەروەردەی بـــایی بـــەهاری
لـــە بۆچـــی دیلـــی کێـــوو دەشـــت وســـەحرای
بـــەگیانت نیمـــــە تـــــاویٚ ئیختیــــاری

بواچی =بلێم .گەرد = گەڕان، سەیران .باد=با، هەوا.

(٢٥٢)

نـــە پەنـــداری کـــە بوســـتان خۆشـــترم بـــی
ســـەرم چـــوون گـــۆی مەیـــدان خۆشـــترم بـــی
چـــو گوڵـــشەن تـــارو تاریکـــە بـــە چـــەشمم
گەڵـــستان بـــیٚ تـــە زنـــدان خۆشـــترم بـــی

پەندار =پەنابردن، شاردنەوە.

(*) باباتاهیر بە بیٚ گەیشتن بە یار، دونیای لا زندانە، هەموو شت لە م دونیایەدا تاریکە لە پێش چاوی، بەبیٚ بوونی ئەو سەر گەردانە.

(٢٥٣)

زە یێـــدادی فەلـــەك یـــارون ئـــەمان بـــی
ئـــەمان چیـــستەن ڕوزی ئـــاخر زەمـــان بـــی
ئەگـــەر پـــارە کـــەرم یەخـــە بـــە جـــا بـــوود
کـــەوامو ئـــاسموون پـــڕ، ســـەرگەران بـــی

www.iqra.ahlamontada.com

یارون =یاران.چیستەن=چین.پارە کەرم یەخە= یەخە دابدرین. بەجابوود =بە جێ یە.وامو =هیوام .

(٢٥٤)

تەکــــە نۆشـــــم نــــەئی نیــــشم چـــــرائی
تــــە کــــە یــــارم نــــەئی پیــــشم چـــــرائی
تەکــــە مەرحــــــەم نــــەئی زەخـــم دڵـــم ڕا
نمـــــەك پاشـــــی دڵـــــی ڕیــــشم چـــــرائی

نۆشم = خواردنەوە، نۆش کردن .نیشم =ئازار . پیشم =بەردەم. لەپێش.چرائی =چوونی.ڕیش=ڕەگ.دڵڕێش=دڵنەوایی. نمەك پاشی= بێ نمەك.

(٢٥٥)

مــــو ئــــان ئەســــپیدە بــــازم هەمــــەدانی
لالــــــە دەر کــــــوە دارم دەر نیهـــــــانی
بــــەباڵ خــــود پــــەرم کۆهــــان بــــە کۆهــــان
بــــە چــــنگ خــــود کــــەرم نەخــــچیرەبانی

ئەسپیدە باز =هەڵۆی سپی . پەرم =دەفڕم. کەرم =دەکەم.
فەهمی کاکەی لەلا٨٥دا کردویە بە سورانی :-
مــــن ئــــەو هــــەڵو ســــپێەم هەمــــەدانی
لانــــەم لــــو کێوانــــە بــــە پــــەنهانی
بــــەباڵی خــــۆم دەفــــڕم کێــــوان بــــە کێــــوان
بــــە چــــنگی خــــۆم دەکــــەم نەیــــچیرەوانی

www.iqra.ahlamontada.com

ئینجا دەڵێت :- لە ئاینی ئەهلی هەق مەبەست لە هەڵوی سپی (شاهبازە) یەکێتی بوون وزاتی لایەزالە (خودا) کە نووری ئەو دڵ ودەروونی عاریفان ڕووناك دەکاتەوە.

شیخ مەحەمەد خاڵیش لەلا١٩٧دا گوریویەتی بۆ سەر زاری سورانی .

لەم چوارینەدابابا تاهیر دوو مەبەست دەپێکی: یەکەمیان ئەوەیە کەرۆژ بەرۆژ پلەو پایەی ئاینی بەرز دەبیتەوە، نزیك دەبیتەوە لە یار، کەئەوەش مەبەستی سەرەکیە، ئەوی تر پەرە پێ دانی ڕێبازەکەیەتی.

(٢٥٦)

قەدم دایم زە باری غەصە خەم بی
چو من محنەت کشی دەر دەهر کەم بی
مە هەرگز ڕووی ئازادی نەدیدەم
دلْ بێ تالع مو کۆە غەم بی

خەم =نوشتاوە، چەماوە. غەصە =پێ هەڵکەوتن، نزگرە، قەدم =بالاْم، قامەت .دەهر= زەمانە .

دلْزارلی لا ٨٤دا بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سورانی:-

پێم دایم لە ژێر باری غەم خەمە
وەك من مەینەت کێشیْ لە دونیا کەمە
لە دەس خەم هەرگیز ئازادیم نەدی
دڵی بەد بەختم کۆساری غەمە

دلْزار قەدی بە پێ داناوە، بەلاْم لە راستیدا قەدو بالاْیە.

(٢٥٧)

عەزیزا مەردی ئەز نامەرد نائی
فیغان و ناڵە ئەز بێ دەرد نائی
هەقیقەت بشنەو ئەز پوری فرەیدون
کە شوعلە ئەز تەنوور سەرد نائی

www.iqra.ahlamontada.com

دلزار لەلا ٩٥دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

ئــــازیز قـــەت مـــەردی لـــە نامـــەرد نایـــە
فیغـــــان ونالّـــــە لـــــەبێ دەرد نایـــــە
ڕاســــتی لـــە ڕۆڵـــەی فرەیـــدون بیـــە
گـــــڕ لـــــە تـــەنووری سەردوســـــڕ نایـــە

فـەهمی کاکـەی دەربـارەی ئـەم چـوارینەیە لـەلا٨٦دا دەڵێـت :-
مەبەستی باباتاهیر ئەوەیە،
چاوەڕیی کارێك مەکە لە کەسێکەوە کە شیاوی ئەنجامدانی ئەو کارە نەبێت. بابا ئاشکرا دەڵێت کە ناوی باوکی فرەیدونە وەك دەڵێ (حەقیقەت بشنەو ئەز پوري فرەیدون).

(٢٥٨)

کێــشم ئــاهێ کــە گــەردوون باخەبــەر شــێ
دڵ دێوانـــــــەم دێوانــــــــەتر شـــــــێ
بــــــەترس ئـــــەز ســـــۆزئاه ســـــوتە دلآن
کـــــە ئــــاه ســــوتە دلآن کـــارگڕ شـــێ

باخەبەر شێ = بەخەبەربێت، کارگر= کاریگەر
(٠) پیـاوانی ڕێبـازی سـۆفیگەری لـەناخی زیکـرو موناجاتـدان بـۆ وەگـڕ خـستنەوەی فکـر و ویـژدان لـە دونیـای بونـدا، لـە پـاڵ مـەحروم کردنـی ئارەزووەکانی دەرون و ئازاردانی تەن بۆ خاوێن بونەوەی روح وە نزیك بوونەوە لە حەقیقەت وە یەکبون و شادبونی هەمیشەیی.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٥٩)

ڕو خـــوونی ئـــەز حـــەیا خـــوون ڕیتـــە دیـــری
دوو مـــژگونی بـــە زەهـــر ئامێتـــە دیـــری
زە جـــادوئی دەر ئـــان چـــاهی زەنخـــدان
دڵـــــی هـــــارووت ڕا ئاویتـــــە دیـــــری

ڕێتـە = وڕ بـوون وگیـژی. ڕو =شـەرم، حـەیا. خـوونی =ماڵـەوە .ئامێتـە =ئاوێتە .چاە =شوێن، زینـدان .زەن خـدان =ئاماژەیـە بـۆ زنـدانی ناو بیر (وەك ئەوەی حەزرەتی یوسف)دوومژ کونی =دەم وفکری. جادوو=سحر. هاروت =ئاماژە بە هاروت وماروت دەکات .

(٢٦٠)

دەر ئەشـــکم بـــە دامـــان ڕیتـــە ئـــەوەلی
خـــوون دڵـــم زە چـــەشمان ڕیتـــە ئـــەوەلی
بەکـــەس حـــەرفیٚ زە جـــۆرت وا نـــەواجم
کـــە جـــورم جـــۆر پـــەنهان ڕیتـــە ئـــەوەلی

لە چاپی کۆندالەجیاتی (کە جورم جۆر) نوسراوە (حەرف جۆر).
بە دامان ڕیتە = لەدامێنی ڕێگاتە .بە کەس حەرفیٚ =بەکەس قسەی وام .زە جورت وا نەواجم=بەم جۆرەی تۆم نەوتوە.کە جورم جۆر پەنهان = کە گوناە بەم جۆرە پەنهان.

(*) بابا تاهیر بە دولبەرەکەی دەڵێ: ئەم خۆبەخت کردن وگوفتارانە بۆ کەس نەوتراوە تەنها ئەی یار بۆ تۆ نەبی، ئەگەرئەم جۆرە گوناهە لەسردایە لە ئەزەلەوەو لەڕێتایە .

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٦١)

زەنم ئـــەز بەهـــەريـــارێ كـــێج و وێجـــی
شـــەوانم ئـــاوارە ئـــەز چـــەشمان برێجـــی
هەركـــە راز دڵـــش واچـــە بـــە مـــەردم
يـــا ئـــەز ديـــوانكی بـــويـــا زە كێجـــی

زەنم =دەست پێ دەكەم . كێج و وێجی =گێژو وێژی . واچە =بلێ .برێجی =بڕێژی . ديوانكی = شێتم

(*) باباتـاهير لـە جـۆری عبادەت و زكـر كردنـی ئاينی دەدوێـت لـە چـوارينەيەدا، كـە دەبێـت عباتی ڕاستەقينە لـە نهێنـی وخەڵوەتـدا بێـ بەهێزدەبێت جيگای خـۆی دەپێكـێ، ئەوەی رازی دڵـی خـۆی بـۆ كـە بلێتەوە يان نهێنی ئاشكرا بكات، شێتە يان گێژە(گێلە).

(٢٦٢)

دڵ تـــوو كـــەی زە حـــاڵم بـــا خەبـــەر بـــی
كوجـــا رەحمـــت بـــەئين خـــونين جگـــەر بـــی
تـــە كـــە خـــونين جگـــەر هـــەرگز نـــە بـــوودی
كـــەی ئـــەز خـــونين جگـــەرها بـــا خەبـــەر بـــی

(*) باباتاهير مەعشووقەكەی بە دڵ ناو دەبات، چـونكە لـە دڵدا داينا هـەرگيز لـە بيری ناكـات، بـێ ئـەو ژيـان لـەپێش چـاوی تاريـك وتاڵـە. پرسياری لێ دەكات كەی لە حاڵی پەشێوی بابا خەبەر دار دەبێت؟ لە دووری ئەودا جگەری بۆە بە خوێن.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٦٣)

شـــــەوم تاريـــك و ڕوزم تـــيره تـــر بـــی
بــــەخت ئاشــــفتەم زيـــر و زەبــــر بـــی
زە موژگـــان خـــەدەنكش خـــوردام تـــير
كـــە ناســـۆرش بەهـــەر دەم تـــازە تـــر بـــی

تيره =تارمايی . ئاشفته =بەد بەخت . زيرو زەبر =ترس و زۆرداری، زەبری پێ كەوتوە .خوردام =خواردم .ناسۆر = برين وناسۆر

(٢٦٤)

كەســـێ كـــە رەبـــە بێـــدارم بـــره نـــی
خەبـــەر بـــەر ســـەرو ئـــازادم برەنـــێ
تـــەمام خـــوب ڕويـــان جـــەمع كردەنـــد
كەســـێ كـــە يـــادت ئـــەز يـــادم بـــره نـــی

دڵزار لە لا٨٥دا كردويە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە :-

كەسێ نيێە ڕێم بۆ بێ دادم ببا   خەبەر بۆ سەرووی ئازادم ببا
سەر پاكی جوانان گەر كۆببنەوە   كەس نيێە يادت لە يادم ببات

(٢٦٥)

خودايـــــا دڵ زە مـــــو بـــــستوون بـــــوزاری
نمـــــــی ئايــــــە زە مــــــو بيمــــــار داری
نمــــی دوونــــەم لــــەبی لــــەعلت بخوونــــەم
چـــــرا تـــــشنە ئەســـــت بـــــائين ئابــــداری

زەمو=لەمن . بستوون =وەر گرێ، بسێنێ .بەزاری =بەزۆری . نمی ئايە =نايەت . بێمارداری =برينداری . تشنە =تينوو . ئابدار =ئاودار .لەب =لێو . لەعل =گەوهەر .

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٦٦)

ئەگـــەر نـــا میهرەبـــانیم میهرەبـــان بـــی
چـــرا ئـــەز دیـــدەکانم خـــوون ڕەوان بـــی
ئەگـــەر دولبـــەر بـــەمو دڵـــدار میـــشد
چـــرا دەر تـــەن مـــەرا نـــەدڵ نـــەجان بـــی

میهرەبانی =دۆستایەتی. میشد = دەبێت .

(*) ئاواتی باباتاهیرە کە دولبەر ببێتە دڵداری و دڵ و گیانی ئیتر دڵ گیانی ناوێت .ئەمەش گەورەترین ئاواتی بابایە لە ناخی سۆفیگەریدا، تا بە یەکجاری شادی بیگرێتەوە.

(٢٦٧)

بـــە ســـوی بـــاغ وبۆســـتان لالـــە وا بـــی
هەمـــە مووهـــا میـــسالی ژاڵـــە وا بـــی
وەگـــەر ســـوی خوراســـان کـــاروان ڕا
ڕەهـــانم مـــو ســـوی بـــە نگاڵـــە وا بـــی

وابی =کرایەوە، دەمی کردەوە .موو= تەور .ژاڵە، درەختی پڕ گوڵ و تاڵە.بەنگاڵە = جێ گرتن، ، شوێنی داخراو .ڕەها =ئازاد.

(*)باباتـاهیر لێـرەدا جـۆرە پێش بینـی دەکـات لـە ژیانـدا، ئەوانـەی دەخولێنەوە لەناخی سوفیگەری دا لە دونیای ئاین ئاین زانیدا ئـەم جـۆ رە پێشبینانەیان هەیە .

(٢٦٨)

بـــەدامی دولبـــەری دڵ موبتـــەلا بـــی
کـــە هیجـــرانش بـــلا وەصـــلش بـــەلا بـــی
دەر ئـــین ویرانـــە چـــز دڵخـــوون نەدیـــدەم
نـــەدڵ گـــوئی کـــە دەشـــت کەربـــەلا بـــی

بەدامی = بەداوی .

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار لەلا ٦٣دا کردویە بەسورانی بەم شێوەی خوارەوە :-

بـــــەداوی دوڵبـــــەرێ دڵ موبتـــــەلا بـــــی
کـــــەهیجرانی بـــــەلا وەصـــــڵی بەلایـــــە
بەغـــــەیرە خـــــوینی دڵ نەمـــــدی لـــــە ناویـــا
دڵـــــی وێـــــران بـــــێ دەشـــــتی کەربەلایـــــە

(٢٦٩)

غـــــەم ئانـــــدەر ســـــینەی مـــــو خانـــــە دیـــــری
چـــــو وێرانـــــە کـــــە بـــــووم کاشـــــانە دیـــــری
فەلـــــەك ئـــــان دەر دڵـــــی مـــــسکین موونـــــە
ئـــــەز ئـــــین ڕو هـــــەر چـــــە دەر ئەنبانـــــە دیـــــری

ئان دەر =لەناو . دیری =هەیەتی . کاشانە =گۆشش، تەقەلا.موونە= دەمێنیتەوە .ئەنبانە =دەنگ وباس، هەمبانە.

بابا تاهیر هەستی خۆی دەردەبڕێ دەڵێ: هەرچەندە سینەی بۆتە عـەمباری غـەم و پەریـشانی کـردووە و دڵـی لـە تەقەلادایـە، بـەلآم مەعشوقەکەی لەدڵدا جێگیر بووەو خۆشەویستی ئەو هاوتای ئەم غەم و پەژارەیەتی زیاتریش.

(٢٧٠)

ئیلاهـی ئـەی فەلـەك چـوون مـو زە بـوون شـی
دڵـت هەمـچوون دڵـی مـو غـەرق خـوون شـی
ئەگـــەر یـــەك لـــەحزە بـــێ غـــەم ببینـــی
یـــەقین زوونـــەم کـــە ئـــەز غـــەم ســـەر نگـــون شـــی

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار لەلا ٥٠دا کردویە بەسورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

خودایـــە ئـــەی فەلـــەك وەك مـــن زەبـــوون بـــی
دڵـــت هـــەر وەك مـــن غـــەرق خـــوون بـــی
ئەگـــەر ســـاتێ ببینـــی مـــن بـــەبێ غـــەم
یـــەقین مەســـا لـــە داخـــا ســـەر نگـــون بـــی

(٢٧١)

هـــەر ئـــان کاڵوەنـــد دامـــان مـــو نـــشانی
دامـــان ئـــەز هـــەر دوو عالـــەم دەر کـــشانی
ئەشـــك خـــونین بـــی پاشـــم راە ئەڵوەنـــد
تاکـــە دڵبـــەر بـــە پـــایش بـــەر فـــشانی

د.مارف خەزنەدار بەم شێوەی خوارەوە نوسیویەتیەوە و کردویە بە سورانی لەلا ٢٠١دا :-

بـــشەم بـــە ئەڵوەنـــد دامـــانی مـــو نیـــشانوم
دامـــەن ئـــەژ هـــەردوو گێتـــی هاویـــشانوم
نیـــشانەم تـــوو لـــەو موویـــەم بـــەزاری
بـــی کـــی بلبـــل هـــەنی وەویـــل نیـــشانوم

واتاکەی :-

دەچم بۆ دامەنی کێوی ئەڵوەند ولەوی دادەنیشم
خـــۆم لـــە هـــەردوو گێتـــی ڕزگـــار دەکـــەم
دادەنیـــشم وپرچـــم دەکەمـــەوەو واوەیـــلا دەکـــەم
بـــا بلبـــل وگـــوڵ بەشـــداری لـــەم دانیـــشتنەم بکـــەن

د. صـدیق بورەکـەی هـەمان شـت نوسـیویەتیەوە لەگـەل هەنـدی جیاوازی کەم وەك :-بشەم = بشوم .وەویل =واول

www.iqra.ahlamontada.com

کالوەند =روباری ئەلوەند .فشانی =بلاّوە .بەپایەش= بەپێی خۆی .بەر =مێوە، بەرو بووم .

(٢٧٢)

دونیــا خــوان بــی ومــەردم میهمــان بــی
ئــەمروز ئالاّلــە بــی فــەردا خــەزان بــی
ســیە چــالێ کینــەن نــامش نەهنــد گــۆر
بــەمو واچــن کــە ئینــەت خانمــان بــی

خـوان = خانـە، مـالێ . سیە چـالێ = چـالێکی رەش.کینـەن =دوژمـن . نەهند =دەنێن .

(٠)بابا تاهیر لێرەدا ئەوە دەخاتە روو مرۆڤ لەم دونیایەدا مێوانە و مردن لە رێیە گۆر (قەبر) مالّی هەمیشەیی مرۆڤە، با ئاگامان لەخۆ بێت نەکەوینە داوی ئارەزوەکانی دەرونەوەو لە خشتەمان ببات.

(٢٧٣)

مــو هــەر شــام و ســەحەر گریــەم بگــوئی
کــە جــارێ گــردد ئــەز هــەر گۆشــە جــوئی
مــو بێــچارە ئەنــدەر بــاغ وەصــلێت
هــەر ئانــچە لالــە کــارم خــار روئــی

گەردد =دەگەرێ، سەیران دە کا. هەر گوشە جوئی =لە هەر سوچ وجێگایەك .ئەندەر =لە ژیر. لەدەرەوەی .هەر ئانچە =هەر ئەوەندە، هەر ئەو کات.

(٠) بابا تاهیر بۆ مەعشوقی دیارنەبوەکەی گلەیی دەکات کە لە ژێر سایەی ئەوینی ئەودا هەرچی گولاّلە سورە دەروێنێ درك شین دەبێ بۆیە شەو و رۆژ لە گریان و فیغاندایە.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٧٤)

زه دلْ بـــــیْ روون بەبـــــەختم نالْـــــه نـــــائی
زه موژگـــــان تـــــوو مـــــو ژالْـــــه نـــــائی
شـــــەویْ نایـــــه کـــــەمو خوابـــــت بوێنـــــەم
بەبـــــەخت مـــــو بـــــه چـــــەشمم نالْـــــه نـــــائی

ژالْه =درەختی ژالْه . موژگان =بیر، فکر .خوابت بوێنەم = خەوت ببینم .

(٠) بابا تاهیر بەیار دەڵێت: ئەوین و زیکری تۆ لە ناخی دڵ نهێنییەکە کەس پێی نازانیْ وه لە بیری تۆدا شتی خراپ نابینی ئە شەوێك نەبوو بێتە خاوم و بتبینم بۆ ئەوەی گریان و فیغان دەس هەڵگریْ.

(٢٧٥)

شـــــەویْ نایـــــه کـــــز ئەشـــــکم دیـــــده تـــــەر نـــــی
ڕوژی نایـــــه کـــــه خـــــونینم جگـــــەر نـــــی
شـــــەو و ڕۆژم ڕوود بـــــا نالْـــــه و ســـــۆز
تـــوو خـــۆش خەفتـــه زه حـــالْی مـــووت خەبـــەر نـــی

ڕوود= دەڕوات، تێپەڕ دەبێت. خەفته =خەوتووی .مووت =له من، به

(٢٧٦)

ســـــەحەرگاهان کـــــه بولبـــــل بـــــەر گـــــولْ ئـــــایو
ئەشـــــکی چـــــەشمم بـــــەداماں گـــــولْ ئـــــایو
ڕووم دەر پـــــای گـــــولْ ئـــــەفغان کـــــەرم ســـــەر
کـــــه هـــــەر ســـــوته دلْـــــی دەر غەلغـــــەل ئـــــایو

بەر گولْ ئایو =دێته لای گولْ .ڕووم =دەڕۆم.کەرم سەر =دەیبەمە سەر .
دەر غەلغەل ئایو =بە پەرۆشەوه دێن، به خوتیلکەوه دێن .

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٧٧)

سەراسەر ماڵی دونیا سوتەنی بی
نەزەر ئەز ماڵ دونیا دۆتەنی بی
غەم و دەردی کە دەر دڵ داری ئەمروز
بەرای روز حەشر ئان دۆتەنی بی

دوتەنی =پاشەکەوت

(٢٧٨)

بەدونیا هیچ کەس کی ماندەنی بی
کە دامان بەر جهان ئەفشاندەنی بی
هەنی لا تقتنو خوونی عەزیزم
مەگەر یاوەیلەنا ناخواندەنی بی

ئەفشاندن =چاندن، وەشاندن. لاتقتنو =جێنشین نەبی . یاوەیلەنا = وای بوو ئەو ڕۆژەی .دامان =داوێن.

(٢٧٩)

دڵ مەن ئەز ئاتەش غەم سووتەنی بی
بەجانم سۆز عەشق ئەفروتەنی بی
گرە ناکردە ڕیشە دەر کفنها
بەشاهان و گەدایان دووتەنی بی

ئەفروتەنی =ڕژاندن .گرە ناکردە =ئەوەی کردوتەو نەتکردوە.دوتەنی =پاشەکەوت .

(٠) بابا تاهیر دەڵێت: دڵ بە ئاگری غەم سوتاوە گیان بە ئەوینی یار رژاوە لەم دونیایەدا هەرچی بکەی هەر لە پاشە رۆژدا خەلآتی تۆ تەنها کفنێکە گەر پاشا بیت یان گەدا، واتە ئاگات لە خۆ بێت نەکەویتە داوی تەماعی دونیاوە.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٨٠)

هەرکــــە دەردێ نــــەدارە مــــوردە ئــــەوەلی
دڵ بــــێ دەرد وعــــشق ئەفــــسردە ئــــەوەلی
ســــەحەر بولبــــل زەنــــە ئــــاواز بــــە گولبــــەن
کــــە هــــەر کــــێ عــشق نــەدارە مــوردە ئــەوەلی

نــەدارە= نــەیبێت. مــوردە=مــردوە. ئــەوەلی= لــە ســەرەتای ژیانەوە.ئەفسردە=خەمۆکە، گۆشەگیرە.زەنە=دەستپێ دەکات.

(٢٨١)

دڵ ئــەز دەســت غــەمت زیــرو زەبــەر بــی
دوو چــەشمانم پــڕ ئــەز خــوونی جگــەر بــی
هــەر ئــان یــار عــەزیزش نــازوەر بــی
دڵــش پــڕ غەصــە جــانش پــڕ شــەرەر بــی

دڵزار لەلا ٨٣دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵ لــــە دەس غــــەمت زیــــرو زەبــــەرە
چــــاوانم پڕیــــان خــــوێنی جگــــەرە
ئــــەوەی دولبــــەری جــــوان و نــــازدارە
دڵ پــــڕ لــــە داخ وگیــــان پــــڕ شــــەرەرە

م. فۆاد حسین لە لا٥٧ دا دەڵێت:- " دولبەر جگە لە ئازاردانی هیچ ڕفتاریکی لەگەل ناکات."

(٢٨٢)

چــە واچــم هــەر چــە واچــم واتەشــان بــی
ســوخەن ئــەز بــیش واز کــەم واتەشــان بــی
بــە دەریــا ڕوو شــودەم گەوهــەر بــەر ئــارم
هــەر ئــان گەوهــەر کــە دیــدەم واتەشــان بــی

www.iqra.ahlamontada.com

فەهمی کاکەی لە٨٧لادا بەم شێوەیە کردویە بە سورانی :-

چـــی بڵـــێم هـــەر چـــی بڵـــێم گوتوویانـــە
قـــسە چ زۆر یـــان کـــەم گوتوویانـــە
بـــۆ زەریـــا چـــووم تـــا گەوهـــەر دەربێـــنم
ئـەو گەوهـەرەی دیمـەوە بـە تۆیانـە(تـۆ بـووی)

(٢٨٣)

شـــەو تـــارت بـــوینم خـــواهش ئـــەز پـــەی
شـــودە کـــەون ومـــەکان ئـــەز خەلقـــەتی حـــەی
حەقیقـــەت بـــشنەو ئـــەز تـــاهیر کـــە گویـــەد
بەیـــەك کـــون خەلقـــەتی کـــەون ومـــەکان تـــەی

خواهش= تکا، ئاوات. پەی= مەبەستی خوابە. حـەی= زینـدوو. تـەی= جیگـای ماتـەمی .شـوودە= بـووە. بـشنەو= ببیـستە. کـون= کـن فـیکن(وشەیەکی عارەبیە مەبەست لە ئەمری خودایە).

(٢٨٤)

زە موشـــکی چـــین ســـیاەتر ســـونبلت بـــی
هـــەزاران دڵ بەقەیـــدی کاکلـــت بـــی
نـــە باشـــد ناڵـــەم ڕا دەر دڵـــت ڕاە
زە خـــارا ســـەخت تـــر گویـــا دڵـــت بـــی

دڵزار لە٩٧لادا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

لـــە مـــسکی چـــین ڕەشـــتر ســـومبلتە
بەهـــەزاران دڵ بەنـــدی کاکۆڵتـــە
ڕێگـــا بـــە دڵـــت نابـــا ناڵـــەی مـــن
لـــە بـــەردان ڕەق تـــر ســـەخت تـــر دڵتـــە

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٨٥)

زەمـــــانی لالـــــە زارون هەفتـــــەیی بـــی
کـــە فەصـلّی نـــەو بـــەهارون هەفتـــەیی بـــی
غەنیمـــــەت دوون ویـــصالّی یـــاری جـــانی
کـــە فەصـــلّی رووی یـــاروون هەفتـــەیی بـــی

دلْزار لە لا٥٢٧دا بەم شێوەیە کردویە بە سورانی:-

زەمـــــــانی لالـــــــە زاران هەفتەیەکـــــــە
کـــــە فەصــــلّی بـــــەهاران هەفتەیەکـــــە
هەلێکـــە یـــاری گیانیـــت دەســـت کـــەوی تـــۆ
کـــــە وەصــــلّی ڕووی یـــــاران هەفتەیەکـــــە

فەصـلّی نـەو بـەهاران=وەرزی نـەو بـەهاران. فەصـلّی ڕووی یـاران وەصلّی(پێ گەیشتنی) ڕووی یاران.

(٢٨٦)

واتـــە هـــەر کـــەس قـــوربش بیـــشتەر بـــی
دلّـــش ئـــەز دووری تـــە ڕیـــشتەر بـــی
ئەگـــەر یـــەکبار موژگـــان تـــە وینـــەم
بـــەجانم صـــەد هـــەزاران نیـــشتەر بـــی

قوربش=نزیك بوونەوەی. بیشتەر= لەپێشتر. ڕیشتەر=برین، زام.یـەکبار یەکجار.نیشتەر=نەشتەر، چەقۆ.

(*)باباتـاهیر لـە بـاری خـوا ناسیدا خـۆی زۆر بـە نزیـك دەزانـی، بـەلاّ هێشتا نەگەیشتوە بە مراز، بۆیە دلّ بریندارو غەمووکە، ئاواتی ئەوەیە ئەگـە یەك جاریش ییبینیّ دەبا سەد هەزار تیری پیّ کەوێت.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٨٧)

بمـــيرم تاكـــه چەشـــم تـــەر نـــەوینی
شـــەرارەی ئـــاه پـــر ئـــازەر نـــەوینی
چـــنان ئـــەز ئاتەشـــی عـــشقت بـــسووچەم
کـــە ئـــەز مـــو ڕەنـــگ خاکـــستەر نـــەوینی

فەهمی کاکەی لەلا۹۳دا بەم شێوەیە کردویە بە سورانی:-

بمـــرم تـــاکو چـــاوی تـــەر نـــەبینیٚ
بلێـــسەی ئـــاهی پـــڕ ئـــاگر نـــەبینیٚ
وەهـــا لـــە ئـــاگری عیـــشقت بـــسوزێم
کـــە لـــە مـــن ڕەنگـــی خاکـــستەر نـــەوینیٚ

(*) خاکستەر=خوڵەمێشی، واتە ڕەنگ شیواو.

(٢٨٨)

دڵـــم بولبـــل صـــفت حـــەیران گـــولٚ بـــی
دەروونم چـــوون درەخـــت پـــی بیگـــل بـــی
خونابـــە بـــار دیـــرم ئەرغـــەنون وار
درەختـــی نەهلـــە بـــارش خـــوون ودلٚ بـــی

پی بیگل=پیکولٚ یان پەیکولٚ درەختێکی دڕکاویە لە دەشت وچولاٚیدا خورسك دەروێت.

ئەرغـەنون=ئەرخـەوان وشـەیەکی تورکیـە بـە مانـای ئاشـەوان.وار= شایستە، پەسەند .خونابە=خوناو(نم نم باران). نەهلـە=پـوچ، لاواز.صفت= توندوتولٚ، خەسلەت.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٨٩)

مــو ئــەحوالْم خراپــە گــەر تــۆ جــووئی
جگــەر بەنــدم کەبابــە گــەر تــۆ جــووئی
تــۆ کــە رەفتــی و یــار نــۆ گرفتــی
قیامــەت هــەم حیــسابە گــەر تــۆ جــووئی

جووئی=جیایی. یار نۆ گرفتی=یاری تازەت گرت.

(٢٩٠)

خــەیاڵت میکــەرم مــو گــاه گــاهیٚ
موســیبەت بــوو ئەگــەر مــورِا نــەخواهی
تــە کــە کــەردی مــەرِا ئــاڵوودە دەر خــوون
نــە باشــد رِەنــگ بــالآی ســیاهیٚ

میکــەرم=دەکــەم. نــەخواهی= نەتــەوێت. ئــاڵوودە= ئەســیر. گیرودە.نەباشد=نابێت.

(*)بابا لەگەڵ پیروانی دەدوێت و دەڵێت :- تۆ خووت منت گیرودەی ئەم حاڵە خوێناویە کردوە، ناشێت رِەنجم بسوتینیت، بمخەیتە ماتەمینی وسەر تا پا رِەش پۆشم بکەیت .

(٢٩١)

نیگــاری تــازە خیــز مــو کوجــائی
بەچــەشمان ســورمە ریــزی مــو کوجــائی
نەفــەس بــەر ســینەیی تــاهیر رەســیدە
دەمــیٚ مــردن عــەزیزی مــو کوجــائی

www.iqra.ahlamontada.com

د. مارف خەزنەدار لە لا٢١٤دا بەم شێوەی نوسیوەتەوە:-

نیگـــاری تـــازە خیـــزی مـــوو کوجـــائی
بـــە چـــەشموون ســـورمە ریـــزی مووکوجـــائی
نەفـــەس بـــەر ســـینەی تـــاهیر رەســـیدە
دەمـــێ رەفتـــەن عـــەزیزی مـــوو کوجـــائی

واتەکەی بە سورانی وتووە:-

ئـــەی تـــازە جـــوانی ئێمـــە لـــە کـــوێ ی
ئـــەی خـــاوەن چـــاوی بـــەکل رێـــژراوی ئیمـــە لـــە کـــوێ ی
هەناســـە لـــە ســـنگی تـــاهیر دەرچـــوو(گەیـــشتە گـــەروو)
ئـــەو دەمـــەی ڕۆیـــشتی ئـــەی خوشەویـــستی ئیمـــە لـــە کـــوێ ی

(٢٩٢)

زە خـــۆرئین چـــەهرەت ئەفزووتـــە تـــر بـــی
تـــیر عیـــشقت بـــدانم رووتـــە تـــر بـــی
مـــەرا ئەختـــەر بـــوود خـــاکی ســـیاهت
زە مـــۆر یـــارا کـــە ئەختـــەر سووتە تـــر بـــی

بدانم=بەجانم. رووتە=نەدارو فەقیر(رووتەڵ) .مۆر=درەختێکی بالاّ بەرزە، گوڵێکی پێوەیە بۆنی وەك ڕەیحان و یاسەمینە.ئەفزوتە=زیاد کردن.

(٢٩٣)

بیـــا تـــا دەســـت ئـــەز ئـــین عالـــەم بـــداریم
بیـــا تـــا پـــای خـــود ئـــەز گـــڵ بـــەر ئـــاریم
بیـــا تـــا بـــرد بـــاری پیـــشە ســـازیم
بیـــا تـــا تـــوخم نیکـــوئی بکـــاریم

www.iqra.ahlamontada.com

(*) واتاکەی:-

وەرە تالــەم دونیایــەدا دەســت بــەردار بــین
وەرە تــا پێــی خۆمــان لــەم قــوڕاوە دەرێــنین
وەرە بەســەبرو خــۆ ڕاگــری پیــشەیەك بنــوێنین
وەرە تـــا تـــۆی چـــاکی بـــچێنین

(٠)باباڵەگەڵ پیروانی دەدوێت و بانگیان دەکات بین بۆلای تا دڵ داکەوێ و پێکەوە لەو بارەی ڕزگاری بێت کردەوەی چاکە ببەخشێت .

(٢٩٤)

دلا ئـــەز دەســـتی تـــەنهائی بـــە جـــوونم
زە ئـــاە وناڵـــەی خـــود دەر فیغـــوونم
شـــەوانی تـــار ئـــەز دەردی جـــودائی
کـــەرە فریـــاد مـــەغزی ئەســـتخوونم

بـەجوونم=بـەگیانم.فیغـوونم=فیغـانم. ئەسـتغوونم=ئیـسقانم. کـەرە دەکات.

(*) دادو فریـادو فیغـانی بابـا تـاهیر هەنـدە زۆر بـوە گەیـشتوەتە نـاخی ئیسقانی لە دووری یارو مەعشوقەکەی.

(٢٩٥)

مـــوونی محنـــەت کیـــشی حەســـرەت نەســـیبم
کـــە دەر هـــەر ملـــك وهـــەر بـــەزمیێ غـــەریبم
نـــەبو ڕۆژی کـــە ئـــائی بـــەر ســـەر مـــن
نـــەبود یـــەك شـــەب کـــە گـــەردی تـــۆ قـــەرینم

قەرینم= هاودەنگم، هاوڕێم.

www.iqra.ahlamontada.com

(*) باباتاهیر له باری غەریبی ومحنەت کیشی وحەسرەتدا، گلەیی لە یار دەکات و دەڵێت نابو ڕۆژێك سەریکم لێ دەی یان شەوێك ببیت بە هاودەنگم؟ .

(٢٩٦)

پسەر شەوقی سەر کوی تو دیرم
بە دلْ موهری ماهی رووی تو دیرم
پوتی من کەعبەی من قیبلەی من
تەی هەر سەر نەزەر سوی تو دیرم

پسەر =کوڕ .کۆی=گڵکوی، قەبر.

(*)باباتاهیر سۆزی دڵ دەردەبڕێت بۆ تەنها کورەکەی کە دەمرێت، وەبروا وایە بابا دەستی لە دونیا هەڵگرتوە و ماڵ وحاڵی نەبوە.

(٢٩٧)

پسەر غەیری تە سەودائی نەدیرم
بەدلْ جز تە تەممەنائی نەدیرم
خودا دوونە کە دەر بازارعیشقت
بەجز جوون هیچ کالائی نەدیرم

سەودا =بیرکردن .کالا=مەیل .جز =سوتاوی . جوون =گیان.

(*) بابا جارێکی تر سۆزی دڵی خۆی دەردەبڕێت بۆ ون بوونی کورەکەی لەم چوارینەدا.

(٢٩٨)

غەم عیشق تە ما دەر زاد دیرم
نە ئەز ئاموزش ئوستاد دیرم
خۆشم با ئانکە ئەزیومنی غەم توو
خراب ئاباد دلْ ئاباد دیرم

www.iqra.ahlamontada.com

زاد =خوان. ئاموزش= فێر بوون .ئوستاد =ماموستا. خوشم= باشیم، چاکیم. یومن=برین .

(٢٩٩)

بــــه عـــومر خۆیــــشتن تـــا یـــاد دیــــرم
زه هیجـــــرت ناڵــــه و فریــــاد دیـــــرم
نـــەدارم خـــاتری شـــادی بـــه خـــاتر
هەمیـــــشه خـــــاتری ناشـــــاد دیـــــرم

خۆیشتن =خودیەتی، خۆ ویستی. خاتر =یادگاری، خەیاڵ.
(٠) بابـا تـاهیر لـه هیجرانـی دولبـەر هەمیـشەله ناڵـه و گریانـه هـیچ یادگاریەکی خۆشی به خەیاڵدا نایەت غەیره یادگاریه ناخۆشیەکان نەبێت.

(٣٠٠)

بـــه غـــەیری تـــه دیگـــەر یـــاریٚ نـــەدیرم
بـــیٚ ئـــەغیاری ســـەرو کـــاری نـــەدیرم
بـــه دوکـــان تـــوو ئـــان کاســـه مـــەتاعم
کـــــه ئەســـــڵ رووی بـــــازاری نـــــەدیرم

دیگەر =یەکێکی تر. ئەغیار =پیاو چاك.مەتاعم =خۆراکم .ئەسڵ =هیچ.

(٣٠١)

بـــوره ئـــەی رووی تـــه بـــاغ و بـــەهارم
خــــەیاڵت مۆنـــــسی شــــەبهای تـــــارم
خـــودا دوونـــه کـــه دەر دونیـــای فـــانی
بەغـــەیری عـــشق تـــه کـــاری نـــەدارم

بوره=وەره .شەبهای تارم =شەوانی تاریکم .مۆنس= هاوریٚ، هاودەم.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣٠٢)

زە دەســـت چـــەرخ گـــەردِوون داد دیـــرم
چـــگوونە خـــاتر خـــود شـــاد دیـــرم
نشـــستە دڵـــستانم بـــا خـــەس و خـــار
هـــەزاروون ناڵـــە و فریـــاد دیـــرم

چگوونە =چ گوناهێکە، چ تاوانێکە. خاتر خود=بۆ تۆ، بۆ خۆی .با خەس وخار =بە چاك وخراب.

(٣٠٣)

بـــە دونیـــا دڵ نـــەبودە هـــەر كـــە مـــردە
كـــە دونیـــا ســـەر بـــە ســـەر ئەنـــدوە ودەردە
بـــە قەبرســـتان گـــوزەر كـــون تـــا بـــوینی
كـــە دونیـــا بـــا رەفیقونـــت چ كـــەردە

نەبودە= نەماوە، نەیداوە. ئەندوە= غەم . گوزەر كون=تێپەرە، رەد بە.
(*) باباتاهیر لیرەدا ئاموژگاری دەكات، كە دونیا ئاخیرەتی هەر مردنە و بە جێی دەهێلێت، كرداری چاكە و خوا ناسی بەكەلك دێت .

(٣٠٤)

چ خـــۆش دارم كـــە چـــینەم مـــن گوڵنـــار
چ خـــۆش دارم كـــە بینـــەم چـــەهرەی یـــار
چ خـــۆش دارم كـــەیار ئایـــەد بـــە بـــیرون
جیهـــانی را كونـــەد رۆشـــن زە روخـــسار

چینەم= دەچێنم.ئایەد بە بیرون= دێتە دەرەوە.؟كونەد = دەیكات.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣٠٥)

ئەگـــەر شـــێری ئەگـــەر بـــەبری ئەگـــەر گـــوور
گـــوزەر بایـــەد کـــونی ئـــاخر لـــەب گـــوور
دلاٚ رەحمـــیٚ بـــە جـــان خووشـــتن کـــون
کـــە مۆرانـــت نـــەهن خـــوان وکونـــەن ســـوور

گوور = گڕی ئاگر، قەبر . لەب = لێو.سوور=شایی.مۆر =مارو موری. نەهەن = دەنێن. خوان= سفره

(٣٠٦)

ســـەری دارم زە ســـەودای تـــوو پـــڕ شـــوور
دڵـــیٚ دەر ســـینە چـــوون مـــوردە دەر گـــوور
هـــــەمی خـــــواهم بـــــە بـــــاڵێنم بیـــــائی
کـــە باشـــم تـــا قیامـــەت بـــا تـــوو مەحـــشوور

شـوور =شـەوق، مـەیل.مـوردە =مـردوە.بـاڵینم =جێگـام، نـوینم.باشـم =دەبم. مەحشوور= حەشر بوون.

(٣٠٧)

کـــــەمان ئەبرویـــــەت پەیوەســـــتە وینـــــەم
گـــوڵ صـــەنعەت بـــە روویـــەت دەســـتە وینـــەم
زە بـــەس مـــوهر رەخـــت عالـــەم فـــرووزەد
جیهـــان ڕا دڵ بـــە مـــوهرت بەســـتە وینـــەم

کەمان ئەبرویەت=کەوانەی ئەبروت. وینەم = دەبینم.دەستە وینەم=بە شێوەی دەستە گوڵ دەبینم.رەخت= روخسار، بەرگ. فرووزەد =رووناك بوو. بەستە= پەیوەست، پابەند.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣٠٨)

عـــەبیرو مـــسك ئـــەز مـــووی تـــوو خـــواهم
نـــە مەهروومـــە كـــە مـــن رووی تـــوو خـــواهم
ئەگـــەر بـــا غـــەم بـــەرن كـــە گـــولْ بـــچینەم
گـــولّی هـــەمرِەنگ وهـــەم بـــۆی تـــوو خـــواهم

موو= قژ .نەمەهرroومه =حەرام نیە. رووی توو خواهم =روخساری تۆم دەویْ .با غەم= بەزۆر.هەمرەنگ=هاورەنگی توو.

(٣٠٩)

ئەگـــەر چـــوون مـــو دووســـەد ســـورەت پـــەزیرەم
بـــە هـــەر ســـورەت بـــە دلْ نـــەقش تـــوو گـــیرەم
تـــوو تـــا بـــەخت منـــی هـــەرگز نـــە خـــوابم
تـــوو تـــا عەهـــد منـــی هـــەرگز نـــە مـــیرەم

پەزیرم= میوانم، پێشوازم. نەخوابم=ناخەوم. نەمیرەم=ناڕۆم. عەهد = پەیمان.

(٣١٠)

هەمـــە ئـــەز بـــاغ وبوســـتان یـــادم كـــە
دلْ ئـــەز زنـــدان غـــەم ئـــازادم كـــە
مـــەكان دیگـــەر ومولـــك دیگـــەر چـــووی
وەتـــەن دەر ئـــین خـــەراب ئابـــادم كـــە

(*) ئاوات وداواكاری باباتاهیرە لە پیروانی كە بە فریای كەون ولەبیری نەكەن، شەیدای ئەو بیرو باوەرەی ئەوانە لە خوا ناسیدا. داوای ئازادی دەكات لە زیندانی غەمدا بە دیتن و پێگەیشتنی ئەوان.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣١١)

تــوو كــه دوور ئــەز منــی نزديــك كــیێ بــیێ
بلـــورين بازويـــت بـــالێن كـــیێ بـــیێ
بگـــو شـــيرين لـــەبت بـــا كـــی كـــەره راز
نـــشيني بـــا كـــی و هـــەمراز كـــی بـــیێ

بازو=قۆڵ .كەره=دەكات.هەمراز=هاوراز، گفتوگۆ .

(٣١٢)

مـــەرا ديوانـــه و شـــەيداى تـــه ديـــرى
مـــەرا ســـەر گوشـــته ورســـواى تـــه ديـــرى
نميدونـــــەم دڵـــم دارد كوجـــا جـــاى
هەميدونـــەم كـــه درووى جاتـــه ديـــرى

سەر گوشته=سەر كێشي، پەرستيار كردن.دارد كوجا جاى= چ جيگاى دەوى.هەميدونەم=هەر دەزانم. درووى= دەورى، جاته= جيگاى تۆ.

www.iqra.ahlamontada.com

هەڵبەستە دۆزراوەکانی

(باباتاهیر)

www.iqra.ahlamontada.com

د.مارف خەزنەدار لە میژووی ئەدەبی کوردیدا ب ۱ لا۱۹٦۷دا دەڵێت:-
لەو دوایی یەدا کۆمەڵێك شیعری باباتاهیر ی هەمەدانی لە نامەخانەی مۆزەی قونیە لە ئارامگای جەلالەدینی ڕۆمی دۆزراوەتەوە، ئەو دەسنووسەی شیعرەکانی تێدا تۆمار کراوە لە ساڵی ۸٤۸ ك /١٤٤٤ز ڕوونووس کراوە. شیعرە کوردیەکانی دەسنووسەکەی ئەمانەی لای خوارەوەن:-

(۱)

گەر ئەژ زەر ئەو نەهی دێوانە ئەز گڵ
بەپەر چینەش کەری وانووشەوو وڵ
گەر ئەو بشنەش نەهی ئان داری شمشاد
گەر ئەو روونەش کەری ئاواجی بلبل
سەرئەنجامان بشی بە پا بە هەرزی
پایی تە گوور ڕی ماوایی تە گڵ

واتاکەی:-

با لەباتی گڵ وخاك تەلارێك لەزێڕ دروست بکەی
لە گوڵ ووەنەوشە پەرژینی بۆ بکەی
با لە سایەی ئەو داری شمشادە رابنیشی
با لە هەموو لاییکەوە بلبل ئاواز بپژێنی
سەرئەنجام لەناو دەچی و نامێنی
جێگەت گۆڕ و مەئوات گڵ دەبی

www.iqra.ahlamontada.com

هەر وا د. مارف لەسەری دەدوێت ودەڵێت:-" شاعیر لیرەدا باس لە کورتی ماوەی ژیانی ئادەمیزاد دەکا، ئەوەی دروستی دەکا ودایدەمەزرێنێ لە تەمەنی درێژترە، ئەم بیرو ڕایە دەور کردنەوەی بیرو باوەری ئایني يە، ئەوەی دەڵی ژیانی سەر زەوی کورتە و ژیانی دووەم نەمرو هەمیشەیی یە.سۆفیزمی پراکتیکی خەریکی ئەم مەسەلەیە چونکە بایەخ بەژیانی گیانی دەدا نەوەکو ژیانی مەتریالی، لەوانەیە لەمەدا جیاوازی لەنیوان بیروڕای ئایینی وسۆفیزم (شریعەت وتەریقەت)دا هەبێ.

(*) (تاکە کەسی سۆفی کە شەیدای ڕێبازەکەی دەبێت بەو پلانەدا دەبێت تێ پەڕیت شەریعەت، تەریقەت، مەعریفەت، هەقیقەت).

(٢)

زاری جەم دی وە دایی مورج ئەد خەورود
مورجان دوو دەستی وە خودا دەرود
ناگەهان بامە دەنەد بازی وە داری
زارە جەش کوست وموران زارج ئەد خورود
داڵێ چە ئەڵوەنەد کووهان کەرد پەرواز
بازش بە کوشت وخوونش پاك وخوورد
بەعد نەچیروان دەر دین ودەر ئایین
بەو کەدەش تیر وە داڵ ئەژکار بە درود
بشە نەوچیروان دەستەت وەجادەست

www.iqra.ahlamontada.com

چـــەمننەت بـــەد کـــرە ئـــەژکار بـــە درود
بـــەنامی نەشـــئە ئینـــی کەمـــەن کـــەرد
بەمەن هـەر ئـان کەرەنـد هـروەد کەمـەن کـەرود
خـــوررەم ئـــان کێـــژ کـــۆ وەد کـــار نـــەبی
خـۆش ئـان کێـژ کـۆ وەزنـت کـۆیی کـەرود

واتاکەی:-

کـــەوێکم دی باڵنـــدەییکی گـــرت وخـــوواردی
باڵندەکان هـەر دوو دەستیان پـان کـردەوە لـە بەر خـودا
لـە پـڕ بازیـك لـە سـەر دارێـك بـە فریایـان کـەوت
کـەوی کوشـت وباڵنـدەکان کەوەکـەیان خـوارد
داڵێـك لەشـاخی ئەلوەنـد پـەروازەی دەکـرد
بـازی کوشـت وهـەموو خـوێنی خـواردەوە
لـــە پاشـــان ڕاوچـــی یێـــك پەیـــدا بـــوو
تیرێکـی ئاراسـتەی داڵەکـە کـرد ولـە پـی ی دا
داڵ ووتـی ئـەی ڕاوچـی خـودا دەستت بشکێنی
چـــــونکە ڕاوی ئێمـــــەت تێـــــك دا
لـە ولاما ووتـی بـەم کردەوەیـەی خـۆت مـەنازە
هـەر کارێکی خراپی مـن بیکـەم بـۆ خـۆم دێتـەوە
بـەختیاری بـۆ ئـەو کەسـەیە کـەکاری بـەد ناکـا
خۆشی بـۆ ئـەو کەسەیە کە بە بەدکاری ڕازی نابێ

هەر وا دەڵێت:-لەم پەندەدا شاعیر دەیەوێ ئەوە دەربخا کە لەدوای هەموو هێزێك هێزێکی بە هێزتر هەیە.کە هێزو تووانا ببێ، دەبێ زەبر

www.iqra.ahlamontada.com

وزۆرداری هەبێ، کەوابێ بەختیاری تەنیا لەوەدا دەبێ کەهێز نەبێ، کەنەبوو زۆرداری نابێ.

(٣)

یــاگیم دورِ دی هــەنی دەریــە نــەبود یــار
یــاگیم خوەردیــد گهــان پەیــدا نــەبود یــار
مــن ئــەژ ئــان ڕوو بــەدامانی تــە زەد دەســت
دەگــەردوونت پــەرو پــایی نــەبود یــار

واتاکەی:-

ئەو جێ یەی دورِم تێدا دی هێشتا زەریا نەبوو ئەی یار
ئەو جێ یەی ڕۆژم تێدا دی هیشتا گێتی نەبوو ئەی یار
مــن لــەو ڕۆژەی کــە دەســتم گەیــشتە داوێنــت
لــە گــەردوونت دا هێــشتا پــەرو بــاڵ نــەبوو ئــەی یــار

ئینجا د. مارف لێکی دەداتەوە ودەڵێت:-" لەم دوو بەیتەدا باباتاهیر باس لە گیان (یار)دەکا، ئەمە زۆر پێش دروست کردنی گێتی کەوتوە.وە بە پێی کتیبی سەر ئەنجامی یارسان راڤەی دەکات و لە دواییدا دەڵێت:- شاعیر لەم دوو بەیتەدا هەمیشەیی "موتلەق" دەخاتە ڕوو، کە "گیان" هەبوو هێشتا "مادده" نەبوو، کە دورِ ورۆژ ویار هەبوو هێشتا گێتی دروست نەبوو بوو.

www.iqra.ahlamontada.com

بەڵام صدیق بۆرەکەی(لەمێژووی وێژەی کوردی لە ١٩٢٧دا) بە شێوەیەکی ڕوون وساکارتر ڕاڤەی دەکات ودەڵێت:-باباتاهیر دەڵێت:ئەی خوای گەورە وبە بەزەیی، لەو جێگەدا کە دوڕ بوو، منیش لەڕۆژی بەریندا لەوێ بووم و ئەو دوڕەم چاو پێ کەوت، ئەو دەمە هێشتا دەریا وزەوی و ئاسمان وئەم جیهانەت بەدی نەهێنابوو، وەلە جیهانی ڕوون وخاوێنی خوایی تۆدا کە من هەتاوی خواییم دی، وە گەوهەری هەموو بەندەکان بۆ سروشت بوون وبەدی هێنانی بەڵێن و پەیمانیان داو بە گەورەیی وشکویی خوایی تۆ گەوایان دا، منیش دەستم گرتە داوینت وبەڵێنم دا.

(*) باباتاهیر لێرەدا باسی دۆنای دۆنی خۆی دەکات بەو گفتو گویە وەك فریشتەیەکی خوایی، کە ئەمەش تەوەریکە لە بیرو باوەری ڕێبازەکەی، کە ڕێبازی یارستانە.وە ئەو بوون ونەبوونە لە ڕاڤە کردنی د. مارف خەزنەدار و صدیق بورەکەیدا هاتووە لە ناو سرودەکانی یارستاندا بەر چاو دەکەوێت.

(٤)

یاکە ئەژ میهری تەم دەم مێ زەد ئەی یار
خوێش بێگانەکان سنگم زەد ئەی یار
جورمم ئینە کە ئەژ تە دۆست داروم
نەخوونم کەرد ونەم ڕاهی زەد ئەی یار

واتاکەی:-

لەوی کە من بەر میهری تۆ دەکەووم ئەی یار
خوێش وبێگانە سنگم بریندار دەکەن ئەی یار
گوناهم ئەوەیە کە من دۆستی تۆم
من نە خوێنم کردووە ونە ڕێ ی کەسم گرتووە ئەی یار

www.iqra.ahlamontada.com

هەروا دەڵێت:-شاعیر لەوە دەدوێ کەلە ریزی خەڵکی چۆتە دەرەوە چونکە خەڵکی گوێ نادەنە عەشق بۆیە دەبێ بە بێگانە و خوشیان ناوێ وەدەبیتە تاوانبار بەرامبەریان،

هەر لە بەر ئەوەشە دەڵێ من گوناهم ئەوەیە تۆم خۆش دەوێ.

د.صدیق بۆرەکەی هەمان شت دەچێتە سەر ڕای د. مارف خەزنەدار، لە راڤە کردنی ئەم دوو بەیتە.

باباتاهیر ئەو هەستە دەر دەبڕێ بەرامبەر یار (مەعشوق)، چونکە ئەوی خۆش دەوێ و چوەتە سەر رێبازەکەی.ئەو خەڵکەش کە دەیەوێ رێنماییان بکات لە ژێر فشارێکی زۆر دەستیان لە بیرو باوەری کۆنی خۆیان و باو باپیرانیان هەڵگرتوە، نایان ئەوێ جارێکی تر بکەونە ژێر ئەو فشارە.

(٥)

مەن ئان پیروم کە خوانەندەم قەلەندەر
نە خانم بی نە مانم بی نە لەنگەر
روو هەمە روو وەرایەم گەردی گێتی
شەو دەر ئایە وە ئەو سەنگی نەهم سەر

(*) لە سەر ئەم دوو بەیتە دواوین لە ژ .٣٨ دا .وەئەم دوو بەیتە لە چاپەکەی عەباس رەجەوی دا هەیە لەلا ٢٨دا. واتە تازە دۆزراوە نیە. وە د. مارف خەزنەدار دەڵێت : ئەم دوو بەیتە ی دەسنوسی قۆنیە(١٤٤٤ز) لە دەسنوسی پاریس (١٨٤٤ز) یشدا هەیە.

(٦)

یا ئەز ئین بەند دەر ئیزناوە کیتیم
خوونەم ئەز خوردو دەر خووناوە کیتیم
یا دەرین شوومە گیتی ئوم نەیایا
ئەژ خووبی بارە دەر وەلاوە کیتیم

www.iqra.ahlamontada.com

واتەکەی:

حــــەزم دەکـــرد لــــە ئیزنـــاوە بوومایــــە
خـــوێنم خوواردۆتـــەوەو لونـــاو خوێنــا دەژیــم
لەم گێتـی یـەدا هیچ جـێ یێك نییـە بـۆ مـن بشێ
دیـــارە مـــن لـــــە خـــۆم دا نـــــەماووم

پاشـان د. مـارف دەڵێـت :-دەبـێ پـیری باباتـاهیر یـا دڵبـەری لـە ئیزنـاوە(نـاوی ناوچـەیەکە لـە هەمـەدان) بـووبێ وخـۆی لـە هەمـەدان لەیەکتری دوورن.باباتاهیر دەبێ لە نزیك پیریەوە بێ، ئەگەر لەوێ نەبێ، دیارە لە هیچ جێگەیەکی تر نییە، کە لە هیچ جێگەییك نەبێ بوونی نییە.

(*) ئەمەش دەبێ لە کاتی سەفەری شا خۆشین بێت بۆ هەمەدان بۆ سەردانی باباتاهیر و موریدانی ڕێبازەکەی.

(٧)

پـــەنج رووزی هـــەنی خـــوررەم گێهـــان بـــی
زەمـــین خەنـــدان و بـــەرمان ئاسمـــان بـــی
پـــەنج روویـــی هـــەنی هازیـــد وســـامان
نـــەجینان نـــام و نـــەژ ئانـــان نیـــشان بـــی

واتاکەی:-

لـــــە پێـــــنج ڕۆژدا گێتـــــی بـــــەختیارە
زەمین بۆمان پێ دەکەنێ وئاسمان دامان دەپۆشی
پێـنج ڕۆژی تـریش سـەروەت وسـامان لـە ناوەوەیـە
نـە لـەمان ونـە لـەوان هـیچ نیـشانەیەك نـەماوە

هـەر وا د.مـارف لەناخـە فەلـسەفیکەوە بـۆی دەچـێت و دەڵێـت :-" باباتاهیر ئەم هەڵهێنەمان بۆ دەکاتەوە لەبابەت (نەبوون) ی گێتـی و(بـوون) ی گیان . دەڵێ لە پێنج ڕۆژی یەکەم گێتی بەختیارە، ئەم خۆشی یـە پێنج

www.iqra.ahlamontada.com

ڕۆژی تریش دەمێنی، لە پاش ئەوە نامێنی، مەبەستیشی ئەوەیە کە تەنیا چاکە لە سەر ڕووی زەوی دەمێنیٚ.

صدیق بۆرەکەی لە لا ۹۳۷ ی مێژووی وێژەی کوردی ب۱ بە پێی وەرزەکانی سالٚ لێکی دەداتەوە کە یەك لە دوای یەك دێن وهەریەکە بارو دۆخێکی تایبەتی هەیە وژیانی مرۆڤیش وەك وەرزەکانی ساڵە، ماوەیەك بەخۆشی وشایی رای ئەبوێریٚ وجیهان بزەی بۆ ئەگرێتەوە، کوت وپڕ خولی ئەم خۆشی یە تیٚ ئەپەڕیٚ وجیهان دەر ئەچیٚ وناوونیشانێکی لیٚ بە جیٚ نامێنی .

(۸)

ئەلف کەژ کاف ونوونەش سەر بە بەر کەرد
هەمەش هامان گهان ئەو لاجیوەر کەرد
ئانکیش ئەو ئافیری گەردوونی گەردان
ئانیش ئەدسات ومەن ئەنداجە ئەر کەرد

واتاکەی:-

کەکاف ونوونی ووت وگێتی دروست کرد
گێتی بەڕەنگی لاجیوردی خستە ڕوو
ئەو کەسەی گەردوونی گەردان دەسورێنیتەوە
هەر ئەویشە ئەدگاری ئێمەشی داڕشتووە

د.مارف لەسەری دەرواو دەڵێت:- لەم دوو بابەتە باباتاهیر بیروڕای یارسان دەردەبڕیٚ لە بارەی کردەگارو دروست کردنی گێتی یەوە . بیٚ گومان ئەمە لەگەل بیرو ڕای ئاینە ئاسمانی یەکانی تریش دەگونجیٚ، بەتایبەتی ئیسلام، چونکە ئەوە تا کاف ونوونی لە قورئان وەر گرتووە.

www.iqra.ahlamontada.com

(٩)

بـــشەم بـــە ئەلوەنـــد دامـــانی مـــو نیـــشانوم
دامـــەن ئـــەژ هـــەر دوو گێتـــی هاویـــشانوم
نیـــشانەم تـــوو لـــەوو موویـــەم بـــەزاری
بـــی کـــی بلبـــل هـــەنی وە وەیـــل نیـــشانوم

(*) ئـەم دوو بەیتـە یـان ئـەم چـوارینەیە تـازە دوزراو نیـە، چـونکە لـە کتیبەکەی عەباس رەجەووی دا لە٨٦٧دا لە ژێر ژمارەی ٢٧١دا هاتوە و کە پشتی بە کتیبەکەی وەحیـد دەستکردی بەستووە، د.مـارفیش بـە چـاکترین چاپی زانستی دوو بەیتەکانی باباتاهیر دای دەنێت.

(١٠)

ئـــەز ئـــان ئەســـپیدە بـــازم هەمـــەدانی
بـــە تـــەنهایی کـــەرووم نەچـــیرەوانی
هەمـــە بـــەمن ویدیرەنـــد چـــەرخ وشـــاهین
بـــەنامی مـــن کەرەنـــد نەچـــیرەوانی

(*) ئەمەش لە کتیبەکەی عەباس رەجەویدا هەیە لە ژێر ژمـارە ٢٥٥ لـە٨٢دا.

(١١)

بـــیٚ تـــە ســـەردەر گریبـــانوم شـــەوو رۆچ
سریـــشك ئـــەز دیـــدە بـــاروونوم شـــەوورۆچ
نـــە بیمـــاروم نـــە ژایـــوم میکـــەر ۆ دەرد
هـــەمی زوونـــوم کـــە نـــالوونوم شـــەوورۆچ

www.iqra.ahlamontada.com

واتاکەی:-

بــــێ تـــۆ شــــەو و ڕۆژ لـــــە بیابانـــــان دا دەژیـــــم
شـەوو ڕۆژ فرمێـسك لـە چـاووم وەکـو بـاران دێتـە خـوارەوە
نـــــە ئــــازارم هەیــــــە ونــــــە دەردەداریـــــــشم
هــــەر ئەوەنــــدە دەزانم کــــە شــــەوو ڕۆژ دەنــــاڵێنم

وە لەلا ٢٥٨دا د. مارف لێی دەدوێت و دەڵێت :-لیرەدا سنوور بۆ کات و جێگەی شاعیر نێیە، کات هەموویەتی، شەووڕۆژ، جێگەش هەموویەتی، هەموو ڕووی زەوی، هەرورەها نەوەکو بەلەش لە مەتریال دوورە، بەڵکو بەگیانیش لە ئێش و دەرد وئازار دوورە، کەچی فرمێسك هەر دەڕێژی ولە ناڵە ناڵیش ناکەوێ چونکە نەگەیشتوەتە ڕاستی(حەقیقەت).

صدیق بورەکەی لەلا٩٥دا لە مێژووی ویژەی کوردیدا بە سادەیی راڤەی دەکات .

(*) بێجگە لەم چوارینانە کە د. مارف خەزنەدار دیاری کردوە کە دۆزراونەتەوە ولەچاپە کونەکاندا نەبوە.پاش گەرانێکی زۆر و ماوەیەکی زۆر توانیم هەندێ دوو بەیتی باباتاهیر بدۆزمەوەکە لە سەر چاوەکاندا ئاماژەی پێ کرابوو کەباباتاهیر ناردویەتی بۆ ناویارسان وە ئەوان بەشێوەی سرودی پیرۆز دەیخوێننەوە، بەلاّم لە راستیدا دەرکەوت گفتو گویەکی نێوان باباتاهیرو شا خۆشینەلەگەل فاتمە لەرەدا.

www.iqra.ahlamontada.com

لە کاتێ کە شاخۆشین دەچیتە هەمەدان وسەردانی باباتاهیر دەکات، باباتاهیر بەم دوو بەیتانە لە حزوری شاخۆشین دا دەڵێت:-

یاشـا یاشـا هەرکـەس تـۆ گوویـەد هـاڵش هـەمین ئەسـت
بـــالآش خــــشت خـــام بـــاڵینش زەمـــین ئەســـت
بەکەســـانی دەهـــی نـــان کەنـــدم کونـــا کـــون
بەکەســـانی دەهـــی نـــان جـــۆ ئـــاڵوودە بـــاخوون
بەکەســـانی دەهـــی گـــەنج تـــەخت پادشـــاهی
بەکەســـــانی دەهـــــی نـــــان جـــــۆ گـــــەداهی
ئەگـــــەر دەســـــتم رەســـــد بـــــەر چـــــەرخ گـــــەردوون
ئـــەز مـــەمی پورســـەم ئـــین چـــیزە ئەســـت ئـــەو چـــوون

(*)واتاکەی:-
یاشـا هەرکەسـێ تـۆ دەپرسـێ وتـۆی لـەبیرە حـاڵی خراپـە
ســـەرینی خـــشتە و راخـــەری (نـــوینی) ســـەر زەوییـــە
بـــە هەنـــدێ دەدەی نـــازو نیعمـــەت ونـــانی گـــەنم
بەهەنـــدێکی تـــر دەدەی نـــان جـــۆی پلکـــاو بـــەخوێن
بەکەســـانیك تـــر دەدەی دەســـەڵآت و تـــەختی پادشـــاهی
بەکەســـــانیك دەدەی نـــــان جـــــۆ بـــــە گـــــەدایی
ئەگـــــەر دەســـــتم بگاتـــــە چـــــەرخ گـــــەردوون
مـــــن ئەپرســـــم ئەمـــــە چـــــییە وئـــــەوە چـــــوون

(*)شا خۆشین لەگەڵ نوسەد سوار ڕوو دەکاتە ماڵی باباتاهیر وفاتمە لەرە، بابا لەبەر نەبوونی و هەژاری نارەحەت دەبێت بۆیە بەو شێوەیە قسە دەکات، شاخۆشین زۆری پێ ناخۆش دەبێت بەلآم فاتمە لەرە زو بە زو

www.iqra.ahlamontada.com

دڵی دەداتەوەو لێی دەپارێتەوە، فاتمە بە ئازوقەیەکی کەم خواردنیکی زۆر دروست دەکات کە بەشی هەمویان دەکات بە پێی کەرامات و بەرەکەتی شا خۆشین، پاشان باباتاهیر بە خویدا دەچیتەوە، پەشیمان دەبێتەوە ئەم دوو بەیتانەی لای خوارەوە دەڵێت :-

پاشـــا پاشـــا هەرکـــەس ئـــاهیٚ بـــەر کیـــشد
تـــــۆ دەر مــــــەیان ئـــــان ئـــــاهی
هەرکـــــــەس ڕاه خەڵـــــــەت کونـــــــەد
تۆرەهنمــــــــــای ئــــــــان ڕاهــــــــی
ئەگـــــەر مرۆچـــــەکەدەر ئـــان ڕاه دەم زەنـــەد
تۆئـــــەز ئـــــاه مرۆچـــــە ئاگـــــاه بینـــــاهی
تـــیریٚ کـــە تـــۆ زەدی بـــەر جـــان وجگـــەر
کـــە مـــن ئـــەز وەشـــت تـــیر تـــۆ جـــان بـــەر نـــەبرم
ئەگـــەر تـــۆ شـــادی مـــن ئـــەز تـــۆ شـــادمان تـــرم

(*)واتاکەی:-

ئـــەی شـــاه هەرکەســـی ئـــاه وغـــەمێکی هـــەبیٚ
تـــــۆ خـــــوٚت لێـــــی بـــــە ئاگـــــای
هەکـــــــەس ڕیگـــــــا هەڵـــــــە بکـــــــات
تـــــۆ خـــــوٚت ڕیٚ نیـــــشاندەری ڕێگـــــای
ئەگـــەر مێرولـــە لـــەو ڕێگایـــەدا دەم بکاتـــەوە
تـــــۆ لـــــە ئـــــاهی مێرولـــــە بـــــە ئاگـــــای
تـــیریٚ کـــە بیوەشـــێنی وبـــدا لـــە گیـــان وجگـــەر
مـــن بـــۆ تـــیر وەشـــاندنی تـــۆ گیـــانم نـــاویٚ
ئەگەر تۆ بەو حاڵە شادی وا لەمن بکەی من شادمانترم

www.iqra.ahlamontada.com

له کتیبی سەر ئەنجام لەلا ٤٩-٥١ دا ئەم دوو بەیتانە بە ناتەواوی هاتوە و زۆر بەلای فارسیدا شکاوەتەوە کە بەم شێوەی خوارەوەیە بۆ بەراورد کردن :-

یاشــا هەرکــەس شــاهش تــویی حــالّش هەمینــە
ســــەرینش خـــــشت و بــــالّینش زەمینــــە
جـــورمم ئینەســـت کـــەتۆ ڕا دوســـت دیـــرم
هـــەر ئـــان یـــارش تـــۆیی حـــالّش چـــەنینە
یاشـــا مـــــوهر تــــۆڕا چ چـــارە کونــــەم
نایـــەد ڕوزیکـــە مـــوهرت زە دڵ ئـــاوارە کونـــەم
ئەگـەر بەعـد سیـصەد سـالّ بـەر سـەر قـەبرم گـوزەری
بـــۆی ویـــسالّت بـــەمن رەســـد کفـــن پـــارە کونـــەم

بەشی دووەم :-

یاشـــا تـــیرە زەدی بـــەر جـــان و جگـــەرم
مـــن ئـــەز زەخـــم تـــیر تـــۆ جـــان دەرنـــەبرم
تـــۆ شـــادمان بـــەر مـــن تـــیری زەدی
مـــن هـــەم شـــادمانم کـــە زەخـــم تـــیر خـــوردەم
هەرکـــەس شـــاهش تـــۆیی بـــۆیش خـــۆش ئـــایوو
بەهـــەر مـــەجلس نـــشینە خەنـــدەش ئـــایوو
هەرکـــەس تـــوڕا گویـــەد بـــا دڵ وبـــا جـــان
هەمیـــشە کابینـــەش هـــەر دوو شـــەش ئـــایوو

www.iqra.ahlamontada.com

چوارینە گومان لیّ کراوەکان

(*) لەکتیبی باباتاهیر عوریان – مەسعود میرزائی چ١ ئەم چوارینانەی دیّن وەك پاشکۆی کتیبەکە لە ژیر ناونیشانی
(دوو بەیتەهای مەشکوك) نوسراوەتەوە.

هەر لە سەرەتاوە کە هەست کراوە بە واتەکانی باباتاهیر لە ناخی چوارینەکاندا لە رووی فەلسەفیەو ڕوخساری شرین، وەبە پێی سەرچاوە جۆراو جورەکان وا دەر دەکەویت لە سەدەی هەژدەو نوزدەوە دەستیان کردووە بە ڕوونوس کردن وکۆکردنەوەیان تا بپارێزرین، لەگەل ئەو کارەشدا و چاپ کردنەوەیان چەند جار چوارینەی جوراو جۆر خزاونەتە ناویانەوە. د. مارف خەزنەدار لە لا١٩٥٧دا دەلێت :-"ئەوەی بە ناوی باباتاهیرەوە کەوتوەتە ناوەوە لە بەرهەمی شیعری ئەوەیە کە نزیکەی ٦٠٠ دوو بەیت و پینج غەزەل و چەند پارچەیەکە بەلاّم وا باوە کە دوو بەیتەکانی لە ١٣٠ تێپەر ناکەن. لە کتێبەکەی عەباس رەجەوی بە ناوی (باباتاهیر عوریان) ژمارەی چوارینەکان ٣٦٢چوارینەیە لەگەل چوار پارچە شیعری غەزەل، لە کتیبی دیوان باباتاهیر بە چوار زمان (فارسی، ئینگلیزی، ئەلمانی، فرەنسی) بە کۆششی مەسعود میرزائی تەنها ٣١٣

www.iqra.ahlamontada.com

چوارینە دەکاتە موڵکی باباتاهیر و گومانیش دەخاتە سەر ئەوانی تر، بۆیە بەباشمان زانی چوارینە گومان لێ کراوەکان بە جیا بنوسینەوە بۆ زیاتر ورد بوونەوە ولێکوڵینەوە.

(١)

نمیدونــــەم دڵــــم دیوونــــەی کیــــست
کوجــــا میگــــەردد ودەر خوونــــەی کیــــست
نمیدونــــە م دڵ ســــەر گوشــــتەی مــــو
ئەســــیر نــــەرکس مەســــتوونەی کیــــست

دلزار لەلا ٩٨دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

نــــازانم دڵــــم دیوانــــەی کێیــــە
لــــە کــــوێ ئەگــــەڕێ ولــــە خانــــەی کێیــــە
نــــازانم دڵــــەی ئــــاوارەیی مــــن
دیلــــی نیرکــــزی مەســــتانەی کێیــــە؟

شیخ مەحەمەد خاڵ لەلا ٢٠دا دەربارەی ئەم چوارینەیە دەڵێت:-خوا لە هەموو شوێنیك هەیە و قەڵەمڕەوی زانینی هەموو بوونەوەرە، ئەم خوایە گەورەیە نەقەبارەی هەیە نە ڕەنگی هەیە نەدەنگی هەیە نەلەکەس دەچێ نەوێنەی هەیە، لە بەر ئەوە دڵخواز(مەعشووقە)کەی بابا لە هیچ دڵخوازێك ناچێ بۆیە ئەو جۆرە چوارینەیە دەڵێت.

(*)ئەو مەعشوقەی بابا شەیدای دیتنیەتی، ڕوناکی(نوور)ی خۆی دەبەخشیت بەکەسانی خاوێن (بەگشت مانا)، هەرچەندەباباتاهیر لەو جۆرە کەسانەیە بەلاّم هیشتا نەگەیشتوەتە ئەو مورادە، بۆیە بە سەر سامیەوە پرسیار دەکات.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢)

ئەگـــەر زەریـــن کلاْهـــی عاقبـــەت هـــیچ
بەتـــەخت ئـــەر پادشـــاهی عاقبـــەت هـــیچ
گـــرت ملـــك ســـلیمان دەر نگـــین ئەســـت
دەر ئـــاخر خـــاك راهـــی عاقبـــەت هـــیچ

زەرین گلاْه =کلاْوی زیرین .نگین =بەد سروشت.

(*) باباتاهیر لەم چوارینەیەدا ئاموژگاری مرۆڤ دەکات، کە روو لەچاکە بکات، چونکە کوتایی ژیان هەر مردنە وگەرانەوەیە بۆ خاك.وەهیچ شتێکی تر بەکار نایەت غەیرە کردەوەی چاکە لە ڕۆژی حیسابدا.

(٣)

چـــو ئـــان شـــاخم کـــە بـــارش خـــوردە باشـــند
چـــو ئـــان وێـــرون کـــە گـــەنجش بـــردە باشـــند
پـــڕ ئـــوون پـــیری هـــەمی نـــالْم دەر ئـــین دەشـــت
کـــــە ڕوودان جـــــوونش مـــــوردە باشـــــند

وێرون=وێرانە، کاول. بردە =دزرا.ڕودان = بەرێز، بەغیرەت.بارش= کولْی. چو= بۆچی، چ جۆر

(٤)

خـــۆر ئـــەز خورشـــید ڕوویـــەت شـــەرم دارد
مـــــەنوز ئەبروویـــــــەت ئـــــــازەرم دارد
بەشـــەهر وکـــۆە وســـەحرا هەرکـــە وینـــەم
زوبـــان دلْ بـــە وەصـــلْت کـــەرەم دارد

خورشـید =خـوور.ڕوویـەت=روخسارت.مـەنوز=نـاز مەنوێنـە. ئەبرویەت=ئەبرۆت. دارد=هەیەتی.

www.iqra.ahlamontada.com

(٥)

پەسەندی خواروزارم تاکەی وچەند
پەریشوون ڕۆز گارم تاکەی وچەند
زە دۆشم باری ئەر باری نەگیری
کەری سەر بارم تاکەی وچەند

خوار =لاژیر، پاین. دۆشم =کۆڵم، شانم.

(*) باباسکالاً بۆ یار دەکات، کە لەژیاندا پەریشانە وباری قورسی لە سەر شانە(زکرو عبادەت خۆ پاراستن دوور کوتنەوە لە خۆشی ژیان) تا کەی خۆی پیشان نادات؟ تا یەکبوون وشادمانی بیگرێتەوە.

(٦)

نیهالی کان سەر ئەز باغی بەر ئارد
بەبارش هەر کەسێ دەستێ دەر ئارد
بیایەد کەندەنش ئەز بیخ و ئەز بن
ئەگەر بەر جای مێوە گوهەر ئارد

نیهال = جوانی. بەربارش = بەهۆیەوە.بیایەد =دەبوایە کەندەنش= هەڵکەندنی، دەر هێنانی. ئەز بیخ وئەز بن =لە ڕەگ وریشەوە.

(٧)

یەکێ دەرد ویەکێ دەرموون پەسەندەند
یەکێ وەصڵ ویەکێ هیجروون پەسەندەند
مو ئەز دەرموون ودەرد و وەصڵ هیجروون
پەسەندم ئانچە ڕا جانوون پەسەندەند

ئانچە =ئەوجاکە.

www.iqra.ahlamontada.com

(٨)

دلا خـــۆ بـــوون دڵ خـــونین پەســـەندەند
دلا خـوون شـو کـە خۆبـوون ئـین پەسـەندەند
مـــەتاع کفـــرو دیـــن بـــێ موشـــتەری نیـــست
گروهـــێ ئـــوون گروهـــێ ئـــین پەســـەندەند

خۆبوون =چاکە، باشە. خـوون شـو= بو بـە خـوێن. مەتاع = خۆشی . گروە =تاقم، دەستە.

(٩)

دوو چـــەشمم دەرد چـــەشموون تـــۆ چـــیناد
نـــەوا دەردێ بـــە چـــەشموونت نـــشیناد
شــــنیدەم ڕەفتــــی و وەیــــاری گرفتــــی
ئەگـــەر گووشـــم شـــنەو چـــەشمم نـــەویناد

چـیناد =لادەبـات، کـزی دەکـات، هـەڵ دەچـنی. نـشیناد =بنشێتەوە.ڕەفتی= ڕۆیـشتی .گرفتی=گردوتـە. نـەویناد= نـابینێ. شـنەو= ببیستی. گۆشم=کوێم

(١٠)

ئەگـــەر شـــێری ئەگـــەر بـــەبری ئەگـــەر کـــوور
ســـەر ئـــەنجامت بـــوود جـــا دەر تـــە کـــوور
تـــەنت دەر گـــۆر گـــەردد ســـفرە کەســـتەر
بگـــەردش مـــووش ومـــارو عـــەقرەب ومـــۆر

بـەبر =گیانەوەرێکـە لـە نێـوان پڵـنگ وپـشیلە.کەسـتر =کەسێکی تـر . عەقرەب= دووپشك.

www.iqra.ahlamontada.com

(١١)

جــــودا ئـــەز ڕویـــەت ئـــەی مـــاه دلْ ئـــەفروز
نـــەڕووز ئـــەز شـــەو شناســـم نـــە شـــەو ئـــەز روز
وصـــالْت گـــەر مـــەڕا گـــەردد مەیـــسەر
بـــوود هـــەر ڕووز مـــن چـــوون عیـــد نـــەوروز

ئەفروز= پاك، روناك. مەیسەر =ڕێك كەوتن، پێكهاتن. عید = چەژن. وصالْ = پەیوەندی.

(١٢)

دلاْ ئەســـــلا نەترســـــی ئـــــەز ڕاهـــــی دوور
دلا ئەســـلا نەترســـی ئـــەز تـــەهی گـــوور
دلا ئەســـلا نەترســـی كـــە ســـە ڕووزی
شـــەوی بنگـــاه مـــارو ولانـــە مـــوور

(*) باباتـاهیر دلْ نـەوایی خـۆی دەداتـەوە كـە ڕێگایـەكی زوور دوور و قورسی هەلْبـژاردوە و نابێـت بترسێت و دلْ بگۆڕێـت(وەك كـورد دەلْێـت ڕیشی ناوەتە گرەو دەبێت تا سەر بێت)، چونكە دونیا چەند ڕۆژێكە و دەكەوێتە بن خاك ولاشەی دەبێتە لانەی مارو مووری.

(١٣)

بـــەڕوی ماهـــت ئـــەی مـــاه دە دچـــار
بەســـەرو قـــەدت ئـــەی زیبنـــدە رفتـــار
بـــەجز عـــشقت خـــەیالْی دەر دلْـــم نـــی
بـــە دیـــاری نـــەبوو جـــز تـــوو ســـەرو كـــار

www.iqra.ahlamontada.com

دچار =تووش بوو .زیبنده =خشلْ، هۆی رازاندنەوە. دە =ژمارەی دە، ئەمر کردن .دەستور دان.

(١٤)

بــە گورســتان گــوزەر کــەردم کــەم و پــیش
بدیـــــدم حـــالْی دەولْەتمەنـــدو دەرویـــش
نــە دەروێــشی بــە خــاکی بــیْ کفــن مانــد
نــە دەولْەتمەنــد بــەرد ئــەز یــەك کفــن پــیش

لە کتیبەکەی شیخ مەحەمەد خالْ لەلا٢٤٧دا دیری سییەم نوسراوە :- نەدەروێشی بیْ کفن دەر خاك رەفتە.

(*) مەبەستی بابا لیرەدا ئاموژگاریە، مردن بۆ هەموو وەك یەکە دەوڵەمەند بیت یان هەژار هەر تەنها کفنیك لەگەل خووت دەبات، جا دەبێت ئاگات لە خۆبێت، سامان وپلەو پایە مەغرورت نەکات ولە ڕیگای خوا ناسیدا لە خشتەت ببات لە رێی ڕاست لا بدەی.

(١٥)

فەلــەك نــە هامــسەریْ دارد نــە هــام کــوف
بــە خــوون ریــزی کەســیْ ئەصــلانەگوفت ئــوف
هەمیـــــشە شــــیوە و کــــارش هەمینــــە
چــــراغی دوود مــــانی ڕا کونــــەد پــــوف

هامسەری =هاوتا .هام کەف= هاو دەست. ئوف =لە ئوفی عارەبیەوە وەر گیراوە. پوف =کوژانەوە. دوودمانی= داگیرسان، دەم دان.هەمینە= هەر ئەوەیە، هەر وایە.

www.iqra.ahlamontada.com

(١٦)

مـــەڕا دەرد بـــا ســـوتە دەرمـــان چـــە حاصـــل
مـــەڕا مـــەرگ نامرتـــە گریـــان چـــە حاصـــڵ
بـــــسوونەم گـــــوڵی ئالالـــــە بـــــیٚ ســـــەر
ســـــوموتە کـــــەمان بـــــاروون چـــــە حاصـــڵ

سووتە= سوتاندن، سەخت .مرت=پوستەی ناسك یان پەڕی دوومی باڵندە.بسوونەم=بگرم. کەمان =کەوان. باروون =بهێنن، پیشە .سوموتە =سبەینێی من وتۆ.

(١٧)

حـــەرامم بـــی تـــە بـــۆ ئالالـــە و گـــوڵ
حـــەرامم بـــی تـــۆ بـــۆ ئـــاوازی بلبـــل
حـــەرامم بـــی ئەگـــەر بـــیٚ تـــۆ نـــشینەم
کـــشم دەر پـــای گوڵبـــەن ســـاغری مـــل

کشم =بیٚ دەنگم. ساغر =پیاڵە
(*) بابا بە مەعشوقە (یار) دەڵێت کە بیٚ ئەو هەموو شتی لە خۆ حەرام کردوە لەم دونیایەدا، تەنها یادی ئەو نەبێت و خوا ناسی وکردەوەی چاك.

(١٨)

بـــە خەنجـــەر گـــەر دەر ئـــارن دیـــدەکوونم
نـــــەگیرم دڵ زە یـــــار میهرەبـــــوونم
ئەگـــەر بـــەر نـــاخنونم نـــەی بکـــۆ بـــن
نـــــەگیرم دڵ زە یـــــاری میهرەبـــــوونم

www.iqra.ahlamontada.com

ئەم چـوارینەیە لـە چاپە کونەکـەی عـەباس رەجەویـدا دووو نیـوە دێـری یەکەم بەم شێوەیەیە:-

بەخەنجـــەر گـــەر دەر ئـــارن دیـــدەکوونم
بـــە ئاتـــەش گـــەر بـــسوزەن ئەســتخوونم

دلزار بەم شێوەی خوارەوە کردویە بە سورانی:-

بەخەنجـــەر گـــەر دەر بێـــنن دیـــدەکانم
بـــە ئـــاگر گـــەر بـــسووتێنن ســـوقانم
ئەگـــەر نـــەی ئـــاژنیش کـــەن ناخونـــانم
نکـــوڵ ناکـــەم لـــەیاری میهرەبـــانم

رزایش لە لا ١٢ دا گۆریویەتی بۆ سۆرانی.

(١٩)

مـــن ئـــوون مـــسکین بـــێ قـــەدر و پەرســـتم
مـــن ئـــوون ســـوزندە شـــەمعی بـــێ سەرســـتم
نـــە کـــار ئـــاخرەت نـــە کـــار دونیـــا
مـــن ئـــوون خـــشکیدە نـــەخلی بـــێ بەرســـتم

من ئوون= من ئەو .سوزندە =سوتاو . خشکیدە= ووشك بوو.نەخلْ = دار خورما. بێ بەرستم =بێ بەرم.

(٢٠)

موئـــان رەنـــدم کـــە عـــصیان پیـــشە دیـــرم
بـــە دەســـتی جـــام و دەســـتی شیـــشەدیرم
ئەگـــەر تـــوو بـــێ گونـــاهی ڕو ملـــك شـــو
مـــو ئـــەز حـــەواو ئـــادەم ڕیـــشە دیـــرم

www.iqra.ahlamontada.com

دڵزار له ١٩٩٧دا كردويه به سورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

مــــن ئـــــەو ڕەندەمــــە عـــصیانە پیــــشەم
بەدەســـــتیٚ جـــام وبەدەســــتیٚ شیــــشەم
گـــەر تـــوو بـــیٚ خـــەتایی ببـــە فریـــشتە
مــــن لــــە حــــەواو ئادەمـــە ڕیــــشەم

(*) مـرۆڤ هەسـت و ئـارەزوی هەیـە واتـە گونـاهی هەیـە، چـونکە ئارەزوەکانی دەروون زاڵ دەبن بە سەر هـۆش وبیری مروڤدا و تووشـی گوناهی دەکەن.ئەوەی بیٚ گوناه بێت لەم دونیایەدا فریشتەیە.بابا لێرەدا ئاخاوتن لەگەڵ یار دەكات.

(٢١)

زە بــــەخت بــــەد هــــەزار ئەندیـــشە دیــــرم
هەمیــــشە زەهـــــر غــــەم دەر شیـــشە دیــــرم
زە ناســــازی بــــەخت و گــــەردش چــــەرخ
فیغــــــان و ئــــــاه و زاری پیـــــشە دیـــــرم

ئەندیشە =بیروكە، هەزەر.چەرخ =زەمانە، فەلەك.

(٢٢)

زە عــــشقت ئاتەشـــــیٚ دەر بووتـــــە دیـــــرم
دەر ئـــوون ئاتـــەش دڵـــی خـــوون ســـو وتـــە دیـــرم
سەگت گەر پا نەهد بەر چەشمم ئەی دووست
بـــە موژگـــان خـــاكی ڕاهـــش ڕوو تـــە دیـــرم

بۆتە =بۆتۆ .ڕاه =ڕێگا.

www.iqra.ahlamontada.com

(٢٣)

بـــوره بـــوره کـــه دیـــداری تـــوو وینـــه‌م
گـــولْ وســـونبل زه دیـــداری تـــوو چـــینه‌م
هـــه‌مین شـــه‌وقم بـــه‌دی ســـالوون ومـــاهوون
کـــه ده‌ر ڕووی چـــه‌مه‌ن بـــا تـــه نـــشینه‌م

بووره=وه‌ره .چینه‌م =ده‌هونمه‌وه.سالوون= سالاّن.چه‌مه‌ن=چیمه‌ن.

(٢٤)

ئیلاهـــی ئاتـــه‌ش عـــشقم بـــه جـــان زه‌ن
شـــه‌ره‌ر زه ئـــان شـــوعله‌م بـــه‌ر ئیـــستخوان زه‌ن
چـــو شـــه‌معم بـــه‌ر فـــرووز ئـــه‌ز ئاتـــه‌ش عـــشق
بـــه‌ر ئـــان ئاتـــه‌ش دلّـــم په‌روانـــه ســـان زه‌ن

بـه‌ر فـرووز=ڕونـاکی.زه‌ن = ده‌سـت پـیْ بکـا.شـه‌ره‌ر=بلیـسه.شـوعله =گڕ.ئیستخوان= ئیْسقان. په‌روانه سان =به‌شیْوه‌ی پوروانه.

(٢٥)

بـــیْ تـــه گولـــشه‌ن به‌چـــه‌شمم گولخـــه‌ن ئـــایو
واتـــه گولخـــه‌ن بـــه چـــه‌شمم گولـــشه‌ن ئـــایو
گـــولّم تـــه گولّبـــه‌نم تـــه گولـــشه‌نم تـــه
کـــه بـــا تـــه مـــورده ڕا جـــان بـــه‌ر تـــه‌ن ئـــایو

(٢٦)

بـــه دلْ چـــوون یـــادم ئـــه‌ز بـــووم و بـــه‌ر ئـــایو
سرشـــکم بـــیْ خـــود ئـــه‌ز چـــه‌شمم تـــه‌ر ئـــایو
ئـــه‌ز ئـــان ترســـه‌م منـــی بـــه‌ر گـــشته ده‌وران

www.iqra.ahlamontada.com

کــــه عــــومرم دەر غـــەریبی بـــەر ســـەر ئـــایو

بووم وبەر=بەرو بوومی درەخت.سرشك =فرمێسك.بەر گشتە= سەر گەردان.دەوران= زەمانە.

(٢٧)

خـۆش ئـان سـەعات کـە یـار ئـەز دەر دەر ئـایو
شـــەوی هیجـــران و ڕووز غـــەم ســـەر ئـــایو
زە دڵ بـیروون کونـەم جـان ڕا بەصـدق شـەوق
هـــەمین واچـــم کـــە جـایش دەلبـــەر ئـــایو

ئەز دەر =لە دەرگا. دەر ئایو= بێتە دەر .بیروون کونەم=دەری دەهێنم .هەمین واچم= هەر وا دەڵێن.

(*)باباتـاهیر ئەوەنـدە بـە پەرووشـە بـۆ دیتنـی یـار، ئەگـەر بیبینـێ حـەز دەکـات دڵـی دەر بێنـی و یـار بخاتـە جیگـای.ئیتر غـەم وپەژارەی نـامێنی، شادمان دەبێت.

(٢٨)

بـــێ تـــە هـــەر کـــە ســـەرم بـــەر بـــاڵش ئـــایو
ئیـــــستخوانم چـــــونی دەر نـــــاڵش ئـــــایو
زە هیجروونـــت بـــەجای ئەشـــك ئـــەز چەشـــم
زە مـــــژکون شـــــوعلەهای ئاتـــــەش ئـــــایو

(٢٩)

ئامـــان ئـــەز ئەختـــەری شـــوریدەی مـــو
فیغـــان ئـــەز بـــەخت بـــەر گردیـــدەی مـــو
فەلـــەك ئـــەز کینـــە و رزی کـــی گـــوزارە
دەر خـــوون ئـــەز دڵـــی غـــەم دیـــدەی مـــو

www.iqra.ahlamontada.com

رزی=رەز.

(٣٠)

عـــەزیزان مـــەوسمی جـــۆش بـــەهارە
چـــیمەن پـــڕ ســـەبزە ســـەحرا لالـــە زارە
دەر ئـــین مەوســـم دەمـــێ فرســـەت غەنیمـــەت
کـــە د ونیـــای دەنـــی بـــێ ئیعتبـــارە

مەوســـم =وەرز. فرســـەت غەنیمـــەت= فرســـەت بـــە دەســـت بێنە.دەنی=ئاست نزم.بێ ئیعتبار=بێ قیمەت.

(٣١)

غـــەمم بـــێ حـــەد و دەردم بـــێ شمـــارە
فیغـــان کـــاین چـــارە ودەرمـــوون نـــەدارە
خوداوەنـــدا نـــە دوونـــە ناصـــح مـــو
کـــە فریـــای دڵـــم بـــێ ئیختیـــارە

کاین= ئەمەیە .

(٣٢)

ســـەری ســـەر گـــشتەم ســـاموون نـــەدارە
دڵـــی خـــوون گـــشتەم دەرمـــوون نـــەدارە
بـــە کـــافر مەزهـــەبێ دڵ بەســـتە دیـــرم
کـــە دەر هـــەر مەزهـــەبێ ئیمـــوون نـــەدارە

سەر گشتە= سەر گەردان .ساموون =سامان .ئیموون = ئیمان.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣٣)

ئیلاهـــــی ســــۆز عەشـــقم بیـــــشتر کـــــه
دڵ ڕێـــــشم زە دەردش ڕێـــش تـــــر کـــــه
ئـــەز ئـــین غـــەم گـــەر دەمـــیٚ فـــارغ نـــشینم
بـــــه جـــانم ســـــەد هـــــەزاران نیـــشتر کـــــه

فارغ= دەست بەتاڵ یان لە بیری بکات.نیشتر =نەشتەر.بیشتر =زیاتر.

(٣٤)

ســــەرم بـــاڵین، تـــــەنم بەســــتەر نـــــەداره
بـــه جـــز شـــوور غـــەمت دەر ســـەر نـــەداره
نەهـــد دوور ئەزتـــه هەرکـــەس ســـەر بـــه بـــاڵین
ئیلاهــــی ســــەر زە بـــاڵین بـــەر نـــــەداره

شوور= قۆناغ، شەوق، مەیل. نەهد =دادەنێت. بەستەر =ڕایەخ، جیگا. نەداره =نییەتی . بەر نەداره= دەر نەهێنی.

(٣٥)

زە بـــەس مـــوهری ڕوخـــت عالـــەم فـــرووزه
جـــەهان ڕا دڵ بـــه مـــوهرت ســـینه ســـووزه
فەلـــەك ڕا شـــێوه دایـــم ئـــین چـــەنین بـــوود
کـــه هـــەر جـــا چەشـــم ئامیـــدی بـــدووزه

ڕووخت= ڕووت .فرووزه = ڕوشن بووه. ئامید = هیوا، هینات . موهر = خۆشەویستی.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣٦)

غــــەمی عـــــشقت زە گـــــەنجی ڕا یكـــــان بـــــە
وِصــــاڵی تـــــە زە عـــــومر جاویـــــدان بـــــە
كـــــەفی ئـــــەز خـــــاك كویـــــەت دەر حەقیقـــــەت
خـــــودا دانـــــد كـــــە ئـــــەز كـــــەون ومـــــەكان بـــــە

گـەنج= بـێ بەرامبـەر. ڕایكـان =خـوراییی. جاویـدان= نـەمر كـەفی =مشتێ، چنگێ. كویەت= كۆە،

(٣٧)

ســـــــەدای چاوشــــــان مـــــــوردن ئایـــــــە
بـــــە گـــــووش ئـــــاوازە جـــــان كەنـــــدن ئایـــــە
ڕەفیقـــــون مـــــیروون نۆبـــــەت بـــــە نۆبـــــەت
وای ئـــــان ڕووزی كەنۆبـــــەت بـــــەر مـــــن ئایـــــە

سـەدا =ئـاواز، دەنـگ. چاوشـان= چاوشـەكان.مـوردن =مـردن، مـورد =شـوین، جـێ مەسـەلە.كەنـدن =خـاوبوون.میروون = دەروون .نوبـەت بـە نوبەت =یەك لە دوای یەك.ئایە =دێت.

(٣٨)

چ خـــــۆش بـــــی میهرەبـــــان هـــــەر دوو ســـــەربی
كـــــە یەكـــــسەر میهرەبـــــانی دەردە ســـــەر بـــــی
ئەگـــــەر مـــــەجنوون دڵ شـــــوریدەی داشـــــت
دڵـــــی لـــــەیلا ئـــــەز ئـــــان شـــــوریدەتر بـــــی

دڵ شوریدە =دڵ بە شەوق، دڵ مایل. داشت =هەیبوو.

www.iqra.ahlamontada.com

(٣٩)

زە دەســت عــشق هــەر شــەو حــالْم ئــین بــی
ســـەریرم خـــشت و بـــالْینم زەمـــین بـــی
خۆشــم ئــین بــی کــە مــو تــە دۆســت دیــرم
هــەر ئــان تــە دۆســت دارە حــالْش ئــین بــی

ســـەریر= جیگـــا، چـــوار پایـــە.خۆشـــیم ئـــین بـــی =خۆشـــیم لەوەدایە.کەموتەدۆست دیرم =کە من دۆستی تۆم.هەر ئان تە دۆست دارە =هەر ئەوەی دۆستی تۆیە. حالْش ئین بی = حالْی ئەمەیە.

(٤٠)

ئەگــەر جایــەت بــە چــەرخی چــارەمین بــی
مــەدوومت گــورگی مــەرگ ئەنــدەر کــەمین بــی
وە گـــەر ســـەد ســـالْ دەر دونیـــا بمـــوونی
دەر ئـــاخر مـــەنزلت زیـــری زەمـــین بـــی

دلْزار لە لا٥٤دا کردویە بە سورانی بەم شێوەی خوارەوە :-
ئەگـــەر جیگـــەت لـــە چـــەرخی چـــوارەمینە
کـــە مـــادام گـــورگی مـــەرگت لـــە کەمینـــە
ئەگـــەر ســـەد ســـالْ لـــە دونیـــادا بمێنـــی
لـــە ئـــاخر مـــەنزلْت ژێـــری زەمینـــە

شیخ مەحەمەد خالْ لەلا ٢٣دا دەلێت:-"باباتاهیر سۆفییەکی پایەبەرز بـووە هەمیـشە لـە بـیری خـواو مردنـا بـووە و سـۆزو گـودازو نیـازو خـەم و خەفەتی هەر یادی خواو مردنە، ئەوە کـە هـەزارە و دەوڵەمەنـدە و گـەورەو بچوك وداناو نادانی لەلا چوون یەکە و ئاموژگاری هەردوو لایان دەکات.

www.iqra.ahlamontada.com

(٤١)

بــــه گورســـــتان گـــــوزەر كــــەردم ســـــەباحێ
شـــــــنیدەم نالــــــــه و فغــــــان و ئـــــــاهێ
شـــــنیدەم كەللـــــەیی بــــه خـــــاك میگوفــــت
كـــــەئین دونیـــــا نمـــــی ئـــــازەرد بــــه گـــــاهی

گوزەر كەردم =تێپەریم. سەباحی =بەیانیانێك، سبه ینانێك.شنیدەم =بیستم، گوێم لی بوو.میگوفت =ئەیوت، دەدوا.نمی ئارزەد= بە جێ ناهێڵی. گاهی =تاوێك .

(٤٢)

هــــەر ئـــوون كـــەس مـــاڵ وجـــاهش بێـــشتر بـــی
دڵـــــش ئــــــەز دەردی دونیـــــا ڕێــــشتر بــــــی
ئەگـەر بـەر سـەر نەهـد چـوون خەسرەو ئان تـاج
بــــــه شـــــیرین جـــــانش ئـــــاخر نێـــــشتر بـــــی

جاهش = سامانی .بێشتر =رزۆرتر . ڕێشتر =بریندارتر، زامدارتر.بەر سەر نەهد =بیناته سەر سەری، له سەری نیێ.نیشتر =بەر نەشتەر، چەقوو.

(٤٣)

عــــــەزیزوون ئــــــەز غـــــەمی دەردی جــــــودائی
بـــــــه چـــــــەشموونم نەمانــــــدە ڕۆشـــــــنائی
گرفتــــــارم بــــــــه دەردی غوربــــــــەت ودەرد
نــــــه یـــــار و هەمــــــدەمێ نــــــه ئاشـــــنائی

(*) باباتـاهیر سـكالاٚ ئاراسـتەی دۆسـت ویـارانی دەكـات و لـه دەسـت غەریبی ودووره ولاٚت دەناڵێنی، هەروا له ژێر گرفتاربوونی بـه ئـەوینی یـارو

www.iqra.ahlamontada.com

ئاواتی بە دی نەهاتووی، کە بە تەنیا ماوەتەوە نەیار و نەهاودەم ودۆست لە دەوری نیە، بوویە غەرقی دەریای غەم وپەژارە بووە .

(٤٤)

دڵــــی شــــاد ئـــەز دڵـــی زارش خەبـــەر نـــی
ســـــەلأمەت ڕوزی بیمــــارش خەبــــەر نـــی
نـــە تەقـــصیرتە، ئـــین ڕەسمــــی قەدیمـــە
کـــە ئـــازاد ئـــەز گرفتـــارش خەبـــەر نـــی

دڵزار لەلا٦٦دا کردویە بەسورانی بەم شێوەی خوارەوە:-

دڵـــی شـــاد ئاگـــای لـــە دڵـــزار نیـــە
سپووســـاغ ئاگـــای لـــە بیمـــار نیـــە
سووچـــی تۆنیـــە ڕەسمێکـــی کۆونـــە
ئـــازاد لـــە ئەســـیر ئاگـــادار نیـــە

(*) ئەمەش لەگەل دەقی قسەی نەستەق دەگونجێت کە دەڵێت:- سکی تێر ئاگای لە سکی برسی نیە.

هەروەها ڕازیش لە ١٢ دا ئەم چورینەی کردووە بە سۆرانی.

(٤٥)

نەســـیبی کـــەس نـــەبیٚ دەردی دڵـــی مـــو
کـــە بـــسیارە غـــەمی بـــیٚ حاصـــل مـــو
کەســـی بـــوو ئـــەز غـــەم ودەردم خەبـــەردار
کـــە دارە موشـــکلیٚ چـــوون موشـــکلی مـــو

(*) باباتاهیر گرفتاری دەردێك بووە بیٚ وێنەیە، هەرچەندە دەڵێت بیٚ ئەنجامە، بەلأم ئەو ئەنجامەی دەست دەکەوێت لەڕۆژی پەسلأندا.

www.iqra.ahlamontada.com

(٤٦)

بــــه لامـــــه‌ردش بـــــه کـــامم ده‌ڵبــــه‌رم بـــــی
ســـــوخه‌نهای خۆشـــش تـــاج ســـه‌رم بـــی
ئه‌گـــه‌ر شـــاهم ببه‌خــــشه‌ند مـــولکی شـــیراز
هـــه‌مان بـــه‌هتر کـــه دوڵبـــه‌رده‌ر بـــه‌رم بـــی

لامه‌ردش=شاریکه له ناوچه‌ی شیراز.

(٤٧)

زه دڵ مـــوهری ڕوخـــی تـــوو ره‌فتـــه‌نی نـــی
غـــه‌می عـــشقت بـــه هـــه‌ر کـــه‌س گوفتـــه‌نی نـــی
وه‌لیـــــه‌کون ســـــوزش مـــــوهر و موحه‌بـــــه‌ت
مـــــه‌یان مـــــه‌ردموون بـــــن هه‌فتـــــه‌نی نـــــی

موهری روخت= وینه‌ی ڕووت. ره‌فته‌نی نی=دوور ناکه‌وێته‌وه، له یاد ناچیت.وه‌لیه‌کون(وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بیه)=هه‌روا. مه‌ردموون=کۆی مه‌رده، واته مرۆڤ. (خه‌ڵکان)

(٤٨)

تـــه کـــه خورشـــید ئـــه‌وج و دڵ ره‌بـــائی
چـــه‌نین بـــێ ره‌حـــم وســـه‌نگین دڵ چـــرائی
بـــه ئـــه‌وه‌ڵ ئـــان هه‌مـــه مـــوهرو موحه‌بـــه‌ت
بـــــه ئـــــاخر ڕاه و ڕه‌ســـــم بـــــێ وه‌فـــــائی

خورشید =خۆر.ئه‌وج =لوتکه. دڵ ره‌بائی =دڵ رفێنی. چه‌نین =وه‌ها، به‌م جوره.

www.iqra.ahlamontada.com

(٤٩)

نـــەبو ڕۆیـــەم بـــە غـــەیر ئـــەز بـــیٚ قـــەراری
شـــــــوون بێـــــــداری و فغـــــــان وزاری
بـــەمن ســـۆزی دڵـــی هـــەر دوور ونزدیـــك
تـــە ئـــەز ســـەنگین دڵـــی پەروانـــەداری

ڕۆیەم =ڕۆژیکم. شوون =لە شیوەی، لەجیاتی.

www.iqra.ahlamontada.com

هەڵبەستە غەزەلیەکان

یەکەم =

ئـــەلا تـــازار چـــوون تـــوو، دولبەرســـتم
ســـەراپا هەمـــچوو ســـووتە مەجمەرســـتم
مـــو ئـــان ســـووتە دلێ ئاتـــەش مـــزاجم
کـــە دۆزەخ حـــزوی ئـــەز خاکەسترســـتم
نـــەخور نـــەخواب دیـــرم بـــێ تـــوو گـــوئی
کـــە دەر تـــەن هـــەر ســـەری مـــو خەنجەرستم
جـــودا ئـــەز توویـــە خولـــد و حـــەور و توبـــا
ئەگـــــەر خرســـــەند گـــــەردم کافرســـــتم
نـــەبی ئـــەز ئەفـــسەر شـــاهیم فـــەخرێ
کـــە ئـــین ژولیـــدە مـــوو بـــە زە ئافـــسەرستم
زە بـــالێنم هەمـــــە ئـــــەڵماس ڕووئـــــی
هەمـــە خـــارو خـــسك دەر بەستەرســـتم
چـــو شـــەمعم گەرســـەر ئەندازەندســـەدبار
فروزەنـــــــدەتر وســـــــوزان ترســـــــتم
نـــەکاری ئـــاخرەت کـــەردم نـــە دونیـــا
یـــەکی بـــێ سـایە نـــەخلی بـــی بەرســتم
ڕوخ تـــوو ئافتـــاب ومـــوو زە حیرمـــان

www.iqra.ahlamontada.com

یەکی پژموردە تەن نیلوفەرستم
سپند ئاسا مەیانی ئاتەش عشق
یەکی پەرەکەندە مورغی بێ پەرستم
مویەم ئان بارور نەخلی موحەبەت
کەحەسرەت سایە و زەحمەت پەرستم
بەیەك ناڵەبسووچەم هەر دووعالەم
کە ئەز سووز جگەرخنیا گرەستم
دەر ئین دیرم چنان مەهمووم ومەغمووم
توو پەنداری چوو مووغ دەر ئازەرستم
زە دەوران یەکسەری موو بەهرام نیست
کە ڕووز ئەز ڕووز دیگەر بەدترستم
دەر ئین دونیا یەتیمم بێ تە گووئی
چوو تفلی بێ پدەر بێ مادەرستم
بەسان کافرم دەر مۆمنستان
بەسانی مومن ئەندەر کافرەستم
بەمولك عشق رووحی بی نیشانم
بە شەهری دڵ یەکێ سورەت پەرستم
ئەگەر ڕووزی دووسەد بارت بوینم
بەجان موشتاق، باری دیگەرستم
زوبانی پەهلەوی ڕا ئوستادم
کتاب عاشقی ڕا مەصدەرستم
خودایا عشق تاهیر بێ نیشان بی
کە ئەز عشق پوتان بێ پا سەرستم

www.iqra.ahlamontada.com

ئەلا=خودا .هەم=دووبارە. هەمچو=دووبارە چۆن.تازار =پەریشان. مزاج=سروشت. حەزوی= قەستی. خولد=نەمر .حور=کیژی ناو بەهەشت.توبا=بەختەوەر، پاکتر. خرسەند= شادو خۆشحاڵ. ژولیدە =شەڵەژاو، شرپار. ڕەخ توو ئافتاب =ڕووی توو وەك هەتاوە.پژموردە =لاواز بوون، سیس بوون.سپند=بزیو، چالاك.بارور =کوڵ وبار.خنیاگرەستم =دەنگی هەناسە.چنان= چەندێ. موغ= موغەکانی زەردەشتی.پەن داری =عیبرەتت هەیە .بەهرام=پەسەند کراو.بەسان =وەکو. مۆمنستان=جیگای بڕواداران.بار=جار.مەسدەرستم= سەرچاوەم.پوتان=کۆی پوت.بێ پا سەرستم= بێ پاو سەرم.

تێبینی:- پاش نیوە دێڕی ١٩دوو نیوە دێڕ لە چاپی نوێدا لابراوە وەلە چاپی کۆنی عەباس ڕەجەویدا هەیە کە ئەمانەن:-

نمیگیرەد کەسم هەرگز بە چیزی
دەر ئین کیشوەر زە هەر کەم کەمتەرستم

نیوە دێڕی ١٤ لە چاپی کوندا بەم شێوەیە نوسراوە:- فروندەتر وسۆزان پەرستم

(*)ئەم پارچە شیعرەی باباتاهیر لە ژێر ناونیشانی غەزەل هاتووە، ئەگەر لە ناخی بدویی غەزەلێکی ئاسایی نییە، بەڵکو غەزەلێکی مەجازیە بەرامبەر خواو پیروانی ڕێبازەکەی.

www.iqra.ahlamontada.com

دووەم =

مـــو ئـــان ســـووتە دڵ بـــێ پـــا سەرســـتم
کـــــە دڵ ســـــووتە زە عـــــشقی دولبەرســـــتم
بـــــە دڵ ئەزلالـــــە ڕویـــــان داخ دیـــــرم
هەمـــــە ئـــــان دەر ڕەگ وجـــــان نـــــشتەرستم
ڕەخـــش تـــا کـــردە دەر دڵ جلـــوە ئـــەز مـــوهر
بخـــــــوبی ئافتـــــــاب خاوەرســـــــتم
مـــو ئـــان نەخـــچیر وەحـــشم تـــیر خـــوردە
کـــــەدەر دامـــــی زەمانـــــە مـــــضطرســـــتم
بـــــەجز مـــــوهرت ئەگـــــەر دەر دڵ گوزینـــــەم
بـــــە هـــــەفتاد ودوو مللـــــەت کافرســـــتم
دەر ئـــــین ئاماجگـــــە دونیـــــای فـــــانی
یـــــەکی ئەشکـــــستە تـــــەیری بـــــێ پەرســـــتم
هەمـــە سووچـــم هەمـــە سووچـــم هەمـــە ســـووچ
بەگـــــەرمی چـــــوون فـــــروزان ئازەرســـــتم
مـــــەنم تـــــاهیر کـــــە دەر خونابـــــە نۆشـــــی
موحەمـــــــــەد ڕا کەمینـــــــــە چاکرســـــــتم

جلـــوە =لـــە پێـــشەوە .بخـــوبی ئافتـــاب =بتـــەوی ڕۆژ . مـــضطرســـتم =ناچارم.گوزینەم =لە گوزەرانەوە وەرگیراوە.
ئاماج =ئاماژ، دەست نیشان کردن.تەیری بێ پەرستم =مەلی بێ پەرو باڵسووچ=سوتانم.فروزان=ڕوشنایی
خونابە =خوون وئاو

www.iqra.ahlamontada.com

سییەم=

دلاٚ دەر عـــشق تـــوو ســـەد دەفتەرســـتم
کـــە ســـەد دەفتـــەر زە کـــەونین ئەزبەرســـتم
مـــەنم ئـــان بولبـــل گـــولٚ ناشـــکفتە
کـــە ئـــازەر دە تـــەهی خاکـــسترستم
دلٚـــم سووچـــە زە غەصـــەوەر بریـــژە
جـــەفای دوســـت ڕا خواهـــان ترســـتم
موئـــان عـــوودم مـــەیان ئاتەشـــستان
کـــەئین هـــەفت ئاسمـــان هـــا مەجمەرســـتم
شـــود ئـــەز نیلـــی غـــەم و ماتـــەم دلٚـــم خـــوون
بـــە چـــەهرە خووشـــتر ئـــەز نیلوفەرســـتم
دەریـــن ئەللالـــە دەر کـــوٚیش چـــو گولٚخـــەن
بـــە داخـــی دلٚ چـــوو ســـوٚزان ئاخگرســـتم
نـــەزور ســـتەم کـــە بـــا دوشمـــن ســـتیزم
نەبـــەهرەی دوســـتان ســـیم وزەرســـتم
زە دەوران گرچـــە پـــوور بـــیٚ جـــام عەیـــشم
وەلی بـــیٚ دوٚســـت خـــونین ساغرســـتم
چـــرم دایـــم دەر ئـــین مـــەرز ودەرئـــین دەشـــت
کـــە مـــورغ خـــوگری بـــاغ و بەرســـتم
مـــەنم تـــاهیر کەئـــەز عـــشق نـــەکویان
دلٚـــی لـــەب ریـــز دەر خـــوون ئەندەرســـتم

دەفتەر=نوسینگە، دەفتەری نوسین.عود=دار. ئاتەشستان =جیگای ئاگر کردنەوە.نیلی =نەهیلی. کوٚبە =خوٚشی .سوزان=سوتێنەر. ئاخ گرستم

www.iqra.ahlamontada.com

=داخ دەخـــۆم.ســتیز =ململانـــێ، شــەر.ســیم= وایـــەر .زەر =زیـــر، ئــاڵتون.بــەهرەی =بــەهرە، ســوود.پـــوور =ئەبــداڵ. جــام =تــاس، کاسە.عەیش=ژیان.ساغر =پەیمان.چرم=بانگ دەکەم.مەرز =سنور . مورغ = باڵندە .خوگری =خوو گرتن.نەکویان =کۆ نەبوون. لەب ریز =لیو ریژ، سەر ریژ.ئەندەرستم =لەولاوەم.

چوارەم

مـــن ئـــان مـــسکین تـــە زەرو بـــێ پەرســـتم
موئـــان ســـوزندە شـــەمع بـــێ بەرســـتم
هەمـــــە دەر ئاشـــیان دیـــرن نـــەشمین
دەر ئـــین ویرانـــە مرغـــی بـــێ پەڕســـتم
بـــەدین مەردانـــەکی هەســـتم چـــنان خـــوار
نـــە پەنـــداری کـــە بـــەر ســـەر موعجرســـتم
دلا نـــــاموردە ئاســــایش نـــــەبینی
کـــــەمو تاجـــان نـــەدادم و ئەندەرســـتم
دڵ ئـــەز ئالالـــە ڕوویـــان ســـووتە دیـــرم
ئـــەز ئینـــان دڵ دەر و جـــان نـــشتەرستم
ئەگـــەر جـــوز میهـــر تـــوو ئەنـــدەر دڵـــم بـــی
بـــە هـــەفتادو دوو میللـــەت کافرســـتم
فراقـــی لالـــە ڕوویـــان ســـووتە دیلـــم
وزایـــشان دەر ڕەگ و جـــان نـــشترستم
مـــەڕا ئـــەز ئاتـــەش دۆزەخ چ غـــەم بـــوود
کـــە دۆزەخ جـــزووی ئـــەز خاکـــسترستم
مـــسال کـــافرم دەر مۆمنـــستان

www.iqra.ahlamontada.com

چـــوو مـــۆمن دەر مــــەیانی کافرســـــتم
هەمـــە سووچـــەم هەمـــە ســـووزەم هەمـــە ســـووز
بـــە گـــــەرمی چـــون فـــروزان ئاخگرســـــتم
رەخــــش نـــاکردە دەر جلــــوە ئـــەز مـــوهر
بــــە خـــــوبی ئافتــــابی خاوەرســـــتم
مـــو ئـــەز ڕوز ئـــەزەل تـــاهیر بـــەزادم
ئـــــەز ئــــان ڕو نــــام باباتاهیرســـــتم

ئاشیان =ماڵی ئیمە.نەشمین = نەشمیل (ڕەنگین باڵاکوڵ). مەردانەکی =جوامێرچـــنان =وەهـــا. خـــوار=خـــراب.دیلـــم =دیـــل، ئەســـیر.زایـــشان=خواردنیـــان. مـــسال =وەك. مۆمنـــستان =ناوچـــەی بڕواداران.سوزەم =دەسوتیم.فروزان =ڕوشنایی.

www.iqra.ahlamontada.com

سەرچاوەکان

١-ئینسکلوپیدای ئیسلامی، بەرگی (٢، ٣، ٤،)
٢-مێژووی ئەدەبی کوردی، م.علاء الدين سجادی چ ٢ ساڵی ١٩٧١ز.
٣-دەقەکانی ئەدەبی کوردی، م. علاء الدين سجادی ساڵی ١٩٧٨ز.
٤-مێژووی سوله یمانی، م. مەحەمەد ئەمین زەکی ساڵی ١٩٥١ز بەغدا.
٥-مێژووی کوردوکوردستان، مەحەمەد ئەمین زەکی ب١ چ٢.
٦-کورد تورك عەرەب، سی .جی.ئەدموندز ساڵی ١٩٥٥ز.
٧-بورهان الحق، نوور عەلی ئیلاهی ١٣٤٢ فارسی تەهران.
٨-موعجەم البلدان، التبری ب٦، ٧چ١ساڵی ١٩٠٦ز.
٩- الكاكائيه في التاريخ، عباس العزاوی ساڵی ١٩٤٩ز.
١٠-الواقعيه في الادب الكوردی، د. عزالدين مصطفى رسول .
١١-شجرەالسادات الحسنيه والحسينيه، محمد عبد الكريم الشيخاني البرزنجي ساڵی ١٩٧١ز .
١٢-سادات برزنجه عبد القادر البرزنجي ساڵی ١٩٥٦ز.
١٣-گوڤاری کۆڕی زانیاری کورد، ب٢، ، ٥ساڵی ١٩٧٤، ١٩٧٧ز.
١٤-ئینسکلوپیدیا، پوترس بوستانی ب٧.
١٥-گەنجینە، دلزار ساڵی ١٩٦٠ز.
١٦-کلیات باباتاهیر عوریان، عباس رەجەوی .
١٧-من الادب الكوردی، محمد البدری ساڵی ١٩٦٩ز.
١٨-صفحات من النضال الشعب الكوردی في ايران، محمد توفيق الوردی ساڵی ١٩٧١ز.
١٩-گۆڤاری لغه العرب، ب٧، ٨ ساڵی ١٩٢٩ز.
٢٠-فەرهەنگی لەك ولوڕ حەمید ئیزدی پەناه ساڵی ١٩٧٨ز.
٢١-چوارینەکانی باباتاهیر عوریان، رازی چ٢ساڵی ١٩٧٦ز بەغدا .
٢٢-مێژووی وێژەی کوردی ب١ د.صدیق بورەکەی (صفی زادە)ساڵی ١٣٧٠ فارسی.
٢٣-دوو بەیتەهای باباتاهیر، مؤسسه توبا -قم ساڵی ١٣٨٢ فارسی.
٢٤-دیوان باباتاهیر، بە گۆشش مسعود میرزائی، (ئینگلیزی، ئەڵمانی، فرەنسی، فارسی.)چ١ ساڵی ٢٠٠٣ز.
٢٥-گوڤاری ماموستای کورد ژ ١١، ١٢، ئەوروپا.
٢٦-نام ئاوەران یارسان . د. صدیق صفی زادە چ١ تەهران .
٢٧-الاوراد الكسنزانيه -دار القادری للتباعه والنشر والتوزيع دمشق .
٢٨-شاعر وناوودارانی کاکەیی- هەردەویل کاکەیی.
٢٩-مێژووی موسیقای کوردی- محمد حەمەی باقی .

www.iqra.ahlamontada.com

٣٠-نیگاهی گوزەرا بە تاریخ و فەلسەفەی اهل هەق ((یارسان)-د. مراد گولمرادی.
٣١-گوڤاری العربی کویتی ژ٢٤٥ ساڵی١٩٧٥ز، ژ.٢٤٨ ساڵی ١٩٧٩ز.
٣٢-مێژووی ئەدەبی کوردی ب١ د.مارف خەزنەدار -هەولیر.
٣٣-مێژووی وێژەی کوردی ب١ د.صدیق بورەکەی چ١ ساڵی ١٣٧٥ فارسی
٣٤-ئینسکلوپیدیای گشتی -یاسین صابر صالح سلیمانی ٢٠٠٥ ز چ١.
٣٥-فەرهەنگی باشور -کوردی، کوردی، فارسی. -عباس جلیلیان ساڵی ٢٠٠٥ز هەولیر.
٣٦-فەرهەنگی کاروانی هاوچەرخ- ابو بکر کاروانی چ٤ ساڵی ٢٠٠٧ هەولیر .
٣٧-فەرهەنگی کاوە -فارسی، کوردی -کاوە شوانی چ١ ساڵی ٢٠٠٧ هەولیر.
٣٨-دیوانی باباتاهیر -صابر کرمانی تهران١٣٨٣ فارسی چ١٠.
٣٩-ئافرەت لە هونراوەی کوردیدا -فؤاد حسین احمد ساڵی ١٩٩٠ بەغدا .
٤٠-سەر ئەنجام-تیب تاهریساڵی ٢٠٠٧ .
٤١-باباتاهیر هەمەدانی مەشهور بە عوریان -شیخ محمد خاڵ ١٩٧٧ز بەغدا .
٤٢-تاریخ ادبیات فارسی -ئەز دەوران فردوسی تا عهد سلجوقی -یەکنی ادوارد ویج برنلس، ت. سیوس تهران ساڵی ١٣٧٤ فارسی .
٤٣- فریاد رەس لە نێوان مەهدی و عیسادا- سامی عەلی عەزیز (ئارام) ٢٠٠٩ چاپخانەی روون.
٤٤- فەلسەفە و رامانی یارسانی لە فەرهەنگ و کۆمەڵگای کوردەواریدا- د. جەمال نەبەز، هەولێر ٢٠٠٩.
٤٥- باباتاهیر – ژیان و بەهەمی – احمد تاقانە ٢٠٠٩ – هەولێر.
٤٦- تاریخ و فەلسەفەی سەرنجام طیب طاهیری ٢٠١٠ هەولێر
٤٧- شەرف نامە، شەرف خانی بەدلیسی وەرگێرانی بۆ زمانی عەرەبي محمد جمیل رۆژبەیانی چ ٣ بەغداد ٢٠٠٧ .
٤٨- بابەتیکی فەهمي کاکەیی دەربارەی باباتاهیر لە ئینتەرنێت وەرگیراوە.

www.iqra.ahlamontada.com

له ناوەرۆکی ئەم کتێبەدا:

١. ژیانی باباتاهیر.

٢. ٣١٢ چوارینە، کۆمەڵێك چوارینەی دۆزراوە، ٤٩ چوارینەی گومان لێکراو.

٣. هەموو چوارینەکان بە رەنوسی کوردی نوسراون.

٤. زۆربەی چوارینەکان گۆڕاون بۆ شێوە زاری سۆرانی.

٥. روون کردنەوەو لێدوان دەربارەی زۆربەی چوارینەکان.

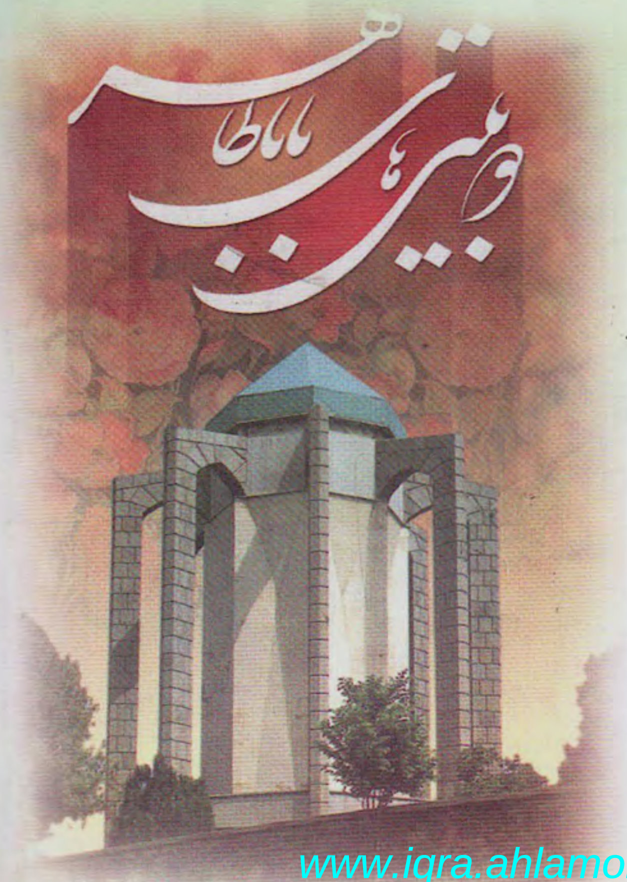

www.iqra.ahlamontada.com